

NELJÄS KIRJA.

Kuinka pian kuluukaan elämämme täällä maan päällä! Sen ensimmäinen neljännes on kulunut, ennenkuin tunnemme sen oikeata käyttämistä, ja sen viimeinen neljännes kuluu, sittenkuin olemme lakanneet siitä nauttimasta. Alussa emme osaa elää; eikä aikaakaan, emme enää voi elää. Ja siitä ajasta, joka on näiden kahden hyödyttömän äärikauden välillä, kolme neljänneestä kuluu uneen, työhön, pakonalaisuuteen ja kaikenlaisiin vaikeuksiin ja kärsimyksiin. Elämä on lyhyt, vähemmän senvuoksi, että sitä kestää verrattain lyhyen aikaa, kuin senvuoksi, ettei tästä lyhyestä ajasta meille jää juuri mitään jäljelle elämästä nauttiaksemme. Joskohta kuolinhetki onkin kaukana synnyinhetkestä, elämä on kuitenkin aina liian lyhyt, kun tuota aikaa huonosti täytetään.

Synnymme niin sanoakseni kaksi kertaa: ensin olemassaoloa ja toiseksi elämää varten, s. o. ensin sukuaamme, toiseksi sukupuoltamme varten. Ne, jotka pitävät naista joka suhteessa kehittymättömänä ihmisenä, epäilemättä erehtyvät. Tosin ulkonainen vertailu puoltaa heidän mielipidettään. Mieskuntaisuus-

den ikään asti erisukupuolisissa lapsissa ei ole mitään, joka ilmeisesti erottaisi ne toisistaan. Niillä on samanlaiset kasvot, samanlainen vartalo, samanlainen ihonväfi, samanlainen ääni, sanalla sanoen, ne ovat kokonaan toistensa kaltaiset. Tytöt ovat lapsia, pojat ovat lapsia; sama nimi siis riittää näille molemmille niin suuressa määrin toistensa kaltaisille olennoille. Ne mieshenkilöt, joiden sukupuolen täydellinen kehitys ehkäistään, säilyttävät tuon yhtäläisyyden koko elinikänsä. He ovat aina suuria lapsia. Naiset eivät sitä ollenkaan menetä eivätkä monessa suhteessa koskaan näytä olevan muuta kuin lapsia.

Mutta mies ei yleensä ole luotu aina pysymään lapsena. Hän vapautuu lapsuuden tilasta luonnon määräämänä aikana, ja tämä käänneaika, vaikka onkin varsin lyhyt, jättää sangen pitkällisiä vaikutuksia seuraavaan ikäkauteen.

Aivan kuin meren kohina jo kauan edeltäpäin ennustaa myrskyä, tätä myrskyisää mullistusta ilmaisee heräävien intohimojen ääni: kumea kuohunta ennustaa vaaran lähenemistä. Lapsen mielialassa tapahtuu muutos; usein toistuvat kiivauden purkaukset ja alituinen mielenkiihotus saattavat miltei mahdolltomaksi hillitä lasta. Se on kuuro sille äänelle, joka ennen saattoi sen tottelevaiseksi; siitä on tullut raivoava jalopeura, joka ei enää tottele kesyttäjäänsä ja joka ei enää tunnusta mitään ohjausta.

Näihin muuttuvan mielialan merkkeihin liittyy selvästi huomattavia muutoksia lapsen kasvoissa. Nämä näet kehittyvät ja saavat omituisen leimansa. Leuvan harvat ja pehmeät haivenet tummenevat ja jäykistyvät. Laulunääni muuttuu tai oikeammin katoaa

joksikin aikaa. Tällä kehitysasteella oleva ei ole lapsi eikä mies, eikä se voi käyttäytyä kummankaan tavoin. Hänen silmänsä, nuo sielun kuvastimet, joissa ei tähän asti ole ollut mitään erityistä ilmettä, muuttuvat puhuviksi ja tuntehikkaiksi. Heräävä hehku niitä vilkastuttaa; niiden katseet muuttuvat eloisammiksi, säilyttäen pyhän viattomuutensa, mutta menettäen aikaisemman typeryytensä. Hän tietää jo että ne voivat ilmaista liian paljon, hän alkaa osata niitä luoda maahan ja punastua. Hän muuttuu tuntehikkaaksi, ennenkuin tietää mitä tuntee, hän on levoton ilman syytä. Kaikki tämä saattaa käydä hitaasti ja jättää kasvattajalle toimimisaikaa. Mutta jos hänen vilkkautensa käy liian kärsimättömäksi, jos kiivastuminen muuttuu raivoksi, jos hän vuoroin ärtyy ja heltyy, jos hän syyttää vuodattaa kyyneleitä, jos henkilöiden läheisyydessä, jotka alkavat käydä hänelle vaarallisiksi, hänen valtasuonensa sykkii kiivaammin ja hänen silmänsä säihkyy, jos naisen käsi, tarttuesaansa hänen käteensä, panee hänet värähtämään, jos hän on hämillään tai pelokas naisen läheisyydessä, silloin Odysseus, viisas Odysseus, ole varuillasi! Ne säkit, jotka niin huolellisesti suljit, ovat auki. Tuulet ovat jo irtipäästetyt; älä enää hetkeksikään luovu peräsimestä, muuten kaikki on hukassa.

Nyt tapahtuu se uudestasyynty, josta olen puhunut. Nyt näet ihminen todella syntyy elämää varten, ja silloin ei mikään inhimillinen seikka ole hänelle vieras. Tähänasti kasvattajan huolenpito on ollut pelkkää lastenleikkiä; nyt vasta se saa varsinaisen merkityksensä. Tämä ajankohta, jolloin tavallinen kasvatusta lakkaa, on varsinaisesti se, jolloin mei-

dän kasvattavan toimintamme tulee alkaa. Mutta hyvin voidaksemme esittää tätä uutta suunnitelmaa, tulee meidän korkeammalta näkökohdalta tarkastaa niitä seikkoja, jotka ovat sen yhteydessä.

Vaistot ja vietit ovat ihmisen itsensä säilyttämisen tärkeimpiä ylläpitäjiä. On siis sekä tehotonta että naurettavaa koettaa niitä perin pohjin hävittää; se olisi luonnon korjailemista, Jumalan luomakunnan parantelemista. Jos Jumala käskisi ihmisen hävittää ne vietit, jotka hän itse on ihmiselle antanut, Jumala tahtoisikin tahtoisikin; hänen tahtonsa olisi ristiriitainen. Hän ei koskaan ole antanut niin mieletöntä käskyä, ei mitään sellaista ole kirjoitettu ihmisyydämeen. Sitä näet, minkä Jumala määrää ihmisen tehtäväksi, hän ei ilmoita toisen ihmisen kautta, vaan sanoo sen itse, piirtää sen itse sydämen pohjaan.

Minä puolestani pitäisin sitä, joka tahtoisikin estää viettien ja niistä johtuvien intohimojen kehittymistä, yhtä mielettömänä kuin sitä, joka tahtoisikin ne tuhuttaa. Ne, jotka luulevat tähänastisen tarkoitukseni olleen tämän, ovat minua kovin väärin käsittäneet.

Mutta menettelisikö se järkevästi, joka sen nojalla että ihmisellä luonnostaan on intohimoja, tekisi sen johtopäätöksen, että kaikki intohimot, joita itsesämme tunnemme, ja jotka havaitsemme muissa, ovat luonnolliset? Niiden alkulähde, tosin on luonnollinen, mutta tuhannet oudot purot ovat sitä lisänneet. Siitä on paisunut suuri virta, joka lakkaamatta kasvaa, ja josta vaivoin löytäisi muutaman pisaran sen alkuperäistä vettä. Luonnolliset viettimme ovat sangen rajoitetut. Ne ovat vapautemme välikappaleita ja niiden tarkoitus on ylläpitämistemme. Kaikki ne

vietit, jotka meitä orjuuttavat ja voimiamme riuduttavat, ovat ulkoa tulleita. Luonto ei meille niitä anna, me omaksumme ne luonnon vahingoksi.

Intohimojemme alkujuuri, joka samalla on kaikkien muiden intohimojen alkusyy ja perustus, ollen ainoa ihmiselle synnynnäinen ja pysyen hänessä koko elämän ajan, on rakkaus itseemme. Se yksin on alkuperäinen, syntymästä peritty ja aikaisempi kaikkia muita intohimoja, nämä kun näet kaikki tavallansa vaan ovat sen muunnelmia. Tässä suhteessa siis kaikki intohimot ovat luonnolliset. Mutta suurimmalla osalla näitä muunnelmia on vieraat ja oudot syyt, joita ilman ne eivät koskaan esiintyisi. Mainitut muunnelmat eivät suinkaan ole meille hyödylliset, vaan päinvastoin vahingolliset. Ne näet menettävät alkuperäisen merkityksensä ja muuttuvat epäsuhtaisiksi. Silloin ihminen poistuu luonnosta, ja joutuu ristiriitaan itsensä kanssa.

Rakkaus itseemme on aina jotakin hyvää ja luonnon järjestyksen mukaista. Koska jokaisen erityisesti on pitäminen huolta itsensäsuojelemisesta, on ja tulee jokaisen tärkeimpänä huolena olla sitä alati valvoa, ja miten sitä muuten näin voisi valvoa, ellei sitä kaikista enimmin harrastaisi?

On siis välttämätöntä, että rakastamme itseämme, jotta itseämme suojelisimme; on välttämätöntä, että rakastamme itseämme enempi kuin mitään muuta. Välitön seuraus tästä samasta tunteesta on se, että rakastamme sitä, joka meitä suojelee. Jokainen lapsi kiintyy imettäjänsä. Romulus varmaankin oli kiintynyt siihen naarassuteen, joka häntä imetti. Alussa tämä kiintymys on vallan vaistomainen. Se, mikä

edistää jonkun yksilön mielihyvää, vetää sitä puoleensa, se taas mikä yksilöä vahingoittaa, työntää sitä luotaan; tuo johtuu sokeasta vaistosta. Se seikka, joka muuttaa tämän vaiston tunteeksi, nimittäin kiintymyksen rakkaudeksi ja vastenmielisyyden vihaksi, on ilmeinen tarkoitus meitä vahingoittaa tai hyödyttää. Emme kiinnny lämpimästi tunteetomiin olentoihin, jotka yksinomaan seuraavat muilta saamiaan vaikutteita; mutta ne, joilta odotamme hyvää tai pahaa, riippuen heidän sisäisestä mielenlaadustaan ja tahdostaan, ne, joiden näemme vapaasti toimivan hyödyksemme tai vahingoksemme, herättävät meissä samanlaisia tunteita kuin ne, joita itse meille osottavat. Sitä, joka on meille hyödyllinen, haemme; mutta sitä, joka *tahtoo* meitä hyödyttää, rakastamme. Sitä, joka meitä vahingoittaa, pakenemme; mutta sitä, joka meitä *tahtoo* vahingoittaa, vihaamme.

Lapsen ensimmäinen tunne on rakkaus itseensä; toinen tunne, joka johtuu tuosta ensimmäisestä, on rakkaus niihin, jotka sitä ympäröivät. Sillä siinä heikkoudentilassa, jossa lapsi on, se ei tunne ketään muusta kuin saamiastaan huolenpidosta ja hoidosta. Ensin lapsen kiintymys imettäjäänsä ja opettajattareensa johtuu pelkästä tottumuksesta. Hän hakee heidän seuraansa sentähden, että tarvitsee heitä ja että heidän huolenpitonsa hänelle tuottaa mielihyvää. Tätä suhdetta saattaa pikemmin sanoa tuttavuudeksi kuin hyväntahtoisuudeksi. Kestää kauan, ennenkuin lapsi ymmärtää, että nuo henkilöt ovat hänelle hyödylliset ja että he tahtovat häntä hyödyttää. Silloin vasta hän alkaa heitä rakastaa.

Lapsi on siis luonnostaan taipuvainen hyvän-tahtoisuuteen, se kun huomaa että kaikki, jotka sitä lähestyvät ovat halukkaat sitä auttamaan, ja kun se tämän kokemuksen nojalla tottuu saamaan edullisen ajatuksen ihmisistä. Mutta mikäli sen suhteet, sen tarpeet ja kaikenlainen riippuvaisuus laajenevat, siinä herää tietoisuus tästä riippuvaisuussuhteesta muihin, ja siitä syntyy käsitys velvollisuuksista ja oikeuksista. Silloin lapsi muuttuu vallanhimoiseksi, kateelliseksi, vilpilliseksi ja kostonhimoiseksi. Jos se taivutetaan kuuliaisuuteen, se ei huomaa annetun käskyn tuottamaa hyötyä, vaan arvelee sitä oikullisuuden tai vahingoittamishalun aiheuttamaksi ja rupeaa tenäilemään. Jos taaskin lasta tottelee, niin se, niin pian kuin joku seikka sen tahtoa vastustaa, huomaa siinä aikeellista vastustusta; se lyö tuolia tai pöytää siitä, että se on sitä vastustanut. Rakkaus itseemme, joka kohdistuu ainoastaan omaan yksilöömme, tulee tyydytetyksi, kun varsinaiset tarpeemme tyydytetään. Mutta itse rakkaus, joka vertailee, ei koskaan tyydy eikä saata tyytyä; tämä tunne näet, joka saattaa meitä pitämään itseämme muita parempana, vaatii että myöskin muut pitäisivät meitä itseään parempina, ja tämä on mahdotonta. Siis lempeät ja hellät tunteet syntyvät rakkaudesta itseensä, jotavastoin vihamieliset ja ärtyisät tunteet saavat alkunsa itserakkaudesta. Sentähden ihmisen saattaa olennaisesti hyväksi se ominaisuus, että hänellä on vähä tarpeita ja että hän vähän vertaa itseään muihin; olennaisesti pahaksi taas hänet saattaa se seikka, että hänellä on paljo tarpeita ja että hän paljon ottaa huomioon muiden mielipiteitä. Nojaten tähän periaatteeseen helposti huomaa, miten saat-

taa ohjata hyvään tai pahaan kaikki lasten ja aikaihmi-
misten mielenliikutukset. On totta että lasten on
vaikea elämässä aina pysyä hyvinä, koska eivät voi
aina elää yksin, ja tämä vaikeus lisääntyy välttämät-
tömästi mikäli heidän suhteensa laajenevat. Ja eten-
kin tässä suhteessa yhteiskunnan tarjoamat vaarat
saattavat kasvattajan taidon ja huolenpidon kahta tär-
keämmäksi, jotta voisi estää ihmissydamestä sen tur-
meluksen, joka syntyy uusien tarpeiden vaikutuk-
sesta.

Sopivin tutkimusala ihmiselle ovat hänen omat
olosuhteensa. Niin kauan kuin hän yksinomaan tun-
tee olemuksensa fyysillisen puolen, tulee hänen tutkia
itseänsä suhteissaan olioihin. Tämä on hänen lap-
suutensa tehtävä. Kun hän rupeaa tuntemaan siveel-
listä persoonallisuuttaan, tulee hänen tutkia suhteit-
aan ihmisiin. Tämä on koko hänen elämänsä tehtä-
vä, joka alkaa sillä kehitysasteella, mihin tarkastuk-
semme nyt on ennättänyt.

Niin pian kuin nuorukainen tuntee naistoverin
tarvetta, hän ei enää ole erillään elävä olento, eikä
hänen sydämensä ole yksin. Kaikki hänen suhteensa
sukuunsa, kaikki hänen sielunsa hellät tunteet herää-
vät tuosta tarpeesta. Hänen ensimmäinen intohimonsa
panee pian kaikki hänen muut intohimonsa kuo-
huksiin.

Vaiston pyyteet ovat epämääräiset. Toinen su-
kupuoli tuntee vetovoimaa toisen puoleen; siinä ilme-
nee luonnon vietti. Valitseminen, parempana pitämi-
nen, persoonallinen kiintyminen ovat tietojen, ennak-
koluulojen ja tottumuksen aiheuttamia. Tarvitsemme
aikaa ja tuttavuuksia kyetäksemme rakkautta tunte-

maan. Saatamme rakastaa vasta silloin kun olemme arvostelleet, ja pitää jotakin henkilöä muita parempana vasta silloin, kun olemme vertailleet. Nämä arvostelmat suoritamme huomaamattamme, mutta siltä me todella ne teemme. Todellista rakkautta ihmiset aina tulevat kunnioittamaan, mitä tätä vastaan väitettäneenkin; sillä vaikka sen liian kiihkeät ilmaukset vievät meitä harhaan, ja vaikka se ei sulje pois rakkautta tuntevasta sydäimestä pahoja ominaisuuksia, joita se suorastaan voi synnyttääkin, se kuitenkin edellyttää myöskin kunnioitusta ansaitsevia ominaisuuksia, joita ilman ihminen ei ollenkaan voisi rakkautta tuntea. Se rakkauden esineen valitseminen, joka näyttää olevan ristiriidassa järjen kanssa, johtuu kuitenkin järjen toiminnasta. On sanottu rakkauden jumalaa sokeaksi, vaikka hävellä on paremmat silmät kuin meillä ja vaikka hän näkee sellaisia ominaisuuksia, joita me emme kykene erottamaan. Siitä, jolla ei olisi mitään käsitystä etevyydestä ja kauneudesta, kaikki naiset olisivat yhtä hyvät, ja ensimmäinen vastaan tullut olisi aina kaikkein miellyttävin. Kaukana siitä, että rakkaus olisi luonnon synnyttämä, se päinvastoin on luonnollisten viettien ojennusnuora ja hiltitsijä. Se muun muassa vaikuttaa sen, että, lukuunottamatta rakastettua henkilöä, toinen sukupuoli tulee vallan välinpitämättömäksi toiseen sukupuoleen nähden.

Mutta kohdistuessamme erityisen suosiomme ja kiintymyksemme johonkin henkilöön, tahdomme että hän samoin tekisi meille. Rakkauden tulee olla molemmanpuoleinen. Jotta saavuttaisi rakkautta, tulee tehdä itsensä rakastettavaksi. Jotta minua pidettäisiin

muuta parempana, tulee minun saattaa itseni toista rakastettavammaksi, jopa rakastettavammaksi kaikkia muita, ainakin rakkauteni esineen silmissä. Siitä johtuu se, että rupeamme vertaamaan itseämme heihin; siitä johtuu kilpailu ja mustasukkaisuus. Sydän, joka on täynnä uhkuvia tunteita, kernaasti tahtoo jaella muille sydämensä yltäkyläisyyttä. Tarpeesta omistaa lemmitty syntyy pian tarve omistaa ystävä; se, joka on kokenut, miten viehkeätä on olla rakastettu, tahtoo että kaikki häntä rakastaisivat. Mutta kun kaikki tavoittelevat tällaista etusijaa, on välttämätöntä, että monen toiveet jäävät tyydyttämättä. Rakkauden ja ystävyuden mukana syntyvät erimielisyydet, vihamielisyys ja viha. Näin monen intohimon helmasta yleinen mielipide kohottaa järkähtämättömän valtaistumensa, ja sen vallan alle taipuneet typerät kuolevaiset perustavat oman olemuksensa yksinomaan muiden mielipiteille.

Jos näitä näkökohtia laajennamme, huomaamme mistä johtuu se itserakkauden muoto, jota luulemme luonnolliseksi, ja miten rakkaus itseemme, kun se lakkaa olemasta ehdoton tunne, suurissa sieluissa muuttuu ylpeydeksi ja pienissä turhamielisyydeksi ja miten se kaikissa ihmisissä saavuttaa ravintonsa lähimmäisen kustannuksella. Tämäntapaisilla intohimoilla ei ole alkujuurta lasten sydämessä eikä voi siinä syntyä itsestään. Me yksin ne siihen istutamme, yksistään meidän syymme on se, että ne siihen juurtuvat. Mutta näin ei enää ole nuorukaisen sydämen laita; miten tahansa menettelemmekään, ne siinä syntyvät meidän, toimenpiteistämme huolimatta. On siis aika muuttaa metodia.

Aluksi mainitsemme muutamia tärkeitä mietteitä puheena olevasta kriittisestä tilasta. Siirtymistä lapsuuden iästä mieskuntoisuuden ikään ei luonto ole niin tarkasti määrännyt, ettei se vaihtelisi eri yksilöissä, riippuen eri luonnonlaadusta, ja eri kansoissa, riippuen ilmanaloista. On yleisesti tunnettua, mitä eroavaisuuksia tässä suhteessa on huomattu kuumien ja kylmien maiden asukkaiden välillä, ja jokainen on huomannut, että hehkuva luontoiset ihmiset kehittyvät aikaisemmin kuin muut. Mutta saattaapa erehtyä tässä suhteessa vaikuttaviin syihin nähden ja luulla fyysillisten seikkojen aiheuttamaksi sellaista, minkä alkusyy onkin etsittävässä henkisen elämän alalla. Tämä on meidän vuosisitamme filosofian tavallisimpia erehdyksiä. Luonnon tarjoama opetus on myöhäinen ja hidas, ihmisten antama taas on melkein aina ennenaikainen. Edellisessä tapauksessa aistit herättävät mielikuvituksen, jälkimäisessä mielikuvitus herättää aistit; se antaa niille liian aikaisen toiminnan, joka ehdottomasti hermostuttaa ja heikontaa ensin yksilöitä ja sitten ajan pitkään koko sukua. Yleisempi ja varmempi huomio, kuin että eri ilmanaloilla on eri vaikutus, on se, että mieskuntaisuus ja sukupuolen kypsyminen aina tapahtuu aikaisemmin sivistyneillä kansoilla kuin sivistymättömillä ja raakalaisilla kansoilla¹. Lapsilla on erityinen tarkka vaisto

¹ »Kaupungissa asuvat», sanoo Buffon, ja rikkaiden lapset, jotka ovat tottuneet runsaaseen ja vahvaan ruokaan, saavuttavat tämän kypsyneisyyden tilan aikaisemmin. Maalla asuvat sekä köyhän rahvaan lapset ovat tässä suhteessa myöhästyneitä, niiden ravinto kun on huonoa tai liian niukkaa;

huomaamaan ulkonaisen säädyllisyyden teeskentelyn takaa haamoittavia, tuon säädyllisyyden verhoamia huonoja tapoja. Tuo hienosteltu kieli jota niille opetetaan, niille annetut hyvän käytöstävän ohjeet se salaperäisyyden harso, jota koetetaan levittää niiden silmien eteen, ovat pelkkiä ylykkeitä niiden uteliaisuudelle. Siitä tavasta, jolla tässä kohdin menetellään, johtuu ilmeisen selvästi, että juuri sitä, mitä tahdotaan lapsilta salata, niille opetetaan, ja tämän opetuksen ne kaikista saamistaan opetuksista parhaiten painavat mieleensä.

Jos vetoaa kokemukseen, huomaa missä määrin tämä mieletön menettely jouduttaa luonnon työtä ja tarvelee luonnonlaadun. Tämä on pääsyitä siihen, että rotu kaupungissa huononee. Nuorukaiset, jotka

niiden kehitys kestää kaksi tai kolme vuotta kauemmin». Hist. Nat. IV, s. 238. Myönnän että tämä huomio on oikea, mutta luulen itse ilmiöstä annettua selitystä vääräksi, sillä seuduissa, missä maalaisasukkaat syövät hyvää ruokaa ja paljon, kuten esim. Wallisin kanttonissa, jopa muutamissa Italian vuoriseuduissa, kuten Friaulissa, on sukupuolen kypsyyks paljon myöhäisempi kuin kaupungeissa, missä ihmiset komeilunhaluaan tyydyttääkseen usein noudattavat ruokansa suhteen mitä suurinta säästäväisyyttä ja missä useimmilla on, kuten sananlasku sanoo, samettitakki, mutta tyhjä vatsa. Ihmetellen näkee vuoriseuduissa suuria nuorukaisia, jotka ovat vahvoja kuin aikamiehet, mutta, joiden ääni vielä on naisellisen kimakka ja leuka parraton, sekä täysikasvuisia tyttöjä, jotka muuten ovat hyvin kehittyneitä, mutta joissa ei ilmene mitään sukupuolen varttumisen merkkiä. Tämä ero näyttää minusta johtuvan yksistään siitä, että heidän tapojensa yksinkertaisuudessa mielikuvitus pysyy kauemmin levollisena, pannen vasta myöhemmin heidän verensä kuohuksiin ja tehden heidän vartumisensa hitaammaksi.

ennen aikaa uupuvat, jäävät pieniksi, heikoiksi ja huonokasvuisiksi ja vanhenevat sen sijaan että vartuisivat, samoin kuin viiniköynnös, joka pannaan kantamaan hedelmiä keväällä, surkastuu ja kuihtuu ennen syksyä.

On tarpeellista elää sivistymättömän ja tavoiltaan yksinkertaisen kansan keskuudessa, jos mieli tietää mihin ikään asti onnellinen tietämättömyys saattaa pidentää lasten viattomuudentilaa. On samalla liikuttavaa ja naurettavaa nähdä miten eri sukupuoliset henkilöt siellä antautuvat sydämensä huolettomuuteen ja jatkavat huolimatta ikänsä ja kauneutensa kukoistusajasta lapsuuden yksinkertaisia leikkejä, sekä miten heidän tuttavallinen seurustelunsa parhaiten todistaa heidän yhteisten huijensa viattomuutta. Kun sitten nämä miellyttävät nuoret ihmiset menevät naimisiin, tulevat he, antaessaan toinen toiselleen turmelemattoman olentonsa, toisilleen kahta rakkaammiksi. Taaja joukko terveitä ja rotevia lapsia yhä lujemmin tukee liittoa, jota ei mikään häiritse, ja tarjoaa heille hedelmiä palkkana viisaasti vietetyistä alkuvuosista.

Koska se ikämäärä, johon päästyään ihminen tulee tietoiseksi sukupuolestaan, vaihtelee yhtä paljon kasvatuksen kuin luonnon vaikutuksesta, seuraa siitä, että voimme sen saavuttamista jouduttaa tai viivyttää noudattamalla vastaavaa lasten kasvatustapaa. Ja koska ruumis voittaa tai menettää voimakkaisuuttaan riippuen siitä, viivytetäänkö vai joudutetaankö tätä kehitystä, on luonnollista, että kuta enempi sitä koetetaan viivyttää, sitä enemmän nuorukainen saa virkeyttä ja voimaa. Tässä puhun ainoastaan puhtaasti

ruumiillisista vaikutuksista; mutta pian saamme nähdä, että ne ovat laajemmatkin.

Näistä mietteistä johdan vastauksen tuohon niin usein tehtyyn kysymykseen, sopiiko lapsille aikaisin selvitellä niiden uteliaisuuden esinettä, vai onko parempi viedä niitä tässä suhteessa harhaan viattomien erehdyksien muodossa. Mielestäni ei pidä tehdä kumpaakaan. Ensiksi on näet otettava huomioon, ettei tämä uteliaisuus niissä herää, ellei siihen ole annettu aihetta. On siis meneteltävä niin, ettei se herää. Toiseksi sellaiset kysymykset, joihin ei ole pakko vastata, eivät vaadi pettämään kysymyksen tekijää; parempi on olla kokonaan vastaamatta sellaisiin kysymyksiin, kuin vastata valehtelemalla. Lapsi ei ole sanottavasti hämmästyvä tällaisesta menettelystä, jos sitä sen suhteen on noudatettu välinpitämättömissä seikoissa. Jos taas päätetään antaa lapselle vastaus, niin tapahtuukoon tämä hyvin yksinkertaisesti, ilman salaperäisyyttä, ilman pulmallista epäröimistä ja ilman hymyilyä. On paljon vähemmän vaarallista tyydyttää lapsen jo herännyttä uteliaisuutta kuin sitä herättää.

Olkoot lapselle annetut vastaukset aina vakavat, lyhyet ja täsmälliset, älköönkään niissä ilmaantuko mitään epäröimistä. Tuskin tarvitsee minun lisätä, että niiden tulee olla totuuden mukaiset. Emme saata huomauttaessamme lapsille miten vaarallista on valhetella aikaihmisille, olla tuntematta, että vaara on vielä suurempi jos aikaihmiset valhettelevat lapsille. Yksi ainoa valhe, jonka oppilas opettajassaan huomaisi, turmelisi ainaiseksi kasvatuksen hedelmät.

Täydellinen tietämättömyys muutamien seikkojen suhteen ehkä olisi lapsille soveliainta. Mutta

oppikoot aikaisin sen, mitä on mahdoton niiltä aina salata. On välttämätöntä, ettei lasten uteliaisuus he-
rää missään suhteessa, tai että se tyydytetään ennen
sitä ikää, jolloin se käy vaaralliseksi. Kasvattajan
menettely kasvattinsa suhteen riippuu suuressa mää-
rin hänen erityisestä asemastaan, häntä ympäröivästä
seurasta, niistä olosuhteista, joihin hänen luullaan
joutuvan, j. n. e. On tässä suhteessa tärkeätä, ettei
jätetä mitään sattuman varaan, ja jos ei luulla että
hän kuudenteentoista ikävuoteensa asti voi olla tun-
tematta sukupuolten eroa, opetettakoon se hänelle jo
ennenkuin hän on täyttänyt kymmenen vuotta.

Minä en pidä siitä, että lasten kanssa puhut-
taessa käytetään liian huolellista kieltä ja että käyte-
tään pitkiä mukailevia lauseita, minkä lapset huo-
maavat, tämä kun tapahtuu siinä tarkoituksessa, että
vältettäisiin mainitsemasta asioita niiden omalla ni-
mellään. Siveillä tavoilla niissä asioissa on aina tun-
nusmerkinään suuri yksinkertaisuus. Mutta mieli-
kuvitus, joka on läpeensä paheen tahraama, saattaa
korvan herkäksi ja pakottaa lakkaamatta hienostele-
maan puhetapaa. Karkea ja teeskentelemätön puhe-
tapa ei ole vahingollinen, mutta rivoja ajatuksia tulee
välttää.

Vaikka häveliäisyys on luonnonmukainen ihmi-
sessä, ei se lapsissa ole synnynnäinen. Sillä häve-
liäisyys syntyy yksinomaan pahan tietoisuudesta. Ja
kun lapsilla ei ole eikä saa olla tätä tietoisuutta, mi-
ten voisi niillä olla se tunne, joka on sen aiheutta-
ma? Jos rupeaa niille opettamaan, mitä häveliäisyys
ja säädyllisyys on, opettaa niille samalla että on ole-
massa häpeällisiä ja säädyttömiä seikkoja ja antaa

niille salaisen halun saavuttaa nuo seikat. Ennemmin tai myöhemmin ne tyydyttävät tuon halun, ja ensimmäinen kipinä, joka iskee niiden mielikuvitukseen, ehdottomasti jouduttaa aistillisuuden heräämistä. Se, joka punastuu, on jo syyllinen. Todellinen viattomuus ei häpeä mitään.

Lapsilla ei ole samoja haluja kuin aikaihmisillä. Mutta ollen aikaihmissen tavoin eräiden luonnontarpeiden alaiset, jotka epäsiisteydellään loukkaavat puh-
taudenaistia, voipi niissä jo tämän riippuvaisuuden yhteydessä antaa ohjausta säädylisyyteen. Seurattaamme luonnon viittausta, joka sijoittaen samaan ruumiin kohtaan salaisten nautintojen ja inhottavan epäsiistien luonnontarpeiden elimet, meissä eri ikäasteilla herättää samanlaista häveliäisyyden tunnetta, kulloinkin eri käsitteiden muodossa, nimittäin miehessä kohtuullisuuden ja lapsissa siisteyden muodossa.

Minun mielestäni on olemassa vaau yksi ainoa tehoisa keino säilyttää lapsissa niiden viattomuus, nimittäin se, että kaikki lapsia ympäröivät henkilöt sitä kunnioittavat ja rakastavat. Ellei niin ole laita, on koko se pidättäytyminen, jota koetetaan ylläpitää niissä, enemmän tai myöhemmin raukeava. Hymyily, silmien räpäyttäminen ja kuvaava liike saattaa lapsille ilmaista kaiken, mitä on tahdottu salata. Ei muuta tarvita kuin että ne huomaavat, että sitä on tahdottu salata, jotta ne sen oppivat. Ne hienostuneet puhetaivat ja käänteet, joita sivistyneet ihmiset keskinäisessä keskustelussa käyttävät, eivät ollenkaan sovi keskustellessa lasten kanssa, ne kun edellyttävät arvostelukykä ja kehitystä, joita lapsilta ei saa vaa-

tia. Mutta jos todella panee arvoa lasten luonnolliseen yksinkertaisuuteen, oppii helposti sen puhettavan, jota keskustellessa niiden kanssa sopii käyttää. Puhettavassa voi noudattaa eräänlaista teeskentelemättömyyttä, joka sopii viattomuudelle ja joka viattomia olentoja miellyttää. Tällainen puhetapa poistaa lapsesta vaarallisen uteliaisuuden. Kun sille puhuu kaikki yksinkertaisesti, ei se epäilekään, että on jäänyt jotakin sille sanomatta. Jos karkeihin sanoihin yhdistämme lasten käsityspiiristä noudettuja vastenmielisyyttä herättäviä käsitteitä, tukahutamme mielikuvituksen ensi leimahduksen. Emme kiellä lasta lausumasta näitä sanoja tai näitä käsitteitä omistamasta, mutta herätämme siinä sen huomaamatta vastenmielisyyttä niiden palauttamista kohtaan. Ja kuinka paljon päänvaivaa tämä luonteva vapaus säästäisi niiltä, jotka sydämensä pakosta aina avoimesti sanovat sanottavansa ja sanovat sen niinkuin todella ovat sen itsessään tunteneet.

Miten lapset tulevat maailmaan? Tämä on sangen pulmallinen kysymys, jonka lapset vallan luonnollisesti tulevat tehneiksi; siitä annetaanko tähän kysymykseen varmaton vai varovainen vastaus, joskus ratkaisevasti riippuvat niiden tavat ja terveys koko elämän aikana. Mukavin tapa, minkä äiti huomaa soveliaaksi päästäkseen pulmastaan poikaansa pettämättä, on se että hän panee hänet asiasta vaikenemaan. Tämä olisi hyvä keino, jos lapsi jo pienestä pitäen olisi siihen totutettu välinpitämättömien seikkojen suhteen, niin ettei se tässä kohtelussa epäilisi mitään salaperäisyyttä piilevän. Mutta harvoin äiti pysähtyy tähän. »Se on naineiden ihmisten salai-

suus», näin hän esim. sanoo; »pikku poikien ei pidä olla niin uteliaita.» Täten äiti kyllä itse hyvin pääsee pulmastaan; mutta tietäköön hän, että pienokainen tuon ylenkatseellisen kohtelun loukkaamana ei ole hetkeäkään lepäävä ennenkuin on saanut tietää naineiden ihmisten salaisuuden, ja että hän pian on saava sen tietääkin.

Sallittakoon minun mainita eräs vallan toisenlainen vastaus, jonka kuulin annettavan samaan kysymykseen ja joka kahta enemmän herätti huomiotani, se kun oli naisen antama, joka oli yhtä kaino puheissaan kuin tavoissaan, mutta joka tarvittaessa osasi polkea väävät arvelut ilkkuvien ihmisten moitteiden ja turhien puheiden suhteen, kun tiesi poikansa menestyksen sekä hyveen edistämisen olevan kysymyksessä. Hänen pikku pojaltaan oli vähää ennen virtsaa heittäessä lähtenyt sen mukana pieni kivi, joka oli haavoittanut virtsaputkea; mutta tämä kipu oli jo unhottunut. »Äiti», sanoi tuo pieni kyseliäs veitikka, »miten lapset tulevat maailmaan?» »Poikani», vastaa äiti epäröimättä, »äidit päästävät ne virtsansa mukana ulos itsestään ja tuntevat samassa usein kipuja, jotka maksavat heille hengen.» Houkkiot tälle naurakoot ja hölmöt tuntekoot siveellisyytensä loukatuksi. Mutta yrumärtäväiset punnitkoot, keksinevähkö koskaan järkevämpää ja tarkoituksenmukaisempaa vastausta.

Ensinnäkin luonnollisen ja lapselle tunnetun tarpeen käsite kääntää pois ajatukset salaperäisistä asianhaaroista. Tähän tulee lisäksi, että kivun ja kuoleman mainitseminen luovat koko kysymykseen surumielisyyden verhon, joka ehkäisee mielikuvituk-

sen vilkkaan toiminnan ja tukahuttaa uteliaisuuden. Kaikki johtaa ajatukset synnyttämisen seurauksiin, eikä sen syihin. Ihmisluonnon heikkous, inhottavat seikat, kärsimyksen kuvat — siinä ne lähemmän tiedonannon tulokset, joihin tämä vastaus johtaa, jos sen herättämä vastenmielisyys sallii lapsen tuollaisia lähempiä tietoja pyytää. Mitenkä tähän suuntaan käyvissä keskusteluissa levottomat intohimot pääsivätäkään syntymään! Kuitenkin tulee huomata, ettei totuutta ole poljettu ja ettei ole tarvittu pettää oppilasta, sen sijaan että häntä olisi opetettu.

Lapsenne lukevat kirjoja ja ammentavat niistä tietoja, joita heillä ei olisi, jos eivät olisi niitä lukeeet. Lukiessa mielikuviutus kiihottuu ja terottuu lukuhuoneen hiljaisuudessa. Jos he ottavat osaa seuraelämänsä, he kuulevat kaksimielistä puhetta ja näkevät esimerkkejä, jotka heitä hämmästyttävät. Heihin on siihen määrään istutettu se käsitys, että ovat aikaihmissä, että he kaikesta, minkä aikaihmiset tekevät heidän läsnäollessaan, hakevat esiin sen, mikä heille itselleen sopii. Onhan välttämätöntä, että he pitävät muiden tekoja kaavanaan, kun muiden arvostelut ovat heidän lakeinaan. Ne palvelijat, jotka tehdään riippuvaisiksi lasten tahdosta ja jotka siis pitävät edullisena miellyttää heitä, huvittavat heitä heidän hyvien tapojensa kustannuksella. Kevytsmieliset lastenhoitajattaret puhuvat nelivuotiselle lapselle sellaista, mitä ei edes julkein heistä kehtaisi sanoa viidentoistavuotiaalle. Pian nämä naiset unhottavat minkä ovat sanoneet; mutta lapset eivät unhota sitä, minkä ovat kuulleet. Rivot puheet valmistavat siveettömyyttä. Turmeltunut palvelija saattaa lapsen irs-

taaksi, ja yhteinen etu saattaa molemmat asiasta vai-
kenemaau.

Lapsi, joka on kasvatettu ikänsä vaatimusten mukaisesti, on yksinäinen olento. Se ei tiedä muun-
laisesta kiintymyksestä kuin sellaisesta, joka johtuu
tottumuksesta. Se rakastaa sisartaan samoin kuin
kelloaan, ja ystäväänsä kuin koiraansa. Se ei tunne
olevansa mitään erityistä sukupuolta eikä mitään eri-
tyistä sukua. Mies ja nainen ovat sille yhtä vieraita.
Se ei sovita itseensä mitään siitä, mitä he tekevät ja
sanovat; se ei sitä huomaa eikä kuule, tai ei ollen-
kaan kiinnitä siihen huomiotaan. Heidän puheensa
eivät sitä huvita enempää kuin heidän tekonsa. Kaikki
tämä on sille vallan välinpitämätöntä. Tätä metodia
noudattamalla ei lapseen istuteta mitään keinotekoisia
erehdystä, vaan ylläpidetään siinä luonnollista tietä-
mättömyyttä. Se aika tulee, jolloin luonto itse ottaa
toimekseen opettaa oppilastaan, ja vasta silloin se
saattaa hänet kykeneväksi vahingotta omistamaan
tuota opetusta. Tässä ovat metodini pääpiirteet. Tar-
koitukseni ei ole antaa yksityiskohtaisia sääntöjä;
mutta kuitenkin ne keinot, joita ehdotan muita tar-
koituksia varten, valaisevat vielä lisäksi tätäkin ky-
symystä.

Jos tahdotte saattaa järjestystä ja säännöllisyyttä
herääviin intohimoihin, niin pidentäkää niiden kehi-
tysaikaa, jotta ne ehtivät saada keskinäistä tasasu-
htaisuutta, sitä myöten kuin ne syntyvät. Silloin ei
ihminen niitä säädä, vaan luonto itse. Kasvattajilla ei
ole muuta tehtävää kuin antaa luonnon järjestää omaa
työtänsä. Jos kasvatti olisi yksin, ei kasvattajalla
tässä suhteessa olisi mitään tehtävää; mutta kaikki,

mikä edellistä ympäröi, kiihottaa hänen mielikuvi-
tustaan. Ennakkoluulojen tulva tempaa häntä mu-
kaansa; jotta voitaisiin häntä pidättää, tulee häntä
voimakkaasti johtaa päinvastaiseen suuntaan. Tun-
teen pitää hillitä mielikuvitusta ja järjen saattaa ih-
misten mielipiteet vaikenemaan. Kaikkien intohimo-
jen lähde on tunne-elämän vaikutustenalaisuus; mieli-
kuvitus määrää niiden suunnan. On välttämätöntä,
että jokainen olento, joka tietää suhteensa muihin,
tuntee mielipahaa huomatessaan näiden suhteiden
huononevan ja kun hän kuvittelee tai luulee kuvit-
televansa olevan olemassa toisia suhteita, jotka pa-
remmin sopivat hänen luonnolleen. Mielikuvituksen
erehdykset muuttavat kaikkien äärellisten olentojen,
enkeleidenkin intohimot, jos niillä niitä on¹, paheiksi.
Niiden pitäisi näet tuntea kaikkien olentojen luonto,
tietääkseen mitkä suhteet paraiten soveltuvat niiden
omalle luonteelle.

Kaiken inhimillisen viisauden ydin intohimojen
kohteluun nähden on lyhyesti seuraava: 1:ksi tulee
tuntee ihmisen oikeat suhteet sekä mitä tulee sukuun
että yksilöön. 2:ksi tulee järjestää kaikki mielenlii-
kutukset näiden suhteiden mukaan.

Mutta onko ihmisen vallassa järjestää näitä mie-
lenliikutuksia erityisten suhteiden mukaisesti? Epäi-
lemättä, jos hän osaa ohjata mielikuvitustaan johon-

¹ Käsikirjoituksessa tämä kohta kuuluu:

jos niitä (s. o. enkeleitä) on olemassa. Tekijä on luul-
tavasti ulkoa tulleen vaikutuksen johdosta muuttanut tuon
alkuperäisen lauseen.

kin määrättyyn suuntaan tai saattaa sitä tottumaan erityiseen toimintatapaan. Muuten ei ole niin paljoa kysymys siitä, mitä ihminen tässä suhteessa voi aikaansaada itseensä rähden, kuin siitä, missä määrin kasvattaja voi vaikuttaa oppilaaseensa, valitsemalla ne olosuhteet, joihin hän hänet asettaa. Esittämällä soveliaat keinot oppilaan pysyttämiseksi luonnon järjestyksen rajoissa samalla tarpeeksi osotetaan miten hän niistä voi poistua.

Niin kauan kuin oppilaan vaikutuksenalaisuus rajoittuu hänen omaan persoonaansa, ei hänen toimintansa ole siveellistä laatua. Vasta silloin, kun tämä vaikutuksenalaisuus alkaa ulottua häntä itseään ulommaksi, hän ensin saa ne aavistukset ja sitten ne selvät käsitteet hyvästä ja pahasta, joiden nojalla hän todella kehittyy ihmiseksi ja sukunsa olennaiseksi osaksi. Tähän ensimmäiseen näkökohtaan meidän siis ensin tulee kiinnittää huomiomme.

Se on vaikeata, sillä sitä varten täytyy hylätä ne esimerkit, jotka ovat meitä lähinnä ja hakea sellaisia, jotka osottavat luonnon järjestyksen mukaisesti tapahtuvaa asteittaista kehitystä.

Lapsi, joka on kaavamaisesti kasvatettu, hienosteltu ja sivistetty, ja joka vaan odottaa milloin on saavuttava kyvyn panna käytäntöön saamansa ennenaikaiset tiedot, ei koskaan erehdy sen hetken suhteen, jolloin se tuon kyvyn saavuttaa. Sen tuloa se ei suinkaan kärsivällisesti odota, vaan jouduttaa sitä; se saattaa verensä liian aikaiseen kuohuntaan. Se tietää mikä on oleva sen halujen esine jo paljoa ennen kuin se niitä kokee. Luonto ei sitä kiihota, se itse päinvastoin pakottaa luontoa. Kun luonto tekee

siitä miehen, ei sillä enää ole sille mitään opetettavaa. Lapsi näet jo oli ajatuksissaan mies paljoa ennen, kuin se todella oli mieheksi varttunut.

Luonnon oikea kulku on asteittainen ja hitaampi. Vähitellen veri kuumenee, elonhenget elpyvät ja aistillisuus herää. Se viisas työmies, joka ohjaa konepajaa, pitää huolta siitä, että kaikki työkalut ovat täydelliset, ennenkuin niitä ruvetaan käyttämään työssä. Pitkällinen levottomuus käy ensi halujen edellä, pitkällinen tietämättömyys niitä pettää; halutaan jotakin tuntematonta, epämääräistä. Veri kuohuu ja läikkyä; elämän yltäkyläisyys pyrkii leviämään ulomaksi omaa persoonaa. Silmä vilkastuu ja tähystelee muita olentoja. Harrastus ympäröiviä henkilöitä kohtaan herää sekä se tunne, ettemme ole luodut elämään yksin. Näin sydän aukenee inhimillisille tunteille ja kykenee tuntemaan kiintymystä.

Ensimmäinen tunne, jota huolellisesti kasvatettu nuorukainen voi tuntea, ei ole rakkaus vaan ystävyys. Hänen heräävän mielikuvituksensa toiminnan ensi ilmauksia on se, että se huomauttaa hänellä olevan vertaisiaan, suku näet kiinnittää hänen huomionsa aikaisemmin kuin sukupuolet. Siinä piilee toinen pidennetyn viattomuudenajan tuottama etu, nimittäin se, että voimme käyttää hyväksemme heräävää tunne-elämää, kylvääksemme nuorukaisen sydämeen inhimillisyyden ensi siemenet. Tämä etu on kahta arvokkaampi sentähden, että tämä on ainoa elämän ikäkaus, jolloin tällaisilla yrityksillä voi olla todellista menestystä.

Olen aina huomannut että nuorukaiset, jotka aikaisin ovat turmeltuneet ja joutuneet alttiiksi nai-

sille ja irstailulle, ovat olleet epäinhimillisiä ja julmia; aistillisuuden kiivaus on saattanut heidät kärsimättömiksi, kostonhimoisiksi ja hurjiksi. Heidän mielikuvituksensa, jonka yksi ainoa seikka täytti, sulkeutui kaikilta muilta harrastuksilta; he eivät tunteet sääliä tai armahtavaisuutta; he olisivat voineet uhrata isänsä, äitinsä, jopa koko maailman pienimmällekin huvilleen. Sitävastoin onnellisessa tapojen yksinkertaisuudessa kasvatettu nuorukainen tuntee jo luonnon ensi liikahdusten johtavan häntä helliin ja kiintymystä uhkuviin mielenliikutuksiin. Hänen sääliväinen sydämensä heltyy lähimäisensä kärsimyksistä. Hän vavahtaa ilosta nähdessään jälleen toverinsa; hänen käsivartensa avautuvat vaistomaisesti hyväilevään syleilyyn ja hänen silmänsä osavat vuodattaa hetyksen kyyneliä. Hän tuntee häpeää, jos on pahottanut toisten mieltä, ja hän katuu, jos tietten on jotakin loukannut. Jos kuohahtavan veren hehku saattaa hänet kiivastumaan, ärtymään ja vihastumaan, huomaa seuraavassa tuokiossa hänen sydämensä koko hyvyyden hänen perinpohjaisessa katumuksessaan. Hän itkee ja huokailee iskemästään haavasta ja tahtoisi omalla verellään jälleen lunastaa vuodattamansa veren. Koko hänen kiivaustensa haihtuu ja hänen ylpeytensä nöyrtyy syyllisyytensä tietoisuudesta. Jos joku on loukannut häntä itseään, niin hänen raivonsa ollessa ylimmillään pieni anteeksi pyyntö, yksi ainoa sana hänet täydelleen lepyttää. Hän antaa anteeksi muiden väärät teot yhtä kernäasti kuin hyvittää omansa. Nuoruudenikä ei ole koston eikä vihan, vaan on sääliväisyyden, lempeyden ja jalomielisyyden ikä. Rohkenenpa väittää —

enkä pelkää että kokemus kumoaa väitettäni — että lapsi, joka ei ole turmeltunutta sukua ja joka on säilyttänyt viattomuutensa kahdenteenkymmenenteen ikävuotensa asti, tuossa iässä on mitä jalomielisin, paras, helläsydämisin ja rakastettavin ihminen. Tällaista kaiketi teille ei ole koskaan ennen sanottu; sen kyllä uskon, sillä koulujen perinpohjaisessa turmeluksessa kasvatetut filosofit eivät kykene tätä tietämään.

Ihmisen heikkous saattaa hänet yhteiskunnalliseksi; yhteiset kärsimyksemme kiinnittävät sydämemme ihmiskuntaan. Emme olisi velkapäät sitä kohtaan tuntemaan mitään kiitollisuutta, ellemmme olisi ihmisiä. Jokainen kiintymys on merkki omasta riittämättömydestämme. Jos ei kukaan meistä tarvitsisi toisia, ei kukaan ajattelisi liittymistä heihin. Näin itse voimattomuudestamme syntyy heikko onnemme. Todella onnellinen olento on yksinään elävä ihminen. Jumala yksin nauttii ehdotonta onnea, mutta kuka meistä sitä kykenee käsittämään? Jos joku epätäydellinen olento voisi riittää itselleen, niin mistä hän, meidän käsityksemme mukaan voisi nauttia? Hän olisi yksin, hän olisi perin onneton. Minä en voi käsittää että henkilö, joka ei tarvitsisi mitään, voisi rakastaa jotakin. En voi käsittää että se, joka ei rakastaisi mitään, voisi olla onnellinen.

Tästä johtuu, että kiinnymme kanssaihmissiimme vähemmin sen nojalla, että ottaisimme osaa heidän iloihinsa, kuin sen nojalla, että säälimme heidän kärsimyksiään; sillä jälkimäisistä huomaamme paljoa paremmin oman luontomme yhtäläisyyden ja ne ovat samalla takeina heidän kiintymyksestään meihin. Kun

yhteiset tarpeemme liittävät meidät yhteen edun nojalla, yhteiset kärsimyksemme taas yhdistävät meidät lähimäisen rakkauden siteillä. Onnellisen ihmisen näkeminen herättää muissa vähemmän rakkautta kuin kateutta. Tekisipä mieli syyttää häntä oikeuden anastamisesta, joka ei ole hänelle tuleva, hän kun näin nauttii erikoista onnellisuutta. Lisäksi itserakkautemme kärsii, kun se panee meidät ajattelemaan ettei tuo ihminen ollenkaan tarvitse meitä. Mutta kukapa ei säälisi onnetonta, jonka näkee kärsivän? Kukapa ei tahtoisi vapauttaa häntä hänen kärsimyksestään, jos se ei maksaisi enempää kuin toivomuksen? Mielikuvitus saattaa meidät helpommin asettumaan onnetoman kuin onnellisen ihmisen kannalle. Tuntemme sanoo meille että edellisen tila meitä liikuttaa paljon lähemmin kuin jälkimäinen. Sääli on mieluisa tunne, sillä asettuessamme kärsivän kannalle tunnemme kuitenkin samalla mielihyvää ajatellessamme ettemme ole hänen kärsimyksensä alaisena. Kateus taas on katkera tunne, kun näet kateellinen ihminen nähdessään onnellisen henkilön ei suinkaan mielikuvituksessaan asetu hänen asemaansa, vaan pahottelee sitä ettei itse ole tuossa asemassa. Tuntuu siltä kuin kärsivän näkeminen vapauttaisi meidät hänen kärsimyksistään, ja onnellisen näkeminen taas riistäisi meiltä sen onnellisuuden, jota hän nauttii.

Jos siis tahdotte herättää ja ylläpitää nuorukaisen sydämessä alkavan tunne-elämän ensi ilmauksia ja taivuttaa hänen luonteensa hyväntekeväisyyteen ja hyvyteen, niin älkää näyttämällä hänelle inhimillisen onnen pettävää kuvaa saattako hänessä itämään ylpeyttä, turhamielisyyttä ja kateutta. Älkää heti

aluksi luoko hänen silmiensä eteen hovien komeutta, palatsien upeutta ja teatterin houkuttelevia näytöksiä; alkää viekö häntä seurapiireihin ja loistaviin pitoihin; alkää näyttäkö hänelle suuren maailman ulko-kuorta, ennenkuin olette saattanut hänet kykeneväksi arvostelemaan sen ominaista sisäistä arvoa. Jos hänelle näytetään maailmaa, ennenkuin hän tuntee ihmisiä, ei häntä siten suinkaan kehitetä, vaan turmellaan; häntä ei opeteta, vaan petetään.

Ihmiset eivät luonnostaan ole kuninkaita, ylhäisiä, eivät hovimiehiä eivätkä rikkaita; kaikki ovat syntyneet alastomina ja köyhinä, kaikki ovat alttiina elämän kärsimyksille, suruille, onnettomuuksille, tarpeille ja kaikenlaisille kivuille; lopuksi kaikkien on pakko kuolla. Sellainen on ihminen todellisuuden valossa; sitä kohtaloa ei kukaan vältä. Kun siis alatte tutkia ihmisluontoa, niin kiinnittäkää ensin huomionne siihen, mikä ihmisluonnosta on erottamaton, siihen mikä ihmiskunnalle on olennaista.

Kuudentoista-vuotiaana nuorukainen tietää mitä kärsimys on, sillä hän on jo itse kärsinyt; mutta tuskinpa hän tietää, että muutkin olennot kärsivät. Pelkkä kärsimyksen näkeminen ilman että itse sitä kokee ei ole kärsimyksen tuntemista; ja, kuten olen sanonut monta monituista kertaa, lapsi, joka ei osaa mielessään kuvitella mitä muut ihmiset tuntevat, tuntee ainoastaan omat kärsimyksensä. Mutta niin pian kuin aistillisuuden ensi kehitys siinä puhalttaa liekkiin mielikuvituksen tulen, se rupeaa tuntemaan kansaihmissen tunteita, hetyään heidän valituksistaan ja kärsimään heidän tuskistaan. Silloin kärsivän ihmiskunnan tarjoama surullinen näytelmä epäilemättä

hänen sydämessään herättää ensimmäisen ihmisrakkautentunteen, jota hän koskaan on kokenut.

Kenen on syy siihen, ettei ole helppoa lapsisanne huomata tätä kehityskohtaa? Opetatthan niitä jo niin aikaisin teeskentelemään tunteita ja tutustuttatte ne niin aikaisin tunteita ilmaisevaan kieleen, että ne, yhäti käyttäen samaa puhetapaa, kääntävät teiltä saamansa opetukset teitä vastaan, eikä teille jää mitään keinoa huomata, milloin niiden teeskentely lakkaa ja milloin ne todella alkavat tuntea sitä, mitä sanovat. Tarkastakaa sitä vastoin Émileäni; siihen ikään asti, johon olemme häntä seuranneet, ei hänellä ole ollut noita tunteita, eikä hän ole valehdellut. Ennenkuin hän on tietänyt mitä rakastaminen merkitsee hän ei ole sanonut kellekään: »Pidän sinusta hyvin paljon.» Hänelle ei ole määrätty miten hänen tulee käyttäytyä isänsä ja äitinsä tai sairaan kasvattajansa huoneessa. Hänelle ei ole neuvottu taitoa teeskennellä surullisuutta, jota hän ei ole tuntenut. Hän ei ole teeskennellyt itkemistä kenenkään ihmisen kuolon johdosta, sillä hän ei ymmärrä mitä kuolema on. Sama tunteettomuus, joka on hänen sydämessään, ilmenee hänen käytöstavassaan. Ollen välinpitämätön kaiken, paitsi itsensä suhteen, kuten kaikki muutkin lapset, hän ei kiinnitä harrastustaan kehenkään. Ainoa seikka, joka hänet erottaa muista lapsista, on se, ettei hän ollenkaan tahdo näyttää omaavansa tuollaista harrastusta ja ettei hän siis ole teeskentelevän vilpillinen kuten ne.

Émile, joka on varsin vähän ajatellut tuntevien olentojen tilaa, on vasta myöhään tietävä mitä kärsimys ja kuolema on. Valitukset ja huudot alkavat

silloin nostaa hänen säälintunteitaan, nähdessään veren vuotoa hän on kääntävä pois silmänsä. Kuolevan eläimen viimeiset kouristusliikkeet ovat hänessä herättävät epämääräistä tuskaa, ennenkuin hän vielä tietää, mistä nämä oudot tunteet hänessä heräävät. Jos hän olisi jäänyt alkuperäiseen tietämättömyyden ja raakuuden tilaan, hän ei noita tunteita tuntisi; jos hänellä olisi enempi tietoja, hän tuntisi niiden alkusyy; nyt hän on jo liiaksi verrannut toisiinsa eri käsitteitä, ollakseen mitään tuntematta, mutta ei ole tehnyt sitä tarpeeksi käsittääkseen mitä tuntee.

Täten syntyy sääli, tuo ensimmäinen yhteyden tunne, joka luonnon järjestyksen mukaisesti liikuttaa ihmissydäntä. Tullakseen tunteelliseksi ja sääliväiseksi lapsen on tietäminen että on olemassa sen kaltaisia olentoja, joilla on samat kärsimykset, jotka lapsella on ollut, jotka tuntevat sen tuntemia tuskia ja lisäksi toisia tuskia, joita lapsi voi kuvitella vielä joskus kärsivänsä. Sillä mitenkä muuten voisimmekaan heltyä säälintunteista, elleimme siirtyisi ulkopuolelle omaa itseämme ja elleimme asettuisi kokonaan kärsivän olennon sijaan, hyläten, niin sanoakseni, oman olemuksemme, vaihtaen sen tuon toisen olemukseen? Kärsimme ainoastaan siinä määrin kuin tiedämme hänen kärsivän; kärsimyksemme aihe ei ole meissä itsessämme, vaan hänessä. Ei siis kukaan kykene sääliä tuntemaan ennenkuin mielikuvitus herää ja alkaa siirtää ihmistä ulkopuolelle itseään.

Mitä muuta voimmekaan tehdä herättääksemme ja ylläpitääksemme tätä versovaa tunteellisuutta, ohjataksemme ja seurataksemme sitä sen luonnolliseen kehityssuuntaan, kuin että toiselta puolen tarjoamme

nuorukaiselle sellaista, mihin hänen sydämensä paisuvat voimat voivat kiintyä, mikä laajentaa hänen tunteellisuuttaan ja ulotuttaa sen muihin olentoihin, mikä saattaa hänet kaikkialla ulkopuolella itseään löytämään itseänsä, ja että toiselta puolen huolellisesti poistamme kaiken, mikä saattaa hänen sydämensä ahtaaksi, umpinaiseksi ja mikä kehittää inhimillistä itsekkäisyyttä. Meidän tulee toisin sanoen herättää hänessä hyvyttä, inhimillisyyttä, sääliä, hyväntekeväisyyttä ja kaikkia puoleensa vetäviä ja lempeitä tunteita, jotka luonnostaan ovat ihmisille niin miellyttäviä. Toiselta puolen tulee meidän estää syntymästä kateutta, ahneutta, vihaa ja kaikkia vastenmielisiä ja julmia mielenliikutuksia, jotka eivät ainoastaan niin sanoakseni vedä tunteellisuutta alas nollapisteeseen, vaan vielä sitä alemmaksikin, tuottaen kärsimystä ja tuskaa itse sille henkilölle, joka niitä tuntee.

Luulen voivani supistaa kaikki edellä mainitut mietteeni pariin kolmeen määrättyyn, selvään ja helpotajuiseen ohjesääntöön:

Ensimmäinen perusohje.

Ei ole ihmissydämelle olennaista asettua onnellisempien ihmisten, vaan niiden sijaan, jotka ovat meitä itseämme surkutellavammat.

Jos tavataan poikkeuksia tästä säännöstä, niin ne ovat enemmän näennäisiä kuin olennaisia. Niinpä emme asetu sen rikkaan tai ylhäisen henkilön sijaan, johon olemme kiintyneet ystävyys siteillä; ja vaikka kiintymyksemme tuohon henkilöön onkin vilpittön,

ei se kuitenkaan pohjaltaan ole muuta kuin että omistamme itsellemme hänen varallisuutensa tuottamia etuja. Joskus pidämme hänestä silloin kun onnettomuus on häntä kohdannut. Mutta niin kauan kuin hän on onnellinen, ei hänellä ole muuta oikeata ystävää kuin se, joka ei anna näennäisten seikkojen pettää itseään ja joka häntä enemmän säälii kuin kahtii, huolimatta hänen onnellisista oloistaan.

Tunnumme mielemme heltyvän liikutuksen tunteista tarkastaessamme muutamien säätyluokkien kuten esim. maalaisten ja paimenten onnellista elämää. Sitä mielihyvää, jota tunnumme nähdessämme näiden kunnan ihmisten nauttivan onneansa, ei myrkytä mikään kateus, sillä tunnumme todellista myötätuntoisuutta heitä kohtaan. Miksi? Sentähden, että tunnumme kykenevämmä astumaan alas tähän rauhalliseen ja viattomaan tilaan ja nauttimaan samaa onnellisuutta. Tämä on meille tarjona oleva viimeinen turva, joka herättää pelkkiä miellyttäviä ajatuksia, kun meidän näet ainoastaan tarvitsee tahtoa nauttia sen tuottamaa mielihyvää. On aina mieluista huomata omaa voimaansa ja kykeneväisyyttään sekä tarkastaa apukeinojaan, silloinkin, kun emme tahdo niitä käyttää.

Tästä seuraa että, jos tahdomme kasvattaa nuoren miehen ihmisystävälliseksi, ei meidän suinkaan pidä saattaa häntä ihailemaan muiden ihmisten loistavaa asemaa, vaan tulee päinvastoin osottaa tämän aseman varjopuolia ja saattaa nuorukaista pelkäämään tuollaisen kohtalon alaiseksi joutumista. Silloin hän luonnollisesti on raivaava itselleen sellaisen onnentien, jota ei kukaan muu ennen ole astunut.

Toinen perusohje.

Emme koskaan surkuttele toisissa muita kärsimyksiä kuin sellaisia, joilta emme luule olevamme itse turvaatut.

*Non ignara mali, miseris succurrere disco*¹.

En tunne mitään niin kaunista, syvää, liikuttavaa ja totta kuin tämä säe.

Miksi kuninkaat eivät tunne sääliä alamaisiaan kohtaan? Sentähden, etteivät koskaan pidä itseään muiden ihmisten kaltaisina. Minkä tähden rikkaat ovat niin kovat köyhiä kohtaan? Sentähden, etteivät pelkää köyhtyvänsä. Miksi aateliset niin suuresti halveksivat kansaa? Siksi että aatelimies ei koskaan tule kansanmieheksi. Miksi turkkilaiset yleensä ovat inhimillisemmät ja vieraanvaraisemmat kuin me? Sentähden, että heidän kokonaan mielivaltaisen hallituksensa vuoksi yksityisihmisten suuruus ja onni alati on epävarma ja horjuva, joten he eivät pidä alenemista ja onnettomuutta tilana, johon eivät voisi joutua². Jokainen saattaa huomenna saada osakseen saman kohtalon kuin se, jota tänään on auttanut. Tä-

¹ Vergilius, Aeneis, I. Itse hyvin tuntien kärsimyksen, olen oppinut auttamaan kärsiviä.

Suoment. huom.

² Nämä olosuhteet näyttävät tätä nykyä hieman vaihtuvan: valtioiden tila tuntuu käyvän varmemmaksi, ja ihmiset tulevat samalla kovasydämmemmiksi.

mä huomio, joka esiintyy alati itämaalaisissa romaanissa. aiheuttaa sen, että niitä lukiessamme tunnemme jonkunmoista liikuttavaa hetytystä, jota ei koko meidän kuiva ja teennäinen moraalimme voi herättää

Älkää siis totuttako oppilastanne oman edullisen asemansa korkeuksista tarkastamaan onnettomien kärsimyksiä ja kovaosaisten työtä, älkääkää toivoko hänessä herättävänne sääliä heitä kohtaan, jos hän pitää noita kärsimyksiä itselleen vieraina. Selittäkää hänelle että noiden poloisien kohtalo voi hänetkin kohdata, että kaikki heidän onnettomuutensa uhkaavat häntäkin ja että tuhannet odottamattomat ja välttämättömät tapaukset minä hetkenä tahansa voivat saattaa hänet niiden uhriksi. Totuttakaa hänet olemaan luottamatta syntyperäänsä, terveyteensä ja rikkauteensa; osottakaa hänelle kaikki onnen vaihtelut ja hakekaa hänelle noita alati liiankin usein esiintyviä esimerkkejä ihmisistä, jotka hänen omaa asemaansa ylhäisemmältä yhteiskunta-asteelta ovat vajonneet mitä kurjimpaan tilaan. Onko tämä tapahtunut heidän omasta vai muiden syistä, ei tässä tule kysymykseen. Eihän hän edes tiedä mitä syyllisyys merkitsee. Älkää koskaan häiritkö hänen tietojensa järjestystä ja opastakaa häntä ainoastaan sellaisilla ohjeilla, jotka soveltuvat hänen käsityskykyynsä. Hänen ei tarvitse olla suuresti oppinut ymmärtääkseen ettei koko inhimillinen oppineisuus voi hänelle vastata, onko hän tunnin kuluttua oleva elävien vai kuolleiden joukossa, eikö munuaisvaiva vielä ennen yön tuloa tuota hänelle hampaiden-kiristystä, onko hän kuu-kauden kuluttua rikas vai köyhä, onko hän kenties vuoden päästä ruoskanlyöntien pakottamana soutava.

galeerilaivaa Algeriassa. Mutta älkää suinkaan sanoko hänelle tätä kylmästi, ikäänkuin olisi kysymys katkismuksen ulkoluvusta. Huomatkoon ja tuntekoon hän itse inhimillistä kärsimystä. Saattakaa hänen mielikuvituksensa järkkymään ja pelosta vapisemaan niiden vaarojen johdosta, jotka lakkaamatta ympäröivät jokaista ihmistä. Auetkoot hänen silmänsä näkemään kaikkia noita ammottavia kuiluja, ja takertukoon hän kiinni teihin, kuullessaan teidän niitä kuvailevan, peläten että niihin suistuisi. Mutta tätenhän teemme hänestä aran pelkurin — huomautatte kenties. Tämän saa tulevaisuus osottaa; mutta kaikkein tärkeintä on, että nykyhetkellä teemme hänet inhimilliseksi.

Kolmas perusohje.

Sitä sääliä, jota tunnemme lähimmäisemme kärsimystä kohtaan, emme mittaa tämän kärsimyksen suuruuden mukaan, vaan sen nojalla, mikäli luulemme kärsivän kykenevän kärsimystänsä tuntemaan.

Surkuttelemme onnetonta ainoastaan siinä määrin kuin luulemme hänen itsensä pitävän itseään säälettävänä. Kärsimyksiemme fyysillinen tietoisuus on rajoitetumpi kuin miltä näyttää; mutta muisti, joka panee meidät tuntemaan niitä jatkuvina, ja mielikuvitus, joka ulotuttaa ne tulevaisuuteen, vasta saattavat meidät säälettäviksi. Tässä mielestäni piilee yksi syy siihen, että olemme tunnottomammat eläinten kuin ihmisten kärsimyksiä kohtaan, joskohta eläinten yhtä

suuren kärsimismahdollisuuden pitäisi yhtä suuressa määrin asettaa meidät niiden sijaan. Emme surkuttele tallissa olevaa ajohevosta, kun näet emme oleta että se heiniään syödessään ajattelee saamiaan ruoskaniskuja tai niitä vaivoja jotka sitä odottavat. Emme liioin surkuttele lammasta, jonka näemme syövän laitumella, vaikka tiedämme että se pian teurastetaan; arvelemme näet ettei se tiedä tulevaa kohtaloaan. Kun tämä edellytys laajenee, muutamme tunnottomiksi ihmiskohtaloidenkin suhteen; niinpä rikkaat lohduttavat itseään ajatellessaan sitä pahaa, jonka fekevät köyhille olettamalla heitä niin tylsämielisiksi, etteivät ollenkaan tuota pahaa huomaa. Yleensä luullakseni se arvo, jonka kukin panee vertaistensa onneen, riippuu siitä arvosta, jossa hän heitä pitää. On luonnollista, että pidämme vähäarvoisena sellaisten henkilöiden onnea, joita halveksimme. Älkää siis enää ihmetelkö, että valtiomiehet puhuvat kansasta niin ylenkatseellisesti ja että useimmat filosofit tahallansa kuvaavat ihmistä niin häijyksi.

Kansa se varsinaisesti muodostaa ihmiskunnan; mikä ei ole varsinaista kansaa, se on niin vähäarvoista, ettei maksa vaivaa ottaa sitä lukuun. Ihminen on sama kaikissa säädyissä; jos siis tämä on totta, ansaitsevat väkirikkaammat säädyt enintä kunnioitusta. Sen mielestä, joka asioita ajatellen osaa punnita, kaikki säätyerotukset katoavat; hän näet näkee samat intohimot ja samat tunteet karkeassa työmiehessä kuin miehessä, jolla on kuuluisa nimi; hän ei huomaa eroa muussa kuin heidän puheissaan ja enemmän tai vähemmän keinotekoisessa ulkokuoressa. Ja jos heidän välillään ilmenee joku oleellinen

ero, niin tämä näyttää epäedullisemmän puolen siinä, joka enemmän teeskentelee. Rahvas esiintyy sellaisena kuin se on, eikä se ole rakastettava; mutta onpa välttämätöntä, että seuraelämän ihmiset teeskentelevät; jos he näet näyttäytyisivät sellaisina kuin todella ovat, he herättäisivät kauhua.

Meidän aikamme viisaat sanovat, että muka on olemassa yhtä suuri määrä onnea ja kärsimystä joka säädysssä. Tämä väitös on yhtä turmiollinen kuin perätön. Sillä jos kaikki ovat yhtä onnellisia, mitäpä minun silloin tarvitsee vaivata itseäni kenenkään menestymistä edistääkseni! Jääköön siis kukin entisiin oloihinsa: rääkättäköön orjaa, tuntekoon sairas yhä edelleen kipua ja kuolkoon kerjäläinen nälkään. Eihän heillä ole mitään voitettavissa tilansa muutoksesta. He muka luettelevat rikkaiden kärsimykset ja huomauttavat miten tehottomat heidän ilonsa ovat; mikä karkea viisastelu! Rikkaan kärsimykset näet eivät suinkaan johdu hänen säädystään, vaan hänestä itsestään, joka tuota säätyään väärinkäyttää. Vaikkapa hän olisi köyhääkin onnettomampi, hän ei ansaitse mitään sääliä, koska kaikki hänen kärsimyksensä ovat hänen itsensä aiheuttamia ja koska riippuu ainoastaan hänestä itsestään olla onnellinen. Köyhän kärsimys taas johtuu oloista, sen kohtalon kovuudesta, joka lepää hänen hartioillaan. Ei edes pitkäkään tottumus voi hänestä poistaa ruumiillista väsymyksen, uupumisen ja nälän tuntoa. Suuri nerokkaisuus ja viisauksin ovat voimattomat vapauttamaan häntä säätynsä kärsimyksistä. Mitä hyötyä on Epiktetok-

sella¹ siitä että edeltäpäin arvaa, että hänen herransa on ruhjova hänen jalkansa? Jättääkö tuo herra hänen jalkansa silti ruhjomatta. Paitsi muuta kärsimystään hänellä siis on vielä se, että edeltäpäin arvaa uuden kärsimyksen. Jos kansalla olisi yhtä paljo järkevyyttä, kuin huomaamme siinä järkevyyden puutetta, niin kuinka suuressa määrin se voisi muuttua toisenlaiseksi kuin mitä se nyt on ja kuinka paljon muuta se voisi aikaansaada kuin mitä se nyt aikaansaa! Jos tutkitte kansaa, huomaatte että sillä tosin on toiset puhettavat, mutta että sillä silti on yhtä paljo henkevyyttä ja selvää järkeä kuin teillä itsellänne. Kunnioittakaa siis omaa sukuanne; ottakaa huomioon, että sen olennaisesti muodostaa kansan suuri joukko, ja että, vaikka kaikki kuninkaas ja filosofit siitä poistettaisiin, ei huomattaisi mitään aukkoa ja että maailma kulkisi kulkuaan yhtä hyvin kuin ennenkin. Sanalla sanoen: opettakaa oppilastanne rakastamaan kaikkia ihmisiä, niitäkin, jotka kansa-ihmisiäään halveksivat. Menetelkää niin, ettei oppilanne sijoita itseään mihinkään erityiseen kansaluokkaan, vaan että hän huomaa kuuluvansa jokaiseen. Puhukaa hänen kuullensa ihmissuvusta hellästi jopa säälienkin, älkääkös koskaan ylenkatseellisesti. Ihminen, ällös koskaan saata toista ihmistä häpeään!

Tällaisin ja tämäntapaisin keinoin, jotka ovat vallan vastaiset tähänastisille, on soveliaista tunkea

¹ Epiktetos oli huomattava stoalainen filosofi, joka eli ensimmäisellä vuosisadalla j. Kr. Hän oli mahtavan Epafroditoksen orja.

nuorukaisen sydämeen siinä herättääkseen ensimmäiset luonnon tunteet, kehittääkseen sitä ja saattaakseen sen sykkimään myötätuntoisuuden tunteita vertaisiaan kohtaan. Tähän lisään, että on tärkeätä näihin tunteisiin sekoittaa niin vähän personallista harrastusta kuin suinkin; ennen kaikkea: pois kaikki turhamielisyys, kilpailu, kunnian tavoittelu, pois kaikki nuo tunteet, jotka pakottavat meitä vertaamaan itseämme muihin. Tällainen vertaaminen näet ei koskaan tapahdu ilman että tunnemme jossakin määrin vihaa niitä kohtaan, jotka kilpailevat kanssamme etevämmyydestä, vaikka vaan omassa arvostelevassa mielesämme. Silloin täytyy joko ummistaa silmänsä tai suuttua, olla joko häijy tai tyhmyri; koettakaamme välttää näitä vastaehjoja. Nämä niin vaaralliset mielenliikutukset heräävät kuitenkin vasten tahtommekin ennemmin tai myöhemmin, näin minulle huomauttaneen. Sitä en kiellä, joka seikalla on aikansa ja paikkansa. Minä vaan sanon, ettei pidä jouduttaa niiden syntymistä.

Tämä on sen metodin henki, joka on seurattava. Tässä esimerkit ja yksityisseikat ovat turhat; sillä tästä alkaa melkein ääretön luonteiden erilaisuus, ja jokainen antamistani esimerkeistä ehkä ei soveltuisi yhteen sadasta tuhannesta. Tästä kasvatin iästä alkaa taitavalle opettajalle varsinainen havaittajan ja filosofin toimi, johon liittyy taito syvyiksiään myöten tutkia ihmissydäntä, samalla kuin tuo tutkija koettaa sitä muodostella ja kehittää. Niin kauan kuin nuorukainen ei vielä ajattele teeskentelyä eikä sitä vielä ole oppinut, huomaa hänelle mitä esinettä tahansa osotettaessa hänen kasvonilmeistään, silmistään

ja liikkeistään minkä vaikutuksen tuo esine häneen tekee. Hänen kasvoissaan ilmenevät kaikki hänen sielunsa liikkeet. Niitä tarkkaamalla totumme niitä edeltäpäin arvaamaan ja lopulta niitä ohjaamaan.

On yleisesti tunnettua, että veri, haavat, huudot, huokaukset, tuskallisten leikkausten valmistukset ja kaikki, mikä aiheuttaa ruumiillisen kärsimyksen ulko-aistillista havaitsemusta nopeimmin ja yleisimmin valtaa kaikkien ihmisten mielet. Täydellisen hävityksen ajatus, ollen monipuolisempi, ei tee samaa vaikutusta. Kuoleman ajatus vaikuttaa myöhemmin ja heikommin; sillä ei kenelläkään ole itsellään kokemusta kuolemasta; on täytynyt nähdä kuolleita ruumiita, voidakseen kuvitella kuoleman kanssa kamppailevien tuskia. Mutta kun tämä kuva kerran on täysin muodostunut mielessämme, eivät silmämme voi nähdä mitään sen kammottavampaa näytelmää. Tämä johtuu joko siitä, että kuolema tarjoaa täydellisen hävityksen kuvan, tai siitä, että ajattelemme tämän hetken olevan välttämättömän joka ihmiselle ja että sellainen tila tekee meihin syvemmän vaikutuksen, koska emme mitenkään voi sitä paeta.

Näillä eri vaikutelmilla on tietysti eri vivahdukseensa ja asteensa, riippuen jokaisen yksilön erityisestä luonteesta ja hänen aikaisemmin saaduista tavoistaan. Mutta muuten ne ovat yleiset, eikä kukaan ole niistä kokonaan vapaa. On olemassa myöhemmin esiintyviä ja vähemmän yleisiä mielivaikutteita, jotka erityisesti huomataan tunteellisissa sieluissa. Nämä johtuvat moraalisisista kärsimyksistä, sisäisistä suruista, alkuloisuudesta, masentumisesta tai surumielisyydestä. On ihmisiä, jotka heltyvät ainoastaan huudoista ja

itkusta. Epätoivon kouristaman sydämen pitkät ja kumeat huokaukset eivät koskaan ole saattaneet heitä päästämään myötätuntoisuuden huokausta; ei koskaan kumartunut selkä, kuihtuneet, kalpeat kasvot, sammunut silmä, jonka kyyneleet ovat kuiviin vuotaneet, ole saattanut heitä kyyneleitä vuodattamaan. Sielun kärsimykset eivät heistä merkitse mitään; tämä on heidän tuomionsa; heidän oma sielunsa on vallan tunnoton. Heiltä ei voi odottaa muuta kuin järkkähtämätöntä ankaruutta, kovuutta ja julmuutta. He saattavat kyllä olla tunnollisia ja oikeamielisiä, mutta eivät koskaan ole lempeitä, jalomielisiä ja sääliväisiä. Sanoin, että he voivat olla oikeamielisiä, jos yleensä ihminen voi olla oikeamielinen, olematta sääliväinen.

Mutta älkää olko hätäiset tuomitsemaan nuorukaisia tämän säännön nojalla, varsinkaan niitä, jotka on kasvatettu kuten pitää ja joilla siis ei ole mitään käsitystä henkisistä kärsimyksistä, joita heidän ei ole annettu koskaan kokea. Sanou sen vielä kerran: he voivat sääliä ainoastaan sellaisia kärsimyksiä, joita itse ovat kokeneet. Tämä näennäinen tunnottomuus, joka johtuu pelkästä tietämättömyydestä, muuttuu pian hellydeksi, kun he alkavat huomata, että ihmiselämässä on tuhansia kärsimyksiä joita eivät ennen ole tunteneet. Mitä tulee minun Émileeni, olen varma siitä, että, koska hänellä lapsena on ollut yksinkertaisuutta ja hyvää arvostelukykyä, hänellä nuoruudessa on oleva henkevyttä ja tunteellisuutta; sillä tunteiden totuus riippuu paljon siitä, ovatko käsitteet oikeat.

Mutta miksi taas tässä huomautan tätä seikkaa? Epäilemättä hyvin moni lukijoiistani on moittiva mi-

nuu siitä, että olen unhottanut aikaisemmat päätökseni ja sen alituksen onnen, jonka lupasin oppilaaleni. Onnettomia, kuolevia, tuskan ja kurjuuden näkyjä! Kaunis onni! oiva nautinto nuorelle sydämelle, joka juuri herää elämään! Tuo surunvoittoinen kasvattaja, joka tahtoi antaa kasvatilleen niin mielihyvää uhkuvan kasvatuksen, avaakin hänen mielsä yksinomaan kärsimyksille. Näin varmaankin sanotaan. Minua tämä puhe ei liikuta; olen näet luvannut tehdä kasvattini todella onnelliseksi enkä näennäistä onnea nauttivaksi. Onko minun syyntä, että aina annatte harhakuvien pettää itseänne ja että luulette niitä todellisuudeksi?

Kuvitelkaamme kahta nuorukaista, jotka ensi kasvatuksensa päätyttyä astuvat ulos maailmaan kahdesta toisilleen vallan vastakkaisesta ovesta. Toinen kohoaa äkkiä Olympokselle ja yhtyy mitä loistavimpaan seuraan. Hän viedään hoviin, ylhäisten, rikkaiden, kauniiden naisten luo. Oletan että häntä kaikkialla juhlietaan enkä ota huomioon, minkä vaikutuksen tämä kohtelu tekee hänen järkeensä; oletan että se voi tuon kohtelun vaikutuksia vastustaa. Hän rientää huvista toiseen, joka päivä tarjoaa hänelle uusia huvituksen esineitä. Hän antautuu tähän kaikkeen osottaen harrastusta ja intoa, joka teitä häikäisee. Huomaatte hänen olevan tarkkaavaisen, innokkaan ja uteliaan; hänen alussa ilmenevä ihailunsa herättää huomiotanne. Luulette häntä tyytyväiseksi, mutta tarkatkaa lähemmin hänen tilaansa. Te luulette hänen nauttivan; minä taas luulen hänen kärsivän.

Mitä hän ensiksi huomaa, kun hänen silmänsä aukenevat asioita näkemään? Joukon niin sanottuja hyviä seikkoja, joita hän ei ole tuntenut ja joista useimmat ainoastaan hetken ovat hänen käytettävään ja näyttävät tarjoutuvan hänelle ainoastaan panakseen häntä niitä kaihoamaan silloin kun hän ei enää niitä omista. Jos hän kulkee palatsissa, näette hänen levottoman uteliaana kysyvän miksi hänen isänsä talo ei ole samanlainen. Kaikki hänen kysymyksensä osottavat, että hän koko ajan vertaa itseään tämän talon isäntään. Ja tämä vertailu on nöyryyttävä hänen omiin oloihinsa nähden, siten kiihottaen ja loukaten hänen turhamielisyyttään. Jos hän kohtaa nuoren miehen, joka on paremmin puettu kuin hän itse, huomaa hänen itsekseen napisevan vanhempiensa saituutta vastaan. Jos hän taas on paremmin puettu kuin toinen, pahoittaa häntä nähdessään tuon toisen asettavan hänet varjoon joko syntymänsä tai nerokkaisuutensa nojalla ja koko kullalla kirjailun pukunsa himmenevän yksinkertaisen verkatakin rinnalla. Jos hän yksin loistaa seurapiirissä ja jos hän kohoaa varpailleen, jotta hänet paremmin nähtäisiin, niin kellähän muista läsnäolijoista ei olisi salainen halu nolata tuota ylpeän ja itserakkaan näköistä nuorta keikaria? Kaikki liittyy kohta häntä vastaan; jonkun vakavan miehen levottomuutta herättävät katseet ja jonkun pilkkakirveen ivapuheet saapuvat ennen pitkää hänen korviinsa. Ja vaikkapa yksi ainoa henkilö häntä ylenkatsoisi, niin tuon yhden ylenkatse sinä hetkenä myrkyttää toisten suosiosotukset.

Olettakaamme hänessä kaikkia edullisia ominaisuuksia; tulkoon hänen osakseen runsaasti huvia, olkoon hänessä paljo etevyyttä; olkoon hän hyvin kasvanut, henkevä, rakastettava. Naiset tulevat hänen seuraansa etsimään. Mutta suosiessaan häntä ennenkuin hän heitä rakastaa, he tekevät hänestä pikemmin houkkion kuin rakastajan. Hänen menestyksensä heidän luonaan on oleva hyvä, mutta hänellä ei ole oleva innostusta eikä intohimoa siitä nauttiakseen. Koska hänen mielihalunsa aina edeltäpäin tyydytetään, ennenkuin ne itsestään ovat saaneet vapaasti syntyä, on hän keskellä huvien yltäkylläisyyttä tunteva pelkkää ikävystymistä ja riippuvaisuutta. Se sukupuoli, joka on luotu hänen onneansa varten, herättää hänessä vastenmielisyyttä ja kyllästymistä ennenkuin hän edes sitä tuntee. Jos hän vielä hakee naisten seuraa, tämä tapahtuu pelkästä turhamielisyydestä. Ja jos hän heihin todellisen tunteen siteillä kiintyi, niin ei hän yksin ole nuori, erinomainen, rakastettava eikä aina ole huomaava rakastajattariaan uskollisuuden ihmeolennoiksi.

En tässä puhu niistä selkkauksista, petoksista, juonista ja kaikenlaisista pettymyksistä, jotka välttämättömästi liittyvät tuollaiseen elämään. Se kokemus, jonka saavutamme yhteydestä maailman kanssa, herättää meissä inhoa sitä kohtaan, se on tunnettu asia. Mutta tässä puhun ainoastaan ensimmäisen pettymyksen tuottamista ikävyyksistä.

Mikä vastakohta esiintyykään sille, joka, elettyään perheensä ja ystäviensä piirissä ja huomattuaan olevansa heidän huomaavaisuutensa yksinomaisena esineenä, äkkiä astuu uusiin oloihin, missä hänestä

pidetään varsin vähä lukua ja missä hän ikäänkuin katoaa vieraaseen ilmapiiriin, oltuaan niin kauan oman piirinsä keskuksena! Kuinka monta solvausta ja nöyryytystä hänen täytyykään kokea, ennenkuin vapautuu noiden outojen ihmisten parissa niistä ennakkoluuloista omaan etevyyteensä nähden, jotka ovat syntyneet ja joita on ylläpidetty hänen omaistensa parissa! Lapsena kaikki tekivät hänelle mieliksi ja häärivät hänen ympärillään; tultuaan nuorukaiseksi täytyy hänen noudattaa kaikkien muiden tahtoa. Tai jos hän unhottaa uuden asemansa ja säilyttää entisen käytöstapansa, niin mitkä kovat opetukset pakottavat häntä itseään tutkimaan! Hänen tottumuksensa helposti saavuttaa haluamansa esineet saattaa hänet haluamaan paljoa ja panee hänet tuntemaan alituista kaipausta. Kaikki, mikä häntä miellyttää, herättää hänessä halua; kaiken, mikä toisilla on, hän tahtoisi saada. Hän himoitsee kaikkea, kadehtii kaikkia, hän tahtoisi olla kaikkialla hallitsevana. Turhamielisyys häntä kalvaa, hillittömien halujen hehku polttaa hänen nuorta sydäntään. Niitä seuraavat mustasukkaisuus ja viha. Kaikki riuduttavat intohimot kiihtyvät yhtä haavaa. Keskellä maailman meluavaa hyörinää hän tuntee niiden riehuvan; joka ilta se seuraa häntä hänen kotiansa, johon hän palaa tyytymättömänä itseensä ja muihin. Hän vaipuu uneen täynnä tuhansia turhia tuumia, ollen lukemattomien mielihohteiden valloissa. Ja hänen ylpeytensä maalaa hänen eteensä unissakin ne petolliset mielipyyteet, joiden toteuttaminen häntä houkutellessa kalvaa ja jotka eivät koskaan toteudu. Tällainen on teidän kasvattinne. Tarkastakaamme nyt minun kasvattiani.

Jos ensimmäinen hänen tekemänsä havainto aiheuttaakin mielipahaa, niin sen ensimmäinen vaikutus häneen itseensä onkin mielihyvätunne. Huomatessaan miten monesta kärsimyksestä hän on vapaa, hän tuntee olevansa onnellisempi kuin mitä oli luullutkaan. Hän ottaa osaa vertaistensa kärsimykseen, mutta tämä osanotto on vapaaehtoinen ja mieluisa. Samalla hän nauttii heidän kärsimystään kohtaan tuntemastaan säälistä ja siitä onnentunteesta, että itse on tuosta kärsimyksestä vapaa. Hän tuntee olevansa tuossa voiman tilassa, joka panee meidän voimamme uhkuen paisumaan ulkopuolelle itseämme ja kohdistamaan toisaalle omalle menestymiselle tarpeettoman toimintakyvyn. Voidaksemme sääliä toisten kärsimystä, tulee meidän epäilemättä tuntea se, mutta ei samalla itse olla sen alaisena. Kun olemme kärsineet tai kun pelkäämme joutuvamme kärsimään, säälimme niitä, jotka paraikaa kärsivät; mutta kun itse kärsimme, säälimme ainoastaan itseämme. Koska me siis kaikki olemme alttiina elämän kärsimyksille ja koska jokainen myöntää toiselle ainoastaan sen määrän sääliä, jota hän nykyhetkellisesti ei itseään varten tarvitse, on selvää, että sääli on hyvin mieluisa tunne, se kun todistaa että olemme edullisemmassa tilassa. Sitä vastoin kovasydäminen ihminen aina on onneton, kun hänen sydämensä tila ei suo hänelle mitään ylimääräistä säälintunnetta, jonka voisi kohdistaa muiden ihmisten kärsimykseen.

Arvostelemme yleensä liiaksi onnea ulkokuoren mukaan; oietamme sen piilevän siinä, missä sitä on kaikkein vähimmin; etsimme sitä sieltä, missä sitä ei ollenkaan voi olla. Iloisuus on hyvin epäilyttävä

onnen merkki. Iloiselta näyttävä ihminen ei useinkaan ole muuta kuin onneton, joka koettaa viedä toisia harhaan ja pettää itseään. Nuo henkilöt, jotka seurapiirissä paljon nauravat ja ovat avomielisinä ja hilpeitä, ovat melkein kaikki alakuloisia ja ärtyisiä kotonaan, ja heidän palvelijansa saavat kärsiä siitä huvituksesta, jonka he seurustelutovereilleen tarjoavat. Todella tyytyväinen mieli ei ole iloinen eikä vallattoman riemukas; sellainen mieli on arka niin suloisesta tunteesta ja pysyy siitä nauttiessaan tästä nautinnosta tietoisena, nauttien täysin määrin ja peläten, että se voisi haihtua. Todella onnellinen ihminen ei juuri puhu eikä hymyile; hän ikäänkuin käärii onnensa sydämensä ympärille. Meluavat leikit ja pauhaava ilo verhoavat inhoa ja ikävää. Surumielisyys sitävästoin soveltuu yhteen todellisen sisäisen ilon kanssa. Helytymys ja kyyneleet seuraavat viehkeimpiä mielenliikutuksia, ja ylenmääräinen ilo aiheuttaa pikemmin itkua kuin naurua.

Vaikka huvien paljous ja vaihtelevaisuus puusta katsoen näyttää synnyttävän onnellisuutta ja sitävästoin tasaisesti soluvan elämän yksitoikkoisuus tuntuu ikävyyttävään, huomaamme päinvastoin, asiaa lähemmin tarkastettuamme, että miellyttävän sieluntila johdetaan nautintojen kohtuullisuudesta, joka ei synnytä himoa eikä kyllästymistä. Halujen aiheuttama levottomuus synnyttää uteliaisuutta ja huikentelevaisuutta; rajujen nautintojen tyhjyys herättää inhoa. Emme koskaan kyllästy tilaamme, kun emme tunne parempaa tilaa. Kaikista maapallon ihmisistä villit ovat vähimmin uteliaita ja oloihinsa vähimmin kyllästyneitä. Kaikki on heille yhdentekevää. He eivät nauti

olioista, vaan omasta itsestään. Vaikka he eivät tee juuri mitään, ei heillä koskaan ole ikävä.

Seuraihminen esiintyy aina vieraassa naamarissa. Hän kun ei juuri koskaan ole luonnollinen, tuntee hän itsensä aina oudoksi ja kankeaksi kun hänen on pakko olla oma itsensä. Se, millainen hän todella on, ei hänestä merkitse mitään, ulkokuori on hänelle pääasia.

Minun on mahdoton kuvitella sellaista nuoruukaista, josta juuri olen puhunut, ilman røyhkeätä, hemmoteltua ja teeskenneltyä piirrettä kasvoissa, joka on vastenmielinen teeskentelemättömän yksinkertaisille ihmisille. Oman oppilaani kasvoja taas kuvitelen mieltäkiinnittäviksi ja vilpittömiksi sekä niissä kuvastuvan tyytyväisyyttä ja oikeata sielun rauhaa, joka herättää kunnioitusta ja luottamusta ja joka näyttää ainoastaan odottavan ystävydentunteiden puhkeamista, lahjoittaakseen oman ystävyytensä niille, jotka häntä lähestyvät. Luullaan, että kasvot kehittyvät sen muotoisiksi, kuin luonto alunpitäen on kaavailnut niiden piirteet. Minä puolestani luulen että kasvojemme piirteet tämän luonnon määräämän kehityksen ohella vallan huomaamattamme saavat usein toistuvien ja tavaksi tulleiden sieluntilojen leiman. Nämä sieluntilat kuvastuvat kasvoissa, se on vallan varma; muututtuaan pysyviksi, ne välttämättömästi painavat kasvoihin pysyvän leimansa. Tämän nojalla päätän, että kasvojen ilme ilmaisee luonnetta ja että joskus toisen nojalla voi tehdä johtopäätöksiä toisen suhteen, menemättä etsimään salaperäisiä selityksiä, jotka edellyttävät meille saavuttamattomia tietoja.

Lapsella ei ole muuta kuin kaksi selvää mielenliikutusta: ilo ja suru. Se joko nauraa tai itkee; sieluntilojen väliasteita sillä ei ole. Lakkaamatta se siirtyy toisesta mainituista mielenliikutuksista toiseen. Tämä alituinen vaihtelu estää lapsen kasvoihin painumasta pysyvää leimaa, erityistä perusilmettä. Mutta siinä iässä, jolloin se on tullut rikastunteisemmaksi, on sillä vilkkaammat ja pysyvämmät mielenliikutukset, ja silloin sen vastaanottamat syvämmät vaikutteet jättävät jälkiä, jotka eivät hevin katoa, ja sen tavaksi tulleesta sieluntilasta johtuu erityinen kasvojen juonne, joka aikaa myöten vakaantuu häviämättömäksi. Kuitenkaan ei ole tavatonta, että ihmisten kasvojen sävy muuttuu eri ikäkausina. Olen nähnyt useita sellaisia henkilöitä ja olen aina huomannut että ne näistä henkilöistä, joiden kehityskulkua olen voinut tarkata ja seurata, ovat muuttuneet sielun taipumuksilta ja pääpyyteiltä. Yksistään tämä huomio, jos sen kokemus vahvistaa, tuntuu minusta ratkaisevan tärkeältä ja olevan paikallaan kasvatustutkimuksessa, jonka tulee osottaa miten ulkonaisten merkkien avulla voi arvostella sisäistä sieluntilaa.

Minun kasvattini ei ole oppinut matkimaan sovinaisia tapoja eikä teeskentelemään tunteita, joita hänellä ei ole; en luule, että hän siltä on oleva vähemmän rakastettava. Mutta siitä ei tässä olekaan kysymys. Ainakin olen varma siitä, että hänellä on oleva enemmän todellista kiintymyksen tunnetta; ja minun on vaikea uskoa, että se, joka rakastaa ainoastaan itseään, voisi niin hyvin teeskennellä, että miellyttäisi yhtä paljon kuin se, joka kiintymyksen ja hellyyden tunteista muita ihmisiä kohtaan itse kokee

täyteläisempää onnen tunnetta. Mutta mitä tulee itse tähän tunteeseen, luulen siitä tarpeeksi puhuneeni, jotta arvostelukykyinen lukija siitä saa oikean käsityksen sekä huomaa, etten ole tuonut esiin ristiriitaisia väitteitä.

Palaan siis metodiini ja sanon: kun tähdellinen aika lähenee, antakaa nuorukaisten nähdä ainoastaan sellaista, mikä viivyttää, eikä suinkaan kiihottaen jouduta heidän sukupuoli-kehitystään. Kytkekää heidän heräävä mielikuvituksensa sellaisilla seikoilla, jotka eivät suinkaan kiihota heidän aistillisuuttaan, vaan päinvastoin ehkäisevät sen toimintaa. Pitäkää heitä erillä suurista kaupungeista, missä naisten komeilu ja säädytön tungettelevaisuus jouduttaa luonnon opastusta, jopa ennättää sen edelle, missä kaikki tarjoaa heidän katseilleen huveja, jotka heidän sopii tuntea vasta silloin, kun heillä on tarpeeksi arvostelukykyä niistä valita sellaiset, jotka ovat oikeat. Viekää heidät heidän ensimmäiseen olopaikkaansa, missä maaelämän yksinkertaisuus sallii heidän ikänsä intohimojen hitaammin kehittyä; tai jos heidän taideharrastuksensa vielä kiinnittää heitä kaupunkiin, niin koetakaan juuri tuon harrastuksen avulla heistä karkottaa vaarallista toimettomuutta. Valitkaa huolellisesti heidän seuransa, toimensa ja huvinsa ja asettakaa heidän eteensä liikuttavia, mutta säädyllisiä kuvia, jotka heitä liikuttavat houkuttelematta ja jotka antavat ravintoa heidän tunne-elämälleen, aistillisuutta kiihottamatta. Huomatkaa myös, että kaikkialla tulee välttää liiallisuutta ja että ylen kiihkeät mielenliikutukset matkaansaavat enemmän vahinkoa, kuin mitä niiden avulla on tahdottu välttää. Kuitenkaau ei ole

tarkoitus oppilaastanne tehdä sairaanhoitajaa eikä laupeuden veljeä, ei lamauttaa hänen silmiään alituisten surujen ja kärsimysten näyllä eikä viedä häntä toisen potilaan luota toisen luo, sairashuoneesta toiseen, mestauspaikkoihin ja vankiloihin. Hänet tulee saattaa hetyymään eikä paatumaan inhimillisen kurjuuden näkemisestä. Jos kauan näemme saman ilmiön, ei se lopulta enää tee meihin mitään vaikutusta; aikaa myöten totumme kaikkeen. Se, minkä näemme liian usein, ei enää vaikuta mielikuvitukseemme, ja ainoastaan mielikuvitus panee meidät tuntemaan toisten kärsimystä. Niinpä papit ja lääkärit yhä nähdessään kuolevia ja kärsiviä lopulta menettävät säälintunteensa. Tutustukoon siis oppilaanne ihmisten kohtaloon ja lähimäisensä kärsimyksiin; mutta älköön hän niitä nähkö liian usein. Yksi ainoa hyvin valittu ja oikeassa valossa osotettu seikka on hänelle kuukauden ajaksi tuottava hetyymyksen ja tuumiskelun aihetta. Hänen ratkaiseva arvostelunsa jostakin näkemästään johtuu vähemmin itse näkemästä kuin sen jäljestäpäin tapahtuvasta punnitsemisestä, ja se pysyvä vaikutus, jonka hän saa jostakin esineestä, johtuu vähemmän itse tuosta esineestä, kuin siitä näkökohdasta, joka aiheuttaa häntä tuota esinettä muistelemaan. Täten, viisaasti valiten ja rajoittaen esimerkit, opetukset ja kuvat tylsistytätte pitkiksi ajoiksi aistillisuuden kärsien ja estätte seuraamalla luonnon omaa suuntaa, luontoa kulkemasta harhaan.

Mikäli kasvattinne saavuttaa tietoja, valitkaa sellaisia käsitteitä, jotka vastaavat niitä; ja mikäli hänen halunsa heräävät, valitkaa sellaisia mielikuvituksen esineitä, jotka ovat omansa niitä polkemaan.

Eräs vanha soturi, joka oli yhtä puhdas tavoiltaan kuin urhoollinen, kertoi minulle että hänen isänsä, hyvin järkevä, mutta samalla hyvin jumalinen mies, huomattessaan poikansa jo varsin nuorena tuntevan suurta intohimoista vetoa naiseen, oli ponnistanut kaikki voimansa pidättääkseen häntä. Mutta kun isä huolimatta kaikista ponnistuksistaan huomasi poikansa olevan vähällä pujahtaa pakoon isän valvontaa, oli hänen mieleensä johtunut tuuma viedä poika kuppautisten sairaalaan, missä aiettaan ilmaisematta äkkiä oli viedyt hänet saliin, jossa joukko noita poloisia, hirvittävän parannuskeinon muodossa sai hyvittää säännötöntä elämäänsä. Nähdessään tämän inhottavan näyn, joka yhdellä haavaa järkytti kaikkia aisteja, oli nuori mies vähällä pyörtyä. »Mene, kurja irstailija», sanoi isä silloin hänelle rajusti, »ja seuraa sitä alhaista viettiä, joka sinut tempaa mukaansa; pian olet tunteva itsesi ylen onnelliseksi, jos pääset tähän saliin, jossa mitä ihottavimpien tuskien uhrina olet pakottava isäsi kiittämään Jumalaa kuolemastasi.»

Nämä muutamat sanat sen voimakkaan kuvan yhteydessä, joka täällä äkkiä tarjoutui nuorelle miehelle, tekivät häneen vaikutuksen, joka ei koskaan haihtunut. Kun hänen sitten oli pakko viettää nuoruutensa varuskuntakaupungeissa, kärsi hän mieluummin toveriensa ivailun, kuin että olisi noudattanut heidän irstasta elintapaansa. »Olenhan minäkin ollut ihminen» sanoi hän, »ja minulla on ollut heikkouteni; mutta aina tähän korkeaan ikääni asti en ole voinut koskaan kauhistumatta nähdä porttoa.» Opettaja! Käytä vähä sanoja; mutta opi valitsemaan paikka, aika ja henkilöt; anna sitten koko opetuksesi

esimerkkien muodossa, ja voit olla varma siitä, että saavutat tarkoituksesi.

Ei ole suurta merkitystä sillä, miten lapsuudenikää on käytetty. Se paha, mikä siihen on pujahtanut, on poistettavissa ja se hyvä, mikä sen aikana on saavutettu, on myöhemminkin saavutettavissa. Mutta niin ei ole sen alkuiän laita, jolloin ihminen alkaa todella elää. Tätä ikää ei koskaan kestä tarpeeksi kauan, siihen nähden, mitä sen kuluessa on toteutettava, ja sen tärkeys vaatii alituista tarkkaavaisuutta. Senpä vuoksi panen erityistä painoa siihen, että tätä kehityskautta pidennetään. Hyvän kasvatustavan parhaita sääntöjä on se, että pitää viivyttää kaikkea niin paljon kuin suinkin. Saattakaa edistyminen hitaaksi ja varmaksi; estäkää nuorukaista tulemasta mieheksi sinä hetkenä, jolloin hänen puoleltaan ei puutu mitään miehistyäkseen. Sillävälän kuin ruumis kasvaa, ne elonhenget, joiden on määrä antaa mehua verelle ja voimaa jänterille, muodostuvat ja kehittyvät. Jos nämä saavat toisen vaikutussuunnan ja jos siis se, jonka on määrä vahvistaa toisen yksilön kehittymistä, käytetään toisen yksilön muodostamiseen, niin nuo molemmat olennot jäävät heikoiksi ja luonnon työ jää keskeneräiseksi. Henkisetkin toiminnot kärsivät tästä heikkoudesta, ja sielu, joka silloin on yhtä huono kuin ruumis, kykenee vaan heikosti ja veltosti toimimaan. Suuret ja rotovannäköiset raajat eivät takaa rohkeutta eivätkä neroa. On luonnollista ettei sielun voima yhdy ruumiin voimakkuuteen, jos sielua ja ruumista yhdistävät elimet ovat huonossa kunnossa. Mutta olkootpa ne kuinka hyvässä kunnossa tahansa, on niiden vaikutus heikko,

jos niillä on ravintona huono ja köyhtynyt veri, josta puuttuu tuo mehu, joka antaa voimaa ja joustavuutta kaikille ruumiinkoneiston pontimille. Yleensä huomataan enemmän hengen virkeyttä niissä ihmisissä, jotka nuorena iässään ovat välttäneet ennenaikaista turmelusta, kuin niissä, joiden irستاileva elämä on alkanut siitä perin, kun he siihen ovat kyenneet. Tässä epäilemättä yksi syy siihen, että tavoiltaan puhtaat kansat tavallisesti järkevyydessä ja urhoollisuudessa voittavat tavoiltaan irستاat kansat. Viime mainitut loistavat yksinomaan jonkunlaisilla hienosteluilla pikku-ominaisuuksillaan, joita sanovat henkevyydeksi, terävyydeksi ja älykkäisyydeksi. Mutta noita suuria ja jaloja henkisiä avuja: viisautta ja järkevyyttä, jotka kunnostavat ihmistä kauniiden tekojen, hyveiden ja todella hyödyllisen toiminnan muodossa, on tavattavissa ainoastaan edellisissä.

Opettajat valittavat, että nuoruuden tuli saattaa vaikeaksi sitä ohjata, ja myönnän heidän olevan oikeassa. Mutta eiköhän syy ole itse opettajien? Eivätkö he tiedä, että, niin pian kuin ovat päästäneet tämän tulen leimuamaan aistillisuuden alalla, on mahdollon antaa sen liekeille toista suuntaa? Tokkohan ylen intomielisen kasvattajan pitkä ja kylmä nuhde-saarna voi hävittää pois kasvattinsa mielestä siihen painuneen nautinnon kuvan? Tokko hän hänen sydämestään voi karkottaa sitä kalvavaa himoa? Voiko hän sammuttaa sen aistillisuuden hehkun, jonka kasvatti jo käytännöstä tuntee? Eikö tämä ole ärtyisenä kohoava niitä esteitä vastaan, jotka erottavat hänet ainoasta käsittämästään onnesta. Ja eikö tuo nuorukainen ole pitävä tuota hänelle säädettyä ankaraa lakia,

jota ei ymmärrä, sen miehen oikkuna ja vihan ilmauksena, joka ainoastaan koettaa häntä kiusata? Onko ihmeellistä että nuorukainen on uppiskainen ja vuorostaan vihaa häntä?

Käsitan hyvin, että kasvattaja käyttäytymällä lempeästi saattaa itsensä siedetyemmäksi ja säilyttää näennäisen vaikutusvallan kasvattiinsa nähden. Mutta en saata käsittää mitä tuo vaikutusvalta hyödyttää, joka ylläpidetään ainoastaan siten, että ravitaan niitä paheita, jotka sen pitäisi tukahuttaa; tämä on samaa kuin jos ratsumies rauhoittaakseen tulista hevostaan kiihittäisi sitä hyppäämään kuiluun.

Tämä nuoruuden tuli ei suinkaan ole mikään kasvatuksen este; sen avulla päinvastoin kasvatusta kehittyä ja saavuttaa täytäntönsä; sen avulla saavutatte mahdin nuorukaisen sydämen yli, kun hän lakkaa olemasta teitä vahvempi. Hänen intohimonsa ensi ilmaukset ovat ne ohjat, joiden avulla hallitsette kaikki hänen ensi liikkeensä. Hän oli vapaa, ja nyt hän onkin sidottu. Niin kauan kuin hän ei rakastanut mitään, oli hän riippuvainen ainoastaan itseltään ja tarpeistaan; niin pian kuin hän on ruvennut rakastamaan, on hän riippuvainen kiintymyksestään. Näin syntyvät ensi siteet, jotka yhdistävät hänet hänen sukuunsa. Koettaessanne suunnata hänen heräviä kiintymyksentunteitaan ihmiskuntaan älkää kuvitelko että se alussa on käsittävä kaikkia ihmisiä ja että sanalla »ihmiskunta» hänen mielessään on oleva jokin merkitystä. Siinä pettyisitte; tämä kiintymys on aluksi rajoittuva hänen vertaisiinsa. Ja vertaisinaan hän ei ole pitävä tuntemattomia ihmisiä, vaan niitä, joihin hän tuntee ystävyyssuhdetta, niitä jotka tottu-

muksesta ovat käyneet hänelle rakkaiksi tai välttämättömiksi; niitä, joiden hän selvästi huomaa ajattelevan ja tuntevan samoin kuin hän itse; niitä, joiden huomaa olevan alttiina samoille kärsimyksille, joita itse on kokenut, sekä jotka ovat alttiit tuntemaan samoja iloja kuin hänkin; sanalla sanoen niitä, joiden luonteen ilmeisen selvä yhtäpitäväisyys hänen oman luonteensa kanssa hänessä herättää melkoista taipumusta kiintymykseen. Vasta silloin, kun hän monella monituisella tavalla on kehittänyt luonnettaan, kun hän on paljon punninnut omia ja muiden ihmisten tunteita, hän voi yleistää yksilöllisiä käsitteitään, niin että ne käsittävät abstraktisen ihmiskunta-aatteen ja että hänen yksityiset taipumuksensa ja pyyteensä yhtyvät hänen sukunsa taipumuksiin ja pyynteisiin.

Niin pian kuin hän itse kykenee tuntemaan kiintymystä, hän on myös altis vastaanottamaan toisten kiintymystä¹ ja samalla hän rupeaa tarkkaamaan tämän kiintymyksen ulkonaisia merkkejä. Huomatkaa nyt minkä uuden vaikutusvallan voitte saavuttaa häneen nähden! Kuinka monta kahletta olettekaan nivonut hänen sydämensä ympäri, ennenkuin hän sitä on huomannutkaan! Mitä hän onkaan tunteva kun hän, silmiensä auettua näkemään omaa olemustaan, huomaa mitä te olette tehnyt hänen hyväkseen, kun hän

¹ Kiintymys voi olla vailla vastakiintymystä, mutta ystävyys ei koskaan voi olla vailla vastaystävyyttä. Ystävyys näet on vaihto, on sopimus, kuten muut, mutta se on kaikkein pyhin sopimus. Sanalla ystävä ei ole muuta vastinetta kuin se itse. Jokainen ihminen, joka ei ole ystävänsä ystävä, on kieltämättä konna; ystävyys näet on saavutettavissa ainoastaan todellisen tai taitavasti teeskennellyn ystävyuden avulla.

voi verrata itseään toisiin ikäisiinsä nuorukaisiin ja teitä toisiin kasvattajiin! Sanon: kun hän huomaa. Varokaa nimittäin, ettette sitä hänelle huomauta; jos sen itse hänelle sanotte, hän ei sitä huomaakaan. Jos häneltä vaaditte kuuliaisuutta hänelle omistamanne huolenpidon palkkana, luulee hän teidän viekkauksella koettaneen sitä häneltä saavuttaa. Ja hän on ajatteleva, että olette teeskennellyt hyödyttävänne häntä, siitä mitään palkkaa vaatimatta, mutta että itse teossa olette laskenut hänen niskoilleen velvollisuustaan ja sitonut hänet sopimuksella, johon hän puolestaan ei ole suostunut. Turhaan lisäätte, että se, minkä häneltä vaaditte, tapahtuu yksinomaan hänen omaksi hyväkseen. Sanalla sanoen, te vaaditte häneltä jotakin ja vaaditte sellaisen nojalla, minkä olette tehnyt ilman hänen suostumustaan. Kun joku onneton tarvitsevainen saa rahoja, jotka hänelle muka lahjoitetaan, mutta joiden avulla hän itse teossa velvotetaan johonkin erityisessä tarkoituksessa, huudetaan, että hänelle on vääryys tapahtunut. Mutta ettekö te tee itseänne syypääksi vielä suurempaan vääryyteen, kun vaaditte oppilaaltanne palkkaa sellaisesta huolenpidosta, jota hän ei ole vapaaehtoisesti vastaanottanut?

Kiittämättömyys olisi paljoa harvinaisempi, jos hyväntekijän omaan etuun tähtäävät hyvät teot eivät olisi niin yleisiä. On vallan luonnollista, että rakastamme sitä, joka tekee meille hyvää. Kiittämättömyys ei ole ihmisyydämelle olennainen pahe, itsekkäisyys taas on. On olemassa paljon vähemmän sellaisia epäkiitollisia ihmisiä, joilla olisi syytä olla kiitollisia, kuin on itsekkäitä hyväntekijöitä. Jos peittämättä tarjoatte minulle kaupaksi lahjojanne, olen tinkivä

niiden hinnasta. Mutta jos teeskentelette lahjottavanne, myöhemmin vaatiaksenne lahjastanne mielivaltaisen hinnan, harjotatte petosta. Ainoastaan se lahja, joka annetaan ilman minkäänlaista kiittollisuuden vaatimusta, on arvaamattoman kallis. Sydän alistuu ainoastaan niihin lakeihin, jotka johtuvat siitä itsestään. Jos tahdomme sitä kahlehtia, teemmekin sen vapaaksi, ja jos jätämme sen vapaaksi, kahlehdimme sen.

Kun kalamies heittää ongen veteen, kala ilmestyy ja uiskentelee sen ympärillä mitään pahaa aavistamatta. Mutta kun se on tarttunut syöttiin kätkeytyyn koukkuun ja tuntee siimaa vedettävän ylös, se koettaa paeta. Onko kalastaja ehkä hyväntekijä ja kala kiittämätön? Onko koskaan nähty, että hyväntekijänsä unhottama ihminen unhottaa hyväntekijänsä? Päinvastoin hän hänestä aina puhuu kernaasti, eikä koskaan ajattele häntä helytymättä. Jos hän saa tilaisuuden tuolle hyväntekijälleen jollakin odottamattomalla palveluksella osottaa että hän muistaa hänelle tehdyt palvelukset, niin miten suurta sisäistä tyydytystä tuntien hän silloin ilmaisee kiittollisuuttaan! Miten suloista iloa tuntien hän silloin paljastaa tämän kiittollisuutensa! Miten ihastuneena hän on sanova hänelle: Nyt on minun vuoroni! Totisesti tämä on luonnon ääni. Oikea hyvä työ ei koskaan ole synnyttänyt kiittämättömyyttä.

Koska siis kiittollisuus on luonnollinen tunne ja jos ette itse tarvele sen vaikutuksia, voitte olla varma siitä, että oppilaanne ruvetessaan ymmärtämään huolenpitonne merkitystä, on paneva siihen arvoa, ellette itse ole hänelle tuota merkitystä huomauttanut, ja että se on hankkiva teille hänen sydämessään

vaikutusvallan, jota ei mikään voi hävittää. Mutta ennenkuin olette varma siitä, että omistatte tämän edun, varokaa, ettette sitä menetä koettamalla antaa itsellenne erityistä arvoa hänen silmissään. Jos hänen kuullen kehutte palveluksianne, saatatte ne hänelle sietämättömiksi; jos itse ne unhotatte, saatatte hänet niitä muistamaan. Ennenkuin on aika kohdella häntä miehenä, älköön koskaan olko puhetta siitä, mitä hän on teille velkaa, vaan mitä hän on velvollinen tekemään itselleen. Saattaaksenne hänet mukautuvaksi ja taipuisaksi niin myöntäkää hänelle täysi vapautensa, syrjäytykää itse, jotta hän teitä etsisi, kohottakaa hänen henkensä kiitollisuuden jaloon tunteeseen puhumalla hänelle ainoastaan hänen omasta edustaan. En ole pitänyt sopivana että hänelle olisi sanottu sen, mikä on tehty, tarkoittaneen hänen etuansa, ennenkuin hän kykenee sitä ymmärtämään. Hän näet tuosta puheestanne olisi tehnyt sen johtopäätöksen, että te olette hänestä riippuvainen ja olisi pitänyt teitä palvelijanaan. Mutta nyt kun hän alkaa tuntea mitä kiintymys merkitsee, hän tuntee myöskin mikä suloinen side voi liittää ihmistä kiintymyksensä esineeseen. Ja sitä intoa, jolla alati harrastatte hänen edistymistään, hän ei enää ole pitävä orjan alamaisuutena vaan ystävän hellyytensä. Eipä mikään vaikuta syvemmin ihmissydämeen kuin ilmeisen ystävyuden ääni; sillä tiedämme ettei se koskaan tähtää muuhun kuin omaan menestymiseemme. Saatamme luulla ystävän erehtyvän, mutta emme, että hän tahallaan meitä pettää. Joskus vastustamme hänen neuvojansa; mutta emme koskaan niitä ylenkatso.

Nyt astumme vihdoin siveellisyyden alalle; olemme näet astuneet eteenpäin toisen askeleen miehen kehitysuralla. Jos tässä olisi oikea kohta, koettaisin näyttää miten sydämen ensi tunteista heräävät omantunnon ensi äänet ja miten rakkauden- ja vihan-tunteista syntyy ensimmäinen hyvän ja pahan tuntemus. Osottaisin miten *oikeus* ja *hyvyys* eivät ole pelkkiä abstraktisia sanoja eivätkä järjen muodostamia pelkkiä siveellisiä käsitteitä, vaan että ne ovat todellisia järjen valaiseman sielun tunteita ja kehittyneitä luonnon järjestyksen mukaisesti alkuperäisestä sielun-tilastamme. Lisäksi osottaisin, ettei yksinomaan järjen avulla, riippumatta omastatunnosta, voi säätää mitään luonnollista lakia ja että koko n. s. luonnonoikeus on pelkkää harhaluuloa, ellei se perustu ihmis sydämen luonnolliseen tarpeeseen.¹ Mutta tarkoitukseni ei ole tässä kirjoittaa metafyyssillistä tai siveysopillista tutkimusta eikä yleensä mitään oppijärjestelmää. Aion vaan kosketella tunteidemme ja tietojemme kehitys-

¹ Käskyllä kohdella toisia niin kuin tahdomme että he meitä kohtelisivat on oikea perustuksensa ainoastaan omassatunnossa ja tunteessa. Sillä mikä järkisyy saattaisikaan minua toimimaan vallan kuin olisin toinen ihminen, varsinkin kun olen varma siitä, etten koskaan ole oleva vallan hänen tilassaan. Ja kuka minulle takaa, että, seurattessani aivan uskollisesti tätä ohjetta toiset noudattavat sitä minun suhteeni? Häijy ihminen käyttää hyväkseen oikeamielisen rehellisyyttä ja omaa epärehellisyyttään. Hän olisi hyvin mielissään siitä, että kaikki muut olisivat oikeamielisiä, paitsi hän itse. Sanottakoon mitä tahansa, niin ei tämä sopimus ole edullinen hyvälle. Mutta toisin on laita, jos sielun uhkuva ulospäin pyrkivä voima saattaa minut asettumaan lähimmäiseni sijaan, ja jos tunnen omia tunteitani ikäänkuin ne olisivat hänen tunteitaan, niin

järjestyä ja edistystä ja niiden suhdetta meidän yleis-tilaamme. Toiset kenties perinpohjin tutkivat ja esittävät sen, mihin minä tässä ainoastaan viittaan.

Émileni ei tähänasti ole tarkannut ketään muuta kuin itseään, mutta nyt on ensi katse, jonka hän luo lähimäisiinsä, saattava hänet vertaamaan itseään heihin. Ja ensimmäinen tunne, jonka tämä vertailu hänessä herättää, on oleva halu asettua ensi sijalle. Täten rakkaus itseensä muuttuu itserakkaudeksi ja nyt syntyvät kaikki sen yhteydessä olevat intohimot. Mutta jotta me voisimme päättää ovatko ne näistä intohimoista, jotka tulevat olemaan hallitsevia nuorukaisen luonteessa, inhimillisiä ja lempeitä, vai julmia ja vahingollisia, tavoittelevatko ne hyväntekeväisyyttä ja sääliä, vai kateutta ja himoa, tulee meidän tietää mihin asemaan hän aikoo asettua ihmisten parissa ja minkälaisia esteitä hän luulee olevan voitettavina, ennenkuin saavuttaa tuon aseman.

Opastaaksemme häntä tässä tutkistelussa tulee meidän, osotettuamme hänelle ihmissuvulle yhteisiä ominaisuuksia, tästä alkaen näyttää hänelle ihmisten erilaisuuksia. Nyt kohtaa meitä luonnollisen ja yhteis-

koetan poistaa hänestä kärsimykset, jotta en itse kärsisi. Harastan hänen parastaan rakkaudesta itseeni, ja tämän käsken järkisyy piilee siis itse luonnossa, joka panee minut tavoittelemaan omaa mielihyvän- ja tasapainontilaa, olkoon sitten olopaikkani missä tahansa. Tästä teen sen johtopäätöksen, ettei ole totta, että luonnonoikeuden säädökset perustuisivat yksistään järkeen; niillä näet on vankempi ja varmempi pohja. Ihmisrakkaus, joka johtuu rakkaudesta itseemme, on inhimillisen oikeuden perus. Kaiken siveellisyyden summa on annettu evankeliumissa, joka on lain täyttämys.

kunnallisen erilaisuuden ja koko yhteiskuntajärjestelmän kuva.

Tulee tutkia yhteiskuntaa tarkastamalla ihmisiä, ja ihmisiä tarkastamalla yhteiskuntaa. Ne, jotka tahtoisivat käsitellä eriksen politiikkaa ja moraalia, eivät koskaan kummastakaan ymmärtäisi mitään. Jos ensin kiinnitämme huomiomme alkuperäisiin olosuhteisiin, huomaamme miten ne vaikuttavat ihmisiin ja mitkä intohimot niistä syntyvät. Huomaamme lisäksi miten intohimojen kehittyessä nämä olosuhteet laajenevat tai rajoittuvat. Käsivarsien voimakkuus saattaa ihmiset vähemmän riippumattomiksi ja vapaiksi kuin sydämen halujen kohtuus. Jokainen, joka haluaa vähää, on harvoista ihmisistä riippuvainen. Mutta kun aina sekoitamme turhia halujamme ruumiillisiin tarpeisiimme, niin ne, jotka ovat arvelleet viimeainittuja yhteiskunnan perustaksi, ovat aina pitäneet seurauksia syinä ja ovat kaikesta järkeilystään tehneet vääriä johtopäätöksiä.

Luonnontilassa vallitsee todellinen ja kumoamaton yhdenvertaisuus, koska tässä tilassa esiintyvä ainoa erotus ihmisten välillä ei mitenkään voi olla niin suuri, että se saattaisi toisen ihmisen riippuvaiseksi toisesta. Yhteiskuntaoloissa vallitsee oikeuteen perustuva yhdenvertaisuus, joka kuitenkin vaan on kuviteltu ja häälä, koska ne keinot, joiden pitäisi sitä ylläpitää, itse teossa ovat omansa sitä hävittämään ja koska julkinen valta, jonka vahvempi antaa heikompaan sortakseen, murtaa jonkunmoisen tasapainotilan, minkä luonto heidän välilleen on asetta-

nut¹. Tästä ensimmäisestä ristiriitaisuudesta johtuvat kaikki muut ristiriidat, jotka yhteiskuntaoloissa ovat huomattavissa ulkokuoren ja ytimen välillä. Aina uhrataan kansan enemmistön edut vähemmistön eduille, yleishyöty yksityishyödyille. Aina tulemme huomamaan miten nuo näennäisarvoiset sanat oikeus ja kuullisuus ovat väkivallan ja vääryyden välikappaleita. Tästä on seurauksena, että ne ylhäisarvoiset säätyluokat, jotka väittävät olevansa olemassa hyödyttääseen muita, itse teossa hyödyttävätkin yksinomaan itseään muiden kustannuksella. Tästä taas voi päätää mikä arvo heille oikeuden ja järjen mukaan on tuleva. Meidän on vaan vielä tarkastaminen, tokko heidän anastamansa ylhäinen asema todella on edullinen heidän onnelleen, jotta tietäisimme millä tavoin kunkin meistä tulee arvostella omaa kohtaloaan. Tämä olisi meidän nyt ottaminen selville; mutta hyvin onnistuaksemme on meidän aluksi hyvin tutustuminen ihmisyydämeen.

Jos meidän olisi näyttäminen nuorukaiselle ainoastaan ihmisen naamaria, ei sitä ollenkaan tarvitsisi hänelle näyttää, sillä hän sen aina näkee edessään. Mutta koska naamari ei näytä ihmistä sellaisena kuin hän on ja koska tuo pettävä ulkokuori ei saa häntä viedä harhaan, niin tulee kasvattajan esittää ihmiset hänelle sellaisina kuin he ovat, ei siinä tarkoituksessa, että hän heitä vihaisi, vaan että hän

¹ Kaikkien maiden lakien perusluonne on sellainen, että ne aina suosivat vahvempaa heikomman kustannuksella ja varakasta varattoman kustannuksella. Tämä epäkohta on välttämätön ja vailla poikkeusta.

heitä säälisi ja ettei hän olisi heidän kaltaisensa. Tämä näet on mielestäni paras tunne, mikä ihmisellä voi olla sukuansa kohtaan.

Tässä tarkoituksessa on tärkeitä nyt ruveta seuraamaan vallan vastakkaista tietä, kuin mitä tähän asti on kuljettu ja opastaa nuorukaista ennemmin toisten kokemuksen kuin hänen oman kokemuksensa nojalla. Jos ihmiset häntä pettävät, hän rupeaa heitä vihaamaan; mutta jos hän huomaa heidän kunnioittavan häntä, mutta samalla pettävän toistaan, rupeaa hän heitä säälimään. Maailman näytelmä, sanoo Pythagoras, on Olympian kisojen kaltainen; toiset avaavat puoteja ja ajattelevat ainoastaan omaa etuaan; toiset panevat henkensä alttiiksi saavuttaakseen kunniaa; toiset taas tyytyvät katselemaan leikkejä, ja nämä eivät ole huonoimpia ihmisiä.

Minä tahtoisin, että niin hyvin valittaisiin nuorukaisen seurustelutoverit, että hänellä kaikista heistä olisi hyvä ajatus ja että hän oppisi niin hyvin tuntemaan maailman, että hänellä olisi huono ajatus kaikesta mikä siinä tapahtuu. Tietäköön hän, että ihminen luonnostaan on hyvä, tuntekoon ja arvostelkoon hän lähimmäistään itsensä mukaan. Mutta nähköön hän myöskin miten yhteiskunta turmelee ja pahentaa ihmisiä; huomatkoon, että heidän ennakkoluulonsa ovat kaikkien heidän paheidensa lähde. Olkoon hän taipuvainen kunnioittamaan kutakin yksityisihmistä, mutta ylenkatsokoon laumaa. Huomatkoon hän että kaikilla ihmisillä on jotenkin sama naamari; mutta tietäköön hän myös, että on olemassa kauniimpia kasvoja kuin se naamari, joka niitä peittää.

Tällä metodilla on, myöntäkäämme se, varjo-
puolensa eikä se ole helppo käytännössä toteuttaa.
Sillä jos nuorukainen liian aikaisin rupeaa havait-
siksi, jos hän totutetaan liian läheltä tähystelemään
toisten tekoja, hän muuttuu ivaajaksi ja pilkalliseksi,
jyrkäksi ja kärkkääksi arvostelevaan. Hän on pitävä
huvinaan kuvailla kaikkea synkin värein eikä ole
näkevä hyvää siinäkään, mikä on hyvää. Ainakin
hän on tottuva ilman kauhua näkemään pahetta ja
häijyjä ihmisiä, samoin kuin ihminen tottuu sääli-
näkemään onnettomia. Pian yleinen turmelus ei enää
ole oleva hänen varoituksenaan, vaan esimerkkinään.
Hän on ajatteleva, että koska ihminen kerran on niin
huono, ei hänenkään tarvitse koettaa olla parempi.

Jos taaskin tahdotte opettaa häntä periaatteiden
avulla ja tutustuttaa hänet sekä ihmissydämen laa-
tuun että niiden ulkonaisten syiden vaikutukseen,
jotka muuttavat taipumuksemme paheiksi, niin täten,
siirtyen äkkiä havainnollisista seikoista järkiperaisiiin,
turvaudutte metafysiikkaan, jota hän ei kykene ym-
märtämään. Takerrutte siihen hankaluuteen, jota
tähänasti olette niin huolellisesti välttänyt, nimittäin
että annatte hänelle opetuksia, joilla on opetusten
muoto, ja että hänen oman kokemuksensa ja kehi-
tyksen alaisen järkensä sijaan asetatte opettajan koke-
muksen ja mahtisanan.

Jotta voitaisiin samalla kertaa poistaa nämä mo-
lemmat esteet ja saattaa hänet kykeneväksi ymmär-
tämään ihmissydäntä, ilman että hänen oma sydämensä
joutuu turmeltumisen vaaran alaiseksi, neuvoisin näyt-
tämään hänelle ihmisiä kaukaa, näyttämään heitä toi-
sina aikoina ja toisissa seuduin elävinä ja sillä tavoin,

että hän voi nähdä edessään tuon näytelmän, voimatta itse siihen toimivana ottaa osaa. Tässä tulee siis historian opetuksen alkaa. Historian avulla on hän lukeva sydänten kirjaa turvautumatta filosofian opetukseen. Historian avulla on hän näkevä sydämet, ollen itse pelkkä katsoja, ilman oman edun tavoittelua ja ilman intohimoa, niiden arvostelijana, eikä niiden kanssarikollisena eikä syyttäjänä.

Oppiaksemme tuntemaan ihmisiä tulee meidän nähdä heidän toimivan. Maailmassa kuulemme heidän puhuvan; he tuovat ilmi puheensa, mutta peittävät tekonsa. Mutta historiassa ovat he paljastetut ja heitä arvostellaan tekojensa mukaan. Heidän puheensakin auttavat meitä heitä oikein arvostelemaan; vertaamalla näet heidän tekojansa heidän puheisiinsa, näemme samalla kertaa mitä he tekevät ja mitä teeskentelevät tekevänsä. Ja kuta enemmän he teeskentelevät, sitä paremmin heidät tunnemme.

Valitettavasti tälläkin tutkistelulla on vaaransa ja monenlaiset varjopuolensa. On vaikeata asettua sellaiselle kannalle, jolta voi arvostella ihmisiä tasapuolisesti. Eräs historian suuria vikoja on se, että se kuvaa ihmisiä paljon enemmän heidän huonojen kuin heidän hyvien ominaisuuksiensa valossa. Koska se on kirjoitettu siten, että se herättää mielenkiintoamme ainoastaan kuvaamallaan vallankumouksilla ja mullistuksilla, ei se puhu mitään kansan elämästä sen kukoistaessa rauhallisen hallituksen tarjoamissa levollisissa oloissa, vaan alkaa puhua tuosta kansasta vasta kun se ei enää tyydy omiin oloihinsa, vaan ottaa osaa naapuriensa asioihin, tai antaa niiden sekaantua omiin asioihinsa. Historia ylistää kansaa vasta silloin, kun

se jo on lähellä perikatoaan. Kaikki meidän historialliset teoksemme alkavat siitä, missä niiden pitäisi lopettaa. Meillä on hyvin tarkkoja historiallisia selontekoja kansoista, jotka raukeavat, mutta meiltä puuttuu teoksia, jotka käsittelisivät lisääntyvien ja varttuvien kansojen historiaa. Nämä kansat ovat niin onnellisia ja viisaita, ettei historialla ole mitään niistä sanottavaa. Todella näemme meidänkin päivinä, että niistä valtioista, jotka parhaiten menestyvät, puhutaan kaikkein vähimmin. Tiedämme siis vaan mitä pahaa tapahtuu; hyvä tuskin herättää mitään huomiota. Ainoastaan häijyt ovat kuuluisia; hyvät unhoetaan pois tai joutuvat naurun alaisiksi. Näin siis sekä historia että filosofia lakkaamatta parjaa ihmiskuntaa.

Lisäksi on tässä vielä huomattava se epäkohta, ettei se kuva, jonka historia antaa tapauksista, tarkalleen vastaa noita tapauksia, sellaisina kuin ne todellisuudessa ovat esiintyneet. Ne muuttavat muotoaan historioitsijan päässä, mukautuvat hänen tarkoituksensa mukaan ja saavat hänen ennakkoluulojensa väriytyksen. Kukapa voisi asettaa lukijan juuri kuvaimansa tapauksen tapahtumapaikalle, jotta hän voisi nähdä tuon tapauksen vallan sellaisena kuin se on sattunut? Tiedottomuus tai puolueellisuus väärentävät kaiken. Kuinka erilaisen leiman voikaan historiallinen tapaus saada, jos, tarkoittamatta varsinaista väärentämistä, esitetään laajemmin tai niukemmin sen yhteydessä olevia sivuseikkoja! Jos tarkastamme samaa seikkaa eri näkökannoilta, se tuskin enää näyttää samalta, eikä kuitenkaan mikään muu ole muuttunut kuin tarkastajan tapa katsella. Onko totuuden

kunniaksi riittävää mainita minulle tositaipaus vallan toisin kuin mitä se on tapahtunut? Kuinka usein on joku eteen sattunut puu, jonka tiellä oloa ei ole huomattu, joku oikealla tai vasemmalla oleva kallio tai tuulen nostama tomupyörre ratkaissut taisteluu päätöksen, ilman että kukaan sitä on huomannut! Tämä ei kuitenkaan estä historioitsijaa mainitsemasta tappion tai voiton syitä niin varmasti, kuin olisi hän itse ollut kaikkialla mukana. Mitä siis liikuttavat minua tapahtumat, kun niiden syyt ovat minulle tuntemattomat; ja minkä opetuksen voin saada tuollaisesta tapahtumasta, jonka oikea syy on minulta salattu? Historioitsija tosin mainitsee minulle yhden syyn, mutta itsensä kuvitteleman; eikä edes kritiikki, josta tehdään niin paljo melua, ole muuta kuin arvaamistaitoa, eli taitoa useista valheista valita se, joka enimmin vivahtaa totuuteen.

Ettekö koskaan ole lukenut »Kleopatras» tai »Cassandras» tai muita tämänkaltaisia kirjoja? Tuollaisten kirjojen tekijä valitsee tunnetun tapauksen; sitten hän sovittaa sen tarkoituksiinsa, koristaa sitä keksimillään yksityiskohdilla ja henkilöillä, joita ei koskaan ole ollut olemassa sekä kyhäämillään kuvauksilla, täten liittäen toisen mielikuvituksensa tuotteen toiseen, tehdäkseen teoksensa lukemisen miellyttäväksi. Minä huomaan tuskin mituta eroa tällaisten romaanien ja tavallisten historiallisten teosten välillä kuin että romaanikirjoittaja antautuu enemmän oman mielikuvituksensa valtoihin, historioitsija taas enemmän mukautuu toisten mielikuvitukseen. Tähän voisin vielä lisätä, että edellinen asettaa itselleen jonkun

siveellisessä suhteessa hyvän tai huonon päämäärän, jonka jälkimäinen kokonaan sivuuttaa.

Joku saattaa huomauttaa, että historiallisen esityksen tarkkuus herättää vähempää mielenkiintoa kuin tapojen ja luonteiden tarkka kuvaaminen; kunhan vaan ihmissydän on hyvin kuvattu, ei muka merkitse juuri mitään, onko tapahtumat tarkoin todellisuuden mukaan kerrottu; sillä — näin arvellaan — mitä meitä liikuttavat kaksi tuhatta vuotta sitten sattuneet tapaukset? Se, joka näin arvelee, saattaa olla oikeassa, kunhan nuo kuvat on esitetty luonnon mukaisesti; mutta jos suurin osa niistä perustuu yksistään historioitsijan mielikuvitukseen, joudumme saman epäkohdan alaiseksi, jota juuri olemme tahtoneet välttää ja teemme kirjailijoiden määräysmahdille myönnytyksen, jota emme ole tahtoneet tehdä opettajalle. Jos oppilaani ei saa nähdä muita kuin mielikuvituksen luomia kuvia, pidän parempana, että ne ovat minun oman käteni kuin muiden piirtämiä; ainakin ne silloin soveltuvat hänelle paremmin.

Huonoimmat historioitsijat nuorukaiselle ovat ne, jotka aina lausuvat oman arvelunsa. Esittäkööt ennemmin tosiseikkoja, jotta hän itse saa niitä arvostella; siten hän oppii tuntemaan ihmisiä. Jos tekijän arvostelu häntä alati opastaa, näkee hän kaikki yksinomaan toisen silmällä; ja kun tämä silmä häneltä puuttuu, hän ei enää näe mitään.

Sivuutan meidän ajan historian, ei ainoastaan sentähden, että se on vaille omintakeista luonnetta ja että sen ihmiset kaikki ovat toistensa kaltaiset, vaan myös sentähden, että historioitsijamme, yksinomaan koettaessaan loistaa, laativat vahvavärisiä kuvia, jotka

useinkaan eivät esitä mitään.¹ Yleensä muinaisajan historioitsijat tekevät vähemmän muotokuvia ja osottavat vähemmän sattuvaa sukkeluutta kuin arvostelijensa järkevyyttä. Kuitenkin tulee heidänkin joukostaan huolellisesti valita muutamia, eikä aluksi valita niitä, joilla on tarkin arvostelukyky, vaan ne, jotka ovat yksinkertaisimmat. Minä puolestani en tahtoisi panna nuorukaisen käsiin Polybiosta enkä Sallustiusta. Taoitus on vanhuksien kirja, nuoret eivät sitä kykene ymmärtämään. On tärkeätä, että ensin oppii ihmisten teoista tuntemaan ihmissyvämmen ensi piirteet, ennenkuin voi tunkea sen syvyyksiin; tulee osata ensin käsittää tosiseikkoja, ennenkuin ymmärtää periaatteita. Periaatteita käsittelevä filosofia kuuluu kokemuksen alaan. Nuorison ei pidä yleistää; koko sen opetuksen tulee tapahtua yksityisääntöjen muodossa.

Tukydidēs on mielestäni historioitsijoiden todellinen peruskuva. Hän kertoo tosiseikat niitä arvostelematta; mutta hän ei laiminlyö ainoatakaan sivuseikkaa, joka on omansa helpottamaan meille noiden tosiseikkojen arvostelemista. Hän asettaa kaiken, mistä kertoo, lukijan silmien eteen; kaukana siitä, että itse asettuisi tapausten ja lukijain väliin, hän päinvastoin itse kokonaan väistyy syrjään; emme luule lukevamme, luulemme näkevämmē. Valitettavasti hän aina puhuu sodista, emmekä näe hänen teoksissaan juuri mitään muuta kuin sellaista, mikä on vähimmin

¹ Tällaisia ovat esim. Davila, Guicciardini, Strada, Solis, Macchiavelli jopa joskus de Thou. Vertot on melkein ainoa, joka on osannut maalata tekemättä muotokuvia.

opettavaista, nimittäin taisteluja. »Kymmenen tuhannen palausretki» ja Caesarin historialliset teokset osottavat melkein samoja avuja ja vikoja. Kelpo Herodotos, joka ei tee muotokuvia eikä periaatteellisia huomautuksia, joka on sujuva, teeskentelemätön ja täynnä yksityisseikkoja, mitkä mitä suurimmassa määrin ovat omansa mieltä kiinnittämään ja huvittamaan, olisi kenties paras kaikista historioitsijoista, elleivät nuo samaiset yksityisseikat usein eksyisi yksinkertaisiin lapsellisuuksiin, jotka pikemmin tarvelevät nuorison maun, kuin ne sitä kehittävät. Sillä, joka hänen teoksiaan lukee, tulee jo olla arvostelukykyä. En tässä tahdo pitemmältä puhua Liviuksesta, hänenkin vuoronsa on vielä tuleva; mainitsenhan vaan, että hän on politikoitsija ja puhuja, sanalla sanoen kaikkea muuta kuin mikä sopii kysymyksessä olevalle iälle.

Historia on yleensä puutteellinen siinä, ettei se mainitse muita kuin havainnollisia ja huomattavia tapauksia, jotka saattaa muistiin kiinnittää nimien, paikkojen, vuosilukujen ja päivämäärien muodossa; mutta näiden tapausten hitaat ja vähitellen toteutuvat syyt, joita ei samalla tavoin voi panna merkille, jäävät aina tuntemattomiksi. Luullaan usein, että joku taistelulentällä saavutettu voitto tai kärsitty tappio on syynä johonkin vallankumoukseen, joka jo ennen tuota taistelua oli välttämätön. Sota näet vaan tuo ilmi sellaisia tapauksia, jotka jo ovat sisäisten siveellisten syiden aiheuttamia, mutta joita historioitsijat harvoin kykenevät huomaamaan.

Filosofisen tutkimuksen henki on tosin kääntänyt monen tämän vuosisadan kirjailijan punnitsevan huomion tähän suuntaan; mutta minä epäilen, tokko

totuus on saavuttava voittoa heidän työstään. Järjestelmä-raivo näet on vallannut heidät kaikki, eikä kukaan koeta nähdä olioita sellaisina kuin ne ovat, vaan sellaisina kuin ne sopivat heidän järjestelmänsä.

Näihin muistelmiin voi lisätä, että historia paljon enemmän osottaa tekoja kuin itse ihmisiä, se kun kuvaa viimeainittuja ainoastaan muutamina erityisinä hetkinä, heidän ollessaan paraatipuvuissaan; se näyttää ainoastaan julkiseen elämään osaaottavan ihmisen, joka on valmistautunut sen varalle, että häntä huomattaisiin. Se ei seuraa häntä hänen taloonsa, työhuoneeseensa, perheeseensä, hänen ystäviensä pariin, se kuvaa häntä ainoastaan sellaisena, kuin hän on edustavana, sanalla sanoen enemmän hänen pukuansa kuin häntä itseään.

Minä puolestani aluksi valitsisin elämäkertoja tutkiakseni ihmissydäntä; sillä niissä ihminen ei voi peittää itseään, historioitsija seuraa häntä kaikkialle, jättämättä hänelle yhtään vapaata hetkeä, yhtään ainoata piilopaikkaa, missä voisi välttää tarkastajan terävää silmää, ja juuri kun toinen luulee parhaiten piilottuneensa, toinen parhaiten hänet paljastaa. »Ne», sanoo Montaigne, »jotka kirjoittavat elämäkertoja, miellyttävät minua kaikkein enimmäin, he kun enemmän kiinnostävät huomionsa päätöksiin kuin tapahtumiin, enemmän sisäiseen kuin ulkonaiseen toimintaan; senvuoksi Plutarkos on minun miehiäni.»

On totta, että joukkoon liittyneiden ihmisten tai kansojen luonne suuresti eroaa yksityisihmisen luonteesta ja että se tuntisi ihmissydäntä hyvin puutteellisesti, joka ei tutkisi sitä sellaisena kuin se esiintyy ihmispaljoudessa. Mutta yhtä totta on, että tulee

alkaa tutkimalla yksityisihmistä voidakseen arvostella ihmisiä ja että se, joka täydelleen tuntisi kunkin yksilön taipumukset, voisi arvata niiden kaikki kansan yhteiskuntaruumiissa tapahtuvat monipuoliset vaikutukset.

Minun on taaskin tässä turvautuminen muinaisajan ihmisiin mainitsemistani syistä sekä sentähden, että nykyajan kirjoitustyylistä on karkotettu kaikki perhe-elämästä noudetut, näennäisesti vähäpätöiset, mutta itse teossa todet ja kuvaavat yksityispiirteet. Tästä syystä meidän kirjailijamme esittävät ihmisiä heidän yksityiselämässään yhtä upeapukuisina kuin he esiintyvät maailman näyttämöllä. Säädyllisyys, jota noudatetaan yhtä ankarasti kirjoituksissa kuin teoissa, ei enää salli julkisesti lausua sellaista, mitä se sallii julkisesti tehtävän. Ja kun siis ei voida kuvata ihmisiä muuten kuin julkisesti esiintyvinä, ei heitä opi tuntemaan sen enempää kirjoista kuin näyttämöiltämme. Turhaan siis uudelleen ja yhä uudelleen kirjoitetaan kuninkaiden elämäkertoja, uutta Suetoniusta ei kuitenkaan ole syntyvä.¹

Plutarkos on mestari juuri tuollaisten yksityispiirteiden kuvaamisessa, joita me emme enää rohkene tuoda esiin. Hän osottaa vallan jäljittelemätöntä luon-

¹ Yksi ainoa meidän historioitsijoistamme, joka suurin piirtein on jäljitellyt Tacitusta, on rohkennut jäljitellä Suetoniusta ja joskus Comines'in pikkupiirteitä. Juuri tämä seikka, joka lisää hänen teoksensa arvoa, on hänelle tuottanut meidän maassa ankarointa arvosteluja.

[Se ranskalainen historioitsija, jota Rousseau tässä tarkoittaa, on Duclos, Ludvik XI:uen elämäkerran kirjoittaja.

Suoment. huom.]

tevuutta kuvatessaan suuria miehiä pienenpiirteiden muodossa, ja hän on onnistunut niin hyvin näiden piirteiden valinnassa, että usein sana, hymyily tai kädenliike riittää tuomaan esiin hänen sankarinsa luonnetta. Leikkisällä sanalla Hannibal rauhoittaa pelästyneen sotajoukkonsa, niin että se hymyillen seuraa häntä siihen taisteluun, joka saattaa Italian hänen valtoihinsa. Kun näen Agesilauksen kuvattuna keppihevosen selässä, tunnen todellista mielmystyä tähän suureen kuninkaan voittajaan. Kun Caesar kulkee kurjan kylän läpi ja keskustelee ystäviensä kanssa, paljastaa hän huomaamattaan vilpillisyytensä sanoessaan että korkein päämäärä, jota hän tavoittelei, oli tulla Pompejuksen vertaiseksi. Aleksanteri Suuri tyhjentää lääkepikarin sanomatta sanaakaan; tämä on hänen elämänsä kaunein hetki. Aristides kirjoittaa oman nimensä maanpakoonajo-liuskalle, täten vahvistaen liikanimensä.¹ Filopoiimen riisuu yltään vaipansa ja pilkkoo puita kestiystävänsä keittiössä. Tällaisissa esityksissä ilmenee todellinen kuvaustaito. Luonteen peruskuva ei ilmene suurissa piirteissä eikä itse luonne suurissa teoissa, vaan se paljastaa itsensä pienenpiirteissä. Se, mikä tapahtuu julkisessa elämässä, on joko liian jokapäiväistä tai liian valmisteltua. Ja melkein yksinomaan sellaiseen uuden ajan historian kirjoituksen arvokkaisuus sallii historioitsijoidemme kiinnittää huomionsa.

Kuluneen vuosisadan suurimpia miehiä oli kieltämättä Turenne. Hänen elämäkertansa kirjoittajalla on ollut uskallusta tehdä hänen elämäkertansa miel-

¹ Lahjomattoman rehellinen.

Suoment. huom.

täkiinnittäväksi mainitsemalla pienoispiirteitä, jotka saattavat meitä häntä tuntemaan ja rakastamaan. Mutta kuinka monta niistä on pidetty välttämättömänä jättää mainitsematta, vaikka ne olisivat saattaneet meitä tuntemaan ja rakastamaan häntä vielä enemmän. Mainitsen tässä niistä vaan yhden, jonka olen saanut luotettavasta lähteestä ja jota Plutarkos ei suinkaan olisi jättänyt mainitsematta, mutta jonka Ramsai epäilemättä olisi sivuuttanut teoksessaan, jos olisi saanut sen tietää.

Eräänä hyvin kuumana kesäpäivänä vikomtti Turenne, lyhyet valkoiset liivit yllä ja yömyssy päässä, nojasi ulos eteisensä ikkunasta. Eräs hänen palvelijoistaan astuu sisään ja luulee, puvun erehdyttämänä, häntä kyökkipalvelijaksi, joka oli hänen hyvä toverinsa. Sisään astunut palvelija lähestyy hiljaa ja antaa herralleen takapuoleen lyönnin kädellä, joka ei suinkaan ollut kevyt. Lyönnin esine kääntyy heti ympäri. Palvelija huomaa pelosta vavisten herransa kasvot. Hän heittäytyy vallan masentuneena polvilleen: »Armollinen herra, luulin teitä Yrjöksi» . . . »Vaikkapa olisinkin ollut Yrjö», huudahtaa Turenne, hieroen takapuoltaan, »et olisi saanut lyödä niin kovasti.» Tällaista eivät nykyajan kirjailijat rohkene kertoa. Te kurjat ihmiset! olkaa alati vailla luonnollisuutta ja sydäntä; paaduttakaa mielenne arvottomassa säädyllisyydentunteessanne ja saattakaa itsenne ylenkatsotuiksi jäykässä arvokkaisuudessanne! Mutta sinä, kelpo nuorukainen, joka luet kertomuksen tästä piirteestä, ja joka heltyen tunnet tuota lempeyttä, mitä Turenne osotti ensi vihankuohahduksessakin, lue edelleen miten tuossa suuressa miehessä oli pieniä heik-

kouksiakin, niin pian kuin oli kysymys hänen syntyperästään ja nimestään. Huomaa, että tämä sama Turenne aina alttiisti itse astui syrjään veljensäpojan edestä, jotta selvästi olisi nähty, että tämä lapsi oli hallitsevan suvun pää. Vertaa toisiinsa näitä vastakohtia, rakasta luontoa, halveksi yleistä mielipidettä ja opi tuntemaan ihminen.

Hyvin harvat ihmiset kykenevät käsittämään minkä vaikutuksen täten ohjattu lukeminen voi tehdä nuorukaisen kokemattomaan mieleen. Oltuamme kumartuneina kirjojen yli lapsuudesta alkaen ja tottuneina lukemaan ajattelematta, lukemamme tekee meihin varsin vähän vaikutusta, etenkin sentähden, että meillä itsellämme jo on samat intohimot ja ennakkoluulot kuin historian ja elämäkertojen kuvaamilla ihmisillä. Kaikki, minkä he tekevät, tuntuu meistä luonnolliselta, me kun olemme poikenneet luonnollisuuden tilasta ja kun arvostelemme muita itsemme mukaan. Mutta kuvitelkaapas minun periaatteideni mukaan kasvatettua nuorukaista, esimerkiksi minun Émileäni, jonka kahdeksantoista vuotta kestänyt tunnollisen huolellinen kasvatus on pitänyt pääsilmä määränään kehittää hänen arvostelukykynsä tervejärkiseksi ja säilyttää hänen sydämensä turmeltumattomana. Kuvitelkaa häntä, esiripun noustessa ensi kertaa, luomassa katseensa maailman näyttämölle tai ennemmin seisovana näyttämön takana ja nähden näyttelijöiden pukeutuvan ja riisuutuvan sekä laskien ne köydet ja väkipyörät, joiden liikuttama karkea koneisto häikäisee katsojien silmiä. Pian on hän ensi hämmästyksestä toinnuttuaan tunteva häpeää ja ylenkatsetta sukuansa kohtaan. Hän on närkästyen huo-

maava koko ihmiskunnan pettävän itseään ja alentu-
van tällaisiin lasten leikkeihin. Hän on sureva sitä,
että veljet raatelevat toisiaan turhien haaveiden vuoksi
ja että he muuttuvat villipedoiksi, kun eivät ole tyy-
tyneet olemaan ihmisiä.

Jos oppilaalla vaan on luonnollista taipumusta,
jos opettaja varovasti valitsee hänelle aiottua kirjali-
suisuutta ja jos hän ohjaa häntä siihen suuntaan kuin
hänen ajatuksenjuoksunsa tulee käydä, on varmaa,
että tämäntapainen lukeminen on tarjoava oppilaalle
oppijakson käytännöllistä filosofiaa, joka epäilemättä
on parempi ja helpommin tajuttavissa kuin kaikki ne
turhanpäiväiset filosofeeraukset, joilla nuorukaisten
pääät sekotetaan kouluissamme. Seurattuaan Pyrrhuk-
sen seikkailunomaisia tuumia Kineas kysyy häneltä,
minkä sellaisen todellisen edun hänelle voipi tuottaa
maailman valloitus, jota etua hän ei jo nykyhetkestä
nauttisi ilman niin suurta vaivannäköä. Meistä tämä
kysymys tuntuu sukkeluudelta, joka pian haihtuu
mielestämme. Mutta Émile on pitävä sitä hyvin vii-
saana huomautuksena, jonka hänkin heti olisi tehnyt
ja joka ei koskaan ole haihtuva hänen mielestään,
siinä kun ei ole mitään vastaista ennakkoluuloa, joka
voisi estää sen vaikutusta. Kun Émile sitten lukee
tämän huimapäisen miehen elämää, on hän huomaava
miten kaikki hänen suuret tuumansa lopulta johtivat
hänet siihen, että hän sai surmansa naisen kädestä,
eikä hän ole ihaileva tuota näennäistä sankarillisuutta,
vaan on tuon suuren sotapäällikön kaikissa urotöissä
ja tuon suuren valtiomiehen kaikissa juonissa ainoas-
taan huomaava toimenpiteitä ja askeleita, jotka saat-
toivat hänet tuon tuhoatuottavan tiilikiven alle, joka

halvan kuoleman muodossa teki lopun hänen päivistään ja tuumistaan.¹

Tosin eivät kaikki valloittajat ole suistuneet surman suuhun, eivätkä kaikkien vallananastajien yritykset ole rauenneet mitättömiin. Monet heistä saattavat näyttää onnellisi takin niiden mielestä, jotka ovat takertuneet yleisiin ennakkoluuloihin. Mutta se, joka kiintymättä ulkokuoreen, arvostelee ihmisten onnea ainoastaan heidän sydämensä tilan mukaan, on pitävä heidän menestymistäänkin heidän onnettomuutenaan, sillä hän huomaa miten heidän halunsa ja kalvavat huolensa laajenevat ja kasvavat heidän onnensa mukana, hän huomaa miten he hengästyvät yhä pyrkiessään eteenpäin, ilman että kuitenkaan koskaan saavuttavat päämääräänsä. Hän on pitävä heitä noiden kokemattomien matkailijoiden kaltaisina, jotka ensi kerran kulkevat alpeilla ja luulevat joka rinnettä kiivetessään pääsevänsä alppien yli, mutta jotka saavuttuaan huipulle näkevätkin edessään vielä korkeampia alppihuippuja.

Sittenkuin Augustus oli masentanut omat kansalaisensa ja kukistanut kilpailijansa, hän hallitsi neljäkymmentä vuotta suurinta valtakuntaa, mikä koskaan on ollut olemassa. Mutta estikö koko tämä ääretön valta häntä survaisemasta päätään palatsinsa muuriin ja täyttämästä avarata linnaansa huudoillaan, kun hän Varukselta vaati takaisin hävitettyjä legio-

¹ Pyrrhus, Epeiroksen kuningas, kuoli siten, että muuan vanha nainen Argoksessa viskasi katolta hänen päähänsä tiilikiven.

niansa? Vaikka hän olisikin voittanut kaikki vihollisensa, niin mitä nämä turhat voitot olisivat häntä hyödyttäneet, kun kaikenlaiset vastukset lakkaamatta versoivat hänen ympärillään, kun hänen rakkaimmat ystävänsä väijyivät hänen henkeänsä ja kun hän sai itkeä kaikkien omaistensa häpeää tai kuolemaa? Tuo poloinen tahtoi hallita maailmaa eikä osannut hallita omaa huonettaan. Mikä oli seuraus tästä laiminlyömisestä? Hän näki veljenpoikansa, ottopoikansa ja vävynsä kuolevan näiden parhaassa iässä. Hänen tyttärenpoikansa joutui niin ahtaalle, että hänen täytyi syödä patjansa täytettä pitkittääkseen muutamaksi tunniksi kurjaa elämäänsä; hänen tyttärensä ja tyttärenrentyttärensä kuolivat peitettyään hänet häpeällään, toinen kurjuuteen ja nälkään autiolla saarella, toinen vankilassa mestaajan kädestä. Hän itse, onnettoman perheensä viimeksi elävä jäsen, antoi oman vaimonsa taivuttaa hänet jälkeläisekseen määräämään ihmishirviön. Tämä oli tuon maailmanhallitsijan kohtalo, jota niin suuresti on ylistelty maineensa eikä onnensa vuoksi. Tokkohan yksikään hänen maineensa ja onnensa ylistäjistä tahtoisi sitä saavuttaa samasta hinnasta?

Olen tässä ottanut esimerkiksi kunniahimon. Mutta kaikkien inhimillisten intohimojen temmellyys tarjoaa samanlaista opetusta sille, joka tahtoo tutkia historiaa oppiakseen itseään tuntemaan sekä tulla viisaaksi vainajien kustannuksella. Nyt lähenee se aika, jolloin Antoniuksen elämä on tarjoava nuorukaiselle paljon lähemmältä omaksuttavaa opetusta kuin Augustuksen elämä. Émile on tuskin osaava selvittää itselleen kaikkia noita vieraita seikkoja, jotka kohtaavat

hänen huomiotaan tällä hänen uudella tutkimusalallaan. Mutta hän on osaava karkottaa intohimojen harhakuvat, jo ennenkuin ne syntyvät. Ja kun hän huomaa, että ne kaikkina aikoina ovat soaisseet ihmisiä, hän käsittää jo edeltäpäin millä tavoin ne tulisivat häntä sokaisemaan, jos hän antautuisi niiden valtoihin. Nämä opetukset eivät tosin ole hänelle soveliaat, sen hyvin tiedän; ehkä ne tarvittaessa ovat liian myöhäiset ja riittämättömät; mutta muistakaa, ettei tarkoitukseni ole ollutkaan niitä johtaa tästä historian lukemisesta. Sitä alettaessa asetinkin toisen päämäärän; ja jos se ei ole täydelleen saavutettu, on syy opettajan.

Ottakaa huomioon että itserakkauten kehityttyä vertailunalainen *minä* alati toimii ja ettei nuorukainen koskaan tarkkaa muita palaamatta omaan itseensä ja vertaamatta itseään muihin. Tulee siis tietää mille sijalle hän asettuu vertaistensa parissa, heitä tutkituaan. Olen huomannut siitä tavasta, jolla nuoriso pannaan lukemaan historiaa, että annetaan nuorten itsensä ikäänkuin muuttua kaikiksi niiksi henkilöiksi, joista lukevat, että annetaan heidän vuoroin olla Cicerona, Trajanuksena, Aleksanterina; täten heidät estetään tunkemasta itseensä ja kukin huomaa haikemukseen, ettei olekaan muuta kuin mitä itse on. Tällä menettelytavalla on kieltämättä edulliset puolensa. Mutta jos Émileni vaan kerrankin tuollaista vertailua tehdessään tahtoisii olla toinen kuin mikä hän itse on, olkoonpa tuo hänen ihannekuvansa sitten vaikka Sokrates tai Cato, niin kaikki on hukassa. Se, joka rupeaa tulemaan vieraaksi itselleen, lopulta unhottaa itsensä kokonaan.

Filosofit eivät suinkaan tunne ihmisiä parhaiten; sillä he näkevät heitä ainoastaan filosofian ennakkoluulojen valossa, enkä minä tunne ainoatakaan tiedettä, jolla niitä olisi niin paljo. Villi-ihminen arvostelee meitä paljon tervejärkisemmin kuin mikään filosofi. Tämä näet tuntee omat vikansa, paheksuu meidän vikojamme ja sanoo itsekseen: »me olemme kaikki häijyjä.» Villi taas tarkastaa meitä ollen vapaa mielenliikutuksesta ja sanoo: »te olette mielettömiä.» Hän on oikeassa, sillä ei kukaan tee pahaakaan itse pahan vuoksi. Minun oppilaani on tuon villin kaltainen, ero on vaau se, että Émile, joka on enemmän ajatellut ja verrannut toisiinsa käsitteitä sekä nähnyt lähempää erehdyksiämme, on enemmän varuillaan itsensä suhteen ja tekee johtopäätöksiään ainoastaan siitä minkä tuntee.

Meidän omat intohimomme ovat syynä siihen, että paheksomme toisten ihmisten intohimoja; oma etumme panee meitä vihaamaan häijyjä. Jos he eivät tekisi meille mitään pahaakaan, tuntisimme heitä kohtaan enemmän sääliä kuin vihaa. Se paha, minkä häijyt ihmiset meille tekevät, saattaa meidät unhottamaan sen pahan, jonka he tekevät itselleen. Antaisimme heille helpommin anteeksi heidän paheensa, jos voisimme tietää kuinka suuresti heidän oma sydämensä heitä rankaisee. Heidän syyllisyytensä me kyllä huomaamme, mutta heidän rangaistustaan emme näe; edut ovat ilmeiset, mutta rangaistus toteutuu sisällisesti. Se, joka luulee nauttivansa paheidensa hedelmistä, on itse teossa yhtä suuren sisäisen levottomuuden ahdistama kuin jos hän ei olisi aikeissaan onnistunut. Levottomuuden esine tosin on muuttu-

nut, mutta itse levottomuus on yhtä suuri. Turhaan sellainen ihminen kerskaa onnestaan ja salaa sydämensä tilan; hänen käytöksensä paljastaa sen hänen tahtomattansakin. Mutta jotta sitä voisi huomata, tulee itse olla vapaa tästä tilasta.

Ne intohimot, jotka meillä ovat yhteiset muiden kanssa, miellyttävät meitä; ne taas, jotka ovat risti-riidassa omien taipumustemme kanssa, herättävät paheksuistamme. Ja niistä johtuvalla epäjohdonmukaisuudella moitimme sellaista, jota kernaasti jäljittelimme, jos olisimme toisten asemassa. Vastenmielisyys ja harhaluulo ovat välttämättömät, jos meidän on pakko toisen puolelta kärsiä sellaista pahaa, minkä itse tekisimme, jos olisimme hänen sijassaan.

Mitä siis on tarpeen jotta voisi oikein arvostella ihmisiä? Suuri harrastus oppia heitä tuntemaan ja suuri puolueettomuus arvostelemisessa, kyllin tunteellinen sydän käsittämään kaikki inhimilliset intohimot ja tarpeeksi tyyneyttä niitä välttämään. Jos elämässä yleensä on tähän tutkimukseen soveltuvaa ajankohtaa, se on tämä, jonka olen valinnut Émilelle. Aikaisemmin ihmiset olisivat olleet hänelle vieraat, myöhemmin hän olisi ollut heidän kaltaisensa. Yleinen mielipide, jonka vallan hän näkee edessään, ei vielä ole saanut valtaa häneen nähden, ne intohimot, joiden vaikutuksen hän huomaa, eivät vielä ole päässeet riehumaan hänen sydämessään. Hän on ihminen, hän harrastaa veljiensä menestystä; hän on oikeamielinen, hän arvostelee vertaisiaan. Mutta jos hän arvostelee heitä oikein, ei hän suinkaan tahtoisi olla kenenkään sijassa; sillä kun kaikkien heidän itsensä aiheuttamien kärsimysten tarkoitus perustuu sellai-

siin ennakkoluuloihin, joita hänellä ei ole, tuntuu tuo tarkoitus hänestä joutavalta ja tyhjältä. Kaikki, mitä *hän* haluaa, on hänen saavutettavissaan. Kenestä hän olisikaan riippuvainen, hän kun riittää itselleen ja on vapaa ennakkoluuloista? Hänellä on vahvat käsi-varret ja hyvä terveys;¹ hän on kohtuuden ystävä, hänellä on vähän tarpeita ja kyky niitä tyydyttää. Ollen ehdottoman vapauden ravitsema hän kuvittelee orjuutta suurimmaksi onnettomuudeksi. Hän surkuttelee noita poloisia kuninkaita, jotka ovat alamais-tensa orjia; hän surkuttelee noita raukkoja, jotka kuvit-televat olevansa viisaita, mutta jotka kuitenkin laahaavat arvottoman maineensa kahleita; hän surkuttelee noita houkkiomaisia rikkaita, jotka ovat ylellisyytensä marttyyreitä; hän surkuttelee noita kerskailevia irstai-lijoin, jotka teeskentelevät tuntevansa mielihyvää, vaikka koko elinaikansa ikävästyvätkin. Hän surkuttelisi sellaista vihamiestäkin, joka tekisi hänelle pahaa, sillä hän huomaisi hänen häijyydestään, että hän olisi onneton. Hän ajattelisi näin: koska tuo mies on katsonut tarpeelliseksi vahingoittaa minua, hän on saattanut kohtalonsa riippuvaiseksi minun kohtalostani.

Vielä askel eteenpäin, niin olemme saavutta-neet päämäärän. Itserakkaus on hyödyllinen, mutta samalla vaarallinen ase; usein se haavoittaa kättä, joka sitä käyttää, ja harvoin se tekee hyvää samalla tekemättä pahaa. Kun Émile ajattelee ase-

¹ Luulen rohkeasti voivani lukea terveyden ja hyvän ruumiinrakennuksen niihin etuihin, jotka hänen kasvatuksensa on tuottanut, tai pikemmin niihin luonnonlahjoihin, joka hänen kasvatuksensa on hänelle säilyttänyt.

maansa ihmiskunnassa ja huomaa sen niin onnelliseksi, saattaa hänelle tulla se kiusaus, että lukee oman järkensä kunniaksi sen, minkä kasvattajan järkevä huolenpito on aikaansaanut. ja että lukee onnensa omaksi ansiokseen. Hän on sanova itsekseen: »minä olen viisas, ja ihmiset ovat hulluja.» Samalla kun hän heitä säälii, hän heitä halveksii; pitäen itseään onnellisena on hän arvaava onnensa liian korkeaksi, ja luullen itseään muita onnellisemmaksi luulee hän sitä paremmin ansainneensa. Tämä erehdys on enimmin pelättävissä, se kun on vaikein syrjäyttää. Jos hän säilyttäisi tällaisen vakaumuksen, olisi hän varsin vähän hyötynyt kasvatuksestamme; ja jos pitäisi valita kahden pahan välillä, luulen melkein, että valitsisin ennakkoluulot harhakuvineen kuin tämäntapaisen ylpeyden.

Suuret miehet eivät erehdy etevämmyytensä suhteen; he sen huomaavat ja tuntevat ja ovat siitä huolimatta vaatimattomia. Kuta suuremmat henkiset lahjat heillä on, sitä enemmän he tuntevat kuinka paljo heiltä puuttuu. He eivät ylpeile siitä, että ovat meitä etevämmät, vaan ovat pikemmin nöyrät siitä, mikä heiltä puuttuu, ja mitä tulee heidän yksinomaisiin luonnonlahjoihinsa, ovat he liian järkevät kopeillakseen lahjoista, joita eivät itse ole itselleen antaneet. Rehellinen mies voipi olla ylpeä hyveestään, se kun on jotakin hänestä itsestään aiheutunutta; mutta mistä lahjakas mies oikeastaan olisi ylpeä? Oliko kenties Racinen ansio, ettei hän ollut Pradon'in kaltainen ja Boileau'n ansio, ettei hän ollut Cotin'in ¹ kaltainen.

¹ Pradon († 1698), ranskalainen traagillinen runoilija, keskinertainen lahjoiltaan, mutta niin ylpeä, että väitti ole-

Tässä on vielä otettava huomioon vallan toinen seikka. Pysykäämme alati tavallisuuksien alalla. En ole edellyttänyt oppilaassani harvinaista neroa enkä myöskään täydellistä lahjattomuutta. Olen valinnut hänet keskinkertaisesti lakjakkaiden joukosta, osottaakseni mitä kasvatus voi vaikuttaa ihmiseen. Kaikki harvinaiset tapaukset ovat poikkeuksia säännöistä. Kun siis Émile, johtuen kasvatustavastani, pitää omaa katsantotapaansa, käytöstään ja tunne-elämäänsä muiden vastaavia ominaisuuksia parempina, hän on oikeassa. Mutta jos hän tämän vuoksi luulee olevansa luonnonlahjoiltaan etevämpi sekä enemmän luonnon suosima kuin muut, hän on väärässä. Hän erehtyy, hänen erehdyksensä on poistettava tai edeltäpäin ehkäistävä, muuten on syytä pelätä, että on liian myöhäistä sitä karkottaa.

Ei ole ainoatakaan mielettömyyttä, josta ei voisi parantaa ihmistä, ellei hän ole täysi hullu, paitsi turhamielisyyttä. Tästä näet voi parantaa ainoastaan kokemus, jos yleensä mikään keino siitä parantaa; ainakin saattaa sen syntyessä estää sitä kasvamasta. Älkää siis yrittäkökään tuhlailla nuorukaiselle kauriita järkeviä puheita, todistaaksenne hänelle, että hän on ihminen kuin muutkin ja samojen heikkouksien alainen. Antakaa hänen itsensä sitä kokea, muuten hän ei koskaan ole sitä huomaava. Tässä on taas sellainen tapaus, että minun on poikkeaminen omista

vansa Racinen veroinen. Gotin († 1682), ranskal. saarnaaja ja kirjailija. Molemmat olivat Boileau'n purevan kritiikin ja ivan esineenä.

Suoment. huom.

säännöistäni, nimittäin se tapaus, että tahallisesti panen oppilaani alttiiksi sellaisille tapahtumille, jotka ovat omansa todistamaan hänelle, ettei hän ole meitä viisaampi. Edellämainitun silmänkääntäjän seikkailuja voisi monella tavoin toistaa. Antaisin imartelijoiden häneen nähden käyttää koko taitoaan; jos huijapääät viekottelisivat hänet johonkin ajattelemattoon tekoon, antaisin hänen kärsiä sen tuottamat ikävät seuraukset; jos veijarit houkuttelisivat hänet pelaamaan, jättäisin hänet heidän käsiinsä ja antaisin heidän pettää häntä.¹ Antaisin heidän suitsutta hänelle ylistysuhria, vetää häntä nenästä ja peijata häneltä hänen rahansa. Ja kun he olisivat ryöstäneet hänet puti puhtaaksi ja lopuksi nauraisivat hänelle, minä vielä päälle päätteeksi hänen läsnäollessaan kiit-

¹ Muuten minun oppilaallani on varsin vähän vaaraa joutua tähän ansaan, häntä kun ympäröi niin paljon huvituksia, hänellä kun ei koskaan ole ollut ikävä, ja hän kun tuskin tietää mitä rahalla tehdään. Mutta jos lapsia ohjataan noilla kahdella vaikuttimella, itsekkäisyydellä ja turhamielisyydellä, ovat myöhemmin portot ja petturit käyttävät niitä hyväkseen saattaakseen heidät käsiinsä. Kun näkee lasten ahneutta kiihotettavan kilpapalkinnoilla, kun niille kymmenvuotisina julkisissa koulututkinnoissa jaellaan ylistelyä, saattaa päättää, miten heiltä kahdenkymmenvuotiaina ryöstetään kukkaro pelituvissa ja terveys huonoissa paikoissa. Saattaapa aina lyödä vetoa, että luokan etevin oppilas kerran on oleva suurin peluri jairstailija. Niitä keinoja, joita ei lapsuuden- iässä ole ollenkaan käytetty, ei voida nuoruuden- iässä yhtä suuressa määrin väärinkäyttää. Mutta muistettakoon, että pysyvä periaatteeni on aina olettaa tapausta mitä pahimmaksi. Ensin koetan ehkäistä paheen syntymisen ja sitten oletan sen olemassaoloa, voidakseni sitä parantaa.

täisin heitä siitä opetuksesta, jonka ovat suvainneet hänelle antaa. Ainoa ansa, johon joutumasta häntä tarkoin suojelisin, olisi portot. Ainoa huojennus, jonka hänelle myöntäisin olisi se, että hänen kanssaan jakaisin kaikki ne vaarat, joiden alaiseksi antaisin hänen joutua, sekä kaikki solvaukset, jotka tulisivat hänen osakseen. Kärsisin kaikkea tätä vaieten, valittamatta ja soimaamatta, koskaan hänelle sanomatta sanaakaan. Saattaa olla varma siitä, että tämä johdonmukainen hienotuntoisuus ja kaikki ne kärsimykset, joita hän on nähnyt minun kestävän hänen tähtensä, tekevät suuremman vaikutuksen hänen sydämeensä kuin hänen omat kärsimyksensä.

En malta olla tässä huomauttamatta kasvattajien väärästä arvokkuudesta, he kun turhanpäiten näyttelivät oppineen osaa, alentaen oppilaitaan ja kohdellen heitä aina lapsina ja koettaen aina olla yläpuolella heitä kaikessa, minkä antavat heidän tehdä. Sen sijaan, että näin masennetaan heidän nuorta rohkeuttaan, ei pitäisi säästää mitään kohottaakseen heidän itseluottamustaan. Kasvattajan tulee kohdella heitä vertaisinaan, jotta heistä todella tulisi hänen vertaisensa; ja jos he eivät vielä kykene kohoamaan hänen tasalleen, tulee kasvattajan häpeättä ja empimättä alentua heidän tasalleen. Hänen tulee ajatella, ettei hänen kunniansa enää ole hänessä itsessään, vaan hänen oppilaassaan; hänen tulee jakaa hänen vikansa, poistaa ne. Hänen tulee noudattaa tuon uljaan roomalaisen esimerkkiä, joka nähdessään sotajoukkonsa pakenevan ja voimatta jälleen koota sitä, asettui soturiensa etunenään ja huusi: »he eivät pakene, vaan seuraavat päällikköänsä.» Menettikö hän tämän kautta

kunniaansa? Kaikkea muuta. Täten uhraten kunniansa hän sitä vaan lisäsi. Velvollisuudentunnon voima ja hyveen kauneus nostavat tahtomattamekin hyväksymisemme ja ihailumme ja kumoavat mielettömät ennakkoluulomme. Jos minä saisin korvapuustin täyttäessäni niitä velvollisuuksia, jotka Émilien kasvatus minulle asettaa, niin en suinkaan kostaisi tuota korvapuustia, vaan olisin siitä kaikkialla ylpeä, ja epäilen suuresti, voisiko missään maailmassa olla niin halpamielisiä ihmistä, ettei hän minua siitä entistä enemmän kunnioittaisi.¹

Kuitenkaan ei oppilas saa olettaa opettajansa arvostelukykyä ja kokemusta yhtä rajoitetuksi kuin hänen omansa on eikä luulla että opettaja on yhtä helposti petettävissä kuin hän itse. Sellainen käsitys on luonnollinen lapsessa, joka ei osaa havaita ja vertailla ja joka luulee kaikkien ihmisten olevan hänen kannallaan ja joka ei anna luottamustaan kellekään, joka ei osaa asettua sen kannalle. Mutta Émilien ikäinen nuorukainen, joka jo on melkoisen järkevä, ei enää ole niin hölmö, että noin suuresti erehtyisi, ja varsin paha olisi, jos niin olisi laita. Se luottamus, jota hänen tulee tuntea kasvattajaansa, on toisenlainen. Sen tulee perustua järjen vaikutus voimaan, tietojen etevämyyteen, sanalla sanoen etevyyksiin, joita nuorukainen kykenee tuntemaan ja joiden hyödyä häneen itseensä nähden hän käsittää. Pitkä kokemus on tuottanut hänelle sen vakaumuksen, että hänen kasvattajansa häntä rakastaa, että tämä kasvattaja on viisas ja valis-

¹ Erehdyin; olenpa kohdannut yhden sellaisen, nimitäin herra Formeyn.

tunut mies, joka tahtoo hänen onneaan ja tekee sellaista, mikä voi tuottaa hänelle tuon onnen. Hän siis epäilemättä tietää, että hänen oman etunsa vuoksi tulee kuunnella hänen neuvojansa. Jos siis opettaja antaisi pettää itseään kuten oppilas, hän menettäisi oikeuden oppilaaltaan vaatia kuuliaisuutta ja hänelle jaella opetusta. Vielä vähemmin oppilas saa olettaa, että opettaja tahallaan antaa hänen langeta ansoihin tai että hän itse virittää ansoja hänen yksiukertaisuudelleen. Mitä siis tulee tehdä, jotta samalla välttettäisiin nämä kaksi vaikeutta? Parasta ja luonnollisinta on olla teeskentelemätön ja totuutta harrastava kuten oppilaskin, huomauttaa hänelle häntä uhkaavia vaaroja, ja lisäksi näyttää ne hänelle selvästi, havainnollisesti, mutta liioittelematta, ilman äreyttä ja turhantarkkaa pitkäveteisyyttä, ennen kaikkea antamatta neuvoja käskyjen muodossa, ainakaan ei ennen kuin neuvonne ovat käskyiksi muuttuneet ja käskevä äänenpaino on tullut välttämättömäksi. Jos hän sitten itsepäisesti pitää kiinni omasta tahdostaan, kuten hyvin usein saattaa tapahtua, niin älkää enää sanoko hänelle mitään. Jättäkää hänet vapaaksi, seuratkaa häntä ja menetelkää samoin kuin hän, vieläpä päälle päätteeksi iloisesti, teeskentelemättä, antautukaa huvin valtoihin jos suinkin mahdollista yhtä hilpeämielisesti kuin hän. Jos tämän menettelytavan seuraukset käyvät arveluttaviksi, niin olettehan te läsnä niitä ehkäisemässä; kieltämättä nuorukainen, nähdessään sekä kokemukseen perustuvan arvostelukykyne että ystävällisyytenne, on tunteva kunnioitusta edellistä ja kiitollisuutta jälkimäistä kohtaan. Kaikki hänen vikansa ovat siteitä, jotka hän itse tarjoaa teille, voidaksenne

tarvittaessa häntä niiden avulla pidättää. Tässä kohdin on opettajan suurin taito siinä, että osaa aiheuttaa opettavia tilaisuuksia ja ohjata kehotuksiaan niin, että edeltäpäin tietää milloin nuorukainen myöntyy ja milloin hän tekee vastarintaa, jotta voi alati tarjota hänelle kokemuksen antamaa ohjausta, koskaan panematta häntä alttiiksi liian suurille vaaroille.

Huomauttakaa hänelle niitä vikoja, joihin hän osottaa taipumusta, ennenkuin hän joutuu niiden valtoihin. Jos hän jo on niiden alaiseksi joutunut, niin älkää moittiko häntä niistä, siten näet vaan kiihottaisitte ja paaduttaisitte hänen itserakkauttaan. Opetus, joka herättää närkästystä, ei tuota hyötyä. En tiedä mitään sopimattomampaa soimausta kuin tämä: »Olinhan sen sinulle sanonut.» Paras keino muistuttaa oppilaallenne mitä olette hänelle sanonut on se, että näytätte unhottaneenne sen. Päinvastoin, kun huomaatte hänen olevan häpeissään siitä, ettei ole teitä uskonut, haihduttakaa lempeästi nuo hänen häpeän tunteensa sydämellisillä sanoilla. Hän on epäilemättä hellästi kiintyvä teihin, huomattessaan että te unhoatte itsenne hänen tähtensä, ettette häntä mahtipontisesti vielä lisäksi nolaa, vaan että häntä lohdutatte. Mutta jos hänen oman mielipahansa lisäksi vielä häntä soimaatte, rupeaa hän teitä vihaamaan ja on pitävä sääntönään olla kuuntelematta neuvojanne, ikäänkuin näyttääkseen, ettei hän pidä niitä yhtä tärkeinä kuin te.

Sitäpaitsi lohdutuksenne muoto saattaa häntä hyödyttää, ja sen se tekee vielä suuremmassa määrin, jos hän ei sen vilpittömyyttä epäile. Jos esimerkiksi sanotte hänelle, että lukemattomat muut ovat syypäät

samoihin vikoihin kuin hän, panette hänen aikeilleen aika salvan ja oikaisette häntä, vaikka näytätte häntä ainoastaan säälivän. Siihen näet, joka luulee olevansa muita ihmisiä parempi, kehoitus hakea lohdutusta heidän esimerkistään epäilemättä vaikuttaa hyvin masentavasti, sillä se johtaa siihen ajatukseen, että hän enintään voi väittää, että he eivät ole häntä paremmat.

Tähän vikojen aikaan soveltuvat hyvin tarut ja sadut. Arvostelemalla syyllistä vieraan naamarin muodossa oikaisemme häntä loukkaamatta. Ja hän ymmärtää silloin, ettei tuo satu ole valhetta, huomautessaan minkä totuuden se sisältää häneen itseensä nähden. Lapsi, jota ei koskaan ole petetty imartelevalla ylistelyllä, ei ymmärrä mitään ylempänä tutkistelemastani eläinsadusta. Mutta se ajattelematon nuorukainen, joka juuri on joutunut imartelijan petoksen uhriksi, käsittää ihmeen hyvästi, että korppi oli suuri hölmö. Täten hän yksityistapauksesta johtaa yleisen ohjesäännön; ja hänen saavuttamansa kokemus, jonka muuten pian unhottaisi, painuu sadun avulla hänen mieleensä. Ei ole ainoatakaan moraalista tietoa, jota ei voisi saavuttaa muiden tai oman kokemuksen nojalla. Niissä tapauksissa, jolloin on vaarallista itse saavuttaa tällainen kokemus, johdettakoon se historiasta. Mutta jos omalla kokeilulla ei ole vahingollisia seurauksia, on parasta että nuori mies siihen antautuu; sitten saattaa satujen avulla muodostaa hänen tuntemistaan yksityistapauksista yleisiä ohjesääntöjä.

En kuitenkaan tarkoita, että näiden ohjesääntöjen tulee olla täysin kehitettyjä tai edes sanoin lausuttuja. Ei mikään ole niin turhaa ja nurinkurista

kuin se moraalinen opetus, joka asetetaan useimpien eläinsatujen loppuun, ikäänkuin tämä moraalii ei selviäisi tai ikäänkuin sen ei ainakin pitäisi selvitä itse sadusta, niin että lukija sen huomaa. Miksi siis liittämällä tämä moraalii loppuun riistetään häneltä huvi itse löytää se. Opettamistaito piilee siinä, että oppilas tuntee huvia opetuksesta. Jotta se siis häntä huvittaisi, ei hänen oma järkensä saa jäädä siihen määrään toimeettomaksi puheenne suhteen, ettei hänellä ole mitään tekemistä ymmärtääkseen teitä. On tärkeätä että opettajan itserakkaus aina antaa sijaa oppilaankin itserakkaudelle; on tärkeätä, että oppilas voi itseksensä sanoa: minä käsitan, tajuan, toimin ja opin. Syynä siihen, että italialaisen komedian ilveilijä tekee ikävyyttävään vaikutuksen on muun muassa se, että hän yhä selittelee katsojille kömpelöitä sukkeluuksia, jotka kaikki ilman sitäkin liian hyvin ymmärtävät. Minä puolestani en ollenkaan tahdo, että opettaja, ja vielä vähemmän kirjailija, olisi tuollainen ilveilijä. Tulee aina saattaa itsensä ymmärrettäväksi; mutta ei pidä sanoa kaikkea: se näet, joka sanoo kaiken, sanoo itse teossa sangen vähän, sillä lopulta ei kukaan häntä kuuntele. Mitä merkitsevät nuo neljä säettä, jotka La Fontaine liittää sen satunsa loppuun, joka kertoo pöyhistelevästä sammakosta? Pelkääkö hän, ettei häntä olla ymmärretty? Tarvitseeko tämän suuren maalaajan kirjoittaa nimet niiden esineiden alle, joita kuvaa? Kaukana siitä, että hän täten yleistäisi moraaliensa, hän yksityistää sitä ja ikäänkuin rajoittaa sen mainitsemiinsa esimerkkeihin ja estää ulottamasta sitä muihin. Minä neuvoisin, ennenkuin lasketaan tämän verrattoman tekijän sadut

nuorukaisen käteen, jättämään niistä pois nuo johtopäätökset, joiden avulla tekijä vaivaa itseään selittämällä sellaista, minkä jo on sanonut yhtä selvästi kuin miellyttävästi. Jos ei oppilaanne ymmärrä noita satuja ilman loppuselitystä, voitte olla varma siitä, ettei hän niitä ymmärrä edes tämän avulla.

Olisi varsin tärkeätä, että mainitun kirjailijan sadut luettaisiin järjestyksessä, joka enemmän vastaisi kasvattavaa tarkoitusta ja nuorukaisen tunne-elämän ja tietojen kehitysmäärää. Saattaako kuvitella mitään järjettömämpää kuin se, että seurataan satukokoelman numerojärjestystä, ottamatta huomioon tarpeen ja tilaisuuden vaatimusta! Ensin siinä on satu korpista, sitten heinäsirka, ¹ sitten sammakosta, sitten kahdesta muulista j. n. e. Mieleeni johtuu etenkin satu muuleista, muistellesani nuorukaista, joka oli kasvatettu pankkialaa varten ja jonka päähän oli ahdettu mitä kummallisimpia ajatuksia tämän uran erinomaisuudesta. Tämä nuorukainen luki, oppi ulkoa, lausui ja lausui toistamiseen tätä satua lukemattomat kerrat, siitä koskaan saamatta epäedullista käsitystä urasta, jolle hän oli määrätty. Enpä koskaan ole nähnyt lasten kelvollisesti käytännössä toteuttavan lukemansa sadun opetusta, enkä edes koskaan ole tavannut kehtään, joka olisi koettanut heitä saattaa sitä toteuttamaan. Tällaisen ulkoluvun verukkeena on siveellinen opetus; mutta sekä äidin että lapsen todellinen

¹ Kuten jo kerran on ylempänä huomautettu, erehtyy Rousseau näiden satujen järjestyksen suhteen; satu heinäsirka on kokoelman ensimmäinen, satu korpista toinen.

tarkoitus onkin se, että lukuisa koolla oleva seura kääntäisi huomionsa pienokaiseen, kun hän lausuu satujaan. Hän unhottaakin ne kaikki suuremmaksi tultuaan, silloin kun ei enää kysytä niiden esittämistä, vaan niiden opetuksien noudattamista. Sanon siis vielä kerran, että ainoastaan aikaihmiset voivat tuollaisista saduista oppia, ja nyt on se aika käsissä, jolloin Émilien tulee niihin ryhtyä.

Tarkoitukseni ei suinkaan ole kajota kaikkiin yksityiskohtiin, ja sen vuoksi osotan yleispiirtein mitkä tiet johtavat pois oikealta tieltä, jotta opittaisiin niitä välttämään. Luulen että oppilaanne seuraan minun osottamaani tietä on ostava itselleen ihmisten ja itsensä tuntemusta mahdollisimman halvalla hinnalla ja että te saatatte hänet kykeneväksi tarkastamaan onnen vaiheita, ilman että kadehtii sen suosikkeja, sekä tyytymään itseensä, ilman että luulee olevansa muita ihmisiä viisaampi. Aluksi olette hänestä tehnyt toimivan henkilön, sittemmin tehdäkseen hänestä katsojan; nyt on työnne vietävä perille saakka; katsojien istuimilta näet havaitsemme esineet sellaisina, kuin ne näyttävät olevan; itse näyttämöllä näemme ne sellaisina kuin ne ovat. Saadaksemme yleiskatsauksen jostakin, tulee meidän asettua määrämätkan päähän; mutta nähdäksemme yksityiskohdat tulee meidän lähestyä tarkastuksemme esinettä. Mutta millä oikeudella nuorukainen astuu sisään maailman hyörinään? Mikä oikeus hänellä on perehtyä näihin synkkiin mysteeriöihin? Pelkät huvitukset täyttävät hänen ikänsä harrastukset; tähän saakka on hänen määräysvaltansa rajoittunut yksistään häneen itseensä, ja tämä määräysvalta ei merkitse juuri mitään. Ihminen on

arvottomin kaikista tavaroista; ja tärkeistä omistamis-oikeuksistamme on oman persoonamme omistaminen aina kaikkein vähäpätöisin.

Kun näen miten vilkkaimman toiminnan iässä annetaan nuorukaisten harjottaa puhtaasti mieteperäisiä opintoja, ja miten he sitten ilman vähintäkään kokemusta sysätään ulos maailmaan ja toimiin, loukataan mielestäni yhtä paljo järkeä kuin luontoa, enkä enää ihmettele että niin harvat ihmiset tietävät, miten heidän tulee menetellä ja käyttäytyä. Mikä eriskummainen ajatussuunta saattaakaan meidät oppimaan niin paljon hyödyttömiä seikkoja, kun toiminnan taitoa sitävastoin pidetään vallan arvottomana! Väitettään, että meitä kasvatetaan yhteiskunta-elämää varten, mutta itse teossa meitä opetetaan kuin jokaisen meistä tulisi koko ikänsä yksin mietiskellä kopissaan tai välinpitämättömien ihmisten kanssa pohtia ilmasta temmattuja kysymyksiä. Luullaan opetettavan elämisen taitoa lapsille, kuu niille opetetaan mutamia ruumiin väänteitä ja mutamia puhetaoja, jotka ovat vailla kaikkea merkitystä. Minäkin olen opettanut Émilelle elämisen taitoa, sillä olen opettanut häntä elämään oman itsensä seurassa ja lisäksi ansaitsemaan leipänsä; mutta tämä ei riitä. Elääkseen maailmassa tulee osata kohdella ihmisiä, tulee tuntea ne keinot, joiden avulla heihin voi vaikuttaa, tulee osata laskea yksityisetujen vaikutukset ja vastavaikutukset yhteiskuntaelämässä ja niin tarkoin edeltäpäin arvata tapahutumia, että harvoin erehtyy yrityksissään tai että kumminkin aina on valinnut parhaat keinot onnistuakseen. Lait eivät salli nuorukaisten hoitaa omia asioitaan ja vapaasti määrätä omaisuutensa käyttä-

mistä. Mutta mitä nämä varokeinot heitä hyödyttäsivät, jos he eivät täysi-ikäisyyden aikaan asti voisi koota mitään kokemusta? He eivät olisi voittaneet mitään tällä odotusajalla ja olisivat yhtä kokemattomia kahdenkymmenen viiden vuoden ikäisinä kuin viisitoistavuotiaina. Epäilemättä tulee estää nuorta miestä, jota tietämättömyytensä sokaisee tai intohimonsa vievät harhaan, vahingoittamasta itseään. Mutta joka iässä on sopivaa olla hyväntekevä ja viisaan miehen ohjatessa tukea onnettomia, jotka ovat avun tarpeessa.

Imettäjät ja äidit kiintyvät lapsiin sen huolenpidon nojalla, jota omistavat niille. Yhteiskunnallisten hyveiden harjottaminen painaa ihmisyyden syvimpään rakkauden ihmiskuntaan; hyvää tekemällä tulemme itse hyviksi, sen varmempaa keinoa en tunne. Totuttakaa oppilastanne kaikkiin niihin hyviin tekoihin, jotka ovat hänelle tarjona. Olkoon tarvitsevien etu aina myös hänen oma etunsa. Älköön hän autako heitä ainoastaan kukkarollaan, vaan myöskin huolenpidollaan. Palvelkoon ja suojeleköön hän heitä ja uhratkoon heille oman persoonansa ja aikansa ja hoitakoon heidän asioitaan; koko elämässään ei hän ole hoitava sen jalompaa virkaa. Kuinka monet sorretut, joita ei koskaan olisi kuultu, saavuttavat oikeutta, kun hän sitä pyytää heille, osottaen tuota pelotonta lujuuutta, jonka hyveen harjoittaminen tuottaa, kun hän pakottaa suurten ja rikkaiden ovet aukenemaan, kun hän, jos niin tarvitaan, menee valtaistuimen juurille asti saattamaan kuuluviin onnettomien äänen, joilta kaikki tiet ovat heidän kurjuutensa takia tuki-

tut ja joita pelko tulla rangaistuksi muiden heille tekemistä vääryyksistä estää valittamastakin.

Mutta teemmekö siis Émilestä harhailevan ritarin, vääryyksien poistajan, maankulkijan? Pitääkö hänen sekaantua yleisiin asioihin, esiintyä viisaana ja lakien suojelijana ylhäisten virkamiesten ja hallitsijan edessä, syyttäjänä tuomarin tykönä ja asianajajana oikeudessa? Tämä kaikki on minulle yhdentekevää. Leikkisät ja naurettavat nimet eivät muuta asioiden luonnetta. Émile on tekevä kaikkea, minkä tietää hyödylliseksi ja hyväksi. Sen enempää hän ei ole tekevä, ja hän tietää, ettei hänelle mikään muu ole hyödyllistä ja hyvää tehdä, kuin se mikä sopii hänen iälleen. Hän tietää, että hänen ensimmäinen velvollisuutensa kohdistuu häneen itseensä, että nuorkaisten tulee olla varuillaan itseensä nähden, olla varovaisia käytöstavassaan, osottaa kunnioitusta vanhempia ihmisiä kohtaan, olla ujoja ja hienotuntoisia, niin etteivät aiheettomasti puhu, vaatimattomia välinpitämättömissä seikoissa, mutta uskaliaita tekemään hyvää ja rohkeita sanomaan totuutta. Sellaisia olivat nuo mainehikkaat roomalaiset, jotka ennenkuin pääsivät julkisiin virkoihin viettivät nuoruutensa päivät ahdistuksen rikosta ja puolustuksen viattomuutta, tavoittelematta muuta etua kuin sitä, että oppisivat ja kehittyisivät palvelemalla oikeutta ja suojelemalla hyviä tapoja.

Émile ei pidä torasta ja riidasta, ei ihmisten¹ eikä edes eläinten kesken. Hän ei koskaan ole äršyt-

¹ Mutta jos joku hakee riitaa hänen itsensä kanssa, miten hän silloin on menettelevä? Vastaa, ettei hän koskaan

tänyt kahta koiraa tappeluun eikä häرنännyt koiraa ajamaan takaa kissaa. Tämä rauhallinen luonnonlaatu on hänen kasvatuksensa tulos, se kun ei ole ollenkaan kiihottanut hänessä itserakkautta eikä liian suurta luuloa itsestään, vaan on taivuttanut hänet pois hakemasta mielihyvää hallitsemisesta ja toisten onnettomuudesta. Hän kärsii nähdessään toisten kärsivän; tämä on luonnollinen tunne. Se että nuori mies paatuu jopa nauttii nähdessään tuntevan olennon kärsivän, johtuu hänen turhamielisyydestään, joka saattaa hänet luulemaan olevansa joko viisautensa tai etevämmyytensä nojalla vapaa tuosta kärsimyksestä. Sellainen henkilö, jonka henki on pidetty vapaana tällaisesta nurinkurisuudesta, ei myöskään lankea sen tuottaman paheen uhriksi. Émile on siis rauhaa rakastava. Onnen kuva häntä miellyttää; ja

ole ottava osaa riitaan, ettei hän koskaan ole saava tilaisuutta riitaan sekaantua. Mutta — huomauttanees joku — kukapa voi olla turvattu korvapuustilta tai solvaukselta jonkun raa'an ihmisen, juopon tai vahvan konnan puolelta, joka ensin solvaisee meitä, lopuksi saadakseen huvin lyödä meidät kuoliaaksi? Se on toista. Kansalaisten kunnia ja elämä ei suinkaan saa olla alttiina raakalaisen, juopon tai väkevän konnan mielivallalle, ja kuitenkin emme voi turvata itseämme tuollaiselta onnettomuudelta enempää kuin katolta päähämme puotavalta tiileltä. Kärsitty ruumiillinen tai susanallinen solvaus aikaansaa yhteiskuntaelämässä seurauksia, joita ei mikään viisaus voi ehkäistä ja joista ei mikään tuomioistuini voi hyvittää loukattua. Lakien puutteellisuus siis tässä suhteessa saattaa hänet riippumattomaksi; hän on siis ainoa riidanratkaisija tai tuomari solvaajan ja itsensä välillä; hän on yksin luonnollisen lain tulkitsija ja toimeenpanija. Hän on velvollinen hankkimaan itselleen oikeutta ja on itse ainoa henkilö, joka voi tuon oikeuden hankkia; eikä mi-

kun hän voi olla osallisena sen aikaansaamisessa, tuottaa tämä hänelle lisäkeinoon itse tuntemaan onnellisuutta. Minulla ei ole syytä olettaa, että hän nähdessään onnettomia osottaisi heitä kohtaan tuota tehotonta ja julmaa sääliä, joka tyytyy surkuttelemaan niitä kärsimyksiä, mitkä voisi parantaa. Hänen toiminnanhaluinen hyväntekeväisyytensä on pian antava hänelle sellaisen auttamistaidon, jota kovasydämisempi ei voisi saavuttaa tai jonka saavuttaisi vasta myöhemmin. Jos hän näkee toveriensa kesken vallitsevan eripuraisuutta, koettaa hän sovittaa heidät keskenään. Jos hän näkee murheellisia, ottaa hän selvän heidän huolistaan. Jos hän näkee kahden ihmisen vihaavan toinen toistaan, tahtoo hän tietää heidän vihamielisyytensä syy. Jos hän näkee jonkun poloisen kituvan mahtavan tai rikkaan sorrosta, hän tutkii ne salaiset juonet, jotka tätä sortoa verhoavat. Ja hänen näin osottaessaan myötätuntoisuutta kaikkia

kään hallitus maailmassa voi olla niin mieletön, että rankaisisi häntä siitä, että hän tällaisessa tapauksessa hankkii itselleen oikeutta. En kehota häntä hakemaan tappelua, se olisi valan nurinkurista; sanon vaan, että hän on velvollinen hankkimaan itselleen oikeutta ja että hän itse tässä tapauksessa on ainoa oikeuden jakaja. Jos minä olisin hallitsija, takaan, että ilman kaikkia noita lakimääräyksiä kaksintaisteluja vastaan, ei koskaan minun valtiossani annettaisi korvapuusteja eikä ihmisiä solvattaisi, ja että tämä tapahtuisi hyvin yksinkertaisen keinon avulla, johon tuomioistuimet eivät saisi sekaautua. Oli miten oli, Émile tietää tuollaisessa tapauksessa millaista oikeutta hän on velvollinen itselleen itse hankkimaan ja mikä esimerkki hänen on antaminen kunniallisten ihmisten turvallisuuden hyväksi. Eipä lujamielisinkään mies voi estää toista häntä solvaamasta, mutta hän voi ainakin estää solvaajaa kauan kerskailemasta solvauksestaan.

onnettomia kohtaan, eivät ne keinot, joiden avulla heidän kärsimyksensä ovat lopetettavissa, ole hänelle yhdentekevät. Mitä on meidän siis tekeminen, jotta tästä hänen taipumuksestaan saavuttaisimme hänen iälleen soveltuvan hyödyn? Meidän tulee järjestää hänen toimenpiteensä ja tietonsa ja turvautua hänen intoonsa näitä molempia lisätäksemme.

En väsy toistamiseen terottamasta tätä ohjettani: antakaa kaikki opetuksenne nuorukaisille ennemmin tekojen kuin puheiden muodossa. Älkööt he oppiko kirjoista mitään sellaista, minkä kokemus voi heille opettaa. Kuinka mieletöntä on harjottaa heitä puhujiksi, ennenkuin heillä on mitään puhuttavaa ja luulla että, heidän vielä istuessaan koulunpenkillä, voi saada heidät omistamaan intohimoisen puheen voimaa ja koko kehottelutaidon pontevuutta, heillä kun ei ole mitään halua ketään kehotella. Kaikki kaunopuheisuuden säännöt tuntuvat pelkältä lorulta siitä, joka ei osaa sitä käyttää hyväkseen. Mitä hyödyttää koulu-poikaa tietää kuinka Hannibal menetteli taivuttaakseen soturinsa kulkemaan alppien yli? Jos näiden korupuheiden asemesta opettatte hänelle, miten hänen tulee taivuttaa opettajansa myöntämään hänelle lomaa koulusta, voitte olla varma siitä, että hän tarkkaavammin seuraa osviittojanne.

Jos tahtoisin opettaa kaunopuheisuutta nuorukaiselle, jonka kaikki intohimot jo olisivat kehittyneet, osottaisin hänelle lakkaamatta esineitä, jotka olisivat omansa näitä hänen intohimojaan kiihottamaan ja tutkisin hänen kanssaan millaista kieltä hänen tulisi käyttää puhuessaan toisten ihmisten kanssa saadakseen heidät edistämään hänen omia pyyteitään.

Mutta minun Émileni ei ole niin edullisessa asemassa kaunopuheisuuteen nähden. Hänellä kun on melkein yksinomaan aineellisia tarpeita, tarvitsee hän vähemmän muita kuin muut tarvitsevat häntä. Ja kun hänellä ei ole mitään heiltä pyydettyä itseään varten, ei se, mihin hän tahtoo heitä kehottaa, niin läheltä koske häntä, että hän sen johdosta suuresti innostuisi. Siitä seuraa, että hän yleensä puhuu yksinkertaisesti ja ilman kuvalauseita. Hän jättää puheestaan pois kaiken koristelun, sillä hänen tarkoituksensa on yksistään se, että häntä ymmärretään. Hänellä on sangen vähän ajatelmia, sillä hän ei ole totunut yleistämään käsitteitään; hän käyttää ainoastaan harvoja vertauskuvia, sillä hän on harvoin intohimoisessa mielentilassa.

Kuitenkaan hän ei ole vallan tyvenmielinen ja kylmä. Hänen ikänsä, tapansa ja harrastuksensa eivät sitä sallisi. Nuoruuden hehkuaikana hänen veressään pidättyneet ja puhdistuneet elonhenget johtavat hänen sydämeensä lämmön, joka loistaa hänen katseistaan, jonka huomaa hänen puheistaan, jonka näkee hänen teoissaan. Hänen puheessaan ilmenee erityinen paino, jopa joskus kiivauskin. Häntä innostava jalo tunne antaa hänelle voimaa ja mielen lentoa. Hän kun on ihmisrakkauden läpitunkema, kuvastuu hänen sielun-tilansa hänen puheessaan. Hänen jalossa avomieli-syydessään on jotakin selittämättömän lumoavaa, joka puuttuu muiden ihmisten keinotekoisesta kaunopuheisuudesta. Hän näet oikeastaan onkin kaunopuheinen, hänen kun vaan tarvitsee näyttää mitä tuntee, herättääkseen kuulijoissaan samoja tunteita.

Kuta enemmän asiaa ajattelen, sitä enemmän huomaan että, jos täten saatamme hyväntekeväisyysvaiston toimimaan ja jos onnistumisemme tai epäonnistumisemme johdosta punnitsemme näiden syitä, on olemassa varsin vähän hyödyllisiä tietoja, joita ei voisi viljellä nuorukaisen mielessä. Lisäksi huomaan, että hän kaikkien todellisten tietojen lisäksi, jotka voidaan saavuttaa kouluissa, on kokoava vielä tärkeämpiä tietoja, nimittäin saavuttamansa tietomäärän käyttämistaidon elämään nähden. On mahdotonta, ettei hän, näin harrastaessaan kanssaihmistensä parasta, aikaisin oppisi punnitsemaan ja arvostelemaan heidän tekojaan, harrastuksiaan, huvejaan, ja yleensä antamaan oikeampaa arvoa sille, mikä on omansa vahingoittamaan ihmisonnea, kuin mitä ne ihmiset voivat tehdä, jotka eivät harrasta kenenkään menestystä eivätkä koskaan tee mitään muiden hyväksi. Ne, jotka eivät koskaan hoida muita kuin omia asioitaan, ovat liian intohimoisia tervejärkisesti arvostellakseen asioita. He kun kohdistavat kaiken itseensä ja katsovat hyvää ja pahaa yksistään oman etunsa valossa, täyttävät he mielensä lukemattomilla naurettavilla ennakkoluuloilla, ja kaikkea mikä vastustaa heidän pienintäkin etuaan, he oitis pitävät maailmanlopun merkinä.

Jos laajennamme itserakkautemme niin, että se ulottuu muihinkin ihmisolentoihin, muutamme sen hyveeksi. Ei ole ainoatakaan sydäntä, jossa tämä hyve ei voisi versoa. Kuta vähemmän huolenpitomme esine välittömästi yhtyy meihin itseemme, sitä vähemmän tarvitsee pelätä yksityisedun harhakuva. Kuta enemmän yleistämme tuota etua, sitä kohtuul-

lisemmaksi se tulee, ja rakkautemme ihmiskuntaan ei ole muuta kuin rakkautta oikeuteen. Jos siis tahdomme, että Émile rakastaisi totuutta ja sitä tuntisi, niin asettakaamme niin, ettei hän itse suinkaan ole toimiensa keskipisteenä. Kuta enemmän hän omistaa toimensa muiden ihmisten onnelle, sitä valistuneemmat ja viisaammat nämä toimet ovat ja sitä vähemmän hän on erehtyvä hyvän ja pahan suhteen. Mutta älkäämme koskaan salliko hänen sokeasti suosivan jotakin erityistä ihmistä, sillä tällainen erityissuosinta perustuu yksinomaan persoonalliseen mieltymykseen tai vääriin ennakkoluuloihin. Ja miksipä hän vahingoittaisi toista, hyödyttääkseen toista? Varsin vähän hän huolii siitä, kenen osaksi suurempi onni tulee, kunhan se vaan edistää mahdollisimman suurta yhteisönnön määrää. Tämä on viisaan ensimmäinen harrastus, omien harrastusten jälkeen; sillä jokainen on sukunsa jäsen eikä osa toista yksilöä.

Voidaksemme estää sääliä huononemasta heikkoudeksi, tulee meidän siis yleistää se ja ulotuttaa se koko ihmiskuntaan. Silloin emme antaudu sen valtoihin kuin mikäli se on sopusuhtainen oikeuden kanssa, sillä kaikista hyveistä oikeus on se, joka enimmin edistää ihmisten yhteishyvää. Sekä järki että rakkaus itseemme käskee meitä säälimään koko sukuamme enemmän kuin yksityisihmisiä, ja häijyjen sääliminen on hyvin suurta julmuutta koko ihmiskuntaa kohtaan.

Muuten tulee muistaa, että nämä keinot, joiden avulla näin käännän oppilaani huomion pois itseltään, kuitenkin ovat suoranaudessa yhteydessä hänen kanssaan; niistä näet johtuu sisäinen mielihyvän-

tunne, ja saattamalla oppilaani hyväntekeväksi ja siis toisten etua harrastavaksi edistän hänen omaa oppimistaan ja kehitystään.

Olen ensin näyttänyt keinot ja nyt osotan niiden vaikutukset. Mitä suuria näkökohtia vähitellen avautuu hänen sielussaan! Mitkä ylevät tunteet tukahtavat hänen sydämessään alhaisten intohimojen idut! Minkä tarkan arvostelukyvyn ja järkevyyden huomaa syntyvän hänessä hänen kehitetyistä hyvistä harrastuksistaan ja siitä kokemuksesta, joka panee suuren sielun rajoittamaan toivomuksensa mahdollisuuden ahtaaseen alaan ja joka matkaansaa, että muita etevämpi ihminen, kun ei voi kohottaa heitä omalle kehitysalalleen, osaa alentua heidän kannalleen. Kun oikeuden todet periaatteet, kauneuden oikeat esikuvat ja ihmisolentojen kaikki siveelliset suhteet ja järjestyksen tuntemus juurtuvat hänen mieleensä, hän näkee jokaisen olion oikean paikan ja syyn, joka hänet siitä erottaa. Hän näkee mikä voi tuottaa hyvää ja mikä sitä voi ehkäistä. Ilman että hän itse on kokenut inhimillisiä intohimoja, hän tuntee niiden harhakuvat ja pettävän temmellyksen.

Aineeni valtaamana jatkan, vaikka minulla ei suinkaan ole korkeata ajatusta lukijoiden mielipiteistä aatteideni suhteen. Ovathan he jo kauan olleet sitä mieltä, että minä harhailen mielikuvituksen pilvientakaisissa maissa; minä puolestani huomaa heidän yhä harhailevan ennakkoluulojen maassa. Poiketesani niin kauas yleisistä mielipiteistä en kuitenkaan päästä niitä silmistäni; tutkin ja pohdin niitä, en siinä tarkoituksessa, että niitä seuraisin tai pakenisin, vaan punnitakseni niitä järjen vaa'alla. Joka kerta

kun se pakottaa minut niistä poikkeamaan, tiedän kokemuksesta aivan varmasti, etteivät lukijani noudata esimerkkiäni. Tiedänhän että he itsepäisesti pitävät totena ainoastaan sellaista, minkä itse näkevät, ja katsovat siis minun esittämäni nuorukaista haaveolennoksi, hän kun eroaa niistä, joihin he häntä vertaavat. He eivät ollenkaan ota huomioon, että hänen välttämättömästi täytyy olla erilainen, koska hän on kasvatettu vallan eri lailla, koska hän tuntee vallan toisenlaisia tunteita ja koska hän on saanut vallan toisen opetuksen kuin he. Olisi paljon kummallisempaa, jos hän olisi heidän kaltaisensa kuin että hän on sellainen, joksi häntä kuvaan. Hän ei ole ihmisen, vaan luonnon kasvattama ihminen. Tietysti hän on hyvin kummallinen heidän mielestään.

Tämän teoksen alussa en esittänyt mitään, jota eivät kaikki olisi voineet nähdä samassa valossa kuin minä; sillä lähtökohta, nimittäin ihmisen syntymä, on meille kaikille yhteinen. Mutta kuta kauemmaksi etenemme, minä viljelläkseni luontoa, te sitä turmelaksenne, sitä enemmän tiemme eroavat toisistaan. Minun oppilaani erosi kuusivuotiaana varsin vähän teidän oppilaistanne, joita ette vielä olleet ehtineet nurjasti kasvattaa. Nyt heillä ei enää ole mitään samanlaista, ja miehuudenikä, jota oppilaani lähenee, on osottava hänet vallan erilaiseksi, ellen ole turhaan hukannut vaivaani. Tietomäärä on ehkä yhtä suuri kummallakin puolella; mutta tietojen laatu on vallan erilainen. Ihmettelette kenties löytäessänne minun oppilaassani yleviä tunteita, joista toisissa ei vielä ole ituakaan; mutta ottakaapa huomioon, että nuo muut jo kaikki ovat filosofeja ja teologeja, ennenkuin

Émile edes tietää mitä filosofia on ja ennenkuin hän edes on kuullut puhuttavan Jumalasta.

Jos siis joku sanoisi minulle: ei millään siitä, jota oletat, ole vastinetta todellisuudessa; eivät nuorukaiset ole sellaisia, heillä on se tai se intohimo, he tekevät sitä tai tätä — niin tämä tuntuisi samalta kuin joku kieltäisi että päärynäpuu koskaan voisi kasvaa suureksi puuksi, kun siitä meidän puutarhoissamme nähdään pelkkiä kääpiömuotoja.

Pyydän noita niin alttiita arvostelijoita ottamaan huomioon, että minä tiedän kaikki heidän vastaväitteensä yhtä hyvin kuin he itse ja että niitä luultavasti olen punninnut kauemmin kuin he. Ja koska minulla ei ole mitään etua heidän pettämisestään, on minulla oikeus vaatia, että he ainakin malttaisivat tutkia, missä kohdin minä erehdyn. Seuratkoot sydämen ensi kehitystä siinä tai siinä tilassa, voidakseen huomata kuinka paljon toinen yksilö saattaa erota toisesta, riippuen erilaisesta kasvatuksesta; verratkoot sitten minun antamaani kasvatusta niihin tuloksiin, joita siitä odotan ja sanokoot missä kohdin olen tehnyt vääriä johtopäätöksiä. Vasta silloin minulla ei ole mitään vastattavaa.

Minut saattaa varmemmaksi väitteissäni ja tätä varmuuttani puolustaa se seikka, etten antaudu järjestelmä-innon valtoihin ja että turvaudun niin vähän kuin suinkin todisteluun, vaan että luotan ainoastaan tekemiini huomioihin. En ollenkaan nojaa sellaiseen, mitä olen kuvitellut, vaan sellaiseen, mitä olen nähnyt. On totta, etten ole rajoittanut kokemuksiäni esineitä yhden ainoan kaupungin alaan tai ainoastaan yhteen ihmisluokkaan. Mutta verrattuani toisiinsa

kaikkia eri säätyluokkia ja kansoja, tehden sen elämässä, jota olen viettänyt niitä havaitsemalla, olen sivuuttanut epäolennaisena kaiken sen, minkä huomasi toisessa kansassa enkä toisessa, toisessa säätyluokassa enkä toisessa, enkä ole pitänyt ehdottomasti olennaisena ihmiselle muuta kuin mikä on yhteistä kaikille, lukuunottamatta ikää, säätyä ja kansallisuutta.

Jos siis seuraten tätä metodiani lapsuudesta alkaen tarkkaatte nuorukaista, joka ei ole pakotettu mihinkään erityiseen muotoon ja joka niin vähän kuin suinkin on riippuvainen mahtivallasta ja toisten mielipiteistä, niin kenen kaltainen hän enemmän on, minunko oppilaani, vai teidän? Tämä kysymys on mielestäni ratkaistava voidaksemme tietää, olenko minä väärässä.

Ihminen ei helposti ala ajatella; mutta niin pian kuin hän on alkanut, hän ei enää lopeta. Ken kerran on ajatellut, on aina ajatteleva; jos ymmärrys kerran on harjaantunut mietiskelyyn, se ei enää voi pysyä toimeettomana. Saattaisi siis luulla, että minä, koska ihmisäly ei luonnostaan ole niin altis toimimaan, oletettuani siinä kykyjä, joita sillä ei ole, pidän sitä liian kauan suljettuna käsite- ja aatepiiriin, joka sen jo olisi pitänyt jättää.

Mutta otettakoon ensiksikin huomioon, että vaikka tahtoo kasvattaa luonnonihmistä, ei sillä ole tarkoitus hänestä tehdä villiä ja karkottaa häntä korven syvyyteen, vaan että riittää kun hän suljettuna yhteiskuntaelämän pyörteeseen osaa vastustaa intohimojen mukaansa tempaavaa virtaa ja ihmisten mielipiteiden valtaa, että hän näkee omin silmin, tuntee

omalla sydämellään ja ettei mikään muu mahti häntä hallitse kuin hänen oma järkensä. Hänen ollessaan tässä tilassa on selvää, että nuo monet ulko-oliot, jotka häneen vaikuttavat, hänen mielessään syntyvät monenlaiset tunteet ja eri keinot tyydyttää varsinaisia tarpeitaan välttämättömästi hänessä synnyttävät paljon käsitteitä, joita hänellä muuten ei koskaan olisi ollut tai jotka hän olisi saanut vasta myöhemmin. Täten älyn luonnollinen kehitys tulee nopeammaksi eikä raukea. Saman ihmisen, jonka metsissä asuen täytyisi jäädä typeräksi, täytyy tulla järkeväksi ja ymmärtäväiseksi eläessään kaupungeissa, vaikkapa hän siellä olisikin pelkkä katsoja. Ei mikään ole enemmän omansa tekemään viisaaksi kuin sellaisten mielettömien tekojen näkeminen, joihin emme ota osaa; ja sekin, joka niihin ottaa osaa, voi niistä saada opetusta, ellei hän anna niiden viedä itseään kokonaan harhaan ja ellei hän niistä johdu samoihin erehdyksiin, kuin niiden varsinaiset harjottajat.

Lisäksi tulee ottaa huomioon, että meillä, jotka olemme kykyjemme rajoittamat havainnollisia seikkoja tajuamaan, ei ole mitään kykyä omistamaan filosofian abstraktisia käsitteitä ja puhtaasti järkipäisiä aatteita. Niitä saavuttaaksemme meidän tulee joko vapautua ruumiistamme, johon olemme niin lujasti kiinnitettyt, tai läpikäydä hidaskas kehitys toiselta asteelta toiselle, tai myöskin siirtyä nopeasti, melkein hypähtäen yli tuon kuilun, ottaen jättiläisaskelen; tähän lapsi ei kykene ja siihen aikamieskin tarvitsee varta vasten tehtyjä portaita. Mutta minun on hyvin vaikea käsittää, miten nämä voitaisiin rakentaa.

Se käsittämätön olento, joka käsittää kaiken ja joka antaa maailmalle liikunnan ja muodostaa kaikki eri olennot, ei ole silmiemme nähtävissä eikä kättemme kosketeltavissa; hän pakenee kaikkeja aistejamme. Työ on näkyvissä, mutta tuon työn mestari on piilossa. Ei ole mikään pieni seikka edes tuntea, että hän on olemassa; ja kun olemme päässeet niin pitkälle, kun itseltämme kysymme kuka hän on, missä hän on, silloin huimaa päätämme emmekä enää tiedä mitä ajatella.

Locke kehottaa ensin kiintymään hengen tutkimiseen ja sitten siirtymään aineellisten esineiden tutkimiseen. Mutta tämä metodi johtaa taikaukseen, ennakkoluuloihin ja erehdyksiin eikä järkevyyteen ja luonnon järjestettyyn kehitykseen, se on samaa kuin jos sitoisi verhon silmilleen silloin kun tahtoisi nähdä. On täytynyt kauan tutkia aineellisia esineitä voidakseen saada todellisen käsityksen hengistä ja edes aavistaa niiden olemassaoloa. Päinvastainen menettely on omansa ainoastaan johtamaan materialismiin.

Koska aistimme ovat tietojemme ensimmäiset välikappaleet, ovat havainnolliset esineet ensimmäisiä, joita välittömästi tajuamme. Sanalla *henki* ei ole mitään merkitystä sen mielessä, joka ei ole filosofeerannut. Henki on pelkkä aistillinen esine rahvaan ja lasten mielestä. Kuvittelevathan he, että on olemassa henkiä, jotka huutavat, puhuvat, lyövät ja meluavat. Myönnettäneen siis, että henget, joilla on käsivarret ja kieli, ovat suuresti esineiden kaltaisia. Sentähden kaikki maailman kansat, paitsi juutalaiset, ovat tehneet itselleen ruumiillisia jumalia. Me itse, käyttäessämme sanoja henki, kolminaisuus, persoona, olemme suu-

rimmaksi osaksi antropomorfisteja.¹ Myönnän, että meitä opetetaan sanomaan Jumalan olevan kaikkialla; mutta uskomme myöskin ilman olevan kaikkialla, ainakin meidän ilmakehässämme, ja sana henki merkitsee alkuperäisesti henkäystä, tuulen henkäystä. Niin pian kuin totutetaan ihmisiä lausumaan sanoja niitä ymmärtämättä, on sittemmin helppo saada heidät sanomaan mitä vaan tahtoo.

Tietoisuus omasta vaikutusvoimastamme muihin esineisiin on arvattavasti alussa pannut ihmisen luulemaan että, kun nämä esineet vaikuttavat meihin, tämä tapahtui samalla tavoin kuin meidän vaikutuksemme niihin. Täten siis ihminen alussa rupesi oletamaan elämää kaikissa olennoissa, joiden vaikutuksen alaiseksi joutui. Huomatessaan itsensä heikommaksi useimpia noista olennoista, kun ei tuntenut niiden voiman rajoja, ihminen luuli sitä rajattomaksi ja teki niistä jumalia heti kun oli huomannut ne ruumiillisiksi olennoiksi. Alkuaikoina ihmiset jokaisen kohtaamansa ilmiön pelästyttämänä, eivät pitäneet mitään luonnossa elottomana. Aineellisuuden käsite ei ole kehittynyt sen nopeammin kuin henkisyyden käsite, kun näet edellinen on myöskin abstraktsioni. Alkuihmiset täten täyttivät maailmanavaruuden aistein havaittavilla jumalilla. Tähdillä, tuulilla, vuorilla, joilla, puilla, kaupungeilla, taloillakin, sanalla sanoen kaikella oli henkensä, jumalansa, elämänsä. Labanin kuvat, villien henkiolennot, neekerien taikalut, kaikki siis ihmisten luomaa, olivat kuolevais-

¹ S. o. omistamme Jumalalle ihmisominaisuuksia.

ten ensimmäisiä jumaluuksia. Monijumalaisuus oli heidän ensimmäinen uskonnonmuotonsa ja kuvien kumartaminen heidän ensimmäinen jumalanpalveluksensa. He ovat voineet kohota yhden ainoan Jumalan käsitykseen vasta silloin, kun ovat ruvenneet yhä enemmän yleistämään käsitteitään ja ovat kyenneet hakemaan ensimmäistä syytä, kokoamaan olentojen eri sarjat yhden ainoan kokonaiskäsitteen alaan ja antamaan merkitystä käsitteelle *substanssi*, joka on kaikista abstraktioneista suurin. Jokainen lapsi, joka uskoo Jumalaan, on siis epäjumalanpalvelija tai ainakin antropomorfisti. Ja jos ensin mielikuvitus on luonut kuvan Jumalasta, on harvinaista, että ymmärrys häntä käsittää. Tähän vaaraan johtaa Locken metodi.

Koska näin vallan huomaamattani olen tullut kosketelleeksi abstraktista substanssi-käsitettä, huomautan lisäksi että meidän olettaessamme yhtä ainoata substanssia, tulee omistaa sille yhteensopimattomia ominaisuuksia, jotka ovat keskenään ristiriitaiset, kuten ajatus ja ulottuvaisuus, joista jälkimäinen on olennaisesti jaollinen ja joista edellinen on vailla kaikkea jaollisuutta. On muuten selvää, että ajatus, tai jos niin tahdotaan, tunne-elämä, on alkuperäinen ja erottamaton ominaisuus substanssissa, johon se kuuluu, ja että ulottuvaisuuden laita on sama substanssiin nähden. Tästä teemme sen johtopäätöksen, että ne olennot, jotka menettävät toisen näistä ominaisuuksista, menettävät substanssinkin, johon tuo ominaisuus kuuluu, että siis kuolema yksinkertaisesti on substanssien eroamista ja että ne olennot, joissa nuo molemmat ominaisuudet esiintyvät yhdistyneinä,

ovat kokoonpannut noista kahdesta substanssista, mainittujen ominaisuuksien kannattajista.

Punnittakoon nyt kuinka suuri ero vielä on olemassa kahden substanssin ja jumalallisen luonnon käsityksen välillä, sen selvyyttä kaipaavan käsityksen välillä, joka meillä on sielumme vaikutuksesta ruumiiseemme ja Jumalan vaikutuksesta kaikkiin olentoihin. Miten käsitteet luominen, tyhjiinraukeaminen, kaikkialla-läsnäolo, iankaikkisuus, kaikkivalta, Jumalan ominaisuudet, sanalla sanoen kaikki nuo käsitteet, jotka ollen niin epämääräisiä ja himmeitä, ovat ainoastaan harvojen tajuttavissa, ja jotka rahvaan mielestä eivät ollenkaan ole himmeitä, se kun ei niistä ymmärrä mitään, miten kaikki nämä käsitteet tulevatkaan täysivoimaisina, s. o. täydessä himmeydessään, tarjoutumaan nuorille mielille, jotka vielä ovat ensimmäisten aisti-toimintojen valloissa ja jotka eivät tajua muuta kuin sellaista, mihin käsin voi koskea? Turhaan avataan ympärillämme äärettömyyden kuitut; lapsi ei niistä kauhistu, sillä sen heikot katseet eivät voi tunkea niiden syvyyteen. Kaikki on lapsille ääretöntä, ne eivät osaa asettaa ääriä millekään. Tämä ei johdu siitä, että ne käyttäisivät liian pitkiä mittoja, vaan siitä, että niiden ymmärrys on niin lyhyt. Olenpa huomannut, etteivät ne kuvittele äärettömyyttä läheisemmäksi eivätkä etäisemmäksi tunteмиansa ulottuvaisuusmittoja. Ne arvostelevat rajatonta alaa enemmän jalkojensa kuin silmiensä avulla; niiden mielestä se ei ulotu kauemmaksi kuin minne ne jaksavat kulkea. Jos niille puhuu Jumalan voimakkaisuudesta, luulevat ne häntä jotenkin yhtä vahvaksi kuin isäänsä. Joka seikassa on lapsilla niiden

oma kokemus mahdollisuuden mittana ja senvuoksi ne pitävät kaikkea, mistä kuulevat puhuttavan pienempänä kuin mitä omasta kokemuksestaan tuntevat. Sellainen on tiedottomuuden ja henkisen kehittymättömyyden langettama arvostelu. Aias pelkäsi ottelua Akilleuksen kanssa, mutta vaati Jupiteria taisteluun, hän kun tunsii Akilleuksen, mutta ei Jupiteria. Muuan sveitsiläinen talonpoika, joka luuli olevansa rikkain kaikista ihmisistä ja jolle koetettiin selittää mikä mies kuningas on, kysyi ylpeän näköisenä, olikohan kuninkaalla sata lehmää vuorilaitumella.

Arvaan monen lukijoistani ihmettelevän, etten koko oppilaani alkuikäinä ole puhunut hänelle mitään uskonnosta. Viisitoistavuotiaana hän ei tietänyt että hänellä yleensä on sielu, ja ehkei hänen vielä ole aika oppia sitä edes kahdeksantoistavuotiaana. Jos hän näet saa tietää sen liian aikaiseen, on se vaara tarjona, ettei hän sitä koskaan ole käsittävä.

Jos minun tulisi kuvata mitä vastenmielisintä typeryyttä, niin tekisin sen esittämällä pedanttimaisen opettajan, joka ahtaa lasten päähän katkismusta. Jos tahtoisin tehdä lapsen hulluksi, pakottaisin sen selittämään ulkoa lukemaansa katkismuslaksyä. Minua vastaan kaiketi väitetään, että useimmat kristinuskon dogmeista ovat mysterioita ja että jos pitäisi odottaa kunnes ihmisäly kykenisi niitä käsittämään, ei riittäisi odottaa kunnes lapsi varttuisi mieheksi, vaan pitäisi odottaa kunnes mies jo olisi muuttanut manalle. Tähän vastaan ensiksi, että on olemassa mysterioita, joita ihmisen on mahdoton sekä ymmärtää että uskoa, enkä huomaa niiden opettamisesta lapsille muuta hyö-

tyä kuin sen, että aikaisin oppivat valhettelemaan. Lisäksi huomautan, että sen, joka hyväksyy mysteeriat, tulee ainakin käsittää, että ne ovat käsittämättömiä; ja lapset eivät edes kykene tätä ajatusta omistamaan. Siinä iässä jolloin kaikki on mysteριοita, ei oikeastaan olekaan mitään varsinaisia mysteριοita.

»Täytyy uskoa Jumalaan tullakseen autuaaksi.» Tämän dogmin väärinkäsittäminen on syynä verenhimoiseen suvaitsemattomuuteen ja kaikkiin noihin turhiin oppeihin, jotka antavat kuoliniskun ihmisjärejelle totuttamalla sitä tyytymään tyhjiin sanoihin. Epäilemättä ei tule hukata hetkeäkään ansaitakseen iankaikkista autuutta; mutta jos sen saavuttamiseksi riittää, että toistetaan muutamia sanoja, en huomaa mikä estäisi täyttämästä taivasta kottaraisilla ja harakoilla lapsien asemesta.

Uskomisen velvollisuus edellyttää sen mahdollisuutta. Filosofi, joka ei usko, tekee väärin, hän kun käyttää väärin viljelemäänsä järkeä, ollen kykenevä tajuamaan hylkäämiänsä totuuksia. Mutta mitä uskoo lapsi, joka tunnustaa kristinuskoa? Se uskoo minkä ymmärtää, ja se ymmärtää niin vähän mitä se pannaan sanomaan, että se hyväksyy yhtä kernaasti vallan päinvastaista, minkä sille sanotte. Lasten ja useiden aikaihmissen usko on niin sanoakseni maantieteellinen kysymys. Onko luettava niiden ansioksi että ovat syntyneet Roomassa eivätkä Mekassa? Jos toiselle lapsista sanoo, että Muhammed on Jumalan profeetta, niin hän on toistava: Muhammed on Jumalan profeetta, jos toiselle taas sanoo, että Muhammed on petturi, se on toistava: Muhammed on petturi. Kumpikin näistä lapsista olisi väittänyt sitä mitä toi-

nen väitti, jos sen asumapaikka olisi ollut siellä, missä toisen. Saattaako siis kahden näin samankaltaisen taipumuksen nojalla olettaa toisen pääsevän paratiisiin ja toisen joutuvan helvettiin? Kun lapsi sanoo uskovansa Jumalaan, se ei itse teossa usko häneen, vaan Paavoon ja Pekkaan, jotka sille sanovat että on olemassa olento, jota sanotaan Jumalaksi. Ja lapsi uskoo sen Euripideksen tavoin, joka tunnustaa:

»Oi Zeus, min nimeltä mä tunnen vaan».¹

Meidän vakaumuksenme on se, ettei yksikään ennen järki-ikää kuollut lapsi jää vaille iankaikkista autuutta. Tätä samaa uskovat katolilaiset kaikista lapsista, jotka ovat kastetut, vaikka ne eivät olisikaan koskaan kuulleet puhuttavan Jumalasta. On siis tapauksia, jolloin voi tulla autuaaksi uskomatta Jumalaan, ja nämä tapaukset esiintyvät joko lapsuudessa tai hulluissa ihmisissä, kun ihmismieli on kykenemätön sellaiseen toimintaan, joka kohoo Jumalan tuntemukseen. Koko ero minkä huomaan teidän ja minun mielipiteeni välillä on, että te väitätte lapsilla jo seitsenvuotuisina olevan tämän taipumuksen ja että minä en luule heillä sitä olevan edes viidentoistavuotiaina. Olin minä väärässä tai oikeassa, niin ei tässä ole kysymys mistään uskonkappaleesta, vaan yksinkertaisesta luonnonhistoriallisesta havainnosta.

Samalla perusteella on selvää, että henkilö, joka on saavuttanut vanhuudentiän uskomatta Jumalaan, ei

¹ Plutarkos: Rakkauden tutkistelu. Noin alkoi murhenäytelmä »Menalippos». Mutta Ateenan kansan huudot pakottivat Euripideksen muuttamaan tämän alkusäkeen.

siltä tule karkotetuksi hänen kasvojensa edestä tulevassa elämässä, jos hänen sokeutensa ei ole tahallinen, ja minä väitän ettei se aina ole tahallinen. Myönnättehän tämän ainakin mielenvikaisiin nähden, joilta tauti riistää henkiset kyvyt, riistämättä heiltä heidän ihmisominaisuuttaan; ei se siis myöskään voi riistää heiltä heidän oikeuttaan nauttia Luojaansa hyvistä teoista. Miksi ei siis myönnetä samaa niiden suhteen, jotka, erotettuina yhteiskunnasta lapsuudestaan alkaen, ovat viettäneet vallan raakalaista elämää vailla kaikkia niitä tietoja ja sitä valistusta, joka saavutetaan ainoastaan ihmisten parissa.¹ Sillä onhan kokemus todistanut mahdottomaksi, että sellainen raakalainen koskaan voisi ajatuksineen kohota tuntemaan oikeata Jumalaa. Järkeä sanoo meille, ettei ihminen ole syyntakeinen muusta kuin tahallisista hairahduksistaan, ja ettei hänelle siis voi lukea rikokseksi auttamattomaa tietämättömyyttä. Tästä seuraa, että iäisen oikeuden edessä jokaista ihmistä, joka uskoisi, jos hänellä olisi uskoon vaadittavat edellytykset, pidetään uskovaisena, ja että rangaistavaan epäuskoon tekevät itsensä syyväiksi ainoastaan ne, jotka ummistavat sydämensä totuudelta.

Varokaamme julistamasta totuutta niille, jotka eivät kykene sitä ymmärtämään, sillä siten istuttaisimme erehdyksen totuuden sijaan. Olisi parempi ettei olisi mitään käsitystä Jumaluudesta, kuin että siitä olisi alhainen, sekava, sitä alentava ja sen ylevää arvoa vastaamaton käsitys. On näet vähempi

¹ Ihmisällyn luonnontilan ja sen kehityshitauden suhteen sopii verrata siihen mitä olen sanonut tutkistelussani: »Discours sur l'inégalité.»

erehdys olla sitä kokonaan tuntematta, kuin että siitä on arvoton käsitys. »Tahtoisin mieluummin», sanoo kelpo Plutarkos,¹ »ettei luultaisi Plutarkosta olevankaan maailmassa, kuin että sanottaisiin Plutarkoksen olevan väärämielisen, kateellisen ja niin tyrannimaisen, että vaatii enempää, kuin mitä ihmiskyky voi aikaansaada.»

Suuri epäkohta johtuu siitä, että vääriä Jumaluuden kuvia painetaan lasten mieleen, sillä ne pysyvät siinä koko elämäniän ja lapset eivät enää aikalihmisiinäkään voi kuvitella Jumalaa toisenlaiseksi, kuin mitä lapsina kuvittelivat. Olen tavannut Sveitissä hyvän ja hurskaan äidin, joka oli niin varma tämän periaatteen oikeudesta, ettei hän ollenkaan opettanut pojalleen uskontoa tämän lapsena ollessa, peläten että hänen poikansa tyytymättömänä tähän samaansa puutteelliseen tietoon menettäisi halun järkevyyden ikään vartuttuaan hankkia itselleen siitä parempaa tietoa. Tämä lapsi kuuli aina ympäristönsä puhuvan Jumalasta hartaudella ja kunnioittavasti, ja niin pian kuin hän itse tahtoi Jumalasta puhua, vaadittiin häntä vaikenemaan, ja huomautettiin, että tämä aine oli liian ylhäinen ja suuri hänelle. Tämä varovaisuus kiihotti hänen uteliaisuuttaan, ja hänen itserakkautensa saattoi hänet hartaasti halajamaan sitä hetkeä, jolloin saisi tuntea tuon syvän häneltä niin huolellisesti salatun mysterion. Kuta vähemmin hänelle puhuttiin Jumalasta, sitä vähemmin sallittiin hänen itsensä Jumalasta puhua, ja sitä enemmän hän

¹ Taikauskon tutkistelussaan, 527.

Jumalaa ajatteli. Tämä lapsi näki Jumalaa kaikkialla. Minä puolestani pelkään, että jos liioitellaan tällaisen salaperäisyyden ylläpitämistä, siten nuorukaisen mielikuvitus liiaksi kiihottuu, että hänen päänsä menee pyörälle ja että hänestä lopulta uskovaisen asemesta voi tulla uskonkiihkoinen.

Mutta mitään tällaista ei meidän tarvitse pelätä Émileni suhteen, hän kun alati kääntää pois tarkkaavaisuutensa kaikesta, mikä käy yli hänen käsityskynsä, kuunnellen mitä syvimmällä välinpitämättömyydellä sellaista, mitä ei ymmärrä. Hän on kuullut niin paljon seikkoja, joiden johdosta on tottunut sanomaan: tämä ei ollenkaan liikuta minua, että yksi seikka lisää ei tuota hänelle mitään päänvaivaa. Ja kun hän levottomana rupeaa pohtimaan näitä suuria kysymyksiä, ei tämä johdu siitä, että hän olisi kuulut niitä esitettävän, vaan siitä, että hänen oman järkensä edistyminen kääntää hänen tutkimushalunsa niihin.

Olemme nähneet mitä tietä varttunut ihmishenki lähestyy näitä salaisuuksia ja myönnän kernaasti ettei se luonnon järjestystä seuraten edes keskellä yhteiskuntaoloja pääse sen perille ennen kuin varttuneessa iässä. Mutta koska samaisessa yhteiskunnassa välttämättömästi piilee syitä, jotka jouduttavat intohimojen kehitystä, niin todella poikettaisiin luonnon järjestyksestä ja tasapainotila häiriytyisi, ellei samanlaisesti joudutettaisi niiden tietojen kehkeytymistä, jotka ovat omansa hillitsemään intohimoja. Kun ei ole meidän vallassamme hillitä liian nopeata kehitystä, tulee yhtä nopeasti koettaa edistää kaikkea sellaista, joka on tuon kehityksen luonnollisessa yhteydessä,

jotta ei järjestys häiriytyisi ja jotta sellaiset kehitysvirtaukset, joiden on määrä kulkea rinnan, eivät eroaisi eri tahoille, ja jotta ihminen, joka jokaisena elämänsä hetkenä on yksi ainoa jakamaton kokonaisuus, ei olisi yhteen kykyynsä nähden toisella ja muihin nähden toisella kannalla.

Mutta mitä vaikeuksia näen tässä kohoavan eteeni! Ja nämä vaikeudet ovat kahta suuremmat senvuoksi, että ne piilevät vähemmän itse olioissa kuin niiden ihmisten raukkamaisuudessa, jotka eivät rohkene niitä voittaa. Minä ainakin aluksi rohkenen esittää nuo vaikeudet. Lapsi on kasvatettava isänsä uskontoon; sille todistetaan aina hyvin tarkasti että tämä uskonto, oli se mikä tahansa, on aina oikea ja että kaikki muut uskonnot ovat pelkkää hullutusta ja mieltömyyttä. Mutta todistusperusteiden pätevyys on ehdottomasti riippuvainen siitä maasta, missä todistelu tapahtuu. Lähteköön turkkilainen, joka Konstantinopolissa asuen pitää kristinuskoa niin naurettavana, Pariisiin, huomatakseen, mitä siellä arvellaan muhamettilaisuudesta. Varsinkin uskonnon alalla ennakkoluulot rehottavat. Mutta me, jotka pidämme silmämääränämme joka suhteessa ravistaa pois niiden ikeen, me, jotka emme tahdo tehdä mitään myönnytyksiä piintyneelle yleiselle arvovallalle, me, jotka emme tahdo opettaa Emillemme mitään, mitä hän ei itsestään voisi oppia missä maassa tahansa — niin, mihin uskontoon me kasvatamme hänet? Mihin uskonlahkoon päästämme tämän luonnonihmisen? Vastaus on hyvin yksinkertainen, kuten luulen. Emme kiinnitä häntä mihinkään erityiseen uskontoon tai lah-

koon, vaan teemme hänet kykeneväksi valitsemaan sen, jonka hänen järkensä paras käyttäminen hänelle osottaa.

*Incedo per ignes
Suppositos cineri doloso.*¹

Mutta vastuksista huolimatta, rohkeasti eteenpäin! Intoni ja hyvä tarkoitukseni ovat tähänasti korvanneet varovaa viisautta. Toivon etteivät nämä tukeni minua vastedeskään tarvittaessa petä. Lukijat, älkää pelätkö, että minä tekisin itseni syypääksi varovaisuuteen, joka on arvoton totuuden ystävälle. En koskaan ole unhottava mielilauseuttani; mutta sallittakoon minun epäillen kohdella omia arvostelujani. Sen sijaan, että omasta puolestani tässä sanoisin teille mitä ajattelen, mainitsen mitä asiasta ajatteli eräs mies, joka oli minua etevämpi. Takaan niiden tapausten ja seikkojen totuudenmukaisuuden, jotka nyt aion kertoa. Ne ovat todella sattuneet sen selonteon kirjoittajalle, jonka tähän kopioituna liitän. Päättäkää, lukijat, voiko niistä tehdä tutkimuksenalaiseen kysymykseemme nähden hyödyllisiä johtopäätöksiä. En tahdo teille tyrkyttää toisen enkä omaa mielipidettäni ojennusnuoraksi; tarjoan sen teidän arvosteltavaksenne.

»Siitä on kolmekymmentä vuotta, kun muuan maastaan karkotettu nuori mies eräässä Italian kau-

¹ Astun yli hehkuvan hiiloksen, jota peittää pettävä tuhka. Horatius, Od. II, 1. Suoment. huom.

pungissa huomasi joutuneensa äärimäiseen kurjuuteen. Hän oli synnyltään kalvininuskoinen, mutta jouduttuaan ajattelemattoman teon kautta avuttomana pakolaisena oleskelemaan vieraassa maassa hän leipää saadakseen kääntyi toiseen uskoon. Siinä kaupungissa oli vastakääntyneiden koti; hän otettiin siihen. Opettamalla häntä tuntemaan erimielisyyksiä uskonnon asioissa hänessä herätettiin epäilyksiä, joita hänellä ei ennen ollut ollut, ja saatettiin hänet tuntemaan paha, jota hän sitä ennen ei ollut tuntenut. Hän kuuli puhuttavan uusista dogmeista, hän näki tapoja, jotka tuntuivat vielä oudommilta; hän näki ne ja oli joutua niiden uhriksi. Hän koetti paeta, mutta teljettiin sisään; hän valitti, mutta rangaistiin siitä. Ollen sortajiensa mielivallan alaisena hän huomasi itseään kohdeltavan rikollisena siitä syystä, ettei ollut taipunut rikollisuuteen. Ne, jotka tietävät kuinka ensimmäistä kertaa koettu väkivalta ja väärä kiihottaa nuorta kokematon sydäntä, kuvitelkoot hänen sydämensä tilaa. Raivonkyöneet vuotivat hänen silmistään, paheksumisen tunteet tukehuttivat häntä. Hän rukoili apua taivaalta ja ihmisiltä, hän uskoi itsensä kaikille, eikä kukaan häntä kuullut. Hän näki ainoastaan halpamielisiä palvelijoita, jotka alistuivat kärsimään sitä häpeällistä kohtelua, millä häntä loukattiin, tai tuohon samaan rikollisuuteen osallisia, jotka tekivät pilkkaa hänen vastustelemisestaan ja jotka yllyttivät häntä tekemään kuten he itse. Hän olisi ollut hukassa ilman erästä kunnan pappia, joka jossakin asiassa oli tullut vastakääntyneiden kotiin. Hän sai tilaisuuden kysyä tältä

salaa neuvoa. Tämä pappi oli köyhä ja tarvitsi itse kaikkien apua; mutta sorrettu tarvitsi hänen apuansa vielä enemmän, eikä hän siis epäröinyt auttaa häntä pakenemaan, vaikka pelkäsikin siten voivansa hankkia itselleen vaarallisen vihamiehen.»

»Päästyään rikosta pakoon, uudestaan joutuakseen köyhyyteen, nuori mies taisteli menestyksettä kohtaloansa vastaan. Kerran hän kuitenkin jo luuli sen voittaneensa. Ensimmäinen onnenvälke sai hänet unhottamaan sekä kärsimyksensä että suojelijansa. Pian hänet kohtasi rangaistus tästä kiittämättömyydestä. Kaikki hänen toiveensa raukesivat. Hänen nuoruutensa ei voinut häntä auttaa, sillä hänen haaveileva mielensä pilasi kaiken. Omaamatta tarpeeksi lahjoja ja kykyä helposti tullakseen toimeen, osaamatta olla tarpeeksi vaatimaton tai tarpeeksi häily hän kuitenkin ajatteli niin monenlaista, ettei voinut päästä mihinkään tulokseen. Jouduttuaan taas yhtä kurjaan tilaan kuin ennen ja ollen vailla leipää ja kotia ja nälkään kuolemaisillaan hän muisti hyväntekijänsä.»

»Hän palaa hänen luoksensa, löytää hänet ja otetaan hyvin vastaan. Pappi muistaa hänet nähdessään hyvän tekonsa. Sellainen muisto tuottaa aina iloa. Tämä mies oli luonnoltaan ihmisystävällinen ja sääliväinen; hänen omat kärsimyksensä saattoivat hänet ymmärtämään toisten kärsimyksiä, eivätkä hyvät olot vähääkään olleet koventaneet hänen sydäntään. Sitäpaitsi viisaat opit ja valistunut hyveisyys olivat lujentaneet hänen luontaista hyvyyttään. Hän ottaa turviinsa nuoren miehen, toimittaa hänelle asunnon, antaa hänelle suosituksensa ja jakaa hänen kaussa

vähät varansa, jotka tuskin riittävät kahdelle. Hän tekee vielä enemmän: hän opettaa ja lohduttaa häntä ja neuvoo hänelle tuon vaikean taidon kärsivällisesti kestää vastoinkäymisiä. Te ennakkoluuloiset ihmiset, olisitteko odottaneet tätä kaikkea papilta ja italialaiselta?»

»Tämä kunnan hengellinen mies oli köyhä savojilainen apulaispappi, joka nuoruuden-seikkailun tähden oli joutunut piispansa epäsuosioon ja joka oli kulkenut vuorten yli hakemaan toimeentuloa, mikä häneltä kotimaassaan puuttui. Hän ei ollut vaillassa henkevyyttä ja kirjallista sivistystä. Nämä ominaisuudet sekä miellyttävä ulkomuoto olivat tuottaneet hänelle suosijoita, jotka olivat hankkineet hänelle paikan erään ministerin perheessä tämän pojan kasvattajana. Mutta hän piti köyhyyttä riippuvaisuutta parempana, eikä tietänyt miten on käyttäytyminen ylhäisten parissa. Hän ei pysynyt kauan mainitun henkilön luona, mutta ei siltä lähtiessään pois hänen luotaan menettänyt hänen kunnioitustaan. Ja kun hän vietti moitteetonta elämää ja sai kaikki itseensä mieltymään, eli hän siinä toivossa, että vielä uudelleen oli pääsevä piispansa suosioon ja että tältä oli saava vuoristossa jonkun pienen pappilan, missä voisi viettää loppuikänsä. Se oli hänen kunnianhimensa viimeinen päämäärä.»

»Luonnollinen vaisto veti häntä nuoren pakolaisen puoleen ja saattoi hänet häntä tarkoin tutkistelemaan. Hän huomasi, että onnettomuus jo oli kiihdyttänyt hänen sydämensä, että solvaukset ja ylenkatse olivat masentaneet hänen mielensä ja että hänen ylpeytensä muuttuneena katkeraksi harmiksi

saattoi hänet pitämään ihmisten tekemää vääryyttä ja heidän kovuuttaan luontaisena rikollisuutena ja hyveen valhekuvana. Hän oli huomannut uskonnon olevan ainoastaan omanvoiton pyyntiä kätkevän naamarin sekä jumalanpalveluksen ainoastaan tukevan ulkokullaisuutta. Hän oli huomannut miten turhanpäiväisissä viisastelevissa väittelyissä paratiisi ja helvetti joutuivat sanasutkausten esineeksi. Hän oli huomannut alkuperäisen ja ylevän jumaluus-käsitteen ihmisten outojen mielihaaveilujen vääristelemäksi. Ja arvellen että täytyy, voidakseen uskoa Jumalaan, luopua käyttämästä järkeä, jonka kuitenkin on häneltä saanut, hän piti naurettavia haaveilujamme yhtä paljon ylenkatsetta ansaitsevina kuin sitä esinettä, johon ne kohdistamme. Ollenkaan tuntematta olevia oloja ja voimatta vähääkään kuvitella olioiden alkuperää, hän vajosi tyhmään tietämättömyyteensä, syvästi halveksien kaikkia, jotka näistä seikoista luulivat tietävänsä enemmän kuin hän.»

»Kaiken uskonnon hylkääminen johtaa inhimillisten velvollisuuksien unhottamiseen. Tällainen kehitys oli tämän vapaa-ajattelijan sydämessä jo edistynyt puolitietä kauemmaksi. Ja kuitenkin hän ei ollut luonnostaan pahuuteen taipuva; mutta uskon puute ja kurjuus, jotka vähitellen olivat tukahuttaneet hänen luontaiset taipumuksensa, vetivät häntä nopeasti perikatoa kohti, niin että hän tavoiltaan vajosi kerjäläiseksi ja siveellisiltä käsitteiltään jumalankieltäjäksi.»

»Joskohta tämä paha melkein välttämättömästi näytti vievän onnettomaan loppuun, ei se vielä ollut kehittynyt huippuunsa. Tuolla nuorella miehellä oli tietoja, eikä hänen kasvatustaan oltu laiminlyöty. Hän

oli siinä onnellisessa iässä, jolloin veren kuohuminen alkaa kiihottaa sielua, saattamatta sitä aistillisuuden orjaksi. Hänen sielunsa oli vielä säilyttänyt kaiken joustavuutensa. Luontainen häveliäisyys ja ujo luonne syrjäyttivät hänestä pakollisuuden tunteen ja pidensivät hänen elämässään tuota aikaa, jossa te niin huolellisesti koetatte pidättää oppilastanne. Raa'an turmeluksen ja vastenmielisen paheen esimerkki ei suinkaan ollut vilkastuttanut hänen mielikuvitustaan, vaan oli päinvastoin sitä tylsistyttänyt. Pitkät ajat inho hänessä korvasi hyvettä, säilyttäen hänen viat tomuutensa; tämän hän oli menettävä vasta viehättävempien viettelysten ilmaannuttua.»

»Pappi huomasi vaaran sekä keinot sen poistamiseksi. Vaikeudet eivät häntä pelästyttäneet; hänen tehtävänsä häntä miellytti, ja hän päätti panna sen täytäntöön ja palauttaa hyveen tielle häpeällisestä kohtalosta pois tempaamansa nuorukaisen. Hän menetteli varovaisesti tuumaansa toteuttaessaan; tehtävän yleveys kannusti hänen rohkeuttaan ja innosti häntä keksimään jalon pyrkimyksensä arvoisia keinoja. Menestyi asia miten tahansa, hän oli varma siitä, ettei hänen aikansa ollut kulunut turhaan. Ken tahtoo tehdä vaan hyvää, onnistuu aina yrityksissään.»

»Aluksi hän hankki itselleen vastakääntyneen luottamuksen siten, ettei vaatinut mitään palkkaa hyvistä teoistaan, ettei tehnyt itseään kiusalliseksi, ettei pitänyt mitään saarnoja, vaan että aina asettui toisen kannalle ja esiintyi nöyränä ja vähäarvoisena, ollakseen enemmän hänen vertaisensa. Oli mielestäni sangen liikuttavaa nähdä, miten vakava mies rupesi harhateille joutuneen nuorukaisen toveriksi ja miten

hyveisyys alentui käyttämään säädyttömyyteen vivah-tavaa puhetapaa, karkottaaksen sen kahta varmemmin. Kun tuo kevytmielinen nuori mies tuli papille tekemään mielettömiä tunnustuksiaan ja purkamaan hänelle sydäntään, pappi kuunteli häntä ja teki hänen tunnustuksensa helpoksi. Hyväksymättä pahetta nän osotti harrastavansa kaiken selville saamista. Sopi-maton moite ei koskaan keskeyttänyt nuoren miehen sanatulvaa eikä saattanut hänen sydäntään raskaaksi. Se mielihyvää, jolla hän luuli itseään kuunneltavan, lisäsi hänen omaa nautintoansa saada sanoa kaikki. Ja niin nuori mies teki täydellisen tunnustuksensa, ajattelematta, että mitään tunnusti.»

»Tarkoin tutkittuaan nuoren miehen tunteita ja luonnetta pappi huomasi selvästi että hän, vaikka ei ollut tiedoton ikäänsä nähden, oli unhottanut kai-ken, mikä hänen oli tärkeätä tietää ja että se häpeäl-linen tila, johon kohtalo oli hänet saattanut, hänessä tukahutti kaiken oikean tiedon hyvästä ja pahasta. On olemassa sellainen tylsistymisen aste, joka riistää sielulta koko sen eloisuuden; sisäinen ääni ei voi päästä sen kuuluviin, joka yksinomaan ajattelee miten saisi itsensä ravituksi. Turvatakseen tuon onnetto-man nuorukaisen häntä niin läheltä uhkaavalta siveel-liseltä kuolemalta pappi aluksi herätti hänessä itse-rakkautta ja -kunnioitusta. Hän osotti hänelle miten hänen tulevaisuutensa oli tuleva nykyisyyttä onnellisemmaksi, jos hän hyvin käytti lahjojaan. Hän elvytti hänen sydämessään jalomielistä intoa, kertomalla mui-den karniita tekoja. Antamalla hänen ihailia noiden tekojen toimeenpanijoita hän herätti hänessä halun tehdä samanlaisia tekoja. Vierottaakseen hänet hänen

huomaamattaan joutilaasta ja kuljeskelevasta elämästään antoi hän hänen kopioida otteita arvokkaista teoksista; ollen tarvitsevinaan näitä otteita hän piti vireillä hänessä kiitollisuuden jaloa tunnetta. Hän opetti häntä välillisesti näiden kirjojen avulla. Hän saattoi hänet taas kohoamaan omissa silmissään, jotta hän ei olisi luullut olevansa kokonaan kykenemätön hyvää tekemään ja ettei hän enää suorastaan olisi itseään halveksinut.»

»Muuan pikkuseikka tarjoaa tilaisuuden arvostella miten taitavasti tuo hyväntekevä mies vallan oppilaansa huomaamatta kohotti hänen sydämensä alennuksen tilasta, ilman että hän ilmaisi tahallansa tahtovansa häntä opettaa. Tuon papin rehellisyys oli niin yleisesti tunnettu ja hänen arvostelukykynsä niin varma, että useat henkilöt kernaammin jakoivat almunsa hänen kättensä kautta kuin kaupunkien rikkaiden pappien välityksellä. Kun hänelle eräänä päivänä oli annettu vähän rahoja köyhille jaettavaksi, nuori mies, lukien itsensä köyhiin kuuluvaksi, oli kyllin heikko pyytämään niistä itselleen osan. »Ei toki», sanoi pappi, »mehän olemme veljiä, te kuulutte talooni, enkä minä voi koskea näihin minun huostaani uskotuihin rahoihin, kun on kysymys omista tarpeistani.» Sitten hän antoi hänelle omista rahoistaan sen verran kuin hän oli pyytänyt. Tämäntapaiset opetukset harvoin menevät hukkaan nuorukaisten sydämiltä, jotka eivät vielä ole aivan turmeltuneet.»

»Olenpa kyllästynyt puhumaan kolmannessa persoonassa, ja tämähän onkin vallan turha vaiva; sillä epäilemättä olette arvannut, rakas kansalainen, että tuo onneton pakolainen olen minä itse. Luulen olevani

tarpeeksi kaukana nuoruuteni säännöttömästä elämästä rohjetakseni sitä tunnustaa. Ja se käsi, joka minut siitä pelasti, ansaitsee kyllin, joskin hieman itse saan hävetä, että ainakin jossakin määrin kunnioitan sen hyviä tekoja.»

»Syvimmän vaikutuksen minuun teki se, että näin arvoisan opettajani yksityiselämässä ulkokullaisuudesta vapaata hyvettä, heikkoudesta vapaata inhimillisyyttä, että kuulin aina suoraa ja yksinkertaista puhetta ja huomasin että elämä ja toiminta aina vastasi tätä puhetta. En koskaan huomannut hänen ottavan lukuun sitä, menivätkö hänen auttamansa henkilöt iltakirkkoon vai eivät, kävivätkö usein ripillä, paastosivatko määräpäivinä ja pidättyivätkö liharuuista, enkä kuullut hänen velvottavan heitä tuollaisiin ehtoihin, joita ilman, vaikka kuolisi nälkään, ei voi toivoa mitään apua tekopyhiltä ihmisiltä.»

»Nämä huomiot minua rohkaisivat, mutta en kuitenkaan millään muotoa hänen edessään kopeillen näyttänyt vastakääntyneen teeskenneltyä intoa. Päinvastoin en ollenkaan häneltä salannut mitä ajattelin, eikä hän siitä näyttänyt ollenkaan loukkautuvan. Joskus olisin voinut ajatella näin: hän antaa minulle anteeksi välinpitämättömyyteni sitä uskoa kohtaan, johon olen kääntynyt, ottaen huomioon että olen yhtä välinpitämätön sen uskon suhteen, jossa olen syntynyt; hän tietää ettei nykyinen välinpitämättömyyteni ole puolueellinen. — Mutta en oikein tietänyt mitä minun piti ajatella, kun joskus kuulin hänen hyväksyvän dogmeja, jotka olivat roomalais-katolisen kirkon opin vastaisia ja kun hän näytti pitävän vähäarvoisina kaikkia tämän kirkon ulkonaisia menoja.

Olisin luullut häntä salaiseksi protestantiksi, ellen olisi huomannut hänen uskollisesti noudattavan noita samoja menoja, joihin näytti panevan jotenkin vähän arvoa; ja kun olin nähnyt hänen täyttävän papinvelvollisuuksiaan yhtä täsmällisesti silloinkin, kun ei kukaan häntä tarkannut, kuin seurakunnan edessä, en enää tietänyt mitä ajatella näistä ristiriitaisuuksista. Lukuunottamatta sitä ainoata hairahdusta, joka aikaisemmin oli aiheuttanut hänen epäsuosioon joutumisensa ja jonka seurauksista hän yhä vielä sai kärsiä, oli hänen elämänsä mallikelpoinen, hänen tapansa nuhteettomat, hänen puheensa rehellistä ja älykästä. Eläen mitä tuttavallisimmin hänen luonaan opin joka päivä kunnioittamaan häntä enemmän. Kun näin runsas minua kohtaan osotettu hyvyys kokonaan oli vallannut sydämeni, odotin levottoman uteliaasti sitä hetkeä, jolloin olin saava tietää mihin periaatteeseen nojasi näin yhtenäinen mutta samalla omituinen elämä.»

»Tämä hetki ei tullut aivan pian. Ennenkuin hän avasi sydämensä oppilaalleen, hän koetti hänen mielessään saada itämään ne järkevyyden ja hyvyyden siemenet, jotka siihen oli kylvänyt. Vaikeinta oli minusta hävittää jonkunmoinen ylpeä ihmisviha, jonkunmoinen katkeruus maailman rikkaita ja onnellisia kohtaan, ikäänkuin olisivat saaneet rikkautensa ja onnensa minun kustannuksellani. Tuo nuoruuden mieletön turhamaisuus, joka pakenee kaikkea nöyrymistä, vielä kiihotti minussa tätä karsasta mielialaa. Ja itserakkauteni, jota opettajani koetti minussa pitää vireillä, saattoi minut ylpeäksi ja ihmiset vielä halpa-

maisemmiksi minun silmissäni, täten lisäten heitä kohtaan tuntemaani vihaan ylenkatsetta.»

»Suoranaisesti vastustamatta tätä ylpeyttä opettajani esti sitä muuttumasta kovasydämisyydeksi, ja riistämättä minulta itsekunnioitusta hän lievensi siihen yhtynyttä lähimmäiseni halveksimista. Poistamalla pettävän ulkokuoren ja näyttämällä minulle sen peittämät todelliset kärsimykset hän opetti minut surkuttelemaan kanssaihmisteni erehdyksiä, hetylmään heidän kurjuudestaan ja enemmän heitä säälimään kuin kadehtimaan. Häntä liikuttivat inhimilliset heikkoudet, hän kun näet syvästi tunsii omat heikkoutensa, ja senvuoksi hän kaikkialla huomasi ihmisten olevan omien ja muiden paheiden uhreja; hän näki köyhien kituvan rikkaiden ikeen, ja rikkaiden omien ennakkoluulojensa ikeen alla. Usko minua, sanoi hän, että harhaluulomme eivät suinkaan peitä kärsimyksiämme, vaan päinvastoin niitä lisäävät, saatamalla meidät pitämään itsessään arvottomia seikkoja suuriarvoisina ja pannen meitä luulemaan että meillä on lukemattomia tarpeita, joita emme ilman noita harhaluuloja huomaisikaan. Sielunrauha on siinä, että halveksimme kaikkea, mikä voisi sielua häiritä. Se ihminen, joka enimmin panee arvoa elämään, osaa siitä vähimmin nauttia, ja se joka innokkaimmin tavoittelee onnea, on aina kaikkein onnettomin.»

»Oi mitä surullisia kuvia! huudahdin katkerana; jos täytyy itseltään kieltää kaikki, mitä hyödyttää, että on syntynyt, ja jos täytyy halveksia itse onneakin, kuka silloin osaa olla onnellinen? Minä, vastasi pappi eräänä päivänä, ja hänen äänenpainonsa minua

hämmästytti. Tekö onnellinen! Te, joka elätte niin huonoissa oloissa, köyhänä, maanpakolaisena ja sorrettuna, tekö voisitte olla onnellinen! Mitä sitten olette tehnyt tullaksenne onnelliseksi? — Lapseni, hän virkkoi, sanon sen teille kernaasti.»

»Tämä jälkeen hän ilmoitti minulle, että hän aikoi tehdä minulle tunnustuksensa, sittenkuin minä olin hänelle tehnyt tunnustukseni. Olen teille avaava koko sydämeni — näin hän sanoi minua syleillen. Olette näkevä minut, jollette aivan sellaisena kuin olen, ainakin sellaisena miltä itsestäni näytän. Kun olette kuullut koko uskontunnustukseni, kun täydelleen tunnette sieluntilani, olette huomaava miksi pidän itseäni onnellisena, ja miten itse voitte tulla onnelliseksi, jos ajattelette kuten minä. Mutta tämänkaltaiset tunnustukset eivät ole hetken työtä. Tarvitsen aikaa esittääkseni teille kaiken, mitä ajattelen ihmiskohtalosta ja elämän oikeasta arvosta. Valitkaamme sopiva hetki ja paikka voidaksemme kaikessa rauhassa antautua tähän keskusteluun.»

»Ilmaisin erityistä harrastusta häntä kuullakseni. Kohtaustamme ei lykätty seuraavaa aamua kauemmaksi. Oli kesä; nousimme aamun koittaessa. Hän vei minut ulkopuolelle kaupunkia korkealle kummulle, jonka juurella virtasi Po-joki; sen vesi välkkyi kasteleмиensa viljavien rantojen välillä. Etäisyydessä alpien ääretön jono kehysti maisemaa. Nousevan auringon säteet kiiltelivät jo tasangoilla; puut, kummut ja talot loivat kentille pitkiä säteitään, ja näin tuo mitä ihanin taulu, jota ihmissilmä saattaa nähdä, kaunistui vielä vivahdusrikkaammaksi lukemattomista

eri valovaikutuksista. Tuntui siltä kuin luonto olisi eteemme luonut koko suuremmoisen upeutensa, tarjotakseen meille aihetta keskusteluimme. Täällä tuo rauhan mies, jonkun aikaa ääneti katseltuaan edessään olevaa näkyä, rupesi puhumaan minulle seuraavaan tapaan.»

Savoijilaisen apulaispapin uskontunnustus.

Lapseni, älkää odottako minulta oppineita puheita älkääkä syviä tutkisteluja. En ole suuri filosofi, enkä pyrikään pääsemään filosofin kirjoihin. Mutta saatanpa välistä luottaa terveeseen järkeeni ja rakastan aina totuutta. En tahdo kanssanne väitellä enkä koettaa teille tyrkyttää vakaumustani, minulle on tarpeeksi saada teille esittää mitä sydämeni yksinkertaisuudessa ajattelen. Tutkistelkaa minun puhuessani omaa sydäntänne; siinä kaikki mitä pyydän. Jos erehdyn, teen sen ainakin vailla kaikkea vilppiä; tämä riittänee turvaamaan minua siitä, että erehdykseni luettaisiin minulle rikokseksi. Jos taas te samalla tavoin erehtyisitte, ei siinä olisi mitään paha. Jos taas ajatukseni ovat oikeat, niin onhan meillä molemmilla järki ja kummallekin on hyödyllistä sitä kuunnella. Miksi ette muuten te voisi ajatella samoin kuin minä?

Olen syntynyt köyhistä talonpoikaisvanhemmista, ja säätyni määräsi minut maata viljelemään. Mutta

pidettiinpä sopivampana, että ansaitsisin leipäni pappina, ja keksittiin keinoja, jotka tekivät minulle opiskelemisen mahdolliseksi. Vanhempani eivät suinkaan, sen paremmin kuin minä itse, ajatelleet, että minun opinnoillani tulisi etsiä sitä mikä on hyvää, totta ja hyödyllistä, vaan oli minun tutustuminen ainoastaan siihen, mitä vaadittiin papin arvon saavuttamiseksi. Opin sen, mitä tahdottiin minun oppivan, ja sanoin niin kuin tahdottiin minun sanovan; tein vaaditut lupaukset, ja minusta tehtiin pappi. Mutta ennen pitkää huomasin, että sitoutuessani elämään toisin kuin mies olin luvannut enemmän kuin mitä voin täyttää.

Koetetaan luulotella meitä, että omatunto on ennakkoluulojen tulos; kuitenkin tiedän omasta kokemuksesta, että se huolimatta kaikista ihmisen säättämistä laeista vaatii seuraamaan luonnon järjestystä. Turhaan meiltä kielletään sitä tai tätä; omatunto moittii meitä aina varsin heikosti, jos olemme tehneet sellaista, minkä luonto sallii, ja etenkin mitä se meille määrää. Oi, kelpo nuorukainen, se ei vielä ole sanonut mitään aisteillesse, eläkää vielä kauan siinä onnellisessa tilassa, jonka kestäessä sen ääni on viattonuuden ääni. Muistakaa aina, että luontoa loukataan vielä enemmän, kun koetetaan ennättää sen edelle kuin silloin, kun sen vaatimuksia vastustetaan. Aluksi pitää oppia vastustamisen taito, jotta sitten tietäisi milloin voi myöntyä tekemättä rikosta.

Nuoruudestani alkaen olen kunnioittanut avioliittoa luonnon alkuperäisenä pyhimpänä säädöksenä. Luovuttuani oikeudesta siihen astua päätin olla sitä häpäisemättä. Olin näet huolimatta koulusivistyk-

sestäni ja luvuistani aina viettänyt säännöllistä ja vaatimatonta elämää ja olin siten säilyttänyt muuttumattoman kirkkaana alkuperäisen arvostelukykyni. Maailmalla kuulemani perusohjeet eivät olleet himmentäneet sitä ja köyhyyteni poisti minusta ne viettelykset, jotka meille sanelevat paheen viisasteluja.

Mutta juuri tuo päätökseni tuotti minulle turmion. Kunnioitukseni toisten vuodetta kohtaan paljasti minun hairahdukseni. Häväistys oli sovittava: minut vangittiin, pantiin viralta pois ja karkotettiin, ja olin siis paljon enemmän tunnollisuuteni kuin hillittömyyteni uhri. Ja ne nuhteet, joita epäsuosioon jouduttuani sain kuulla, antoivat minulle aihetta tehdä sen johtopäätöksen, ettei useinkaan tarvitse muuta kuin tehdä hairahduksensa raskauttavammaksi päätökseen kärsimästä rangaistusta.

Muutamats tämänkaltaiset kokemukset riittävät johtamaan ajattelevan miehen pitkälle. Nähdessäni kaikki käsitteeni oikeudesta, kunniallisuudesta ja kaikista ihmisvelvollisuuksista surullisten huomioideni johdosta kumotuiksi, menetin joka päivä jonkun aikaisemmin muodostuneista mielipiteistäni; jäljelle jääneet mielipiteeni eivät enää riittäneet muodostamaan yhtenäistä kokonaisuutta, joka olisi voinut omin voimin pysyä pystyssä, ja niin tunsin vähitellen periaatteideni kirkkauden himmenevän. Ja kun lopulta en enää tietänyt mitä ajatella, olin joutunut samaan tilaan, jossa te nyt olette; ero oli vaan se, että epäuskoisuuteni, ollen kypsyneemmän iän myöhäinen hedelmä, oli saanut alkunsa suuremmista kärsimyksistä ja tuli sen kautta vaikeammaksi hävittää.

Olin tuossa epävarmuuden ja epäilyksen tilassa,

jota Descartes vaatii totuuden etsimisen lähtökohdaksi. Tämä tila ei ole omiaan kestämaan kauan; se on sekä levottomuutta herättävä että tuskallinen. Ainoastaan rikokseen viehättyminen ja hengen tylsistyminen voivat meitä siinä pidättää. Minun sydämeni ei suinkaan vielä ollut niin turmeltunut, että tuo tila olisi minua miellyttänyt; eikä mikään paremmin säilytä tapaa pohtia asioita kuin että on tyytyväisempi itseensä kuin kohtaloonsa.

Tuumin siis kuolevaisten surullista kohtaloa, jotka ajelehtivat inhimillisten mielipiteiden merellä, vailla peräsintä ja kompassia, ollen myrskyisten intohimojensa vallassa, ilman muuta opasta kuin kokematon merimies, joka ei tunne reittiä ja joka ei tiedä mistä tulee ja minne menee. Sanoin itselleni: rakastan totuutta, etsin sitä enkä sitä löydä; näytettäköön se minulle, ja minä olen siihen kiintyvä. Minkätähden täytyykään sen karttaa hehkuvaa sydäntä, joka on luotu sitä ihailemaan?

Vaikka usein olen kärsinyt raskaampia kärsimyksiä, en koskaan ole viettänyt niin hellittämättömän epämiellyttävää elämää kuin noina levottomina ja tuskaisina aikoina, jolloin lakkaamatta harhailen epäilyksestä epäilykseen pitkistä mietiskelyistäni sain tallelle pelkkää epävarmuutta, hämäryyttä, ja ristiriitaisia käsityksiä olemukseni alkusyystä ja velvollisuksieni laadusta.

Mitenkä voi järjestelmällisesti ja täydestä vakauksesta olla epäilijä, sitä en käsitä. Sellaisia filosofeja joko ei ole olemassa, tai jos sellaisia on, ovat he kaikkein onnettomimpia ihmisten joukossa. Epäily sellaisien seikkojen suhteen, jotka meidän on tärkeätä

tuntee, on ihmishengelle sietämättömän tukala tila; se ei sitä jaksakaan kauan kestää. Tahtomattansakin se tekee päätöksen toiseen tai toiseen suuntaan ja se kernaammin pettyy kuin on mitään uskomatta.

Minun pulaani vielä suurensi se seikka, että olin syntynyt kirkon helmassa, joka itse päättää kaikki ja joka ei siedä mitään epäilystä, että yhden ainoan uskon kohdan hylkääminen saattoi minut hylkäämään kaikki muutkin ja että mahdollisuus hyväksyä niin monta järjetöntä uskon asiaa vierotti minut pois järjellisistäkin. Sanomalla minulle: usko kaikki, minut estettiin mitään uskomasta, enkä lopulta enää tietänyt mihin olin pysähtyvä.

Nyt hain neuvoja filosofien teoksista, selailin heidän kirjojaan ja tutkin heidän eri mielipiteitään. Huomasin heidät kaikki ylpeän itsetietoisiksi, varmoiksi ja dogmaattisiksi, niin epäilevällä kannalla kuin väittivätkin olevansa. He muka tiesivät kaikki, vaikka eivät osanneet mitään todistaa, tehden lisäksi pilkkaa toinen toisestaan, ja tämä kohta, yhteinen heille kaikille, näytti minusta ainoalta, missä kaikki olivat oikeassa. Hyökätessään he ovat voitonvarmoja, mutta puolustautuessaan vailla tarmoa. Jos punnitsette heidän perusteitaan, huomaatte että ne kelpaavat ainoastaan repimään alas. Jos tarkastatte heidän mielipiteitään, huomaatte ettei kahdella ole samaa mielihetkettä. He ottavat lukuun toisten näkökohdat ainoastaan voidakseen väitellä. Kuuntelemalla heitä en suinkaan olisi vapautunut epävarmuudestani.

Käsitin, että ensimmäinen syy tuohon hämmästyttävän suureen mielipiteiden erilaisuuteen on ihmishengen rajoitettu kyvykkäisyys ja että toinen syy on

ylpeys. Meiltä puuttuu kokonaan mittapuu tälle äärettömän suurelle koneistolle, emmekä voi laskea sen osien välisiä suhteita; emme tunne sen peruslakeja emmekä sen lopputarkoitusta. Emme tunne itseämme, emme omaa luontoamme emmekä meissä toimintaa vaikuttavaa perusta. Tuskin tiedämme onko ihminen yksi- vai monioliainen olento; läpitunkemattomat salaisuudet ympäröivät meitä joka taholla ja ne ovat ulkopuolella aistien havaintopiiriä. Luulemme, että meillä on älyä niitä käsittämään, mutta itse teossa meillä ei ole muuta kuin mielikuvitusta. Kukin rai- vaa itselleen tien tämän kuvitellun maailman läpi ja luulee tuota tietänsä hyväksi; mutta ei kukaan voi tietää viekö hänen tiensä perille. Kuitenkin tahdomme tunkea kaiken ytimeen, tuntea kaikki. Mieluummin päätämme asioista umpimähkään ja uskomme olema- tonta kuin tunnustamme ettei yksikään meistä tunne olevaista. Jos kohta olemme vaan vähäinen osa suurta kokonaisuutta, jonka ääret meiltä häipyvät käsittä- mättömiin ja jonka luoja antaa olla mielettömien väittelyjemme esineenä, olemme kuitenkin niin turha- maiset, että tahdomme päättää mitä tuo kokonaisuus itsessään on ja mikä on meidän suhteemme siihen.

Vaikka filosofit kykenisivätkin löytämään totuu- den, niin kuka heistä harrastaisi totuutta itse totuuden vuoksi? Kukin tietää varsin hyvin, ettei hänen jär- jestelmänsä ole paremmin perusteltu kuin muut jär- jestelmät; mutta hän puolustaa sitä sentähden, että se on hänen oma järjestelmänsä. Ei heidän joukos- saan ole ainoatakaan, joka, tultuaan tietämään toden ja väärän, ei pitäisi tutkiessaan huomaamaansa val- hetta toisen löytämää totuutta parempana. Missä on

se filosofi, joka ei oman kunniansa vuoksi olisi valmis pettämään ihmiskuntaa? Missä on se, joka sydämensä syvyydessä pyrki muuhun kuin huomatuksi tulemiseen? Kunhan hän vaan kohoaa yläpuolelle rahvasta ja himmentää kilpailijainsa loiston, niin mitä enempiä hän kaipaisi? Pääasia on ajatella toisin kuin muut. Uskovaisten parissa hän esiintyy jumalankieltäjänä; jumalankieltäjien parissa hän taas esiintyi uskovaisena.

Ensimmäinen hyödyllinen tulos, jonka saavutin näistä mietteistä, oli se, että opin rajoittamaan tutkisteluni siihen, mikä välittömästi herätti mielenkiintoani ja pysymään kaikesta muusta syvästä tietämättömänä ja antamaan epäilyksen levottomuuden vaivata itseäni ainoastaan sellaisten seikkojen suhteen, jotka minusta olivat erityisen tärkeitä tietää.

Käsitin lisäksi että filosofit, kaukana siitä, että olisivat vapauttaneet minut turhista epäilyksistäni, päinvastoin olisivat tehneet moninkertaisiksi minua jo ennestään vaivaavat epäilykset, voimatta haihduttaa niistä ainoatakaan. Valitsin siis itselleni toisen oppaan; ajatellen: tahdon vedota sisäisen valaisijan neuvoihin, se vie minua vähemmin harhaan kuin nuo, tai jos viekin, on erehdykseni ainakin oleva minun oma erehdykseni ja turmellun vähemmin seurattessani omia mielihaaveitani kuin pannen itseni alttiiksi niiden valheille.

Kun sitten palautin mieleeni ne eri mielipiteet, jotka syntymästäni alkaen vuorotellen olivat temmanneet minut mukaansa, huomasin, että, vaikka ei yksikään niistä ollut tarpeeksi selvä minussa herättämään välitöntä vakaumusta, niissä kuitenkin piili eri totuu-

den asteita ja että sisäinen hyväksymiseni niiden suhteen ilmeni tai jäi ilmenemättä suuremmassa tai vähemmässä määrässä. Kun tämän ensimmäisen huomion tehtyäni vertailin kaikkia näitä eri mielipiteitä toisiinsa, samalla tukahuttaen ennakkoluulojen äänen, huomasin, että ensimmäinen ja yleisin niistä myöskin oli yksinkertaisin ja järjellisin ja että se vaan oli esitettävä viimeiseksi, saavuttaakseen yleisen hyväksymisen. Kuvitelkaa mielessänne kaikkia näitä vanhan ja uuden ajan ajattelijoita, jotka olivat äärimäisyyksiin kehittäneet järjestelmänsä, perustellen ne silloin voimaan, sattumukseen, sokeaan kohtalokkuuteen, välttämättömyyteen, atomeihin, maailmansieluun, aineen elollisuuteen ja kaikenlaiseen materialismiin, ja sitten kuuluisaa Clarkea, joka valaisi maailmaa ja lopuksi teki selkoa olioiden olemuksesta ja kaikkien olioiden alkuunpanijasta. Millä yleisellä ihastuksella ja yksimielisellä hyväksymisellä olisikaan otettu vastaan tuo uusi järjestelmä, joka on niin suuremmainen, niin lohduttava, niin ylevä, niin omansa mieltä ylentämään, antamaan hyveelle perustuksen, ja samalla niin satutuva, niin kirkas, niin yksinkertainen, ja mielestäni sellainen, että se ihmisjärjelle tarjoaa verrattain vähän käsittämätöntä, kun sitä vastoin kaikissa muissa järjestelmissä on runsaasti järjettömyyksiä! Sanoin itseseni: ratkaisemattomia seikkoja kohtaa jokainen, kun ihmisjärki näet on liian rajoitettu voidakseen niitä ratkaista. Ne eivät siis erityisesti todista ketään vastaan. Mutta mikä ero suoranaisten todistuksien välillä! Eikö sillä pidä olla etusija, joka selittää kaikki, kun asia ei hänelle tarjoa enempiä vaikeuksia kuin muillekaan.

Kun minä nyt siis rakastan ennen kaikkea totuutta, enkä filosofiaa, ja kun kokonaisen metodin asemesta olen omistanut itselleni helpon ja yksinkertaisen ohjesäännön, joka vapauttaa minut todistelujen turhista sanansaivarruksista, ryhdyn tämän sääntöni ohjaamana tutkimaan sellaisia tietoja, jotka mieltäni kiinnostavat, ja olen päättänyt pitää ilmeisen selvinä kaikkia näitä tietoja, joilta vilpittömän tutkimisen jälkeen en voi kieltää hyväksymistäni, ja tosina kaikkia niitä, jotka näyttävät olevan välttämättömässä yhteydessä edellisten kanssa. Lisäksi olen päättänyt pitää epävarmoina kaikkia muita, niitä hylkäämättä tai hyväksymättä ja vaivaamatta itseäni niitä selvittämällä silloin, kun niistä ei ole saavutettavissa mitään käytännöllisesti hyödyllistä tulosta.

Mutta mikä minä olen? Mikä oikeus minulla on arvostella asioita ja mikä määrää arvosteluni? Jos ne johtuvat saamistani vaikutteista, väsyttän itseäni turhaan niitä tutkimalla. Tutkimukseni joko kokonaan raukeavat tai niiden tulokset toteutuvat itsestään, ilman että minun tarvitsee ryhtyä niitä ohjaamaan. Minun tulee siis ensin kääntää huomioni itseäni oppiakseni tuntemaan sen välikappaleen, jota aion apunani käyttää ja tietääkseni missä määrin voin sitä käyttäessäni siihen luottaa.

Olen olemassa, ja minulla on aistit, joiden avulla saan vaikutuksia ulkomaailmasta. Siinä ensimmäinen minua kohtaava totuus, joka minun on pakko tunustaa. Onko minulla oma itsenäinen tunne olemassaolostani, vai tunnenko sen ainoastaan aistimuksieni kautta? Siinä ensimmäinen epäilykseni aihe, jota minun vastaiseksi on mahdoton selvittää. Kuinka saa-

tan tietää, ollen yhtenään joko välittömästi tai muistin välityksellä aistimusten alaisena, onko tietoisuus minästä jotakin ulkopuolella näitä aistimuksia olevaa, ja voiko se olla riippumaton niistä?

Aistimukseni ovat jotakin minussa tapahtuvaa, ne kun saattavat minut tietoiseksi olemassaolostani. Mutta niiden syy on minulle tuntematon, ne kun syntyvät minussa tahtomattanikin ja kun ei ole minun vallassani niitä synnyttää tai tyhjäksi tehdä. Tajuan siis selvästi että aistimukseni, joka on minussa itsessäni ja sen syy eli esine, joka on ulkopuolella minua, eivät ole sama asia. Siis en ainoastaan minä ole olemassa, vaan on olemassa vielä muitakin olioita, nimittäin aistimuksieni esineet. Ja vaikka nämä esineet olisivatkin pelkkiä mielteitä, niin on se tosiseikka kumoamaton, etteivät nuo mielteet ole minä itse.

Nyt sanon kaikkea, minkä havaitsen ulkopuolella itseäni ja mikä vaikuttaa aisteihini, aineeksi; ja kaikkia niitä ainemääriä, joiden huomaau yhtyneen yksityisolioiksi, sanon kappaleiksi. Siten kaikki idealistien ja materialistien väittelyt kadottavat minun suhteeni kaiken merkityksensä. Heidän tekemänsä erotus näennäisten ja tosioloisten kappaleiden välillä on pelkkää mielikuvituksen harhailua.

Nyt olen jo päässyt yhtä suureen varmuuteen maailmankaikkeuden olemassaolosta kuin omastanikin. Nyt rupean tutkistelemaan aistimuksieni esineitä, ja kun huomaan itsessäni kyvyn niitä verrata toisiinsa, tunnen omaavani toiminta-voiman, jota en ennen tietänyt omistavani.

Havaitsemisen on aistimista, vertaileminen on arvostelemista. Arvosteleminen ja aistiminen ei ole

sama asia. Aistiessani esineet esiintyvät minulle erotettuina, yksinään, sellaisina kuin ne ovat luonnossa; vertailllessani liikuttelen, siirtelen niitä niin sanoakseni toistensa päälle, voidakseni muodostaa arvosteluni niiden erilaisuudesta ja yhtäläisyydestä ja kaikista niiden suhteista yleensä. Minun mielestäni toimivan ja järjellisen olennon kyky erottaa olioita toisistaan on siinä, että se osaa antaa merkitystä sanalle *on*. Turhaan etsin puhtaasti aistimuksellisessa oliossa tuota järjen lahjaa, joka ensin vertaa ja sitten arvostelee; sen luonnosta en sitä voi löytää. Tuollainen vaikutuksenalainen olio havaitsee jokaisen esineen erotettuna tai on tajuava kokonaisuutena esineen, joka on kokoonpantu kahdesta. Mutta koska sillä ei ole mitään kykyä tarkastella eri osia niiden keskinäisiin suhteisiin nähden, ei se koskaan tule niitä verranneeksi eikä lausuneeksi niistä arvostelua.

Kahden esineen samanaikainen näkeminen ei ole niiden keskinäisten suhteiden näkemistä eikä niiden eroavaisuuksien arvostelemista; useiden esineiden perätysten tapahtuva havaitseminen ei ole niiden luettelemista. Minulla voi samalla kertaa olla mielle suuresta kepestä ja pienestä kepestä, ilman että niitä vertaan toisiinsa tai että arvostelen toisen olevan suuremman toista, aivan samoin kuin voin samalla kertaa nähdä koko käteni laskematta sen sormia.¹ Vertailevat käsitteet *suurempi*, *pienempi*, kuten myös lukukäsitteet

¹ De la Condamine kertoo matkoillaan kohdanneensa kansan, joka ei osannut laskea pitemmälle kuin kolmeen. Ja kuitenkin nuo ihmiset, joilla tietysti oli kädet, usein olivat huomanneet sormensa, vaan eivät osanneet laskea viiteen.

yksi, kaksi j. n. e., eivät varmaankaan ole aistimuksia, jos kohta henkeni ei muodosta niitä muuten kuin aistinusten yhteydessä.

Sanotaan, että aistimuksellinen olento erottaa toisistaan aistimukset niiden eroavaisuuksien kautta, jotka ovat olemassa niiden välillä. Tämä kaipaa selitystä. Kun aistimukset ovat erilaiset, aistiva henkilö erottaa ne niiden eroavaisuuksien nojalla; kun ne ovat samanlaiset, hän erottaa ne toisistaan sen kautta, että havaitsee ne kunkin erityisolioina. Mitenkä hän muuten yhtaikaisen aistimuksen avulla voisi erottaa toisistaan kaksi samanlaista esinettä? Hänen täytyisi välttämättömästi sekoittaa nämä kaksi esinettä ja pitää niitä samana, etenkin jos seurataan järjestelmää, joka väittää, että ulottuvaisuuden aistimukset ovat ulottuvaisuutta vailla.

Niin pian kuin kaksi vertailevaa aistimusta on tajunnassa, ovat ne tehneet vaikutuksensa, kumpikin esine erikseen on aistittu ja samoin molemmat yhdessä. Mutta niiden suhde ei siltä ole havaittu. Jos ei tämän suhteen aiheuttama arvostelma olisi muuta kuin aistimus ja siis johtuisi yksinomaan esineestä, eivät arvostelmani minua koskaan pettäisi, koska se seikka ei koskaan petä, että aistin sitä, mitä aistin.

Minkätähden siis erehdyn näiden kahden kepin keskinäiseen suhteeseen nähden? Miksi sanon, esimerkiksi, että pienempi niistä on kolmasosa suurempaa, vaikka se ei olekaan kuin neljäsosa? Minkätähden mielikuva, s. o. aistimus, ei ole mallinsa, s. o. esineen kanssa yhtäpitävä? Sentähden, että arvostellessani olen toimivana ja että vertailllessani erehdyn ja että ymmärrykseni, joka arvostelee suh-

teita, sekoittaa erehdyksiä aistimusten ilmaisemaan totuuteen, aistimusten, jotka näyttävät esineet semmoisinaan.

Tähän liittyy vielä yksi miete, joka epäilemättä tulee teitä hämmästyttämään, jos asiaa tarkemmin ajattelette, nimittäin se, että jos me aistiemme käyttämiseen nähden olisimme yksinomaan vaikutuksenalaisia, ei niiden välillä olisi mitään yhteyttä; meidän olisi mahdotonta tietää, että kappale, jota koskemme, ja esine, jonka näemme, ovat sama. Joko emme koskaan havaitsisi mitään ulkopuolella itseämme, tai olisi mielestämme olemassa viisi eri perusainetta, joiden yhteellisyyttä emme mitenkään voisi päästä huomamaan.

Annettakoon tuolle henkeni kyvyille voida lähentää ja toisiinsa verrata aistimuksiani mikä nimi tahansa, sanottakoon sitä huomiokyvyksi, mietiskelyksi, harkinnaksi tai miksi vaan tahdotaan, aina pitää paikansa se seikka, että se on minussa eikä olioissa, että minä yksin sen panen toimeen, jos kohta panen sen toimeen ainoastaan sen vaikutuksen yhteydessä, jonka esineet minuun tekevät. Vaikka ei riipu minun tahdostani aistia tai olla aistimatta, kykenen kuitenkin enemmän tai vähemmän tutkimaan aistimaani.

En siis ole ainoastaan aistiva ja vaikutuksenalainen olento, vaan myös toimiva ja järjellinen olento, ja sanokoon filosofia mitä tahansa, rohkenen omistaa itselleni kunnian osata ajatella. Tiedämpä nyt ainakin sen seikan, että totuus on itse olioissa, eikä ole minun arvosteleavassa hengessäni ja että minä, kuta vähemmän annan oman itseni vaikuttaa arvosteluihini olioista, saatan olla sitä varmempi pääseväni lähemmäksi to-

tuutta. Siis ohjesääntöni antautua enemmän tunteen kuin järjen ohjattavaksi on itse järjen vahvistama.

Saatuani täten niin sanoakseni varmuuden omasta itsestäni, alan katsella ympärilleni ja näen kauhunseksaisen tunteen valtaamana olevani heitetty ja upotettu tuohon rajattomaan kaikkeuteen ja ikäänkuin hukunut olioiden äärettömään mereen, ollenkaan tietämättä mitä ne ovat suhteissa toisiinsa ja minuun. Tutkin niitä, havaitsen niitä, ja ensimmäinen esine, joka tadjoutuu verrattavakseni niihin, olen minä itse.

Kaikki, minkä aisteillani havaitsen, on ainetta, ja minä johdan kaikki aineen olennaiset ominaisuudet noista aistimuksien avulla havaituista ominaisuuksista, jotka tekevät minulle mahdolliseksi ainetta havaita ja jotka ovat siihen erottamattomasti yhdistetyt. Näen sen milloin liikkeessä, milloin levossa,¹ mistä päätän, ettei liike eikä lepo ole sille olennainen. Mutta liike, ollen toimintaa, on sellaisen syyn seuraus, jonka puuttuminen juuri aiheuttaa levon. Kun siis ei mikään seikka vaikuta aineeseen, se ei ollenkaan liiku. Ja juuri sentähden, ettei se itse aiheuta liikettään, sen luonnollinen tila on liikkumattomuus.

Huomaan kappaleissa kahdenlaista liikettä, nimittäin siirrettyä ja itseperäistä eli vapaaehtoista. Edellisen liikkeen vaikuttava syy on vieras liikku-

¹ Tämä lepo on tosin vaan suhteellinen. Mutta koska huomaamme suurempi- ja vähempimääräistä liikettä, käsitämme sangen selvästi toisen sen äärimäisistä loppupäistä, joka juuri on lepo, ja käsitämme sen niin hyvin, että olemme taipuiset pitämään ehdottomana sellaistaakin lepoa, joka on vaan suhteellista. Ei siis suinkaan ole totta, että liike olisi aineelle olennainen, kun ainetta voi käsittää levossa olevana.

valle kappaleelle, jälkimäisen syy piilee itse liikkuvassa kappaleessa. Tästä en tee sitä johtopäätöstä, että esim. kellon liike olisi itseperäinen; sillä ellei mikään vieterin ulkopuolella oleva seikka siihen vaikuttaisi, ei se pyrkisi ponnahtamaan takaisin eikä vetäisi ketjua. Samasta syystä en myöskään hyväksy nesteiden omaperäisyyttä, en edes tulenkaan, joka synnyttää niiden juoksevan muodon.¹

Kysytte minulta ovatko eläinten liikkeet omaperäisiä; vastaan etten siitä tiedä mitään, mutta että yhdenmukaisuuden nojalla olisin taipuva vastaamaan myöntävästi. Kysytte minulta edelleen mistä tiedän että yleensä on olemassa omaperäistä liikettä. Vastaan tietäväni sen, koska tunne sen minulle sanoo. Tahdon liikuttaa kättäni ja liikutan sitä, ilman että voi löytää muuta välitöntä liikkeen syytä kuin minun tahtoni. Turhaa olisi koettaa järkisyillä minusta hävittää tätä tunnetta. Se on vahvempi kuin mitä ilmeisin todistus. Se olisi yhtä turhaa kuin koettaa minulle todistaa, etten ole olemassa.

Ellei olisi olemassa mitään omaperäistä ihmisten toiminnassa eikä missään kaikesta siitä, mikä tapahtuu maan päällä, niin oltaisiin vielä suuremmassa pulassa, kun tahdottaisiin ymmärtää liikunnan alkusyytä. Minä puolestani olen siihen määrään varma siitä, että aineen luonnollinen tila on olla levossa ja ettei aineella ole mitään kykyä toimia, että nähdessäni kappaleen liik-

¹ Kemistit arvelevat, että phlogiston eli tulen aines on hajaantuneena ja liikkumattomana niissä sekoituksissa, joista se muodostaa yhden osan, kunnes ulkoapain vaikuttavat syyt sen irrottavat, yhdistävät yhdeksi, panevat sen liikkeeseen ja tekevät sen tuleksi.

kuvan, heti päätän sen olevan joko elollisen tai saaneen liikkeensä siirron kautta muualta. Minun mieleni hylkää jokaisen ajatuksen epäorganisisesta aineesta, joka liikkuisi itsestään tai aikaansaisi jotain toimintaa.

Tämän näkyväisen kaikkeuden muodostaa aine, hajallinen, kuollut¹ aine, jolta sen kokonaisuuteen nähden puuttuu läpikäyvä yhteys ja järjestys sekä elollisen yhteyden tunne eri osien välillä. Onhan näet varmaa, ettei meillä, jotka olemme osia siitä mekin, suinkaan ole kaikkeustunteita. Tänä sama kaikkeus on liikkeessä, ja ollen säännöllisen, yhdenmukaisen, yhtämittaisista laeista riippuvan liikunnan alaisena siltä kokonaan puuttuu se vapaus, joka ilmenee ihmisten ja eläinten omaperäisissä liikkeissä. Maailma ei siis ole mikään suuri eläin, joka itsestään liikkuu ja sen liikunnan aiheuttaa niinmuodoin joku sen ulkopuolella oleva syy, jota en havaitse. Mutta sisäinen varmuus saattaa minulle tämän syyn olemassaolon niin ilmeisen selväksi, etten voi nähdä auringon kiertävän rataansa ajattelematta jotakin liikkeelle panevaa voimaa, ja että tietäessäni maan pyörivän olen tuntevinani käden, joka sen panee pyörimään.

Jos täytyy olettaa yleisiä lakeja, joiden olennaisia suhteita aineeseen en ollenkaan voi huomata, niin mitä etua siitä on? Näihin lakeihin, jotka eivät suinkaan ole todellisia olioita, substansseja, vaikuttaa siis

¹ Olen tehnyt kaiken voitavani käsittääkseni elävää molekyyliä, mutta en ole päässyt mihinkään tulokseen. Ajatus aistimuksia vailla olevasta ja kuitenkin aistivasta aineesta näytti minusta käsittämättömältä ja ristiriitaiselta. Jotta voisi hyväksyä tai hylätä tämän ajatuksen, täytyisi ensin ymmärtää se, ja minä tunnustan, etten ole niin onnellinen.

joku toinen minulle tuntematon syy. Kokemuksen ja havaintojen avulla olemme oppineet tuntemaan liikunnan lait. Nämä lait määräävät seuraukset, näytämättä syitä; ne eivät ollenkaan riitä selittämään maailman järjestystä ja kaikkeuden kulkua. Descartes rakensi arpanoppasista taivaan ja maan, mutta ei kyennyt antamaan noppasilleen ensimmäistä liikkeelle panevaa työntöä eikä saamaan sentrifugaalivoimaa vaikuttamaan muulla tavalla kuin rotatsiooniliikkeen avulla. Newton on keksinyt painovoiman-lain, mutta painovoima tekisi yksin vaikuttaen piankin kaikkeudesta liikkumattoman ainemöhkäleen. Paitsi tätä lakia oli vielä löytäminen poistava voima, jotta taivaankappaleet saataisiin kulkemaan avaruudessa kaarevia ratojaan. Sanokoon meille Descartes mikä fyysillinen laki on aiheuttanut hänen pyörreliikkeensä; näyttäköön meille Newton sen käden, joka sinkautti kiertotähdet niiden ratojen tangenteille.

Liikunnan alkusyyt eivät ole aineessa. Se saa liikunnan muualta ja antaa sitä muualle, mutta se ei itse sitä synnytä. Kuta enemmän tutkin luonnonvoimien vuorovaikutusta, sitä enemmän vakaannun siinä mielipiteessä, että siirtyen toisesta säännöllisestä seurauksesta toiseen aina lopuksi täytyy tulla johonkin tahtoon, joka on alkusyy. Sillä jos oletamme, että on olemassa loppumattomiin ulottuva syiden sarja, tämä on sama kuin emme olettaisi mitään sellaista olevan. Sanalla sanoen: Kaikki liikunto, joka ei ole toisen aiheuttama, ei voi johtua muusta kuin omaperäisestä vapaaehtoisesta toiminnasta. Elottomissa esineissä toiminta ilmenee pelkkänä liikuntona, eikä todellista toimintaa voi olla ilman tahtoa. Siinä

ensimmäinen perusajatukseni. Uskon siis, että tahto panee kaikkeuden liikkeelle ja elähyttää luontoa. Siinä ensimmäinen dogmini eli ensimmäinen uskonkappaleeni.

Mutta kuinka tahto voi synnyttää fyysillistä ja ruumiillista liikuntaa? Sitä en tiedä, mutta tunnen itsessäni, että se sen synnyttää. Tahdon toimia, ja toimin. Tahdon liikuttaa ruumistani, ja ruumiini liikkuu. Mutta että eloton ja levossa oleva kappale itsestään joutuisi liikkeeseen tai synnyttäisi liikuntaa, on käsittämätöntä, eikä siitä ole esimerkkejä. Tunnen tahdon sen aikaansaannoksista, enkä sen luonnosta. Tunnen tahdon liikunnan vaikuttavana syynä; mutta jos käsittää ainetta liikunnan aiheuttajaksi, tämä on selvästi samaa kuin käsittäisi seurausta ilman syytä, eli kuin ei käsittäisi ollenkaan mitään.

Yhtä vähän kuin voin käsittää kuinka tahtoni liikuttaa ruumistani, yhtä vähän käsitän kuinka aistimukseni voivat vaikuttaa sieluuni. En edes ymmärrä miten toinen näistä salatuista seikoista on voinut näyttää helpommalta selittää kuin toinen. Mitä minuun tulee, olenpa sitten joko vaikutuksenalainen tai itse vaikuttavana, näyttää minusta aivan käsittämättömältä voida yhdistää molempia substansseja. On sangen outoa, että lähdetään juuri tästä käsittämättömyydestä, kun tahdotaan sulattaa molemmat substanssit yhdeksi, ikäänkuin niin erilaatuiset ilmiöt paremmin voitaisiin selittää yhden esineen suhteen kuin kahden.

Juuri esittämäni dogmi on tosin hämärä, mutta sillä on lopulta kuitenkin merkityksensä. Se ei sodi järkeä eikä havaintoa vastaan. Voiko nyt materialismista sanoa samaa? Eikö ole selvää, että liikunto, jos se olisi aineelle olennainen, olisi siitä erottamaton,

esiintyisi siinä aina yhtä vahvana, aina samana aineen jokaisessa osassa, että se olisi muualle siirtymätön ja ettei se voisi lisääntyä eikä vähentyä. Ei voisi silloin ajatellakaan ainetta lepotilassa olevana. Kun minulle sanotaan, että liikunto ei ole aineelle olennainen, vaan että se on sille välttämätön, tahdotaan minua pettää sanoilla, joita olisi helpompi kumota, jos niissä olisi hieman enemmän järkeä. Sillä aineen liikunto on joko aineesta itsestään peräisin ja siinä tapauksessa sille olennainen, tai siirtyy se aineeseen tuntemattoman syyn vaikutuksesta, ollen siinä tapauksessa aineelle välttämätön ainoastaan mikäli vaikuttava syy siihen vaikuttaa, ja siten olemme tulleet taas ensimmäiseen vaikeuteen.

Yleiset abstraktiset käsitteet ovat ihmisten suurimpien erehdysten alku ja juuri. Metafyysillinen sekasotku ei vielä koskaan ole auttanut löytämään ainoatakaan totuutta; se on vaan täyttänyt filosofian järjettömyyksillä, jotka panevat häpeämään, niin pian kuin niiltä on riistänyt niiden suurisanaisen muodon. Sanokaa, ystäväni, herätetäänkö teissä mitään tosi käsitettä, kun teille puhutaan sokeasta voimasta, joka on hajallaan koko luonnossa? Luullaan, että lausumalla nuo hämärät sanat »yleinen voima», »välttämätön liikunto» todella sanotaan jotakin, eikä itse teossa sanota niin mitään. Liikunnon käsite ei ole muuta kuin käsite siirtymisestä toisesta paikasta toiseen. Ei ole mitään liikuntoa ilman suuntaa, sillä yksilö ei saata samalla kertaa liikkua kaikkiin suuntiin. Mihin suuntaan nyt siis aine välttämättömästi liikkuu? Onko aineella kokonaisuudessaan yhdenkaltainen liikunto, vai onko kullakin atomilla erityinen

liikuntansa? Edellisen käsityksen mukaisesti aineen pitäisi muodostaa luja jakamaton möhkäle; jälkimäisen käsityksen mukaan sen pitäisi muodostaa pelkkä hajallinen, koossapysymätön neste, eikä koskaan olisi mahdollista, että kaksi atomia yhtyisi. Mihin suuntaan käy tämä koko aineelle yhteinen liikunto? Käykö se suoran viivan, vaiko ympyränkehän suuntaan, ylöspäin vai alaspäin, oikealle vai vasemmalle? Jos kullakin aineen molekyyllillä on erityinen suuntansa, niin mitkä ovat kaikkien näiden suuntien ja näiden eroavaisuuksien syyt? Jos jokainen aineen atomi ja molekyyli vaan pyörisi keskipisteensä ympärillä, ei koskaan mikään esine siirtyisi toiseen paikkaan, eikä olisi olemassa mitään siirtynyttä liikettä. Ja silloinkin täytyisi tuon kiertoliikkeen suunta olla määrätty. Sanoa abstraktisesti, että aineessa on liikuntoa on sama kuin lausua sanoja, jotka eivät merkitse mitään. Ja sanoa siinä olevan suunnaltaan määrätyn liikkeen on sama kuin olettaa, että on olemassa syy, joka tuon liikkeen määrää. Kuta moninaisemmiksi oletan erityiset voimat, sitä enemmän uusia syitä minulla on selitettävänä, ilman että koskaan löydän mitään johtavaa, kaikille yhteistä vaikuttajaa. Kaukana siitä, että voisin mielessäni kuvailla esiintyvän järjestystä alkuaineiden satunnaisessa yhtymisessä, en edes saata ajatella niiden kesken vallitsevan taistelua; ja niin on kaikkeuden kaaos minulle vielä käsittämättömämpi kuin sen sopusuhtaisuus. Ymmärrän, että maailmanrakenne ei voi olla ihmishengen käsitettävissä; mutta jos joka ihminen ottaa sitä selittääkseen, tulee hänen puhua sillä tavalla, että hänen puhettaan voi ymmärtää.

Jos nyt liikkeessä oleva aine osottaa, että on olemassa tahto, niin erityisten lakien mukaan liikkuva aine puolestaan osottaa minulle, että on olemassa järki. Siinä minun toinen uskonkappaleeni. Toimiminen, vertaaminen, valitseminen ovat toimivan ja ajattelevan olennon työtä. Siis tuo olento on olemassa. Missä sen näette? Kysytte minulta. En ainoastaan kiertävissä taivaankappaleissa ja auringossa, joka antaa meille valon, en ainoastaan minussa itsessäni, vaan lampaassa laitumella, linnussa, joka lentää, kivessä, joka putoaa, lehdessä, jota tuuli kuljettaa.

Arvostelen maailmanjärjestystä, vaikka en tunne sen lopputarkoitusta, koska minun, arvostellakseni tätä järjestystä, vaan tarvitsee verrata yksityisosia keskenään, tutkia niiden yhteisvaikutusta ja niiden suhdetta ja ottaa huomioon niiden sopusuhtaisuus. En tiedä miksi kaikkeus on olemassa, mutta en voi olla näkemättä miten se on muodosteltu; alati huomaan sen hartaan yhdyssuhteen, jonka mukaisesti oliot tukevat toisiaan. Olen kuin ihminen, joka ensikerran näkee avatun kellon eikä herkeä ihmettelemästä sen koneistoa, vaikka ei tiedä mihin sitä käytetään eikä ole nähnyt kellon taulua. En tiedä, sanoisi hän, mihin tuo kaikki kelpaa; mutta huomaan, että jokainen osanen on tehty muita varten. Ihnettelen tekijää hänen yksityiskohtia myöten tarkan työnsä tähden ja olen aivan varma siitä, etteivät kaikki nuo rattaat kulje tuolla tavoin sopusuhtaisesti mutun kuin jonkun lopputarkoituksen vuoksi, jota minun on mahdoton huomata.

Vertailkaamme eri tarkoituspieriä, keinoja, kaikenlaisia määrättyjä suhteita ja kuunnelkaamme sitten

sisäistä tunnettamme. Mikä terve henki voisi olla kuulematta sen todistusta? Onko olemassa sitä ennakkoluuloista vapaata ihmistä, jolle kaikkeuden selvästi havaittava järjestys ei todistaisi korkeimman järjen olemassaoloa? Kuinka paljo viisasteluja tarvitaan, kun ei tahdota tuunustaa olioiden kesken vallitsevan sopusointua ja jokaisen osan ihmeteltävää vaikutusta muiden säilymiseksi? Puhuttakoon minulle mielin määrin yhdistelmistä ja sattumuksista. Mitä teitä hyödyttää saada minut vaikenemaan, ellette minussa saa heräämään vakaumusta, ja miten minulta voitte riistää ehdottoman tunteen, joka tahtomattanikin aina puhuu teitä vastaan? Jos elimelliset ruumiit ovat syntyneet sattuman vaikutuksesta tuhansilla eri tavoilla, ennenkuin ovat saaneet pysyväisen muodon; jos ensin on muodostunut vatsoja ilman suita, jalkoja ilman päitä, käsiä ilman käsivarsia, kaikenlaisia epätäydellisiä elimiä, jotka ovat hävinneet kun eivät ole voineet pysyä olemassa, niin miksi ei yksikään tuollainen muodoton yritelmä enää ole nähtävissä? Minäkätähden luonto on laatinut itselleen lakeja, joiden alaisena se alunpitäen ei ole ollut? Minua ei ollenkaan hämmästyttä, että se, mikä itsessään on mahdollista tapahtuu, kun muodostumisen vaikeuden ovat syrjäyttäneet sen vaatimat monilukuiset koeoyhtymät, sen myönnän. Mutta jos minulle tultaisiin sanomaan, että sattumalta yhteenliitetyt kirjasimet ovat muodostaneet Eneidin aivan sen muotoiseksi kuin se on, niin en panisi tikkua ristiin todistaakseni, ettei se ole valhe. Te unohdatte, sanotaan minulle, yhdistymiskokeiden moninaisuuden. Mutta miten monta tuollaista koetta täytyy minun olettaa saadakseni lopulli-

sen yhtymisen mahdolliseksi? Minä puolestani, joka en tunne muita kuin yhden, panen äärettömyyden yhtä vastaan, että sen tulos ei ole sattuman tuottama. Otakaa tämän lisäksi huomioon, että nuo yhdistymiset ja satunnaisuudet eivät koskaan johtaisi muihin kuin yhdistyneiden alkuaineiden laatuisiin tuloksiin, että elimistö ja elämä eivät ole atomien satunnaisen yhtymisen seuraus ja että kemisti yhdistellessään seoksiaan ei saa niitä tuntemaan eikä ajattelemaan sulatusajossaan.¹

Olen lukenut hämmästyksen, melkeinpä harmiin valtaamana Nieuventit'ia! Kuinka tämä mies on voinut ryhtyä kirjoittamaan kirjaa luonnon ihmeistä, jotka osottavat luojansa viisautta? Vaikka hänen kirjansa olisi koko maailman kokoinen, ei hän sittenkään voisi siinä käsitellä koko aihettaan. Niinpian kuin tahtoo syventyä yksityisseikkoihin, jää suurin ihme, kaiken sopusointu ja -suhtaisuus huomaamatta. Ja elävien, elimellisten olentojen syntyminen on ihmishengelle syvä salaisuus. Se ylipääsemätön juopa, jonka luonto

¹ Kuka voisi uskoa, ellei olisi todistuksia, että inhimillinen narrimaisuus olisi mennyt näin pitkälle? Amatus Lusitanus vakuutti nähneensä pienen peukalon mittaisen miehen lasiin suljettuna. Julius Camillus oli muka, uuden Prometheuksen tavoin, muodostanut sen alkemian avulla. Kirjassaan »de natura rerum» Paracelsus opettaa tavan tehdä näitä pikkumiehiä ja väittää, että lintukotolaiset, tapiolaiset, satyyrit ja luonnottaret ovat kemian avulla luodut. Todellakaan minä en näe mitä enää olisi vastaisuuden varalle muuta tehtävänä, jos tahtoo todistaa tuollaisten seikkojen mahdollisuuden, kuin väittää elimellisen aineen voivan kestää tulen kuumuutta ja sen molekyylien voivan säilyttää elämänsä hehkuvassa uunisakin.

on asettanut eri lajien väliin, jotta ne eivät sekoituisi, näyttää mitä selvimällä tavalla sen tarkoitukset. Se ei ole tyytynyt säätämään järjestystä, se on vielä sen lisäksi ryhtynyt erityisiin toimenpiteisiin, ettei mikään voisi tätä järjestystä hämmentää.

Kaikkeudessa ei ole sitä oliota, jota ei voisi josakin suhteessa pitää kaikkien muiden yhteisenä keskuksena, minkä ympärille ne kaikki ovat järjestetyt niin, että ne molemminpuolisesti ovat keinona ja tarkoituksiperänä toistensa suhteen. Ajatus ei voi sekaantumatta ja harhailematta syventyä noihin loppumatteihin suhteisiin, joista ei yksikään sekaannu eikä häviä tuossa suuressa joukossa. Kuinka monien mielettömien olettamien avulla onkaan koetettu selittää tämän sopusointu johtuvaksi sattuman varassa liikkuvan aineen sokeasta rakenteesta! Ne, jotka kieltävät tarkoituksenmukaisuuden, joka ilmenee tämän suuren kokonaisuuden kaikkien osien välillä, koettavat turhaan peittää laverruksiaan abstraksioneilla, rinnastuksilla, yleiskäsitteillä ja kuvakielellä. Mitä tehnevätkin, minun on mahdoton käsittää niin pysyväisesti järjestettyä oliojärjestelmää, ajattelematta samalla sitä järjestävää järkeä. Ei riipu minusta uskoa, että vaikutuksenalainen kuollut aine on voinut synnyttää eläviä ja tuntevia olentoja, että sokea sattuma on voinut synnyttää järjellisiä olentoja, että se, mikä ei ajattele, on voinut synnyttää olentoja, jotka ajattelevat.

Uskon siis, että maailmaa hallitsee voimakas ja viisas tahto. Minä sen huomaan, tai ennemmin sen tunnen, ja se tieto on minulle tärkeä. Mutta onko tämä samainen maailma iankaikkinen vai luotu? Onko olemassa koko olemistolle yhteinen alkuperus? Onko

niitä kaksi vai useampia ja minkäluontoisia ne ovat? Siitä en tiedä mitään, enkä huolikaan tietää. Mikäli nämä tiedot alkavat minua hvittaa, olen tekevä parastani hankkiakseni ne itselleni. Mutta siihen saakka pidättäydyn turhanpäiväisistä kysymyksistä, jotka kyllä voivat häiritä itserakkauttani, mutta ovat hyödyttömät minun elämäntavalleni ja liian korkeat minun järjelleni.

Muistakaa aina, etten suinkaan opeta tuntemaani vakaumusta, vaan että sitä esitän. Olkoon aine ikui-nen tai luotu, olkoon sillä vaikutuksenalainen perustus tai olkoon se tätä perustusta vailla, varmaa on aina, että kaikki muodostaa ykseyden ja ilmaisee yhtä järkeä. Sillä en voi havaita mitään, mikä ei olisi järjestettynä tähän samaan järjestelmään ja mikä ei puolestaan auttaisi pyrkimään samaan tarkoituksiperään, nimittäin kaiken säilyttämiseen määrätyn järjestyksen rajoissa. Tätä olentoa, joka tahtoo ja voi, tätä itse-toimivaa olentoa, tätä olentoa, minkälainen lieneekin, joka panee kaikkeuden liikkeeseen ja määrää kaiken, sanon Jumalaksi. Yhdistän tähän nimeen ne käsitykset järjestä, voimakkuudesta ja tahdosta, jotka minulla on ja lisäksi käsityksen hyvydestä, joka on niiden välttämätön seuraus. Mutta en siltä tunne sen paremmin sitä olentoa, jolle olen tuon nimen antanut. Se pysyy saavuttamattomana sekä havainnolleni että järjelleni. Kuta enemmän sitä ajattelen, sitä enemmän joudun ymmälle. Tiedän vallan varmaan, että se on olemassa ja että se on olemassa itsensä kautta; tiedän, että minun olemassaoloni on alistettu riippuvaiseksi sen olemassaolosta ja että kaikki tuntemani oliot ovat vallan samassa asemassa. Näen Jumalan

kaikkialla hänen teoissaan, tunnen hänet itsessäni, näen hänet ympärilläni. Mutta heti kun tahdon tutkia mitä hän on itsessään, missä hän on, mikä hän on, minkälainen hänen olemuksensa on, silloin hän minulta häviää ja sekaisin menneet ajatukseni eivät enää tajua mitään.

Ollen puutteellisuuteni tietoisuuden läpätunkevana en aio koskaan ryhtyä pohtimaan Jumalan olemuksen laatua, ellei tunne hänen suhteestaan minuun minua siihen pakota. Sellaiset pohtimiset ovat aina liian uskallettuja. Ymmärtäväisen ihmisen ei pidä koskaan vapisematta antautua niihin, sillä olkoon hän varma siitä, ettei hän ole luotu tunkemaan niiden syvyyteen. Sillä Jumaluutta ei loukkaa niin paljon se, ettei sitä ollenkaan ajatella, kuin se, että sitä ajatuksissa vääristellään.

Saatuani selville ne Jumaluuden ominaisuudet, joiden kautta voin käsittää sen olemassaolon, palaan takaisin itseeni ja alan tutkia mikä arvoaste minulla on siinä järjestetyssä olemistossa, jota korkein olento ohjaa ja jota minä kykenen tutkimaan. Huomaan kieltämättä olevani ensimmäisiä lajiini nähden. Sillä vallassani olevien tahdonkeinojeni kautta, joilla panen tahtoni täytäntöön, minulla on enemmän voimaa vaikuttaa kaikkiin muihin minua ympäröiviin olioihin, mielin määrin antautua niiden vaikutuksen alaiseksi tai vetäytyä siitä pois kuin yhdelläkään niistä on vaikuttaa minuun vasten tahtoani ja pelkän fyysillisen kiihotuksen kautta; järkeni nojalla minä olen ainoa, joka voin luoda yleissilmäyksen kaikkeen. Mikä olento täällä maan päällä, paitsi ihmistä, saattaa tehdä huomioita kaikkien muiden suhteen, mitata, laskea ja

edeltäpäin nähdä niiden liikkeet ja vaikutukset ja yhdistää yhteisen olemassaolon tunteen oman yksityisen olemassaolon tunteeseen? Mitä naurettavaa siinä on, että ajattelen kaiken olevan luodun minua varten, jos minä nyt kerran olen ainoa olento, joka osaan asettaa sen suhteeseen itseeni?

On siis totta, että ihminen on asumansa maapallon kuningas. Sillä hän ei ainoastaan lanuista kaikkia eläimiä eikä ainoastaan taitonsa avulla käytä hyväkseen luonnonvoimia, vaan on ainoa maailmassa, joka voi niin tehdä. Vieläpä hän anastaa itselleen mietiskelynsä avulla tähdetkin, joita hän ei voi lähestyä. Näytettäköön minulle maan päällä elävä eläin, joka osaisi käyttää tulta ja ihailla aurinkoa. Kuinka! Minä voin tehdä huomioita, tuntea oliot ja niiden suhteet; voin tajuta mitä on järjestys, kauneus, hyve; voin mietiskellen tarkastaa kaikkeutta, kohota havaitsemaan sitä ohjaavaa kättä, voin rakastaa hyvää ja sitä tehdä; minäkö antaisin verrata itseäni eläimiin? Alhainen sielu, surkea filosofiasi sinut tekee niiden kaltaiseksi, tai ennemmin: tahdot turhaan alentaa itseäsi. Henkiset kykyt todistavat periaatteitasi vastaan, hyväntahtoinen sydämesi väittää oppisi vääräksi, ja itse lahjojesi väärinkäyttäminen todistaa vasten tahtoasi näiden lahjojen erinomaisuutta.

Minä, jolla ei ole mitään järjestelmää tuettavana, minä yksinkertainen, vakava ihminen, jota ei mikään puoluekiihko tempaa mukaansa, joka en tavoittele kunniaa saada olla minkään oppilahkon päämiehenä, minä olen tyytyväinen siihen asemaan, johon Junala minut on asettanut, enkä lähinnä häutä näe mitään, joka olisi parempaa kuin se laji, johon kuulun. Ja

jos saisin valita asemani olioiden sarjassa, niin minkä paremman voisin valita kuin ihmisenä olemisen?

Tämä miete saattaa minut helytmään sen sijaan että tekisi minut ylpeäksi, sillä tämä asema ei ole minun oma valitsemani, se ei ole voinut olla olennon ansio, jota ei vielä ollut olemassakaan. Voinko nähdä olevani niin huomatussa asemassa onnittelematta itseäni niin kunniakkaasta paikasta ja siunaamatta sitä kättä, joka minut siihen on asettanut. Heti kun menen itseeni, herää sydämessäni kiitollisuuden ja siunaamishalun tunne sukuni luoja kohtaan, ja tästä tunteesta johtuu ensimmäinen kunnianosotukseni hyväntekeväälle jumaluudelle. Hartaasti ihailen ylintä valtiutta, sen hyvät teot saattavat mieleni helytmään. Minulle ei tarvitse opettaa tätä jumalanpalvelusta, sen on minulle luonto itse opettanut. Eikö ole luonnollinen seuraus rakkaudestamme itseämme kohtaan, että kunnioitamme suojelijaamme ja että rakastamme sitä, joka tahtoo meidän parastamme.

Mutta kun minä, saadakseni lopultakin tietää yksilöllisen asemani lajiini nähden, tarkastelen tämän lajin eri arvoasteita ja ihmisiä, joilla niitä on, niin mikä minusta oikeastaan tulee? Mikä näky! Missä on havaitsemani järjestys? Luonnon kuva näytti minulle pelkkää sopusointua ja tasasuhtaisuutta, ihmisuvun kuva näyttää pelkkää hämmennystä ja epäjärjestystä. Elementtien kesken vallitsee järjestys, ihmisten kesken sekasorto. Eläimet ovat onnellisia, niiden kuningas yksin on onneton! Oi viisaus, missä ovat lakisi? Oi kaitselmus, niinkö sinä hallitset maailmaa? Hyvää tekevä olento, mihin on voimasi joutunut? Näen pahan maailmassa.

Voitteko uskoa, hyvä ystävä, että nämä surulliset mietteet, nämä ilmeisen selvät ristiriitaisuudet synnyttivät minun mielessäni sen ylevän käsityksen sie-lusta, johon tähänastiset tutkimukseni eivät olleet johtaneet. Mietiskellessäni ihmisen luontoa, luulin löytäväni siinä kaksi toisistaan selvästi eroavaa perusjohdetta, joista toinen kohottaa ihmisen tutkimaan ikuisia totuuksia, rakentamaan oikeutta ja siveellisesti kaunista, kohottaa henkiseen maailmaan, jonka tutkistelemisen on viisaan suurin nautinto, toinen taas vajottaa hänet häneen itseensä, orjuuttaa hänet riippuvaksi aisteista ja niitä palvelevista intohimoista ja estää näiden kautta kaiken sen, johon ensimmäinen perusjohde häntä innosti. Tuntiessani olevani näiden kahden vastakkaisen voiman vaikutuksen ja ristiriidan esineenä, sanoin itselleni: ei, ihminen ei ole mikään ykseys. Minä tahdon, ja en tahdo, minä tunnen itseni samalla kertaa orjaksi ja vapaaksi. Huomaan hyvän, rakastan sitä, mutta teen pahaa. Olen toimivana kuunnellessani järjen ääntä ja olen vaikutuksenalainen, kun iutohimot tempaavat minut mukaansa. Ja pahin tuskani langetessani on se tietoisuus, että olisin voinut vastustaa.

Nuori mies, kuunnelkaa minua luottamuksella; olen alati puhuva vallan vilpittömästi. Jos omatunto on ennakkoluulojen tulos, olen epäilemättä väärässä, eikä todistettavaa moralia ole olemassa. Mutta jos se seikka, että asettaa itsensä kaiken muun edelle, on ihmisen luonnollinen taipumus ja jos kuitenkin ihmisen sydämessä on syunynnäinen oikeuden tunne, niin poistakoon se, joka tekee ihmisestä yksinkertaisen olennon, nämä ristiriitaisuudet, ja minäkin olen val-

mis tunnustamaan, että hänet muodostaa yksi ainoa substanssi.

Huomaatte, että tällä sanalla substanssi ymmärän ykensä olioita, joilla on joku alkuperäinen ominaisuus, jättäen kaikki erityiset ja toissijaiset muodostelut sikseen. Jos nyt kaikki alkuperäiset ominaisuudet, jotka tunemme, voivat yhdistyä yhdeksi samassa oliossa, niin ei saa olettaa muita kuin yhtä ainoata substanssia. Mutta jos on ominaisuuksia, jotka keskenään sulkevat pois toisensa, on myöskin yhtä monta substanssia kuin noita poissulkemisia. Tulette miettimään tätä seikkaa; minun ei puolestani tarvitse, sanokoon Locke mitä tahansa, muuta kuin tuntea aine ulottuvaiseksi ja jakautuvaiseksi, ollakseni varma siitä, ettei se voi ajatella. Ja jos joku filosofi tulee minulle sanomaan puiden tuntevan ja kallioiden ajattelevan,¹ niin turhaan hän koettaa saada

¹ Minusta tuntuu kuin uudenajan filosofia, kaukana siitä, että väittäisi kallioiden ajattelevan, päinvastoin on tehnyt sen huomion, että ihmiset eivät ollenkaan ajattele. Se huomaa luonnossa pelkkiä aistivia olentoja, ja koko ero ihmisen ja kiven välillä on sen mukaan siinä, että ihminen on itsetietoinen aistiva olento, ja kivi itsetietoisuutta vailla oleva aistiva olento. Mutta jos nyt on totta, että kaikki materia aistii, niin miten käsitän silloin aistivaa ykseyttä tai yksilöllistä minää? Onko se löydettävissä jokaisesta aineen molekyylistä vai aineyhitymistä Onko minun sijoittaminen tämä ykseys juokseviin vai jähmeihin aineisiin, seka- vai alkuaineisiin? Ei ole luonnossa, niin sanotaan, muuta kuin yksilöjä, mutta mitkä nämä yksilöt sitten ovat? Onko tämä kivi yksilö vai yksilöiden yhtymä? Onko se yksi ainoa aistiva olio, vai onko siinä tuollaisia olioita yhtä monta kuin hietajyviä? Jos jokainen alkuatomi on aistiva olento, niin miten voin käsittää tuota sisäistä yhdenmu-

minut hämmennyksiin rikkiviisailta todisteluillaan; minä en voi huomata häntä muuksi kuin sangen vähän luotettavaksi viisastelijaksi, joka mieluummin antaa tunteen kiville, kuin myöntää, että ihmisellä on sielu.

Kuvitelkaamme mielessämme kuuroa ihmistä, joka kieltää äänen olemassaolon, se kun ei koskaan ole kajahtanut hänen korvaansa. Asetan hänen eteensä kielisoittimen, jonka panen soimaan koskettamalla toisen yhdenmukaiseksi viritetyn soittimen kieliä. Kuuro näkee kielen värähtelevän ja minä sanon hänelle: »Ääni vaikuttaa tämän.» »Ei suinkaan», vastaa hän, »syy kielen värähtelemiseen on siinä itsessä. Tuo värähteleväisyys on kaikille kappaleille yhteinen ominaisuus.» »Jos niin on», väitän minä, »niin näyttäkää minulle tuo värähteleväisyys muissa kappaleissa tai ainakin syy tämän kielen värähtelemiseen.» »Sitä en voi»,

kaisuutta, jonka nojalla niistä toinen tuntee vallan samaa kuin toinen, niin että kummankin minä sulaa yhdeksi ainoaksi? Vetovoima saattaa olla luonnonlaki, jonka salaisuus on meiltä kätkössä, mutta käsitämme ainakin, että ainepaljouksiin suhtautuen vaikuttavassa vetovoimassa ei ole mitään ristiriitaista ulottuvaisuuden ja jakautuvaisuuden kanssa. Saattaako ajatella samaa aistimisesta? Aistivat osat ovat ulottuvia, mutta aistiva olio on jakamaton, yksi. Sitä siis ei voida jakaa, se on kokonainen tai ei mikään: aistiva olio ei siis ole mikään kappale. En tiedä mitä materialistimme tästä sanovat; mutta minusta näyttää, että samojen vaikeuksien, jotka ovat saattaneet heidät hylkäämään ajatuksen, olisi pitänyt saattaa heidät hylkäämään aistimisenkin. Enkä huomaa miksi he, otettuaan ensi askeleen, eivät ottaisi toistakin. Eipä se heitä suuresti vaivaisi, ja koska ovat varmat siitä, etteivät ajattele, miksi rohkenevat väittää aistivansa?

vastaa kuuro, »mutta koska en voi käsittää, miten tämä kieli värähtelee, niin miksi minun täytyy mennä selittelemään sitä juuri teidän mainitsemanne äänen avulla, josta minulla ei ole vähintäkään käsitystä? Sehän on samaa, kuin selittää hämärä seikka vielä hämärämmän syyn avulla. Tehkää siis nuo »äänenne» minulle havaittaviksi, muuten väitän, etteivät ne ollenkaan ole olemassa.»

Kuta enemmän tutkistelen ihmishengen ajatusta ja luontoa, sitä enemmän huomaan materialistien päätelmien olevan tämän kuuron ihmisen päätelmien kaltaisia. He ovat todellakin kuurot sisäiselle äänelle, joka varsin selvästi ja tajuttavasti heille huutaa: kone ei ajattele; ei ole sitä liikuntaa eikä muotoa, joka synnyttäisi punnitsevaa ajattelemista. Sinussa on jotakin, joka pyrkii murtamaan ne siteet, mitkä sitä puristavat. Paikallisuus ei ole sinun mittasi, koko avaruus ei ole tarpeeksi suuri sinulle. Tunteillasi, haluillasi, rauhattomuudellasi, ylpeydelläsikin on toinen perusta, kuin tämä ahdas ruumis, johon tunnet itsesi kahlehdituksi.

Ei mikään aineellinen olio ole itsestään toimiva, ja minä, minä olen. Turhaan minua vastaan väitellään tässä suhteessa, minä tunnen, että niin on, ja tämä tunne puhuu minulle vakuuttavammin kuin sitä vastaan taisteleva järki. Minulla on ruumis, johon muut oliot vaikuttavat ja joka puolestaan vaikuttaa niihin. Tämä molemminpuolinen vaikutus on epäilemätön. Mutta tahtoni on riippumaton aisteistani, myönnän tai vastustan, sorrnun tai voitän, ja tunnen aivan täydellisesti itsessäni milloin teen mitä olen tahtonut tehdä tai milloin vaan antaudun intohimo-

jeni valtaan. Minulla on aina valta tahtoa, mutta ei voimaa panna tahtomaani täytäntöön. Kun antaudun viettelemyksien valtaan, toimin ulkonaisten esineiden kiihotuksen alaisena. Kun moitin itseäni tästä heikkoudestani, kuuntelen ainoastaan tahtoani. Olen orja paheideni suhteen ja vapaa tunnonvaivojeni suhteen. Vapaudentunto minussa sammuu vaan siinä tapauksessa, että turmellun ja että lopuksi estän sielun äänen nousemasta ruumiin lakia vastaan.

Tunnen tahdon ainoastaan sen tunteen kautta, joka minulla on omasta tahdostani, enkä järkeäkään paremmin tunne. Kun minulta kysytään mikä syy määrää tahtoani, kysyn minä vuorostani mikä syy määrää järkeäni. Sillä on selvää, että nämä kaksi syytä ovatkin vaan yksi ainoa syy. Ja jos tarkoin ymmärtää ihmisen olevan vapaan arvostellessaan, hänen järkensä olevan ainoastaan kyvyn vertailla ja lausua johtopäätöksiä, niin huomaa, ettei hänen vapautensa ole muuta kuin samankaltainen tai siitä johnutunut kyky. Ihminen valitsee hyvän sen mukaan, mitä hän pitää oikeana; jos hän arvostelee väärin, niin hän valitsee pahasti. Mikä siis on se syy, joka määrää hänen tahtoaan? Se on hänen arvostelukykynsä. Ja mikä on se syy, joka määrää hänen arvostelukykynsä? Se on hänen henkinen kykynsä, hänen voimansa arvostella. Määräävä syy on hänessä itsessään. Siitä, mikä menee kaiken tämän ulkopuolelle, en enää ymmärrä mitään.

Epäilemättä minulla ei ole vapautta olla tahtomatta omaa hyväni, enkä ole vapaa tahtomaan että minun kävisi pahoin. Mutta vapauteni on juuri siinä, etten voi tahtoa muuta kuin sitä, mikä minulle on

soveliaasta tai mitä minä pidän soveliaana, ilman että mikään minulle vieras seikka minua rajoittaisi. Onko siitä, ettei minulla ole valtaa olla muuta kuin mitä olen, seurauksena se, etten ole oma herrani?

Kaiken toiminnan perusta on vapaan olennon tahdossa, kauempaa ei voitane sitä etsiä. Sana vapaus ei ole merkitystä vailla, vaan sana välttämättömyys. Olettaa, että joku toiminta, joku seuraus ei johtuisi toimivasta perusvaikutteesta, on todella aivan samaa kuin olettaa seurauksia, jotka ovat ilman syytä; se on joutumista kehäpäätelmiin. Joko ei ole olemassa mitään ensimmäistä vaikutinta, tai kaikilta ensimmäisiltä vaikuttimilta puuttuu edelläkäypä syynsä, ja silloin ei ole mitään tosi tahtoa ilman vapautta. Ihminen on siis vapaa toimintansa suhteen ja semmoisena ai-neettoman substanssin elähyttämä. Siinä kolmas us-konkappaleeni. Näistä kolmesta ensimmäisestä tulette helposti johtamaan muut, ilman että minun enää tarvitsee jatkaa niiden luettelemista.

Jos ihminen on toimiva ja vapaa, hän toimii itsestään. Ei mikään kaikesta siitä, minkä hän tekee vapaasta tahdostaan, sovellu kaitsemuksen järjestettyyn järjestelmään, eikä sitä voida pitää sen aiheuttamana. Kaitseminen ei tahdo sitä pahaa, minkä ihminen tekee väärin käyttäen sitä vapautta, jonka se hänelle antaa, mutta se ei estä häntä sitä tekemästä, ehkä siksi, että tämä paha niin heikon olennon puolelta sen silmissä on mitätön, tai ettei se voi ehkäistä ihmistä häiritsemättä hänen vapaata toimintaansa ja siten aiheuttamatta vielä enemmän pahaa luonontamalla hänen luonnettaan. Se on tehnyt ihmisen vapaaksi siinä tarkoituksessa, että hän ei tekisi pahaa.

vaan hyvää oman valintansa mukaan. Se on luonut hänet kykeneväksi tekemään tämän valintansa niitä ominaisuuksia oikein käyttämällä, jotka se hänelle on antanut. Mutta se on siihen määrään rajoittanut hänen voimansa, että sen hänelle suoma tilaisuus vapauden väärinkäyttämiseen ei voi häiritä yleistä tapahtumain kulkua. Paha, jonka ihminen tekee, lankeaa hänen omille hartioilleen, missään suhteessa muuttamatta maailmanjärjestystä ja estämättä ihmissukua olemasta olemassa vasten tahtoaankin. Ken napisee siitä, ettei Jumala estä tekemästä pahaa, napisee siitä, että Jumala on antanut ihmiselle niin erinomaiset luonnon lahjat, että hän on ihmissuvun toiminnan yhteyteen liittännyt siveellisyyden, joka sitä ylentää, ja että hän on antanut ihmiselle oikeuden hyveeseen. Korkein nautinto on tyytymys itseensä ja juuri tätä tyytymystä ansaitaksemme ja sen saavuttaaksemme olemme asetetut maan päälle, vapaudella varustettuina, juuri sen tähden intohimot meitä johtavat kiusaukseen ja omatunto meitä pidättää. Mitä muuta itse jumalallinen kaikkivalta olisi voinutkaan tehdä meidän hyväksemme? Olisiko se voinut painaa luontoomme risti-riittäisyyden ja palkita hyvästä teosta sitä, jolla ei ollut valtaa, joka ei kyennyt pahaa tekemään? Kuinka, olisiko pitänyt rajoittaa ihmisen toiminta vaivasta riippuvaksi ja tehdä hänet eläimeksi, estääkseen hänet pahasta? Ei, henkeni Jumala, minä en koskaan moiti sinua siitä, että olet tehnyt henkeni kuvaksesi, että voisin olla vapaa, hyvä ja onnellinen kuten sinä.

Luontaisten ominaisuuksiemme väärinkäyttäminen meidät tekee onnettomiksi ja pahoiksi. Murheemme, huolestamme ja tuskamme johtuvat meistä itsestämme.

Henkinen paha on kieltämättä oma tekomme ja ruumiillinen paha ei olisi mitään ilman paheitamme, jotka sen ovat tehneet meille tuntuvaksi. Eikö luonto anna meidän tuntea tarpeitamme olemassaolomme vuoksi? Eikö ruumiillinen kipu ole merkinä siitä, että koneisto on joutumassa epäkuntoon, ja huomautus siitä, että se on korjattava? Entä sitten kuolema eivätkö häijyt ihmiset myrkytä meidän elämäämme ja omaa elämäänsä? Mutta kukapa tahtois elää aina? Kuolema on niiden vaivojen lääke, jotka itse itsellenne hankitte; luonto on tahtonut, ettette alituisesti kärsisi. Kuinka vähässä määrässä onkaan alkuperäisessä yksinkertaisuuden tilassa elävä ihminen alttiina kärsimyksille! Hän elää melkein vapaana faudeista ja intohimoista, hän ei aavista eikä tunne kuolemaa. Ja kun hän tuntee sen lähestyvän, tekevät hänen kurjat olonsa sen hänelle toivotuksi, ja silloin se ei enää ole hänelle paha. Jos tyytyisimme olemaan mitä olemme, ei meillä olisi mitään valittamista kohtalomme suhteen. Mutta sen kautta, että etsimme kuviteltua onnea, hankimme itsellemme tuhansia todellisia ikävyyksiä. Sen, joka ei osaa kestää pientä kärsimystä, tulee varustautua paljon kärsimään. Kun on pilannut terveytensä epäsäännöllisellä elämällä, tahtoo saattaa sen entiselleen lääkkeillä; silloin lisää tuntemaansa onnettomuuteen vielä toisen, jota pelkää. Kuoleman edeltäpäinnäkeminen tekee sen hirvittäväksi ja jouduttaa sitä. Kuta enemmän sitä tahtoo paeta, sitä enemmän tuntee sen lähestyvän. Ja niin ihminen elämänsä aikana kuihtuu ja kuolee pelosta, napisten luontoa vastaan niiden vaivojen vuoksi, jotka itselleen on hankkinut loukkaamalla luontoa.

Ihminen, älä etsi pahan aiheuttajaa; se olet sinä itse. Ei ole olemassa mitään muuta paha kuin minkä sinä teet tai mikä sinulle tehdään, ja kumpikin tulee sinulle sinusta itsestäsi. Yleinen paha voi esiintyä ainoastaan epäjärjestyksen yhteydessä, ja minä näen maailmanjärjestelmässä järjestyksen, joka ei muutu. Yksityinen paha piilee yksistään kärsivän olennon tunteissa, ja näitä tunteita hän ei ole saanut luonnolta, vaan on ne itse antanut itselleen. Tuskalla on ainoastaan vähän valtaa semmoiseen ihmiseen nähden, olipa kuka tahansa, joka ei paljon pohdi asioita, jolla siis ei ole muistoja ja joka ei edeltäpäin ajattele. Poistakaa meidän turmiollinen edistymisemme, poistakaa erehdyksemme ja paheemme, poistakaa se, mikä on ihmisen aikaansaamaa, ja kaikki on oleva hyvin.

Siinä, missä kaikki on hyvin, ei ole mitään vääryyttä. Oikeus ja hyvyys ovat eroamattomasti toisiinsa yhdistyneet. Hyvyys on välttämätön seuraus rajattomasta voimasta, rakkaudesta itseemme; tämä on olennainen jokaiselle olennolle, joka sitä itsessään tuntee. Se, joka voi tehdä kaiken, laajentaa niin sanoakseni olemassaoloaan muiden olentojen olemassaolon yhteydessä. Voiman alituisena toimenä on synnyttää ja säilyttää; se ei vaikuta muuhun kun siihen, mikä on olemassa. Jumala ei ole mikään kuolleiden Jumala, hän ei voisi hävittää ja olla paha vahingoittamatta itseään. Se, joka voi tehdä kaikkea, ei voi tahtoa muuta kuin hyvää.¹ Siis kaikkihyvän olen-

¹ Kun muinaiset roomalaiset antoivat korkeimmalle jumalalleen nimen *Optimus Maximus*, käyttivät he vallan oikeata nimeä. Mutta jos olisivat sanoneet *Maximus Optimus*, olisi nimi

non, ollen kaikkivoipa, tulee myöskin olla korkeimmassa määrässä oikeudellinen, muuten hän olisi ristiriidassa itsensä kanssa. Sillä rakkaus järjestykseen, josta järjestys syntyy, on hyvyys, ja se rakkaus taas, jonka kautta järjestyksen olemassaolo säilyy, on oikeus.

Jumala, sanotaan, ei ole luoduilleen mitään velkaa. Minä taas luulen, että hän on heille velkaa kaiken sen, minkä on heille luvannut, antaessaan heille elämän. Antaessaan heille käsityksen hyvästä ja saat- taen heidät tuntemaan, että he sitä tarvitsevat, hän on luvannut suoda sen heille. Kuta enemmän syvennyn itseäni kuta enemmän tutkin itseäni, sitä selvemmin luen sieluuni kirjoitetut sanat: »Ole oikeudellinen, niin olet onnellinen.» Siitä ei kuitenkaan näy merkkiäkään, jos katselee asioiden nykyistä tilaa. Paha ihminen menestyy, ja oikeamielistä sorretaan. Mutta huomatkaa myöskin, mikä paheksumisen tunne meissä syttyy, kun tässä odotuksessamme petymme! Omantunto nousee ja napisee luojaansa vastaan; se huokaa hänelle: sinä olet minut pettänyt.

Minä sinut pettänyt, sinä röyhkeä ihminen! Kuka sen on sinulle sanonut? Onko sielusi tehty olemattomaksi? Oletko lakannut olemasta? Oi Brutus! Oi poikani! Älä häpäise ylevää elämääsi tekemällä siitä loppu! Älä heitä toivoasi ja mainettaisi Filippiin kentille! Miksi sanot: »hyve ei maksa mitään», jos kerran menet nauttimaan palkkaa omasta hyveestäsi? Luulet kuolevasi. Päinvastoin vasta alat elää, ja silloin, silloin minä olen pitävä kaikki, minkä sinulle olen luvannut.

ollut vielä tarkempi, koska hänen hyvyytensä johtuu hänen voimastaan; hän on hyvä, koska hän on suuri.

Päättäen kärsimättömien kuolevaisten napisemisista luulisi, että Jumala on heille velkaa palkinnon, ennenkuin se on ansaittu, ja että hän on velvollinen maksamaan heille edeltäkäs in heidän hyveensä. Oi, olkaamme ensin hyviä, niin sitten olemme olevat onnellisia! Älkäämme vaatiko palkintoa, ennenkuin olemme voittaneet, älkäämmekä palkkaa, ennenkuin olemme tehneet työn. »Meidän pyhitetyissä leikeisämme voittajiksi tulleita», sanoo Plutarkos, »ei sepelöidä kilparadalla, vaan vasta silloin, kun he ovat sen kiertäneet.»

Jos sielu on aineeton, voi se elää kauemmin kuin ruumis. Ja jos se elää kauemmin kuin ruumis, on kaitseminen puhdistettu syyllisyydestä. Vaikka minulla ei olisi muuta todistusta sielun aineettomuudesta kuin häijyjen voitto ja oikeamielisten sortaminen tässä maailmassa, niin yksin sekin estäisi minua tuota aineettomuutta epäilemästä. Niin räikeä epäsointu yleisessä sopusointuisuudessa panisi minut etsimään selvitystä. Sanoisin itsekseni: Kaikki ei meiltä ole loppunut elämän loputtua; kaikki palaa jälleen kuoleman kautta järjestykseen. Todella tuntin olevani pulassa kysyessäni itseltäni missä ihminen olisi, kun kaikki se, minkä hän aistimillaan havaitsi, olisi hävitetty. Tämä kysymys ei enää tuota minulle vaikeuksia, kun olen tunnustanut olevani kaksi substanssia. On selvä asia että, kun ruumiillisen elämäni aikana en havaitse muuten kuin aistimieni avulla, se, mikä ei niihin vaikuta, jää minulta huomaamatta. Kun yhteys ruumiin ja sielun välillä on katkennut, käsitän toisen niistä voivan haihtua, toisen säilyä. Sillä miksikä toisen häviäminen aiheut-

taisi toisen häviämisen? Päinvastoin olivat ne, ollen laadultaan niin erilaiset, yhdistettyinä pakollisessa tilassa ja palaavat tämän yhdistymisen lakattua kumpikin luonnolliseen tilaansa. Toimiva ja elävä substanssi saa takaisin kaiken sen voiman, jota se käytti pannakseen vaikutuksenalaisen, kuolleen substanssin liikkeeseen. Oi, paheeni saattavat minut liiankin hyvin tuntemaan, että ihminen eläessään elää vaan puoleksi ja että sielun elämä alkaa vasta ruumiin kuoltua.

Mutta minkälainen on tämä elämä? Ja onko sielu luonnostaan kuolematon? Sitä en tiedä. Rajoitettu ymmärrykseni ei käsitä mitään rajoitettua. Kaikki se, jota sanotaan äärettömäksi, ei ole minun käsitettävissäni. Mitä voin minä kieltää tai myöntää, mitä mietiskellä sen suhteen, jota en voi käsittää? Luulen sielun elävän ruumiin jälkeen tarpeeksi kauan järjestyksen säilyttämiseksi; mutta kenpä tietää, riittäkö se ikuisuutta varten. Sen ainakin käsitän miten ruumis kuluu ja häviää sen eri osien hajoamisen kautta, mutta en voi käsittää mitään samankaltaista häviämistä mitä ajattelevaan oloon tulee. Ja koska en saata kuvitella miten se voisi kuolla, oletan, ettei se kuole ollenkaan. Ja koska kerran tämä oletama minua lohduttaa, eikä ole mitenkään järkeä vastaan sotiva, niin miksi pelkäisin antautua sen valtaan?

Olen tietoinen sielustani; tiedän sen olemassaolon tunteen ja ajatuksen kautta. Tiedän sen olevan olemassa, tietämättä mikä sen olemus on. En voi mietiskellä sellaisia käsitteitä ja niistä tehdä johtopäätöksiä, joita minulla ei ole. Tiedän hyvin, että tietoisuus *minästä* jatkuu ainoastaan muistin avulla ja että minun, voidakseni todella olla sama, täytyy muis-

taa olleeni olemassa. Mutta nyt minä kuolemani jälkeen en voisi muistaa mikä olen eläessäni ollut, ellen samalla muistaisi mitä olen tuntenut ja siis myöskin mitä olen tehnyt. Enkä ollenkaan epäile, ettei tämä muisto vielä kerran aiheuttaisi hyvien onnea ja pahojen tuskantunteita. Täällä maan päällä tuhannet palavat intohimot imevät itseensä sisäisen tunnon ja johtavat harhaan omantunnon äänen. Nöyrytminen ja vastoinkäymiset, jotka hyveen harjoittaminen tuo mukanaan, estävät tuntemasta sen viehätyksiä. Mutta kun vapautuneina niistä pettävästä kuvista, joita ruumis ja aistit aiheuttavat, pääsemme ylevää nautintoa tuntien katselemaan kaikkein ylintä olentoa ja tuntemaan niitä ikuisia totuuksia, joiden lähde hän on, kun järjestyksen kauneus valtaa hämmästyksellä kaikki sielunvoimamme, ja kun yksinomaan vertaamme sitä minkä olemme tehneet, siihen, mikä meidän olisi pitänyt tehdä, silloin omantunnon ääni saa takaisin voimansa ja valtansa. Silloin on puhdas sisäisen tyytyväisyyden synnyttämä nautinto ja itsensä alentamisen tunteesta johtunut katkera katumus loppumattomien tunteiden kautta ilmaiseva sen kohtalon, jonka kukin on itselleen valmistanut. Älkää kysykö minulta, hyvä ystävä, onko muita onnen ja vaivan lähteitä. Sitä en tiedä. Mutta jo ne, jotka kuvittelen oleviksi, riittävät minua lohduttamaan tämän elämän suhteen ja toivomaan toista elämää. En sano, että hyvät tulevat palkituiksi, sillä mitä muuta hyvää etevä olento voi odottaa, kuin saada olla olemassa luonteensa vaatimusten mukaisesti. Mutta sanon heidän tulevan onnellisiksi, koska heidän luojansa, kaiken oikeuden luoja, ollen tehnyt heidät tunteellisiksi olennoiksi, ei ole

luonut heitä kärsimään ja koska he maan päällä eivät ole väärinkäyttäneet vapauttaan eivätkä siten ole antaneet vikojensa pettää itseään heidän tarkoituseränsä suhteen. Mutta he ovat kärsineet tässä elämässä ja he tulevat sen vuoksi palkituiksi tulevassa. Tämä käsitys perustuu enemmän tietoisuuteen hyvyydestä, joka hyvyys minusta näyttää jumalallisesta olemuksesta erottamattomalta, kuin tietoisuuteen ihmisen ansiosta. Minä vaan oletan, että maailmanjärjestyksen lait huomataan ja että Jumala on muuttumaton.¹

Älkää myöskään kysykö minulta ovatko pahojen vaivat ikuiset ja osottaako hyvyyttä heidän luojansa puolelta tuomita heidät ainaisesti kärsimään. Minä olen tässäkin suhteessa tietämätön enkä ole turhaan niin utelias, että rupeaisin selittämään tarpeettomia kysymyksiä. Mitä minä huolin siitä, miten pahojen käy? Vähät minä välitän heidän kohtalostaan. Minun on kuitenkin vaikea uskoa, että heidät tuomittaisiin ikuiseen vaivaan. Jos ylin oikeus kosta, niin sen kosto alkaa jo tämän elämän aikana. Te ja teidän erehdyksenne, oi kansakunnat, olette sen toimeenpanijoita. Ylin oikeus käyttää teidän toisillenne tuottamia onnettomuuksia rangaistakseen rikoksia, jotka noita onnettomuuksia ovat aiheuttaneet. Teidän kateuden, ahneuden ja kunnianhimon kalvamissa kylästäymättömissä sydämissänne kostavat intohimot rannaisevat pahoja tekojanne keskellä luuloteltua onnearne. Mitä tarvitsette mennä etsimään helvettiä

¹ Ei meille, Herra, ei meille, vaan sinun nimelles anna kunnia, sinun armos ja totuutes tähden.

toisesta elämästä? Se on jo tässä elämässä pahojen sydämessä.

Siellä, missä meidän haihtuvat tarpeemme ja mielettömät pyrkimyksemme loppuvat, siellä pitää myöskin intohimojemme ja rikostemme loppua. Mihin turmelukseen voisivatkaan puhtaat, ruumiista vapaat henget olla kykeneviä? Miksi he olisivat pahoja, kun eivät mitään tarvitse? Jos he vapaina törkeistä intohimoistamme ovat täydelleen onnelliset tarkatessaan olentoja, niin he eivät voi tahtoa muuta kuin mikä on hyvää. Ja onko mahdollista, että jos ken lakkaa olemasta paha, hän voisi olla ainaisesti onneton? Siinä seikka, jota olen taipuvainen uskomaan, vaivaamatta itseäni koettamalla sitä lopullisesti ratkaista. Oi, laupias ja hyvä Olento! Minkälaiset sinun päätöksesi lienevätkin, minä niitä ihailen! Jos rankaiset iankaikkisesti pahoja, minä tunnustan heikon järkeni mitättömyyden sinun oikeutesi edessä. Mutta jos noiden onnettomien tunnonvaivat tulevat aikanaan lakkaamaan, jos heidän vaivansa loppuvat ja jos sama rauha kerran on odottava meitä kaikkia, silloin sinua siitä ylistän. Onhan paha ihminen veljeni. Kuinka monasti olen ollut kiusauksessa tulla hänen kaltaisekseen. Vapautukoon hän kurjuutensa ohella myöskin ilkeydestään, joka sitä seuraa; olkoon hän onnellinen kuten minä. Kaukana siitä, että hänen onnensa minussa herättäisi kateutta, se päinvastoin vaan lisää minun onneani.

Tällä tavoin, tutkistellen Jumalaa hänen teoisiaan ja tutkien häntä niiden häuen ominaisuuksiensa suhteen, jotka minun oli tärkeätä tuntea, minun on onnistunut asteittain laajentaa ja täydentää sitä aluksi

epätäydellistä ja rajoitettua käsitystä, jonka olin itseleni muodostanut tästä äärettömästä olennosta. Mutta joskin tämä käsitys on tullut ylevämmäksi ja suuremmaksi, niin se samalla on vähemmän sopuisoinnussa inhimillisen järjen käsityskyvyn kanssa. Sitä myöten kuin hengessäni lähestyn iankaikkista valkeutta, sen loisto minua häikäisee, minua hämmentää, ja minun on pakko luopua kaikista maallisista tiedoistani, joiden avulla olen voinut sitä mielessäni kuvitella. Jumala ei ole ruumiillinen eikä aisteilla havaittava. Ylin järki, joka johtaa maailmaa, ei enää ole maailma itse. Turhaan kohotan ja väsyttän järkeäni käsittääkseni tuon järjen olemusta. Kun ajattelen sen antavan elämää ja toimintakykyä elävälle substanssille, joka hallitsee eläviä olentoja, kun kuulen sanottavan, että sieluni on olemukseltaan henkinen ja että Jumala on henki, niin tunnen närkästyväni tuosta jumalallisen olemuksen alennustilasta, ikäänkuin jos Jumala ja minun sieluni olisivat samaa laatua, ikäänkuin Jumala ei olisikaan ainoa ehdoton olento, ainoa, joka todella on itsestään toimiva, tunteva, ajatteleva, tahtova, ainoa, jolta saamme ajatuksen, tunteet, toimintakyvyn, tahdon, vapauden ja koko olemuksemme. Olemme vapaat ainoastaan sentähden, että hän sen tahtoo, ja hänen selittämätön substanssinsa on meidän sielullemme se, mikä meidän sielumme on ruumiillemme. Onko hän luonut aineen, oliot, henget, maailman, siitä en tiedä mitään. Luomisen ajattelemisen mieltäni hämmentää ja menee yli ymmärrykseni. Uskon sitä mikäli sitä voin käsittää. Mutta tiedän, että hän on muodostanut kaikkeuden ja kaiken, mitä on olemassa, että hän on kaiken teh-

nyt, kaiken järjestänyt. Jumala on ikuinen, ilman epäilystä, mutta voiko henkeni tajuta ikuisuuskäsitettä? Miksi tyytyä sanoihin, jotka ovat vailla käsitettä? Minä käsitän vain, että hän on olemassa ennen luomakuntaa, että hän on olemassa niin kauan kuin se kestää ja että hän on vielä sittenkin, jos kaikki kerran loppuu. Että olento, jota en käsitä, antaa olemassaolon toisille olennoille, se vaan on hämärää ja käsittämätöntä. Mutta että oleminen ja olemattomuus itsestään vaihtuisivat toinen toiseksi, se on ilmeinen ristiriitaisuus, se on selvä järjettömyys.

Jumala on järkiolento, mutta miten? Ihminen on järkiolento kun hän tekee järjellisiä johtopäätöksiä, mutta ylimmän järjen ei tarvitse tehdä johtopäätöksiä. Sille ei ole olemassa premissejä ja johtopäätöksiä, ei edes pohdittavia seikkoja. Se on puhtaasti intuitiivinen, se näkee kaiken, mikä on olemassa samalla kuin kaiken, mikä voi olla olemassa. Kaikki totuudet muodostuvat sille yhdeksi ainoaksi käsitteeksi, kuten myös kaikki paikat yhdeksi kohdaksi ja kaikki ajanjaksot yhdeksi hetkeksi. Inhimillinen mahti vaikuttaa välikappaleiden avulla, jumalallinen mahti vaikuttaa itsestään. Jumala voi sentähden, että hän tahtoo, hänen tahtonsa muodostaa hänen voimansa. Jumala on hyvä, ei mikään ole selvempää. Mutta inhimillinen hyvyys ilmenee rakkautena lähimäistä kohtaan, Jumalan hyvyys rakkautena järjestykseen, sillä järjestyksen avulla hän ylläpitää koko olemiston ja sitoo joka osan kokonaisuuteen. Jumala on oikeudellinen, siitä olen varma, sillä oikeus on seuraus hänen hyvydestään. Inhimillinen vääräys on ihmisten oma teko, eikä Jumalan. Siveellinen epäjärjestys,

joka filosofien mielestä todistaa kaitselmusta vastaan, on minun silmissäni päinvastoin todistus sen puolesta. Mutta inhimillinen oikeus ilmenee siinä, että annetaan kullekin mikä hänelle kuuluu ja Jumalan oikeus siinä, että hän vaatii tilille jokaisen vastaamaan siitä, minkä hän on hänelle antanut.

Joskohta minun onnistuu asteittain löytää nämä ominaisuudet, joista minulla ei ole mitään ehdotonta käsitystä, niin tapahtuu se vaan keinotekoisien johtopäätösten, järkeni oikean käyttämisen avulla. Mutta vakuutan ne tosiksi, vaikka en niitä ymmärrä, ja oikeastaan se ei ole mitään vakuuttamista. Turhaan sanon itselleni: Jumala on semmoinen, tuunen sen, minussa on todistuksia siitä; en kuitenkaan sen paremmin ymmärrä kuinka Jumala voi olla sellainen.

Sanalla sanoen, mitä enemmän ponnistelen tutkien hänen ääretöntä olemustaan, sitä vähemmän sitä käsitän. Mutta se on olemassa, ja tämä tieto minulle riittää. Kuta vähemmän sitä ymmärrän, sitä enemmän sitä ihailen. Nöyrytyen sanon sille: olentojen olento, minä olen, koska sinä olet. Kun alituisesti kohdistan ajatukseni sinuun, kohoan olemukseni lähenteille. Viisaimmin käytän järkeäni kun tunnustan sen mitättömyyden sinun edessäsi. Henkeni riemuitsee, heikkouteni on suloinen, kun tunnen sinun suuruutesi painavan minut maahan.

Johdettuani täten aisteilla havaittavista esineistä saamani vaikutuksen ja sisäisen tuntoni avulla, joka saattaa minut arvostelemaan syitä luonnollisen ymmärrykseni mukaan, ne päätötuudet, jotka minulle olivat tärkeät tuntea, on minun vielä tutkiminen mitkä perusjohteet minun tulee niistä saada käytökselleni

ja mitä sääntöjä minun tulee itselleni tehdä täyttääkseni tarkoitukseni maan päällä sen aivoituksen mukaisesti, joka minut on tänne asettanut. Seuraten yhä edelleen omaa menettelytapaa en johda näitä sääntöjä oppineen filosofian periaatteista, vaan löydän ne syvältä sydämeistäni, kirjoitettuin luonnon häviämättömillä kirjaimilla. Minun tarvitsee vaan kysyä itseltäni mitä tahdon tehdä. Kaikki, minkä tunnen hyväksi, on hyvä, kaikki, minkä tunnen pahaksi, on paha. Paras ratkaisija omantunnon asioissa on omatunto, ja ainoastaan silloin, kun sen kanssa tinkii, täytyy turvautua järkeilemisen viisasteluihin. Ensimmäinen kaikista huolista on huoli itsestämme. Mutta kuinka usein kuitenkin sisäinen ääni sanoo meille, että teemme pahoin, kun muiden kustannuksella hankimme itsellemme tyydytystä! Luulemme noudattavamme luonnon vaikutusta, mutta itse teossa sitä vastustamme. Kuunnellessamme mitä se sanoo aisteillemme, emme pane arvoa siihen, mitä se sanoo sydämellemme. Toimiva olento tottelee, vaikutuksenalainen olento käskee. Omatunto on sielun ääni, intohimot ovat ruumiin ääni. Onko ihme, että nämä kaksi ääntä usein vastustavat toisiaan? Ja kumpaa silloin tulee kuulla? Liiankin usein järki meidät pettää, ja meillä on täydellinen oikeus olla sen neuvoja seuraamatta. Mutta omatunto ei petä koskaan, se on ihmisen oikea opas; se on sielulle samaa, mitä vaisto on ruumiille.¹ Ken sitä tottelee, tottelee luontoa eikä

¹ Uudenajan filosofia, joka hyväksyy ainoastaan sen, minkä se selittää, ei ollenkaan huoli ottaa lukuun tuota epä-määräistä ominaisuutta, jota sanotaan vaistoksi ja joka näyt-

pelkää eksyvänsä. Tämä kohta on tärkeä, jatkoi hyväntekijäni, huomattessaan, että tahdoin häntä keskeyttää; sallikaa minun hiukan laajemmin sitä selittää.

Kaiken toimintamme siveellinen arvo on riippuvainen siitä miten itse sitä arvostelemme. Jos on totta, että hyvä on hyvää, tulee näin olla syvimmissä sydämessämme, samoin kuin teoissamme. Ja oikeudellisuuden ensimmäinen palkinto on se, että tuntee sitä harjottavansa. Jos siveellinen hyvyys on luontomme mukainen, ei ihminen voi olla tervehenkinen eikä terveruumiinen muussa tapauksessa kuin että hän on hyvä. Ellei niin ole, jos ihminen on luonnostaan paha, ei hän voi lakata olemasta paha, joutumatta turmioon. Hyvyys on siinä tapauksessa häneen nähden pelkkä rikos luontoa vastaan. Ihminen, joka olisi luotu vahingoittamaan lähimäisiään, kuten susi on luotu kuristamaan saaliinsa, olisi ihmisenä yhtä

tää ajavan eläimiä jotakin päämäärää kohti, ilman että ne ovat saavuttaneet mitään erityistä tietoa. Vaisto on erään etevimmän ajattelijamme mielipiteen mukaan harkintaa vailla oleva tottumus, joka kuitenkin on harkinnan avulla saavutettu. Ja siitä tavasta, miten hän selittää tätä kehitystä, tulee tehneeksi sen johtopäätöksen, että lapset harkitsevat enemmän kuin aikaihmiset. Tämä on niin omituinen paradoksi, että se ansaitsee tulla tarkastelun esineeksi. Laajemmalta puuttumatta tähän kysymykseen kysyn, mikä nimi minun on antaminen sille innolle, millä koirani ahdistelee maamyyriä, joita se ei syö, sille kärsivällisyydelle, jota osottaen se joskus tuntikausia niitä väijyy, sille taidolle, jolla se niihin tarttuu ja heittää ne ulos reiästään sinä hetkenä, jolloin ne pistäyvät esiin mullasta, sitten tappaen ne ja jättäen ne siihen, ilman että kukaan koskaan olisi tuota koiraani sellaiseen metsästykseen harjottanut tai sille ilmoittanut, että juuri siinä piili maamyyriä? Kysyn vielä, ja tämä on tärkeämpää, miksi tuo sama koira ensi kerran,

paljon vääriin suuntaan kehittynyt kuin sääliä tunteva susi eläimenä, ja ainoastaan hyve silloin meissä herättäisi omantunnonvaivoja.

Menkäämme itseemme, nuori ystävä! Tutki-
kaamme, syrjäyttäen kaikki omat etumme, mihin tai-
pumuksemme meidät vievät. Kumpi näky meitä enem-
män miellyttää, vaivojen, vaiko onnen? Kumpi teko
meitä enemmän viehättää ja jättää meihin miellyttä-
vämmän vaikutuksen, kun se on tehty, hyvä vai paha
teko? Kenen kohtaloon te teattereissamme otatte
osaa? Rikoksetko teitä miellyttävät, vuodatatteko
kyyneliä niiden tekijäin puolesta? Kaikki on meille
yhden tekevää, sanotaan, paitsi oma etumme. Ja kui-
tenkin päinvastoin ystävyuden ja inhimillisyyden su-
loisuus lohduttaa meitä tuskissamme, ja nauttiessam-
mekin olisimme liian yksinäisiä ja kurjia, ellei meillä
olisi ketään, jonka kanssa niitä jakaisimme. Ellei

jolloin uhkasin sitä lyödä, heittäytyi selälleen maahan, kápälät
kippurassa, ollen täten rukoilevassa asennossa, joka oli suu-
resti omansa minua lepyttämään? Tässä asennossa se ei suin-
kaan olisi pysynyt, jos minä en olisi antanut itseäni taivuttaa,
vaan jos olisin sitä lyönyt. Mitä! Oliko vallan pieni koirani,
jonka syntymästä ei ollut kulunut pitkää aikaa, jo saavuttanut
moraalisia käsitteitä, ymmärsikö se mitä lempeys ja jalomieli-
syys tietää? Minkä saavutettujen tietojen nojalla se toivoi
lepyttävänsä minut, täten antautuen kokonaan valtaani? Kaikki
maailman koirat menettelevät samanlaisessa tilassa ollen joten-
kin samoin, enkä tässä väitä mitään sellaista, jota ei jokainen itse
voisi huomata todeksi. Suvaitkootpa filosofit, jotka niin ylen-
katseellisesti hylkäävät vaiston, selittää tämän tosiseikan pelk-
kien aistimusten meille hankkimien tietojen avulla. Selittä-
kööt sen tavalla, joka tyydyttää jokaista järkevää ihmistä;
silloin minulla ei enää ole mitään sanottavaa, enkä enää puhu
vaistosta.

ihmisen sydämessä ole mitään siveellistä, niin mistä johtuu tuo sankarillisten tekojen valtaava ihaileminen, tuo innostusta uhkuva rakkaus suuriin henkiin? Missä suhteessa tämä hyveeseen innostuminen on meidän yksityiseen etuumme? Miksi tahtoisin mieluummin olla Cato, joka raatelee sisälmyksiään, kuiu voittava Caesar? Poistakaa sydämistämme tuo rakkaus kauniiseen, ja poistatte samalla koko elämän viehätysten. Se, jonka alhaiset intohimit hänen ahtaassa mielessään ovat tukahuttaneet nämä suloiset tunteet, se, joka aina keskittämällä kaikki itseensä on lopuksi joutunut pitämään ainoastaan itsestään, ei enää voi innostua, hänen jäinen sydämensä ei enää syki ilosta, viehkeä heltyminen ei koskaan saa hänen silmiään kostumaan, hän ei nauti enää mistään. Tuo onneton ei enää tunne, ei enää näe; hän on jo kuollut.

Mutta kuinka paljon lieneekin pahoja ihmisiä maan päällä, on kuitenkin vähän noita raadollisia sieluja, jotka omia etujaan lukuunottamatta ovat tulleet välinpitämättömiksi kaikelle, mikä on oikeata ja hyvää. Vääryys voi meitä miellyttää ainoastaan siinä tapauksessa, että siitä hyödymme; muuten aina tahdomme, että viatonta suojeltaisiin. Jos kadulla tai tiellä näemme väkivallan- tai vääryydenteon, niin heti sisimmässä sydämessämme syttyy vihan ja paheksu- misen tunne, joka saattaa meidät pitämään sorretun puolta. Mutta mahtavampi voima pidättää meitä; laki ottaa meiltä oikeuden suojella viattomuutta. Jos taas päinvastoin joku laupeuden- tai jalomielisyyden- teko tapahtuu silmiemme edessä, niin minkä ihailun, minkä rakkauden se meissä herättää! Ken ei silloin sanoisi itsekseen: minä olisin tahtonut tehdä samoin.

Meihin nähden on varmaan yhdentekevää, onko joku ihminen kaksituhatta vuotta sitten ollut paha tai hyvä, ja kuitenkin vanhanajan historia meitä liikuttaa aivan kuin sattuisivat sen tapaukset meidän päivinämmä. Mitä minun on tekemistä Catilinan rikosten kanssa? Tarvitseeko minun ehkä pelätä joutuvani hänen uhriin? Miksi siis kammoan häntä aivan yhtä suuresti kuin olisi hän aikalaiseni? Emme vihaa pahoja ainoastaan sentähden, että he voivat meitä vahingoittaa, vaan sentähden, että he ovat pahoja. Emme ainoastaan itse tahdo olla onnellisia, tahdomme myöskin muut onnellisiksi. Ja kun tuo onni ei mitenkään haittaa meidän onneamme, se sitä vaan lisää. Sanalla sanoen tunnemme vasten tahtoaammekin sääliä onnettomuuteen joutuneita kohtaan; kun näemme heidän onnettomuutensa, kärsimme siitä. Turmeltuneimmatkaan eivät voi kokonaan kadottaa sitä ominaisuutta; usein se saattaa heidät ristiriitaan oman itsensä kanssa. Ryöväri, joka ryöstää ohikulkevia, poistaa siitä huolimatta köyhän miehen puutteita, ja raain murhamies tukee tainnoksiin mennyttä ihmistä.

Puhutaan omantunnon äänestä, joka salaisesti rankaisee salatut rikokset jopa usein saattaa ne ilmi. Oi, ken meistä ei olisi koskaan kuullut tuota häiritsevää ääntä! Puhutaan kokemuksen perusteella ja tahdottaisiin tukahuttaa tuo tyrannimainen tunto, joka meille tuottaa niin paljon vaivoja. Totelkaamme luontoa; olemme silloin oppivat tuntemaan miten lempeästi se hallitsee ja miten suloiselta tuntuu, kun sitä toteltuaan voi antaa itselleen hyvän todistuksen itseltään. Paha ihminen pelkää itseään ja koettaa itseään paeta. Hän on iloinen kohdistuessaan huomionsa

ulkopuolelle itseään. Hän kääntää levottomat katseensa ympärilleen ja etsii jotakin seikkaa, joka häntä huvittaisi. Ilman katkeraa ivaa, ilman loukkaavaa pilkkaa hän olisi alati surullinen. Rienaava nauru on hänen ainoa huvinsa. Kunnan ihmisen hilpeys sitävastoin on sisäistä laatua. Hänen naurunsa ei ole pahanilkistä, vaan iloista; hänellä on hilpeytensä lähde itsessään, hän on yhtä iloinen yksinään kuin seurassa. Hän ei ota tyytyväisyyttään niiltä, jotka häntä lähestyvät, vaan jakaa sitä heille.

Luokaa silmänne kaikkiin maailman kansakuntiin, lukekaa läpi kaikki historiat. Noissa niin monissa epäinhimillisissä ja oudoissa tavoissa palvella Jumalaa, tuossa tapojen ja luonteiden tavattomassa erilaisuudessa huomaatte kauttaaltaan vallitsevan samojen siveellisten periaatteiden, saman tiedon hyvästä ja pahasta. Vanha pakanallinen maailma synnytti inhottavia jumalia, joita täällä maan päällä olisi rangaistu rikollisina ja jotka tarjosivat ylimpänä onnellisuutena rikoksilla ja tyydytetyillä intohimoilla saavutettua onnea. Mutta turhaan oikeaksi pyhitetty rikos astui ikuisesta olopaikastaan maan päälle; siveellinen vaisto ajoi sen pois ihmissydämistä. Samalla kun ylistettiin Jupiterin irstailuja, ihailtiin Ksenokrateen kohtuullisuutta. Siveä Lukretia ihaili siveetöntä Venusta. Sankarillinen roomalainen uhrasi pelon Jumalille; hän palveli jumalaa, joka oli silponut isäänsä ja kuoli nurisematta oman isänsä käden kautta. Mitä suurimmat miehet kunnioittivat mitä halveksittavimpia jumaluuksia. Luonnon pyhä ääni, jumalien ääntä voimakkaampana, teki itsensä kunnioitetuksi maan päällä ja näytti siirtävän rikoksen ja rikolliset taivaaseen.

Ihmisen sisimmässä sielussa siis on synnynnäinen oikeuden ja hyvyyden periaate, jonka mukaan me omista perusohjeistamme huolimatta tuomitsemme omat ja muiden teot hyväksi tai pahoiksi. Tälle perukselle annan omantunnon nimen.

Mutta tätä sanaa lausuessani kuulen niin sanottujen viisaiden joka taholla nostavan suuren huudon: Lapsuuden erehdyksiä, kasvatuksesta johtuneita ennakokoluuloja; näin he kaikki yhdessä huutavat. Ihmishengessä muka ei ole mitään, mikä ei olisi kokemuksen kautta saatua, ja me teemme johtopäätöksemme joka asiasta ainoastaan omaksumiemme käsitteiden nojalla. Eivätkä he vielä pysähdy tähän. He uskaltaavat edelleen kieltää tuon ilmeisen ja yleisen yhtäläisyyden eri kansakuntien välillä, ja ihmisten päättelemistävän aivan päivänselvää yhdenkaltaisuutta vastustaakseen he noutavat pimeydestä jonkun salaperäisen heille yksin tunnetun esimerkin, ikäänkuin kaikki luontaiset taipumukset olisivat tyhjäksi tehdyt yhden kansan turmeltumisen tähden ja ikäänkuin koko suku olisi kelvoton, niin pian kuin siinä on muutama epä-sikiö. Mitä hyötyä on kaikkea epäilevällä Montaig-nella siitä, että vaivaa itseään kaivamalla esiin jostakin maailman kolkasta tavan, joka on vastainen oikeuden käsitteelle? Mitä häntä hyödyttää uskoa mitä epäilyttävimpien matkailijoiden auktoriteettiin ja kieltää tuo auktoriteetti mitä kuuluisimmilta kirjailijoilta? Kumoaisivatko muutamat tuskin uskottavat, paikallisiin ja meille tuntemattomiin syihin perustuvat oimittuiset tavat yleisen johtopäätöksen, joka on tehty kaiken muun suhteen toisilleen vastaisten, mutta tässä ainoassa suhteessa yhtäpitävien kansojen yhdenkal-

taisuuden perusteella. Oi Montaigne, sinä joka ylpeilet suoruudestasi ja totuudenrakkaudestasi, ole suora ja tosi, jos tämä on filosofille mahdollista, ja sano minulle onko maailmassa maata, jossa vakaumuksestaan kiinnipitäminen, lempeys, hyväntekeväisyys, jalomielisyys katsottaisiin rikokseksi, missä kunnan miestä halveksittaisiin ja petollista kunnioitettaisiin?

Kukin, sanotaan, auttaa yhteishyvää oman etunsa vuoksi. Mistä sitten johtuu se seikka, että oikeamielinen ihminen auttaa sitä omaksi vahingokseen? Mitä merkitsee mennä kuolemaan omaksi edukseen? Epäilemättä ei kukaan toimi muun vuoiksi kuin omaksi edukseen. Mutta ellei ole olemassa siveellistä hyvää, joka on otettava lukuun, ei voida oman edun avulla koskaan selittää muita kuin pahojen ihmisten tekoja. Onpa uskottavaa, ettei koetetakaan mennä pitemmälle. Olisipa liian katala sellainen filosofia, joka joutuisi puolaan hyveellisten tekojen suhteen, jonka harrastajat eivät voisi niistä muuten selviytyä kuin keksimällä niille alhaisia tarkoituksia ja hyveettömiä aiheita ja jonka olisi pakko halventaa Sokratesta ja parjata Regulusta. Jos joskus mokomat opit voisivat ruveta itämään meidän keskuudessamme, niin luonnon ja järjen ääni heti nousisi niitä vastaan, eikä se sallisi yhdenkään niiden tunnustajan puhdistaa itseään sillä, että hän on vakaumuksesta, mikä on.

Minun tarkoitukseni ei ole tässä ryhtyä mefyysillisiin selittelyihin, jotka menevät sekä minun ymmärrykseni että teidän ymmärryksenne yli ja jotka lopulta eivät johda mihinkään tulokseen. Olen jo teille sanonut, etten tahdo filosofeerata kanssanne, vaan että tahdon auttaa teitä neuvottelemaan sydä-

mennne kanssa. Jos tunnette, että olen oikeassa, niin se minulle riittää, vaikka kaikki filosofit näyttäisivät toteen, että olen väärässä.

Näyttääkseni olevani oikeassa, minun vaan tarvitsee saattaa teidät erottamaan hankkimamme käsitteet synnynnäisistä, luontaisista käsitteistämme. Sillä tunnumme, ennenkuin opimme tuntemaan, ja koska emme opi tahtomaan omaa hyväämme ja karttamaan omaa pahaamme, vaan omaamme tuon vaiston luonnostamme, niin samoin rakkaus hyvään ja viha pahaa kohtaan ovat meille yhtä luontaiset kuin rakkaus itseemme. Omantunnon toiminta ei ole johtopäätöksien tekemistä, vaan se on tuntemista. Joskohta kaikki mielteemme tulevat ulkoapäin, ovat ne tunteet, jotka määräävät noiden mielteiden arvon, meissä itsessämme, ja ainoastaan tunteiden kautta meillä on tieto sopivaisuudesta ja sopimattomuudesta meidän ja olioiden välillä sekä siitä, pitääkö meidän niitä etsiä, vai karttaa.

Olemassaolo on meille samaa kuin tunteminen. Tunteemme ovat kieltämättä aikaisemmat kuin älyllisyytemme; meillä on ollut tunteita, ennenkuin meillä oli käsitteitä.¹ Mikä tahansa lieneekin syy olemassa-

¹ Käsitteet ovat muutamissa suhteissa tunteita ja tunteet käsitteitä. Nämä molemmat nimet sopivat jokaiselle mielelle, joka kääntää huomionsa joko mielteiden esineeseen tai meihin itseemme, joissa mielle syntyy. Ainoastaan tämänkaltaisten sielullisten vaikutelmien järjestys määrää kumpi nimi on sopivampi. Jos ensin käännämme huomionsa mielteiden aiheuttajaan, emmekä ajattele itseämme muuten kuin vasta narkinnan johdosta, niin tuo mielle on käsite. Jos sitävastoin ulkoa saamamme vaikutelma ensin kiinnittää meidän huomionsa ja jos ainoastaan harkinnan kautta ajattelemme sen aiheuttajaa, on tuo vaikutelma tunne.

oloomme, se syy on huolehtinut säilymisestämme antaen meille luontomme mukaiset tunteet, eikä voitane kieltää, etteivät ainakin ne olisi synnynnäisiä. Mitä yksilöön tulee, nämä tunteet ovat: rakkaus itseämme kohtaan, kivun pelko, kuoleman kauhu, hyvinvoinnin halu. Mutta jos ihminen on luonnostaan yhteiskuntaoloihin taipuva, jota seikkaa ei voi epäillä, tai ainakin yhteiskunnalliseksi tarkoitettu, on hän se ainoastaan muiden synnynnäisten, sukuunsa suhtautuvien tunteiden kautta. Sillä jos vaan tarkastelee ruumiillista tarvetta, huomaa että se kaiketi enemmän vierottaa ihmisiä toisistaan, kuin heitä lähentää toisiinsa. Nyt syntyy omantunnon vaikuttava ääni tästä kaksinaisesta suhteesta itseensä ja lähimäisiinsä. Se, että tietää mikä on hyvää, ei vielä ole samaa kuin että sitä rakastaisi. Ihmisellä ei ole hyvästä synnynnäistä tietoa. Mutta heti kun järki tekee sen ihmiselle tunnetuksi, hänen omatuntonsa saattaa hänet sitä rakastamaan. Ja tämä tunne on synnynnäinen.

En näin ollen luule, ystäväiseni, olevan mahdollonta selittää omantunnon välitöntä, itse järjestä riippumatonta perustaa luonnostamme johtuvien seurauksien avulla. Ja joskin se olisi mahdollonta, niin se toiselta puolen ei ole tarpeellistakaan. Sillä koska ne, jotka kieltävät tämän koko ihmissuvun tuntemaan ja tunnustamaan peruksen, eivät millään tavalla todista sen olenattomuutta, vaan tyytyvät ainoastaan tätä olenattomuutta väittäen puolustamaan, niin me, vakuuttaessamme sen olevan olemassa seisomme yhtä vankalla pohjalla kuin he ja meillä on vielä sisäinen todistus, omantunnonääni, joka todistaa omasta puolestaan. Joskin arvostelukykyimme ensi valossa

aluksi häikäistymme ja oliot näyttäyivät meille hämärinä, sekavina, niin odottakaamme siksi, kunnes heikot silmämme uudelleen aukenevat ja vahvistuvat, ja pian näenimme nuo samat oliot järjen valossa semmoisina, kuin luonto ne meille alusta asti on näyttänyt. Tai olkaamme yksinkertaisempia ja vähemmän turhamielisiä, tyytykäämme niihin alkuperäisiin tunteihin, jotka huomaamme itsessämme, koska kerran tutkimisemme, ellei se johda meitä harhaan, aina johtaa meidät niihin.

Omatunto, omatunto! Jumalallinen vaisto! Kuolematon, taivaallinen ääni, tietämättömän, rajoitetun, mutta järjellisen ja vapaan olennon erehtymätön opas! Pettämätön hyvän ja pahan tuomari, sinä, joka teet ihmisen Jumalan kaltaiseksi! Sinä olet ihmisen luonnon täydellisyyden, hänen tekojensa siveellisyyden aiheuttaja. Ilman sinua en itsessäni tunne olevan mitään muuta, joka kohottaisi minut eläintä ylemmäksi, kuin tuo surkea etnoikeus harhailta erehdyksestä erehdykseen säännöttömän ymmärryksen ja perustaa vailla olevan järjen avulla.

Olemme täten, Jumalan kiitos, päässeet vapaiksi koko tuosta pelottavasta filosofiasta. Voimme olla ihmisiä olematta oppineita. Vapautettuina kuluttamasta elämäämme moraalin tutkimisessa meillä on mitä vähimmillä kustannuksilla saatavissa varmempi opas tässä äärettömässä inhimillisten mielipiteiden sokkelossa. Mutta se ei vielä riitä, että tämä opas on olemassa. Tulee osata tunnustaa se ja seurata sitä. Jos se puhuu joka sydämelle, niin miksi on niin vähän niitä, jotka sitä kuuntelevat? Siksi, että se puhuu meille luonnon kielellä, jonka kaikki on saattanut meidät unhottamaan. Omatunto on ujo; se rakastaa

yksinäisyyttä ja rauhaa. Maailma ja melu sitä pelästyttävät. Ennakkoluulot, joista sen väitetään syntyneen, ovat sen pahimmat viholliset; se pakenee niitä tai vaikenee niiden edessä. Niiden meluava ääni tukehtuttaa sen äänen ja estää sitä pääsemästä kuuluviin. Innottelevaisuus rohkenee sitä matkia ja kehottaa sen nimessä rikokseen. Tuntien itsensä hylätyksi se vihdoin menettää rohkeutensa. Se ei enää puhu, se ei enää meille vastaa. Ja kun niin kauan on sitä halveksinut, on yhtä vaivalloista taas saada se takaisin kuin oli saada se karkotetuksi.

Kuinka usein olen tutkiessani väsynyt, kun olen tuntenut rintani kylmyyttä! Kuinka usein surumielisyys ja ikävä, vuodattaen myrkkyyään ensimmäisiin mietiskelyihini, tekivät ne minulle sietämättömiksi! Kuivettunut sydämeni omisti totuudenrakkaudelle ainoastaan heikon, laimean innon. Sanoin itsekseni: Miksi vaivata itseään etsimällä semmoista, jota ei ole olemassa. Siveellinen hyvä on pelkkä haave. Ei ole mitään muuta hyvää kuin aistilliset nautinnot. Oi jos kerran on kadottanut henkisten nautintojen maun, kuinka silloin on vaikeata saada se takaisin! Kuinka paljon vaikeampaa kuitenkin on saada sitä, ellei sitä koskaan ole ollut! Jos olisi olemassa ihminen, niin kurja, ettei hän elämänsä aikana olisi tehnyt mitään, jonka muisto saattaisi hänet tyytyväiseksi itseensä ja iloiseksi siitä, että on elänyt, niin tämä ihminen ei koskaan kykenisi tuntemaan itseään. Ja voimatta tuntea, mikä hyvyys piilee hänen luonnossaan, hän olisi pakosta paha ja ikuisesti onneton. Mutta luuletteko, että maan päällä olisi ainoatakaan ihmistä, niin turmeltunutta, ettei hän koskaan olisi tuntenut sydämes-

sään taipumusta tehdä hyvää? Tuo taipumus on niin luonnollinen ja niin suloinen, että on mahdotonta sitä aina vastustaa, ja muisto siitä ilosta, jonka se kerran on aiheuttanut, riittää elvyttämään sitä yhä uudelleen. Ikävä kyllä, sitä on alussa vaikea tyydyttää, on tuhansia syitä olla noudattamatta sydämen taipumusta. Väärä viisaus pidättää sitä inhimillisen minän ahtaiden rajojen sisällä, ja tuhansia miehuullisia ponnistuksia tarvitaan, ennenkuin uskaltaa mennä noiden rajojen yli. Hyvän teon palkinto on sen tekemisen tuottama mielihyvä, ja tämän palkinnon saa vasta kun on sen hyvin ansainnut. Ei mikään ole viehättävämpää kuin hyve, mutta siitä täytyy nauttia, jotta sen huomaisi. Kun sitä tahtoo itselleen saada, se ensin muuttaa itsensä tuhansiin pelottaviin muotoihin, kuten tarun Proteus, ja näyttäytyy lopuksi omassa muodossaan vaan niille, jotka eivät ole väsyneet sitä tavoittelemasta.

Alituisesti taistellen luontaisten tunteiden kanssa, jotka puhuivat minulle yhteishyvän puolesta, ja järkeni kanssa, joka kohdisti kaikki minuun itseäni, olisin koko elämäni ajan häälynnyt näiden kahden seikan välillä, tehden pahaa, rakastaen hyvää, aina vasten omaa itseäni, ellei uusi selkeys olisi valaissut sydäntäni ja ellei mielipiteitäni varmistava totuus olisi edelleen vakaannuttanut elämäntapaani ja saattanut minua sopusointuun itseni kanssa. Turhaan koetetaan perustella hyvettä yksistään järjen pohjalla. Mikä varma perusta sille siten voitaisiin antaa? Hyve, sanotaan, on järjestyksen rakkautta. Mutta voiko sitten tämä rakkaus minusssa olla voimakkaampi kuin oman hyvinvointini rakkaus? Annettakoon minulle selvä

ja riittävä syy, jonka nojalla voisin edelliselle antaa etusijan. Pohjaltaan tuo heidän luultu perustuksensa on pelkkää sanaleikkiä, sillä minä puolestani voin sanoa, että pahe on järjestyksen rakkautta, vaikka toiseen suuntaan. Kaikkiällä, missä on tunnetta ja älyllisyyttä, on olemassa jonkunmoinen siveellinen järjestys. Ero on siinä, että hyvä ihminen järjestyy suhtautuen kokonaisuuteen, mutta paha järjestää kokonaisuuden suhtautumaan itseensä. Jälkimäinen tekee itsensä olemiston keskukseksi, edellinen mittaa säteensä ja pysyy kehässä. Silloin hyvä ihminen on järjestynyt oikeaan suhteeseen Jumalaan, joka on yhteinen keskus, ja luotuihin, jotka kaikki muodostavat konsentrisia ympyröitä. Ellei Jumaluutta ole, on ai-noastaan paha järjellinen; hyvä ihminen toimii silloin järjettömästi.

Oi lapseni, jospa kerran voisitte tuntea mistä raskaasta taakasta on vapautunut, kun tyhjennettyään inhimillisten mielipiteiden turhuuden kalkin ja maistettuaan intohimojen katkeruutta, vihdoin löytää niin läheltä itseään viisaudentien, tämän elämän vaivojen palkinnon ja sen onnenlähteen, jonka suhteen on ollut epätoivoisa. Kaikki luonnonlain säätämät velvollisuudet, jotka ihmisten vääräys melkein oli hivuttanut pois sydämestäni, painuvat siihen uudelleen, kun kuulen mainittavan iankaikkista oikeutta, joka ne minulle määrää ja joka näkee, täytänkö ne. Tunnen itsessäni enää vaan suuren hyvää tahtovan olennon työn ja välikappaleen, olennon, joka tekee hyvää ja tekee minullekin hyvää, jos tahtoni mukautuu hänen tahtonsa mukaan ja jos minä oikein käytän vapauttani. Suostun hänen säätämäänsä järjestykseen, varmana siitä,

että itse kerran tulen täydellisesti siitä nauttimaan ja siinä olemaan onnellinen. Sillä mikä onnellisuus on suloisempi kuin se, että tuntee itsensä kuuluvaksi järjestelmään, jossa kaikki on hyvin. Kun kipu minua ahdistaa, kannan sitä kärsivällisesti ajatellen, että se on ohimenevä ja että sen aiheuttaa ruumis, joka ei ole minulle olennainen. Jos ilman todistajia teen hyvän työn, tiedän, että se kuitenkin huomataan, ja huolehdin käytöksestäni tässä elämässä tulevaa varten. Kärsiessäni vääryyttä sanon itselleni: Oikeamielinen olento, joka ohjaa kaikkea, kyllä tietää antaa minulle hyvitystä. Ruumiini tarpeet, elämäni kärsimykset tekevät minulle ajatuksen kuolemasta siedettävämmäksi. Minulla on vaan vähemmän siteitä katkaistavana, kun kerran täytyy jättää kaikki.

Minkätähden sieluni on aistimieni alainen ja kahlehdittu tähän ruumiiseen, joka sitä orjuuttaa ja kiusaa? En siitä tiedä mitään. Olenko minä tunkenut Jumalan salaisuuksiin? Mutta saatan olematta julkean rohkea tehdä yksinkertaisia olettamia. Ajattelen itsekseni, että jos ihmishenki olisi jäänyt vapaaksi ja puhtaaksi, mitä ansiokasta siinä silloin olisi, että se rakastaisi ja noudattaisi järjestystä, jonka se huomaisi ja jonka rikkomisesta sillä ei olisi mitään etua. Se olisi onnellinen, se on totta, mutta sen onnesta puuttuisi korkein aste: hyveen kunnia ja hyvä todistus omasta itsestään. Se olisi ainoastaan enkelien kaltainen, mutta epäilemättä hyveellinen ihminen on kerran oleva jotakin enempiä kuin ne. Koska sielu on yhtä voimakkailla kuin käsittämättömillä siteillä yhdistetty kuolevaiseen ruumiiseen, panee tämän ruumiin säilyttämisen huoli sielun asettamaan

kaiken johonkin suhteeseen sen kanssa ja saattaa sielun harrastamaan sellaista, mikä on vastaista yleiselle järjestykselle, jota sielu kuitenkin kykenee havaitsemaan ja rakastamaan. Näin ollen vapauden oikea käyttäminen koituu sielulle samalla sekä ansioksi että palkinnoksi, ja se valmistaa itselleen ainaisen onnen taistelemalla maallisia intohimoja vastaan ja ylläpitämällä alkuperäistä tahtoansa.

Jos nyt siinäkin alennustilassa, jossa tämän elämän aikana olemme kaikki alkuperäiset taipumuksemme ovat oikeutettuja, kaikki paheemme johtuvat meistä itsestämme, niin miksi valitamme olevamme niiden ikeen alaisia? Miksi moitimme kaiken luoja niistä vaivoista, jotka itse hankimme itsellemme ja niistä vihollisista, joita itse asestamme itseämme vastaan? Oi, älkäämme turmelko ihmistä! Silloin hän aina on oleva hyvä, vailla kärsimyksiä ja aina onnellinen, vapaana omantunnonvaivoista. Rikokselliset, jotka sanovat pakosta tehneensä rikoksensa, ovat yhtä valheellisia kuin kurjia ihmisiä. Mitenkä he eivät ollenkaan huomaa, että heikkous, joka panee heidät valittamaan, on heidän oma aiheuttamansa, että heidän ensimmäinen turmeltumisensa johtuu heidän omasta tahdostaan, että tahtomalla ensin antautua viettelemyksien valtaan lopuksi sen tekevät vasten tahtoansakin ja tekevät ne siten vastustamattomiksi? Epäilemättä ei enää riipu heistä, tahtovatko olla pahoja ja heikkoja, vai eivätkö, mutta heidän vallassaan oli olla tulematta sellaisiksi. Oi miten helposti olisimme itsemme ja intohimojemme valtiaat tämänkin elämän kestäessä, jos ymmärtäisimme silloin, kun meillä ei vielä ole mitään pysyväisiä tottumuksia ja kun hen-

kemme alkaa varttua, kiinnittää huomiomme niihin seikkoihin, jotka tulee tuntea, voidaksemme oikein antaa arvonsa niille, joita emme tunne, jos vakavasti tahtoisimme kehittää henkisiä lahjojamme, emme loistaaksemme muiden silmissä, vaan ollaksemme hyviä ja viisaita luontomme mukaisesti ja tehdäksemme itsemme onnellisiksi täyttämällä velvollisuutemme. Tämä harrastus tuntuu meistä ikävältä ja vaivalloiselta, koska ajattelemme sitä vasta silloin, kun jo olemme paheen turmelemat ja kokonaan intohimojemme vallassa. Muodostamme itsellemme varmat mielipiteet, ennenkuin vielä tunnemme hyvän ja pahan. Ja käyttämällä siten kaiken suhteen tätä väärää mittaa, emme anna yhdellekään seikalle sen oikeata arvoa.

On erittäinkin yksi ikäkausi, jolloin vielä vapaa, mutta palava, levoton, tuntematonta onnea halajava sydän etsii tätä arvoa uteliaana, epävarmana, aistien pettämänä ja kiintyy lopuksi sen valhekuvaan, luullen löytävänsä sen sieltä, missä se ei ole. Nämä harhanäöt ovat mitä minuun tulee kestäneet liiankin kauan. Oi, olen liian myöhään oppinut ne tuntemaan enkä ole voinut niitä kokonaan karkottaa. Ne kestävät yhtä kauan kuin tämä kuolevainen ruumis, joka on niiden aiheuttaja. Mutta ainakin ne turhaan viettelevinä minulle näyttäytyvät; ne eivät enää minua petä. Tunnen ne siksi, mitä ne ovat ja halveksin niitä, vaikkakin niitä seuraan. Kaukana siitä, että niissä näkisin onneni lähteen, näen niissä sen ehkäisijän. Kaihoan sitä hetkeä, jolloin ruumiinesteistä vapaana olisin minä itse, jolloin olisin vapaa ristiriidasta, jakautumisesta, jolloin en tarvitsisi muuta kuin itseäni, ollakseni onnellinen. Tosin olen onnellinen

jo tässä elämässä, minä kun pidän kaikkia sen vaivoja vähäpätöisinä ja katson sitä melkein vieraaksi olemukselleni, ja kun kaikki tosihyvä, jonka siitä voin saada, riippuu itsestäni.

Kohotakseni jo edeltäpäin niin paljon kuin mahdollista tähän onnen, voiman ja vapauden tilaan, harjotan henkeäni mietiskelemällä yleviä asioita. Mietiskelen kaikkeuden järjestystä, en selittääkseni sitä turhilla järjestelmillä, vaan lakkaamatta ihaillekseni siinä ilmaantuvaa viisasta luojaa. Keskustelen hänen kanssaan, annan hänen jumalallisen olemuksensa läpikutunkea kaikki henkiset lahjani. Hellyn hänen hyvistä teoistaan, siunaan häntä hänen antimistaan, mutta en häntä rukoile. Mitä häneltä pyytäisin? Ettäkö hän minun tähteni muuttaisi kaiken olevaisen järjestyksen, ettäkö hän minun hyväkseni tekisi ihmeen? Minä, jonka ennen kaikkea tulee rakastaa hänen viisautensa säätämää ja hänen kaitselmuksensa ylläpitämää järjestystä, minäkö tahtoisin, että tämä järjestys minun tähteni häiriytyisi? Ei, sellainen julkea anominen ansaitsisi ennemmin rangaistusta kuin että se täytettäisiin. En myöskään häneltä pyydä voimaa tehdä hyvää; miksi näet häneltä pyytäisin sellaista, jonka hän on minulle antanut? Eikö hän ole antanut minulle omaatuntoa, voidakseni rakastaa hyvää, ja järkeä, voidakseni sen tuntea, sekä vapautta, voidakseni sen valita? Jos teen pahoin, en voi itseäni millään puhdistaa, sillä teen niin sentähden, että niin tahdon. Jos pyydän häntä muuttamaan tahtoni toiseksi, se on samaa, kuin pyytäisin häneltä mitä hän pyytää minulta. Se on samaa kuin tahtoa, että hän tekisi minun tehtäväni ja minä siitä saisin palkan. Olla tyytymä-

tön tilaansa on sama kuin tahtoa, ettei enää olisi ihminen, tahtoa muuta kuin olevaista, s. o. tahtoa epäjärjestyttä ja pahaa. Oikeuden ja totuuden lähde, laupias, hyvä Jumala! Luottamuksessani sinuun on sydämeni ylin toivo se, että sinun tahtosi tapahtuisi. Yhdistämällä oman tahtoni sinun tahtosi teen minkä sinä teet, mukaudun sinun hyvyyteesi. Jo ennakolta luulen olevani osallinen ylimmästä onnellisuudesta, joka on hyvyytesi palkka.

Sen oikeutetun epäilyksen tähden, joka minulla on itseni suhteen, pyydän häneltä tai oikeammin odotan hänen oikeudellisuudeltaan yhtä ainoata seikkaa, nimittäin sitä, että hän, jos erehdyn, korjaa erehdykseni, jos tämä on minulle vaarallinen. Olen rehellinen ihminen ja tunnustan sentähden, etten ole erehtymätön. Minun mitä varmimmilta totuuksilta näyttävät mielipiteeni ovat ehkä kaikki väärinä. Sillä mikä ihminen ei pitäisi kiinni omista mielipiteistään ja kuinka monet ihmiset ovat yhtä mieltä joka asian suhteen? Minua pettävät harhaluulot johtuvat kyllä minusta itsestäni, mutta hän yksin voi minut niistä parantaa. Olen tehnyt kaiken, minkä olen voinut, päästäkseni tuntemaan totuuden, mutta sen lähde on liian korkealla. Jos voimani eivät riitä mennäkseni etemmäksi, niin mistä voidaan minua syyttää? Silloin tulisi totuuden lähestyä minua.

Kunnon pappi oli puhunut innokkaasti. Hänen mielensä oli liiketuksen vallassa, ja niin oli minunkin mieleni. Luulin kuulevani jumalallisen Orpheuksen laulavan ensimmäisiä hymnejään ja opettavan ihmisille miten jumalia on palveltava. Siitä huolimatta minulla oli koko joukko vastaväitteitä tehtävänä, sen huoma-

sin. Mutta minä en tehnyt ainoatakaan, koska ne olisivat olleet omiaan enemmän hämmentämään kuin vakuuttamaan ja koska minulla oli sama sisäinen vakaumus kuin hänelläkin. Mikäli hän omantuntonsa mukaisesti minulle puhui, minun omatuntoni tuntui vahvistavan hänen sanojaan tosiksi.

Ne mielipiteet, jotka juuri olette minulle esittänyt, sanoin hänelle, näyttävät minusta uudemmilta siihen nähden, mitä ette sano tietävänne, kuin siihen nähden, mitä näytätte uskovan. Huomaan niissä melkein kauttaaltaan teismiä eli luonnollista uskontoa, jonka kristityt mielellään tahtovat sekoittaa ateismiin eli uskonottomuuteen, vaikka se on sille vallan päinvastainen oppi. Mutta katsoen siihen tilaan, missä tällä hetkellä olen uskoon nähden, minun tulee siinä enemmän vahvistua kuin heikontua, ja minusta tuntuu vaikealta olla vallan teidän kannallanne, kun en ole yhtä viisas kuin te. Ollakseni kuitenkin yhtä vakava-aikeinen, tahdon asiaa itsekseni pohtia. Minuakin tulee sisäinen tunne johtamaan, kuten teitä, ja te olette itse minulle huomauttanut, että ei ole hetken asia saada sitä vaikuttamaan, kun kauan on pakottanut sen vaikenemaan. Olen painanut sananne sydämeeni; minun täytyy niitä miettiä. Jos tarkkan mietiskelyn jälkeen saan saman vakaumuksen kuin te, olette te minun viimeinen apostolini ja minä olen teidän proselyyttinne kuolemaan asti. Opettakaa kuitenkin minua edelleenkin. Olette sanonut minulle vasta puolet siitä, mikä minun tulee tietää. Puhukaa minulle ilmestyksestä, pyhästä raamatusta, noista hämäristä dogmeista, joiden suhteen lapsuudestani saakka olen ollut epä tietoinen, voimatta niitä käsit-

tää ja niihin uskoa, ja tietämättä hylätäkö vai hyväksyä ne.

Pyyntösi täytän kernaasti, poikani, sanoi hän syleillen minua, tahdon sanoa kaikki, mitä ajattelen. En suinkaan aio avata sydäntäni ainoastaan puoleksi, mutta se toivomus, jonka juuri minulle ilmaisitte, oli välttämätön, ennenkuin saatoin tuntea olevani oikeutettu puhumaan teille peittelemättä. Tähän asti en teille ole sanonut mitään, josta en luulisi teillä olevan hyötyä ja josta minulla sydämessäni ei olisi täydellinen vakaumus. Sen tutkistelun laita, joka vielä on tekemättä, on aivan toinen. Näen siinä vaan hämmennystä, salaperäisyyttä, hämäryyttä; en siihen tuo lisäksi muuta kuin epävarmuutta ja epäilystä. Vapisten teen päätökseni ryhtyä siihen ja tulen puhumaan teille pikemmin epäilyksistäni kuin mielipiteistäni. Jos teidän mielipiteillänne olisi lujempi pohja, niin epäröisin esittää teille omia mielipiteitäni, mutta siinä tilassa, missä nyt olette, on teille hyödyllistä ajatella kuten minä.¹ Älkää muuten antako sanoilleni muuta arvoa kuin minkä järkenne sallii. En näet tiedä, vaikka olisin erehtynyt. On vaikeata asioita pohtiessa olla toisinaan käyttämättä varmuuteen vivahtavia sanoja, mutta muistakaa, että kaikki minun varmat väitteeni tässä kohden ovat pelkkiä epäilemisen aiheita. Etsikää itse totuutta. Minä puolestani lupaan teille ainoastaan puhuvani ilman vilppiä.

Näette minun esityksessäni ainoastaan luonnonuskonnon. Tuntuu sangen oudolta ajatella, että kai-

¹ Tämän luullakseni tuo kunnan apulaispappi voisi vielä tänäänkin sanoa yleisölle.

paisimme muuta uskontoa. Miten voin tietää, että minulla olisi se tarve? Missä suhteessa olen syyllinen, kun palvelen Jumalaa niiden tiedonlahjojen mukaisesti, jotka hän suo minun hengelleni ja niiden tunteiden mukaisesti, jotka hän sydämessäni herättää? Mikä on se siveellinen puhtaus, mikä se ihmiselle hyödyllinen ja säättäjälleen kunniaa tuottava dogmi, jonka saatan johtaa positiivisesta opista, mutta en, tuota oppia tuntematta, luontaisten taipumusten oikeasta käyttämisestä? Näyttäkää minulle mitä pitää lisätä luonnonlain säättämiin velvollisuuksiin Jumalan kunniaksi, yhteiskunnan hyväksi ja omaksi edukseni ja minkä semmoisen hyveen te johdatte uudesta uskosta, ettei se olisi seuraus minun opistani. Ylevimmät ajatuksemme Jumalasta saamme ainoastaan järjen kautta. Katselkaa luonnon vaihtelevaa näkyä, kuunnelkaa sisäistä ääntä. Eikö Jumala ole ilmaissut kaikkea silmillemme, omalletunnonllemme ja arvostelukyvyllemme? Mitä ihmiset voivat meille ilmaista lisäksi? Heidän selityksensä vaan alentavat Jumalan arvoa, sillä niiden kautta Jumalalle annetaan inhimillisiä intohimoja. Kaukana siitä, että erityiset dogmit tekisivät käsityksen suuresta olennosta selvemmäksi, ne sitä vaan hämmentävät. Ne eivät jalosta sitä, vaan halventavat sitä ja lisäävät sitä peittävään salaperäisyyteen mielettömiä ristiriitaisuuksia, tehden ihmiset ylpeiksi, suvaitsemattomiksi ja julmiksi sekä saattaen rauhan asemesta tulen ja miekan raivoten vallitsemaan maan päällä. Kysyn itseltäni mitä tämä kaikki hyödyttää, osaamatta siihen vastata. Näen siinä vaan ihmisten rikokset ja ihmissuvun onnettomuudet.

Minua vastaan väitetään ilmestyksen olevan vält-

tämättömän, jotta ihmiset oppisivat oikean tavan palvella Jumalaa hänen tahtonsa mukaisesti; todistuksena mainitaan ne erilaiset, sangeu omituiset tavat palvella Jumalaa, joita ihmiset ovat panneet käytäntöön. Mutta ei ollenkaan huomata syynä tähän erilaisuuteen olevan juuri sen harhaluulon, että muka olisi ilmestyksiä. Siitä perin kun kansat ovat keksineet sen, että ovat panneet Jumalan puhumaan, ovat ne panneet hänet puhumaan, kukin omalla tavallaan, ja ovat antaneet hänen sanoa juuri sitä, mitä ovat tahtoneet. Ellei oltaisi kuultu muuta kuin mitä Jumala sanoo ihmis-sydämelle, ei koskaan olisi ollut maan päällä muuta kuin yksi ainoa uskonto.

Tarvittiin yhdenmukaista jumalanpalvelusta, sitä en kiellä. Mutta oliko tämä seikka niin tärkeä, että sitä varten täytyi panna liikkeelle koko jumalallisen mahdin komeus? Älkäämme sekoittako keskenään uskonnonmenoja ja uskontoa. Jumala vaatii sydämen palvelusta, ja se on aina samanlainen, jos se vaan on vakavaa laatua. Mielelöntä turhamaisuutta todistaa se, että kuvitellaan Jumalan panevan niin suurta arvoa papin vaatetuksen muotoon, hänen lausumiensa sanojen järjestykseen, alttarin ääressä tehtyihin liikkeisiin ja kaikkiin hänen polvistumisiinsa. Oi ystäväni, vaikka tahtoisitte olla kuinka ylevämielinen tahansa, olisitte aina kuitenkin maassa matava. Jumala tahtoo, että häntä palveltaisiin hengessä ja totuudessa. Tämä on kaikkien uskontojen, kaikkien maiden ja kaikkien ihmisten velvollisuus. Mitä tulee ulkonaisiin menoihin, niin on aivan poliisivallan asia, pitääkö niissä noudattaa yhdenmukaisuutta hyvän järjestyksen vuoksi. Sitä varten ei tarvita ilmestystä.

Nämä mietteet eivät olleet minun ensimmäisiäni. Ollen kasvatuksen aiheuttamien ennakkoluulojen vallassa ja täynnä tuota vaarallista itserakkautta, joka aina pyrkii johtamaan ihmistä ulkopuolelle hänen piiriään, ponnistelin alentaakseni ylimmän olennon minun käsitysalaani, kun en itse ollut kyllin vahva ylentämään heikkoja käsitteitäni hänen luokseen. Koetin saattaa ne äärettömän kaukana toisistaan olevat suhteet, jotka hän on luonut oman luontonsa ja minun luontoni välille, lähemmäksi toisiaan. Halusin saada välittömämpiä ilmauksia, yksityiskohtaisempia tietoja, ja tyytymättä tekemään Jumalaa ihmisten kaltaiseksi tahdoin saada yliluonnollisia selityksiä, siten ollakseni samalla lähimäisiäni etevämpi. Tahdoin itselleni erityistä jumalanpalvelusta; tahdoin, että Jumala minulle ilmoittaisi, mitä hän ei ollut muille ilmoittanut tai mitä eivät olisi kyenneet ymmärtämään kuten minä.

Pitäen sitä näkökantaa, joka minulla oli, yhteisenä näkökantana, josta kaikki uskovaiset lähtivät pyrkimään selkeämpään jumalanpalvelukseen, löysin luonnonuskonnon dogmeista ainoastaan uskonnon alkeet yleensä. Tarkastelin noita maan päällä olevia eri uskonlahkoja, jotka syyttävät toisiaan valheellisuudesta ja erehtymisestä ja kysyin: *mikä niistä on oikea?* Jokainen vastasi: »minun lahkoni on se oikea», jokainen sanoi: »minä yksin ja minun kannattajani ajattelemmme oikein, kaikki muut ovat erehtyneet.» *Ja miten tiedätte, että teidän lahkonne on oikea?* Koska Jumala sen on sanonut.¹ Ja kuka teille takaa, että

¹ »Kaikki», sanoo muuan hyvä ja oppinut hengellinen

Jumala sen on saanut? Pastorini, joka sen hyvin tietää. Pastorini käskää minua sitä uskomaan, ja minä sen uskon. Hän vakuuttaa minulle, että kaikki ne, jotka väittävät toisin kuin hän, valehtelevat, enkä minä sentähden kuuntele mitä he sanovat.

Kuinka, ajattelin minä, eikö totuus olekaan yksi? Voiko se, mikä minun mielestäni on totta, teidän mielestänne olla väärää? Jos se, joka on oikealla tolalla, seuraa samaa menettelytapaa kuin se, joka on väärällä tolalla, niin mitä ansioita tai vikoja on toisella enem-

mies, »väittävät, että eivät ole saaneet uskontoaan ihmisiltä, vaan Jumalalta, ja että he sentähden uskovat (kaikki käyttävät tätä kulunutta puhetapaa)».

»Mutta jos pidämme kiinni totuudesta, jättäen syrjään kaiken imartelun ja kaunistelun, ei laita ollenkaan ole niin. Eri lahkokuntien opit on, mitä sanottaneenkin, saatu aikaan ihmiskäsin ja -neuvoin. Todisteena siitä on ensiksikin se tapa, miten uskontoja on omistettu maailmassa ja miten yksityisihmiset niitä yhä vielä omistavat. Kansallisuus, maa, paikkakunta määrää uskonnon. Tunnustamme sitä uskontoa, jota opetetaan seudulla, missä olemme syntyneet ja saaneet kasvatuksemme. Olemme ympärileikattuja, kastettuja, juutalaisia, muhamettilaisia tai kristittyjä, ennenkuin tiedämme olevamme ihmisiä. Uskontomme ei ole oman valitsemisemme ja harkintamme määräämä. Lisätodistus siitä on se, että elämä ja tavat niin vähän ovat sopusuunnassa uskonnon kanssa; ja lopullinen todistus on vielä se, että inhimillisissä ja vähäarvoisissa seikoissa toimimme uskontomme henkeä vastaan.» Charon: De la sagesse, II, 5, 257:s sivu, Bordeaux'ssa v. 1601 julkaistu painos.

Tuntuu hyvin todennäköiseltä, että hyveellisen condomilaisen teologin uskontunnustus olisi varsin vähän eronnut savoijilaisen apulaispapin uskontunnustuksesta.

[Tämä Rousseau'n tarkoittama teologi on Bossuet, Condomin piispa. Suoment. huom.]

män kuin toisellakaan? Heidän valintansa on sattuman varassa; olisi kohtuutonta antaa heidän vastata siitä. Se olisi samaa kuin palkita tai rangaista heitä siitä, että ovat syntyneet siinä tai siinä maassa. Mutta ken julkeaa sanoa Jumalan näin tuomitsevan, loukkaa hänen oikeudellisuuttaan.

Kaikki uskonnot ovat oikeat ja Jumalalle otolliset, tai jos on olemassa yksi erityinen uskonto, jonka hän ihmisille määrää ja josta tietämättömiä hän rangaistaa, niin hän on varustanut sen varmoilla, selvästi huomattavilla tunnusmerkeillä, jotta se erotettaisiin ja tunnustettaisiin ainoaksi oikeaksi uskonnoksi. Nämä tunnusmerkit ovat kaikkina aikoina, kaikkialla yhtä selvästi huomattavissa kaikille ihmisille, suurille ja pienille, oppineille ja oppimattomille, eurooppalaisille, intialaisille, afrikkalaisille ja raakalaisille. Jos olisi olemassa maan päällä sellainen uskonto, jota tunnustamattomat kaikki joutuisivat iankaikkiseen vaivaan, ja jos jossakin paikkaa maailmaa olisi joku kuolevainen, vaan yksi ainoakin, jolle tuo uskonto ei olisi voinut antaa varmuutta oikeudestaan, niin olisi tämän uskonnon Jumala kohtuuttomin ja julmin kaikista tyranneista.

Etsimmekö siis vakavasti totuutta? Älkäämme tehkö mitään myönnytyksiä syntymälle, isiemme ja pappien auktoriteetille, vaan alistakaamme kaikki, minkä he lapsuudestamme asti ovat meille opettaneet, omantuntomme ja järkemme punnittavaksi. Turhaan minulle huudetaan: Polje järkesi. Mutta tätä saattaa minulta vaatia sekin, joka minua pettää. Todistetakoon minulle järkisyillä, että minun on sokeasti alistaminen ja polkeminen järkeni.

Kaikki jumalantuntemus, jonka voin saavuttaa tarkastamalla maailmankaikkeutta ja oikein käyttämällä tietolahjojani, rajoittuu siihen, mitä teille jo yllä olen selittänyt. Jos tahtoo tietää enemmän, täytyy turvautua erityisiin keinoihin. Mutta inhimillinen auktoriteetti ei voi olla näitä keinoja, sillä koska ei mikään ihminen ole toiseen lajiin kuuluva kuin minä, saatan minä oppia tuntemaan kaiken sen, minkä kuka ihminen tahansa luonnollista tietä on tullut tuntemaan; toinen ihminen saattaa erehtyä yhtä hyvin kuin minäkin. Jos minä uskon sen, mitä hän sanoo, ei se tapahdu senvuoksi, että hän sen sanoo, vaan sentähden että hän sen todistaa. Ihmisten todistukset eivät siis pohjaltaan ole muuta kuin minun oman järkeni todistuksia, eivätkä ne ole minään lisänä niihin luonnollisiin keinoihin, jotka Jumala on minulle antanut oppiakseni tuntemaan totuuden.

Totuuden apostoli, mitä teillä siis on minulle sanottavaa sellaista, jonka suhteen minä en voisi olla tuomari? Jumala itse on puhunut, kuulkaa hänen ilmestystään. Se on toinen asia. Jumala on puhunut, kas siinä tosiaan suuri sana. Ja kenelle hän on puhunut? Hän on puhunut ihmisille. Minkätähden siis en siitä ole mitään kuullut? Hän on antanut muille ihmisille tehtäväksi ilmoittaa teille hänen sanansa. Minä ymmärrän ne ovat siis ihmisiä, jotka minulle tulevat sanomaan sen, minkä Jumala on sanonut. Mieluunmin olisin kuullut Jumalan itsensä puhuvan. Se ei olisi tuottanut hänelle sen enempää vaivaa, ja minä olisin ollut turvassa petoksilta. — Hän turvaa teidät petoksilta julistamalla palveijoidensa kutsumuksen + Millä tavoin? Ihmeidenkö kautta?

Ja missä ovat nuo ihmeet? Kirjoissa. Ja kuka on tehnyt nuo kirjat? Ihmiset. Ja kuka on nähnyt nuo ihmeet? Ihmiset, jotka niistä todistavat. Kuinka! Aina vaan inhimillisiä todistuksia, aina vaan ihmisiä, jotka minulle kertovat mitä muut ihmiset heille ovat kertoneet. Kuinka paljon ihmisiä Jumalan ja minun välilläni! Katsastakaamme kuitenkin, tutkikaamme ver-
ratkaamme, tarkastakaamme asiain todellisuutta. Oi, jos Jumala olisi suvainnut päästää minut tekemästä kaikkea tätä, olisinko häntä siltä palvelut vähemmän hartaalla sydämellä?

Punnitkaa, hyvä ystävä, mihin kauheaan väitte-
lyyn täten olen joutunut, miten suunnattoman paljon tarvitsen tietoja, voidakseni perehtyä harmaimpaan muinaisuuteen, tutkiakseni, punnitakseni ja verratakseni keskenään ennustuksia, ilmestyksiä, tekoja ja kaikkia maailman kaikissa maissa tavattavia uskon muistomerkkejä, määrätäkseni niiden ajan, paikan, perustajat ja muut niitä koskevat seikat. Kuinka tarkka arvostelukyky minulle onkaan välttämätön, voidakseni erottaa todenperäisen siitä, mikä on arvelua, verrata vastaväitteitä ja niihin anuettuja vastauksia, käännöksiä ja alkuperäisiä tekstejä, arvostella todistajien puolueettomuutta, tervettä järkeä ja tietoja, tletää, eikö ole jätetty mitään mainitsematta, eikö mitään lisäämättä, eikö ole mitään sovitettu vääriin paikkaan, eikö mitään muutettu ja vääristelty. poistaa jäljellä olevat ristiriitaisuudet, päättää mikä paino on pantava vastustajien vaikenemiseen heitä vastaan tuotujen tosi-seikkojen suhteen, lisäksi päättää, ovatko nämä tosi-seikat tulleet heidän tietoonsa, ovatko he katsoneet niitä sen arvoisiksi, että kannattaisi niihin vastata,

olivatko kirjat niin yleisesti levinneitä, että meidän aikaamme säilyneet olisivat voineet joutua heidän luettavikseen, olemmeko me olleet tarpeeksi rehellisiä antaaksemme heidän kirjojensa vapaasti levitä keskuudessamme ja antaaksemme heidän pontevimpien vastaväitteidensä olla siinä muodossa, johon he ne ovat pukeneet.

Jos nyt kaikki nämä kirjalliset todistuskappaleet on saatu uskottaviksi, täytyy ryhtyä etsimään todistuksia niiden alkuunpanijoiden kutsumuksesta. Täytyy hyvin tuntea kohtalon lait ja satunnaiset näennäisyydet, voidakseen päättää mitkä ennustukset eivät voi käydä toteen ilman ihmeen tapahtumista. Täytyy täydellisesti tuntea alkukielten omituisuudet ja luonne, ymmärtääkseen mikä niissä on ennustusta, mikä pelkkä puhetaidollinen käänne. Täytyy edelleen tietää mitkä tapaukset ovat sopusoinnussa luonnon järjestyksen kanssa ja mitkä eivät ole, voidakseen sanoa, mihin määrään taitava ihminen voi lumota yksinkertaisten silmät ja hämmästyttää valistuneitakin ihmisiä. Täytyy tutkia mitä laatua ihmeen tulee olla ja mikä on oleva sen todellisuusarvo, jotta siihen ei ainoastaan pitäisi uskoa, vaan että lisäksi olisi rangaistuksen alainen, jos sitä epäilisi. Täytyy verrata väärien ja oikeiden ihmeiden todistuksia ja löytää varmoja sääntöjä, joiden avulla ne erottaa toisistaan. Sanalla sanoen, täytyy saada selville, miksi Jumala valitsee sanansa todistukseksi keinoja, jotka itse niin suuresti kaipaavat todistusta, ikäänkuin hän tekisi pilkkaa ihmisten heikkouskoisuudesta ja taballaan karttaisi oikeita keinoja, saadakseen heidät varmoiksi asiasta.

Olettakaamme jumalallisen majesteetin suvaitse-

van alentaa itsensä siihen määrään, että tekisi ihmisestä pyhän tahtonsa ilmaisijan. Onko edes siinä tapauksessa järjellistä ja onko oikein vaatia, että koko ihmiskunta kuuntelisi tuon palvelijan ääntä, ellei sille olisi ilmaistu, että hän todella on se palvelija? Onko oikein ja kohtuullista, ettei hänelle todistuskappaleiksi anneta muuta kuin muutamia erityisiä merkkejä harvojen tuntemattomien ihmisten läsnäollessa, joista kaikki muut ihmiset eivät koskaan saa tietää muulla tavalla kuin kulkupuheen kautta? Jos tämän maailman kaikissa maissa pidettäisiin tosina kaikkia kansan ja heikkopäisten ihmisten näkemiä ihmeitä, olisi jokainen lahko oikea, ja olisi olemassa enemmän ihmeitä kuin luonnollisia tapauksia. Ja suurin ihme kaikista olisi se, että siellä, missä innottelijoita vainotaan, ei tapahtuisi ollenkaan ihmeitä. Luonnon muuttumaton järjestys parhaiten saattaa tuntemaan sen viisaan käden, joka sitä ohjaa. Jos tapahtuisi paljon poikkeavaisuuksia, en enää tietäisi mitä ajatella. Mitä muuten minuun tulee, uskon liian vahvasti Jumalaan, voidakseni uskoa niin monia hänelle niin vähän arvoa tuottavia ihmeitä.

Olettakaamme, että joku ihminen tulee puhumaan meille seuraavaan tapaan: »Kuolevaiset, minä julistan teille Korkeimman tahtoa. Tuntekaa minun sanoistani se, joka minut lähettää. Minä käsken auringon muuttaa rataansa, tähtien ryhmittyyä toisin, vuorten tasoittua, virtojen nousta, maan muuttaa muotoa.» Kuka ei kaikkien näiden ihmeiden tapahtuessa heti tuntisi luonnon herraa? Luonto ei tottele pettureita. Heidän ihmeensä tapahtuvat kadunkulmissa, erämaissa ja huoneissa. Siellä heidän on hyvä me-

nestyksellä toimia pienen katselijajoukon edessä, joka jo edeltäkäs in on taipuvainen uskomaan kaikki. Ken rohkenee minulle sanoa kuinka paljon silminnäki jöitä tarvitaan, jotta ihme saataisiin uskottavaksi? Jos oppi ne todistukseksi tehdyt ihmeenne itse tarvitsevat todistamista, niin mitä ne hyödyttävät? Olisi yhtä hyvä, jos ne jäisivät tekemättä.

Tärkein tutkimus kysymyksessä olevan opin suhteen on vielä suorittamatta. Jos kerran ne, jotka sanovat Jumalan tekevän ihmeitä täällä maan päällä, väittävät paholaisenkin niitä toisinaan jäljittelevän, emme mitä parhaimminkaan todistettujen ihmeiden suhteen ole tulleet sen pitemmälle kuin ennen. Ja koska Faraon noidat rohkenivat itse Mooseksen läsnäollessa tehdä samat merkit, mitkä hän teki Jumalan käskystä, niin miksi he hänen poissaollessaan eivät samalla oikeudella vaatisi itselleen samaa auktoriteettia? Tulemme siis siihen, että todistettuaan oppinsa ihmeiden avulla täytyy todistaa ihmeet oppinsa¹ avulla, jotta ei tarvitse pelätä paholaisen töitä pidet-

¹ Tämä selviää monesta raamatunkohdasta, muiden muassa 5:nnen Mooseksen kirjan XIII:sta luvusta, jossa sanotaan, että jos joku profeetta, joka julistaisi vieraita jumalia, vahvistaisi puheensa ihmeillä, niin pitäisi, vaikka hänen ennustuksensa toteutuisikin, kokonaan jättää hänen puheensa huomioon ottamatta ja vielä lisäksi surmata itse profeetta. Kun siis pakanat surmasivat vierasta jumalaa julistavan apostolin, vaikka tämä vahvistikin kutsumuksensa ihmeellä, en huomaa mitä pätevää moitetta voisi heitä kohtaan lausua, jota he eivät voisi kääntää meitä vastaan. Mitä siis tällaisessa tapauksessa on tekeminen? On vaan yksi mahdollisuus: palata järkevään harkintaan ja jättää sikseen ihmeet. Parasta olisi, ettei niihin koskaan olisi turvautunut. Tätä opettaa mitä yksinkertaisin

tävän Jumalan töinä. Mitä ajattelette tästä kehäpäätelmästä?

Koska tämä oppi on Jumalasta, täytyy sillä olla jumalallisuuden leima. Sen ei ainoastaan tule selvittää niitä sekavia käsitteitä, jotka mietiskellessämme olemme siitä muodostaneet, vaan sen tulee myöskin säätää meille jumalanpalveluksen ja siveellisuuden perusohjeita, jotka ovat sopusoinnussa niiden ominaisuuksien kanssa, joiden kautta käsitämme sen olemuksen. Mutta jos se opettaisikin meille vaan järjettömiä asioita, jos se herättäisi meissä vaan vastenmielisyydentunteita lähimäistämme ja pelkoa itseämme kohtaan, jos se kuvailisi meille vaan vihaisen Jumalan, luulevaisen, kostonhimoisen, puolueellisen ja ihmisiä vihaavan, sodan ja taistelujen Jumalan, joka aina on valmis hävittämään ja musertamaan, joka aina puhuu tuskista ja vaivoista, kerskaillen rankaisevansa viattomiakin, niin minä en sydämessäni tuntisi tämän hirvittävän Jumalan vetävän minua puoleensa ja varoisin jättämästä luonnonuskontoa, onistaakseni tuon toisen.

ihmisymmärrys, ellei sitä himmennetä mitä hienoimmilla viisasteluilla. Viisasteluja kristinuskossa! Onko siis Jeesus Kristus ollut väärässä, kun on luvannut taivaanvaltakunnan yksinkertaisille? Onko hän ollut väärässä alkaessaan kauneimman puheistaan ylistämällä hengellisesti köyhiä, koska muka tarvitsemme niin paljon älykkäisyyttä ymmärtääksemme hänen oppiansa ja oppiaksemme häneen uskomaan. Kun olette todistanut minulle, että minun täytyy alistua, niin olen luonnollisesti alistuva; mutta voidaksenne minulle tuon todistaa, tulee teidän asettua minun käsitykseni kannalle. Mitatkaa todisteluinne hengellisesti köyhän kyvyn mukaisesti, muuten en tunnusta teidän olevan mestarinne oikea oppilas, eikä julistamanne oppi ole hänen oppiansa.

Ymmärrättehän hyvin, että välttämättömästi täytyisi valita. Teidän Jumalanne ei ole meidän Jumalamme, sanoisiu noille lahkolaisille. Se, joka heti alusta valitsee itselleen yhden kansan ja hylkää koko muun ihmiskunnan, ei ole kaikkien ihmisten yhteinen isä. Se, joka määrää iankaikkiseen vaivaan suurimman osan luomistaan olennoista, ei ole se laupias ja hyvä Jumala, jonka järkeni on minulle näyttänyt.

Dogmien suhteen järki minulle sanoo, että niiden tulee olla selvät ja ilmeisen todet. Jos luonnonuskonto on riittämätön, tämä riittämättömyys johtuu siitä epäselvyydestä, johon se jättää meille opettamansa suuret totuudet. Ilmoituksen tehtävä on selittää meille nämä totuudet ihmishengelle käsitettävällä tavalla, saattaa ne sen käsityspiiriin, saattaa se ymmärtämään ne niin, että se niihin uskoisi. Usko lujentuu ja vakaantuu ymmärryksen avulla. Paras kaikista uskounoista on se, joka on kaikista ehdottomasti selvin. Se, joka täyttää salaperäisyydellä ja ristiriitaisuuksilla minulle saarnaamansa opin, saa minut juuri sen kautta sitä epäilemään. Jumala, jota minä palvelen, ei ole mikään pimeyden Jumala; hän ei ole antanut minulle ymmärrystä kieltääkseen minua sitä käyttämästä. Sanoa minulle, että alistaisin järkeni, on sama kuin loukata tämän järkeni luojaa. Totuuden palvelija ei tahdo kahlehtia järkeäni, vaan valaisee sitä.

Olenme jättäneet syrjään kaiken inhimillisen auktoriteetin, mutta ilman sitä en voi ymmärtää, miten ihminen voisi toisessa herättää vakauunusta saarnaamalla hänelle järjetöntä oppia. Asettakaamme hetkeksi nuo kaksi ihmistä vastakkain ja ottakaamme

selville mitä he voivat toisilleen sanoa tuolla terävällä tavalla, joka on molemmille omituinen.

Uskonintoilija.

»Järki teille sanoo, että kokonainen on osaansa suurempi, mutta minä opetan teille Jumalan nimessä että osa on kokonaista suurempi.»

Järkeilijä.

»Ja kuka te olette, että uskallatte minulle sanoa Jumalan olevan ristiriidassa itsensä kanssa? Ja ketä minä paremmin uskon, häntä, joka järkeni kautta minulle opettaa ikuisia totuuksia, vai teitä, joka hänen nimessään minulle puhutte järjettömyyksiä?»

Uskonintoilija.

»Minua, sillä minulle annettu tehtävä on varmempi. Minä todistan teille heti järkähtämättömästi, että hän minut lähettää.»

Järkeilijä.

»Kuinka! Te aiotte todistaa minulle, että Jumala lähettää teidät todistamaan itseään vastaan? Ja minkälaisia tulevatkaan todistuksenne olemaan, jotta ne voisivat minulle todistaa olevan uskottavampaa, että Jumala puhuu minulle teidän suunne kautta kuin minulle antamansa ymmärryksen kautta?»

Uskonintoilija.

»Ymmärrys, jonka hän teille on antanut! Oi teitä, te mitätön, viheliäinen ihminen! Ikäänkuin te olisitte ensimmäinen jumalaton, joka erehtyy synnin turmeleman järkensä suhteen!»

Järkeilijä.

»Jumalan mies, te ette myöskään ole ensimmäinen konna, joka todistaa kutsumuksensa pätevyyden röyhkeydellään.»

Uskonintoilija.

»Kuinka! Osaavatko filosofitkin sanoa loukkauksia!»

Järkeilijä.

»Osaavat toisinaan, kun pyhimykset näyttävät heille hyvää esimerkkiä.»

Uskonintoilija.

»Oh, minulla on oikeus loukata; minä puhun Jumalan nimessä.»

Järkeilijä.

»Olisi hyvä, jos näyttäisitte valtakirjanne, ennenkuin alatte puhua etuoikeuksistanne.»

Uskonintoilija.

»Minun oikeuteni on epäämätön. Taivas ja maa todistavat minun puolestani. Seuratkaa tarkoin ajatuksenkulkuani, sitä teiltä pyydän.»

Järkeilijä.

»Teidän ajatuksenkulkuanne! Semmoinen on teille tuntematon asia. Kun näytätte minulle, että järkeni johtaa minua harhaan, samalla teette tyhjäksi kaiken, minkä se mahdollisesti olisi voinut tuoda esiin teidän puolustukseksenne. Ken tahtoo hylätä järjen pätevyyden, sen täytyy osata vakuuttaa nojaimatta itse järkeen. Kuinka minä voin tietää, ettei

se olekin vaan minun synnin turmelema järkeni, joka saattaa minut myöntämään tosiksi teidän sananne, jos näet oletamme, että teidän onnistuisi järkisyillä saada minut uskomaan sitä, mitä sanotte? Ja sitäpaitsi, minkä todistuksen, mitä syitä te luulette voivanne tuoda esiin, jotka olisivat ilmeisemmin todet kuin se aksiomi, joka niiden tulisi todistaa erehdykseksi? On aivan yhtä uskottavaa, että oikea johtopäätös on valheellinen, kuin että osa on kokonaista suurempi.»

Uskonintoilija.

»Mikä suuri ero! Minun todistuksiani vastaan ei voi mitään huomauttaa. Ne ovat yliluonnollista laatua.»

Järkeilijä.

»Yliluonnollista! Mitä se sana merkitsee? Minä en sitä ymmärrä.»

Uskonintoilija.

»Muutoksia luonnonjärjestyksessä, ennustuksia, ihmeitä, kaikenlaisia ihmetöitä.»

Järkeilijä.

»Ihmetöitä, ihmeitä! Minä en ole semmoisia koskaan nähnyt.»

Uskonintoilija.

»Muut ovat niitä nähneet teidän puolestanne. Joukoittain todistajia on olemassa . . . kansojen todistus»

Järkeilijä.

»Onko kansojen todistus yliluonnollista laatua?»

Uskonintoilija.

»Ei, mutta koska se on yksimielinen, ei sitä voi väittää vääräksi.»

Järkeilijä.

»Ei ole mitään epäämättömämpää kuin järjen perusteet, eikä voi vaatia järjettömyyttä uskottavaksi ihmisten todistusten nojalla. Vielä kerran siis: antakaa meidän nähdä yliluonnollisia todistuskappaleita, sillä ihmiskunnan todistus ei ole sitä laatua.»

Uskonintoilija.

»Oi paatunutta sydäntä. Armo ei vielä puhu teille mitään.»

Järkeilijä.

»Se ei ole minun vikani. Sillä teidän mukaanne on jo täytynyt vastaanottaa armo, jotta voisi sitä itselleen pyytää. Puhukaa, te siis minulle sen asemesta.»

Uskonintoilija.

»Oi sitähän juuri teen, mutta te ette minua kuuntele. Mutta mitä te sanotte ennustuksista?»

Järkeilijä.

»Sanon ensiksikin, etten ole kuullut ennustuksia enempää kuin olen nähnyt ihmeitäkään. Sanon edelleen, ettei mikään ennustus minusta voi olla uskonnosta vaativa asia.»

Uskonintoilija.

»Pahanhengen palvelija! Miksi ennustukset teistä eivät voi olla uskottavia?»

Järkeilijä.

»Siksi, että siihen tarvittaisiin kolme seikkaa, jotka eivät voi tapahtua samaan aikaan, nimittäin että minä olisin ollut ennustuksen todistajana, että samoin olisin ollut sen täyttymyksen todistajana ja että minulle olisi todistettu, ettei tämä täyttyminen sattumalta olisi sopinut yhteen ennustuksen kanssa. Sillä vaikka ennustus olisi täsmällisempi, selvempi ja ilmeisempi kuin geometrinen aksiomi, ei sen täyttyminen, jos se täytyisi, ankarasti ajateltuna, todistaisi mitään ennustuksen lausujasta, koska sattuman varaan lausutun ennustuksen selvyys ei tee sen täyttymistä mahdolliseksi.

Nähkää siis, mihin teidän luullut yliluonnolliset todistuksenne, ennustuksenne ja ihmeenne vievät. Ne johtavat uskomaan kaikkea tuota muiden uskon nojalla ja alistamaan ihmisten auktoriteetin alle Jumalan auktoriteetin, joka vetoaa järkeeni. Jos ne ikuiset totuudet, jotka henkeni käsittää, voisivat jollakin tavoin järkkyyä, ei minulla enää olisi mitään totuudellista, ja kaukana siitä, että varmasti tietäisin teidän puhuvan Jumalan nimessä, en edes olisi varma siitä, että hän on olemassa.»

Kas siinä paljon vaikeuksia, poikani, eikä siinä vielä kaikki. Niin monesta erilaisesta toinen toistaan tuomitsevasta ja poissulkevasta uskonnosta on vaan yksi ainoa oikea, jos sellaista yleensä on. Päästäkseen tietämään, mikä on oikea, ei riitä tutkia yhtä noista uskunnoista, vaan täytyy tutkia kaikki uskonnot. Eikä saa missään suhteessa tuomita, ennenkuin

on saanut selväksi vastaväittäjien kannan.¹ Tulee verrata vastaväitteitä todistuksiin, tulee tietää kaikki, mitä kukin muiden suhteen huomauttaa ja mitä hän heille vastaa. Kuta enemmän joku mielipide meistä näyttää todistetulta, sitä enemmän meidän tulee ottaa selville, mihin kaikki ne ihmiset perustavat vakauksensa, jotka eivät pidä sitä todistettuna. Hyvin yksinkertainen olisi jokainen, joka luulisi riittävän, että kuuntelee oman puolueen johtajia, oppiakseen tuntemaan vastapuolueen perusteet. Missä on semmoisia teologeja, jotka voivat kehua rehellisyyttään? Missä on niitä, jotka tehdäkseen tyhjiksi vastustajiensa perustelut, ensin eivät koettaisi niitä huonontaa. Jokainen loistaa oman puolueen keskuudessa. Mutta moni, joka omien puoluelaistaensa parissa on ylpeä todisteluistaan, tekisi hyvin tyhmän henkilön vaikutuksen noilla samoilla todisteluillaan toisen puolueen kannattajien parissa. Jos taas tahdotte saada tietoja kirjoista, niin mikä oppineisuus teidän onkaan hankkiminen itselleellenne, kuinka monta kieltä opittava, kuinka monta kirjastoa läpikäytävä, kuinka suun-

¹ Plutarkos kertoo, että stoalaiset muiden eriskummalisten paradoksien muassa väittivät ristiriitaisessa käräjäjutussa olevan turhaa kuulla molempia riitapuolia. Sillä, sanoivat he, joko toinen niistä on todistanut sanottavansa tai ei ole sitä todistanut. Jos se sen on todistanut, on kaikki selvää ja vastapuolesta on langetettava tuomio, jos se taas ei ole sitä todistanut, se on väärässä ja sen asia on hylättävä. Mielestäni kaikkien niiden menettely, jotka tunnustavat erityistä jumalallista ilmoitusta, on suuresti stoalaisten menettelyn kaltainen. — Niinpian kuin kukin väittää yksin olevansa oikeassa, niin tulee, valitakseen näin monen puolueen välillä, kuulla mitä kullakin on sanottavaa; muuten menettelee väärin.

nattoman paljo luettava! Ja kuka sitten minua ohjaisi oikein valitsemaan luettavani? Tuskinpa voisi yhdettä maasta löytää vastapuolueen paraimpia kirjoja, saatikka sitten kaikkien puolueiden. Ja jos ne löytäisi, kumottaisiin ne pian. Poissaoleva on aina väärässä, ja vakaumuksella lausutut huonot perusteet kumoavat helposti hyvät perusteet, jotka taas esitetään ylenkatseellisesti. Sitäpaitsi kirjat usein johtavat meidät harhaan, eivätkä ne aivan tarkoin ilmaise kirjoittajiensa mielipiteitä. Jos olette koettanut muodottaa itsellenne käsitystä katolisesta uskosta Bossuetin¹ kirjan mukaan, niin elettyänne meidän keskuudessamme olette tullut huomaamaan, ettette suinkaan ole saavuttanut toivottua tulosta. Olette tullut huomaamaan, että se oppi, jolla vastataan protestanttien vastaväitteisiin, ei ollenkaan ole sama kuin se, jota opetetaan kansalle, ja ettei Bossuetin kirja ollenkaan ole saarnatuolin oppien mukainen. Jos tahtoo hyvin oppia arvostelemaan jotakin uskontoa, ei pidä tutkia sitä sen tunnustajien kirjoittamista kirjoista, vaan tulee mennä sitä oppimaan heidän itsensä luo. Täten saamme vallan toisen käsityksen. Kullakin tunnustajalla on omat perusluulonsa, omat mielipiteensä, tapansa ja ennakkoluulonsa, jotka muodostavat hänen uskonsa yleisen laadun; ja jotka ovat otettavat huomioon, jotta voisi tuosta uskosta tehdä johtopäätöksiä.

¹ Mainittu Bossuetin kirja on nimeltään »Katolisen uskon esitys». Sitä ilmestyi kaksikymmentä painosta, ja se käännettiin melkein kaikkille eurooppalaisille kielille. Paras painos on se, jonka apotti Lequeux on toimittanut ja jonka apotti Fleury on varustanut muistutuksilla ja kääntänyt latinaksi (v. 1761).
Suoment. huom.

Kuinka monta suurta kansaa onkaan, jotka eivät ollenkaan painata kirjoja ja jotka eivät lue meidän kirjojamme. Miten he voivat saada käsitystä meidän mielipiteistämme? Ja miten me puolestamme heidän mielipiteistään? Me teemme heistä pilkkaa ja he meistä. He eivät tunne meidän perusteitamme emmekä me heidän perusteitaan. Ja jos meidän matkustajamme tekevät niistä pilkkaa, ei heidän tarvitse muuta kuin matkustaa meidän maahamme, maksaakseen meille samalla mitalla. Missä maassa ei olisi järkeviä, rehellisiä ja kunnon ihmisiä, totuuden ystäviä, jotka sitä tunnustaakseen eivät pyydä muuta kuin että oppisivat sen tuntemaan. Mutta kuitenkin jokainen luulee löytävänsä sen ainoastaan omasta uskonnostaan ja pitää muiden kansakuntien uskontoja mieltömyyksinä. Eivät siis nuo vieraat uskonnot ole niin nurinkurisia kuin miltä ne meistä näyttävät, tai sitten se järjellisyys, jota me huomaamme omassa uskonnossamme, ei todista mitään.

Meillä on Euroopassa kolme pääuskontoa. Yksi uskoo yhteen ainoaan ilmestykseen, toinen kahteen, kolmas kolmeen. Kukin kammoaa ja kiroaa noita toista kahta, syyttää niitä sokeudesta, paatumuksesta, itsepäisyydestä ja valheesta. Kuka puolueeton ihminen uskaltaa mennä ratkaisemaan niiden välistä riitaa, ellei hän ensin tarkoin ole punninnut niiden todistuksia ja kuunnellut niiden perusteluja? Se niistä, joka uskoo yhteen ainoaan ilmestykseen, on vanhin ja näyttää olevan varmin; se, joka uskoo kolmeen, on nykyaikaisin ja tuntuu johdonmukaisimmalta; se, joka uskoo kahteen ilmestykseen ja hylkää kolmannen, voi kyllä olla paras kaikista, mutta sillä on varmaan kaikki

ennakkoluulot vastassaan. Sen epäjohdonmukaisuus on silmäänpestävä.

Kaikkea kolmea ilmestystä esittävät pyhät kirjat ovat kirjoitetut vierailta kielillä, joita näihin ilmestyksiin uskovat kansat eivät ymmärrä. Juutalaiset eivät enää ymmärrä hepreankieltä, kristityt eivät ymmärrä hepreaa eivätkä krèikkaa, turkkilaiset ja persialaiset eivät ymmärrä arabiankieltä, ja nykyiset arabialaiset itse eivät enää puhu Muhammedin kieltä. Eikö ole todellakin yksinkertainen tuo tapa opettaa ihmisiä, puhua heille aina nojautumalla kieleen, jota he eivät ollenkaan ymmärrä? Käännetäänhän nuo kirjat, näin minulle sanotaan. Kauniisti sanottu! Kuka voi minulle vakuuttaa, että nuo kirjat on oikein käännetty ja että edes on mahdollista niitä oikein kääntää? Ja koska Jumala kerran niin paljon tekee, että puhuu ihmisten kanssa, niin miksi hän tarvitsee tulkkia?

Minä en koskaan pääse käsittämään, että se, minkä jokainen ihminen on velvollinen tietämään, olisi suljettuna kirjoihin ja että se ihminen, jolla ei ole tilaisuutta oppia tuntemaan näitä kirjoja eikä niitä ymmärtäviä henkilöitä, saisi kärsiä rangaistuksen tietämättömydestään, joka ei ole tahallinen. Aina vaan kirjoja! Mikä vimma! Siitä syystä, että Eurooppa on täynnä kirjoja, eurooppalaiset pitävät niitä välttämättöminä, ajattelematta, että on olemassa kolme neljäsosaa maapallosta, joissa semmoisia ei koskaan ole nähty. Eivätkö kaikki kirjat ole ihmisten kirjoittamia? Mitenkä siis ihminen niitä tarvitsisi oppiakseen tuntemaan velvollisuutensa ja miten hän on oppinut tuntemaan ne ennenkuin nuo kirjat olivat kir-

joitetut? Hän joko itsestään oppii ne tuntemaan tai on vapaa niitä tuntemasta.

Meidän katolilaisemme pitävät suurta melua kirkon mahtivallasta. Mutta mitä he sillä voittavat, jos heillä pitää olla yhtä paljon todistuksia lujentaakseen samaista mahtivaltaa kuin muilla opeilla niitä on hankkiakseen opetuksilleen luottamusta. Kirkko määrää, että sillä on määräämisvalta. Eikö se ole oikein erinomaisesti todistettu auktoriteetti? Jos ette pysähdy tähän, palaatte takaisin kaikkeen, mistä äsken olemme keskustelleet ja väitelleet.

Tunnetteko monta kristittyä, jotka olisivat vauvanneet itseään tarkoin tutkimalla sitä, mitä juutalaiset tuovat esiin heitä vastaan? Jos muutamat siitä ovat saaneet vihiä, on tämä tapahtunut kristittyjen kirjoittamien teosten kautta. Todella oiva tapa oppia tuntemaan vastustajiensa perusteluja! Mutta mitä tehdä? Jos joku uskaltaisi meidän keskuudessamme julkaista kirjoja, joissa peittelemättä suosittaisiin juutalaisuutta, niin rankaisisimme tekijää, kustantajaa ja kirjakauppiasta.¹ Tällainen poliisivalta on mukava ja voi aina olla varma siitä, että on oikeassa. On

¹ Lukemattomista tunnetuista tätä valaisevista tapauksista mainitsen tässä yhden, joka ei kaipaa lähempää selittelyä. Kuudennellatoista vuosisadalla, kun katolilaiset teologit olivat julistaneet poltettaviksi kaikki juutalaisten kirjat, kysyttiin kuuluisalta ja oppineelta Reuchliniltä hänen mielipidettään tämän asian suhteen, ja sen lausuttuaan hän joutui hirvittävän vainon alaiseksi, joka oli vähällä syöstä hänet turmioon. Ja hän oli ainoastaan lausunut sen mielipiteen, että saattoi säilyttää ne juutalaisten kirjoista, jotka eivät vastustaneet kristinuskoa ja jotka käsittelivät uskonnon ulkopuolella olevia aineita.

sangen miellyttävää nolata sellaisia ihmisiä, jotka eivät uskalla puhua.

Ne meistä, joilla on tilaisuus keskustella juutalaisten kanssa, eivät pääse sen pitemmälle. Sillä nuo ihmisparat tuntevat olevansa meidän mielivallastamme riippuvaisia. Se sorto, jota heitä kohtaan harjotetaan, tekee heidät pelokkaiksi. He tietävät kuinka helppo kristillisen rakkauden on tehdä vääryyttä ja olla julma. Mitä he rohkenisivat sanoa panematta itseänsä alttiiksi sille vaaralle, että me julistamme heidät jumalanpilkaajiksi? Ahneus kannustaa intoamme, ja he ovat liian rikkaat, voidakseen meidän silmissämme olla oikeassa. Oppineimmat ja valistuneimmat ihmiset ovat aina sangen varovaisia. Voitte käännättää jonkun kurjan raukan, joka maksua vastaan herjaa lahkolaisiaan; voitte saada jonkun viheliäisen vanhojen vaatteiden kaupustelijan keskustelemaan kanssanne, ihmisen, joka teitä imarrellakseen siihen suostuu. Ja te voitatte, sillä tuollaiset ihmiset ovat joko tietämättömiä tai halpamielisiä. Mutta heidän oppineet uskonveljensä hymyilevät hiljaa itsekseen tyhmyydellenne. Mutta luuletteko että siellä, missä tuntisivat itsensä turvallisiksi, olisi yhtä helppo tulla toimeen heidän kanssaan? Sorbonnessa, se on päivänselvä, koskevat Messiaasta lausutut ennustukset Jeesusta Kristusta. Mutta on yhtä selvä, että niillä Amsterdamin rabbiinien keskuudessa ei ole mitään yhteyttä hänen kanssaan. Minä en luule koskaan saavani tarkalleen tietää juutalaisten perusteluja, ellei heillä ole vapaata valtiota, kouluja ja yliopistoja, joissa vaaratta voisivat puhua ja väitellä. Silloin vasta voimme saada tietää mitä heillä on sanottavaa.

Konstantinopolissa turkkilaiset vapaasti lausuvat perustelunsa, mutta me emme siellä rohkene tuoda esiiu meidän perustelujamme. Siellä on meidän vuoromme madella. Onko vääryys turkkilaisten puolella, jos he vaativat meiltä samaa kunnioitusta Muhammettia kohtaan, johon me emme ollenkaan usko, kuin ne vaadimme juutalaisilta Jeesusta Kristusta kohtaan, johon he eivät usko sen enempää? Ovatko turkkilaiset vääärässä ja olemmeko me oikeassa? Minkä oikeudellisuuden perusteen mukaan meidän tulee ratkaista tämä kysymys?

Kaksi kolmannesta ihmisistä ei ole juutalaisia, ei muhamettilaisia eikä kristittyjä, ja kuinka monta miljoonaa ihmistä onkaan, jotka eivät koskaan ole kuulleet puhuttavan Mooseksesta, Jeesuksesta Kristuksesta ja Muhammedista? Mutta sitä ei uskota. Väitetään, että lähetyssaarnaajamme kulkevat kaikkialla. Se on helposti sanottu. Mutta ovatko he käyneet vielä tuntemattoman Afrikan sydänosissa, joihin tähänasti ei yksikään eurooppalainen ole tunkenut? Ovatko he käyneet tataarien maan sisäosissa, seuraamassa ratsain kuljeskelevia heimoja, joita ei muukalainen koskaan pääse lähestymään, ja jotka kaukana siitä, että olisivat kuulleet puhuttavan paavista, tuskin tuntevat Suur-Lamaa?¹ Ovatko he käyneet Amerikan suunnattomilla mantereilla, joissa kokonaiset kansakunnat eivät vielä tiedä, että toisen maanosan ihmiset ovat panneet jalkansa heidän manterelleen? Menevätkö he vielä Japaniin, josta heidät juoniensa vuoksi iäksi on karkotettu ja jossa tulevat sukupolvet eivät heidän edel-

¹ Lama = Buddhalainen pappi.

täjistäään saa muuta tietää, kuin että he olivat viekkaita juonittelijoita, jotka teeskennellen pyhää innostusta olivat tulleet vähitellen anastamaan maan hallinnon? Menevätkö he Aasian ruhtinasten haaremeihin julistamaan evankeliumia tuhansille orjaraukoille? Mitä pahaa ovat tämän maanosan naiset tehneet, ettei yksikään lähetyssaarnaaja voi heille saarnata oikeata uskoa? Joutuvatko he kaikki helvettiin siksi, että ovat sisään suljetut?

Ja vaikka olisikin totta, että evankeliumia julistettaisiin yli koko maailman, niin mitä sillä voitettaisiin? Kun ensimmäinen lähetyssaarnaaja jonakin päivänä on tullut maahan, on edellisenä iltana varmaan joku kuollut, ilman että on voinut häntä kuulla. Sanokaa minulle mitä tuon jonkun suhteen on tehtävä? Ja vaikka koko maailmassa ei olisi kuin yksi ainoa ihminen, jolle ei koskaan olisi saarnattu Jeesuksesta Kristuksesta, niin olisi hänen suhteensa tehty huomautus yhtä sattuva kuin jos se olisi tehty ihmiskunnan neljänneksen suhteen.

Kun evankeliumin palvelijat ovat puhuneet vieraille kansoille, niin mitä he ovat niille sanoneet semmoista, minkä järjellisesti voisi hyväksyä heidän sanojensa nojalla ja joka ei vaatisi mitä tarkinta tutkimista. Julistatte minulle Jumalaa, joka on syntynyt ja kuollut kaksi tuhatta vuotta sitten toisessa päässä maailmaa jossakin pienessä kaupungissa, ja sanotte minulle, että kaikki ne, jotka eivät usko tätä salaperäistä asiaa, joutuvat kadotukseen. Kas siinä todella liian outoja asioita, jotta niitä niin vaan heti voisi uskoa nojaten yhden ihmisen auktoriteettiin, ihmisen, jota ei tunne! Miksi Jumalanne on antanut näiden

tapausten, joita tahtoo velvottaa minua tietämään, tapahtua niin kaukana minusta? Onko se rikos, ettei tiedä mitä antipodeille tapahtuu? Voinko minä arvata, että toisella pallonpuoliskolla on ollut heprealainen kansa ja Jerusalemin kaupunki? Yhtä hyvin voisi velvottaa minut tietämään mitä tapahtuu kuussa. Sanotte tulevanne minulle siitä puhumaan. Mutta miksi ette ole tullut puhumaan siitä isälleni tai miksi tuomitsette vanhuksen kadotukseen siitä, ettei hän ole noista asioista koskaan mitään tietänyt? Pitääkö hänen ikuisesti kärsiä rangaistusta teidän hitautenne tähden, hänen, joka oli niin hyvä, niin hyväatekeväinen ja joka ei muuta etsinyt kuin totuutta? Olkaa rehelliset, asettukaa minun sijaani. Sanokaa minulle, pitääkö minun todella vaan teidän todistuksenne nojalla uskoa kaikki ne uskomattomat asiat, joista minulle puhutte, ja pitääkö minun osata ymmärtää ne monet väärät teot sen oikeamielisen Jumalan yhteydessä, jota minulle julistatte? Pyydän teitä, antakaa minun mennä näkemään tuo kaukainen maa, jossa nuo niin monet ihmeet ovat tapahtuneet, mutta joista tässä maassa ei ole kuultu mitään; antakaa minun mennä kuulemaan, miksi tuon Jerusalemin asukkaat ovat kohdelleet Jumalaa kuin rosvoa. He eivät ole tunnustaneet häntä Jumalaksi, näin sanotte. Mitä pitäisi siis minun tehdä, joka en koskaan ole kuullut puhuttavan hänestä muuten kuin teidän kauttanne? Jatkatte huomauttaen, että heitä on rangaistu, että he ovat hajotetut, sorretut ja orjuutetut, ettei kukaan heistä enää lähesty tuota samaa kaupunkia. Aivan niin, he ovat varmaan ansainneet kaiken tämän. Mutta mitä sanovat nykyiset asukkaat esi-isiensä jumalan-

murhasta? He sen kieltävät, eivät hekään tunnusta Jumalaa Jumalaksi. Aivan sama ajettiinko heidät pois tai ei.

Kuinka! Tuossa samassa kaupungissa, jossa Jumala on kuollut, eivät aikaisemmat eivätkä myöhäisemmät asukkaat ole tunnustaneet häntä, ja te tahdotte, että minä hänet tunnustaisin, minä, joka olen syntynyt kaksituhatta vuotta myöhemmin ja tuhannen peninkulman päässä sieltä. Ettekö käsitä, että minun, ennenkuin voin uskoa tuota kirjaa, jota te sanotte pyhäksi, ja josta en ymmärrä mitään, täytyy muiltakin kuin teiltä saada tietää, milloin se on tehty ja kuka sen on tehnyt, miten se on säilynyt, miten se on joutunut teidän luettavaksenne, mitä tässä maassa tuovat esiin ne, jotka sen pyhyiden kieltävät, vaikka tietävät yhtä hyvin kuin te kaiken sen, mitä te minulle opetatte. Käsitänette hyvin, että minun välttämättömästi täytyy lähteä Eurooppaan, Aasiaan, Palestiinaan, ja että minun täytyy tutkia itse kaikki. Minun pitäisi olla hullu, jos sitä ennen teitä kuuntelisin.

Nämä sanat tuntuivat minusta järkeviltä, ja väitän vielä lisäksi, että jokaisen järkevän ihmisen saman tilaisuuden sattuessa tulee puhua samoin ja karkottaa hyvin kauas sellainen jumalansanan julistaja, joka, ennenkuin on näyttänyt todistustensa luotettavuuden, kiireisesti pyrkii opettamaan ja kastamaan. Mutta minä väitän edelleen, ettei ole sitä ilmestystä, jonka suhteen nämä samat vastaväitteet tai toiset samanlaiset eivät olisi yhtä päteviä tai pätevämpiä kuin kristinuskon suhteen. Ja siitä seuraa, että, ellei ole muuta kuin yksi ainoa oikea uskonto ja jos jokainen ihminen on velvollinen kadotuksen uhalla sitä noudatta-

maan, niin täytyy panna koko elämänsä kaikkien uskontojen tutkimiseen, niihin syventymiseen, niiden ymmärtämiseen; täytyy matkustella niissä maissa, joissa ne ovat saaneet alkunsa. Ei kenkään ole vapaa tästä ihmisen ensimmäisestä velvollisuudesta, ei kenelläkään ole oikeutta luottaa toisen johtopäätöksiin. Yksinomaan työstään elävän käsityöläisen, lukutaitoa vailla olevan maanviljelijän, nuoren hennon ja heikon tytön, joka tuskin voi nousta vuoteeltaan, kaikkien täytyy poikkeuksetta tutkia, mietiskellä, pohtia, matkustaa, kulkea halki maailman. Silloin ei enää ole olemassa ainoatakaan kansaa, jolla olisi vakituiset asuinsijansa. Koko maailma on oleva täynnä pelkkiä pyhiinvaeltajia, jotka suurilla kustannuksilla ja monta kovaa kokien kulkevat omin silmin näkemään, vertaamaan ja itse tutkimaan niitä eri uskontoja, joita maailmassa noudatetaan. Hyvästi silloin ammatit, taiteet, inhimilliset tieteet ja kaikki yhteiskunnalliset toimet! Silloin ei enää voisi olla muuta harrastusta kuin uskonnon tutkiminen. Ja suurella vaivalla saa se, jolla on vankin terveys, joka on parhaiten käyttänyt aikaansa ja järkeänsä ja joka on elänyt useampia vuosia kuin muut, vihdoin vanhoilla päivillensä tietää mistä hänen on kiinni pitäminen, ja paljon hän tietää, jos ennen kuolemaansa saa selville mitä uskontoa hänen elämässään olisi pitänyt tunnustaa.

Jos tahdotte lieventää tätä menettelytapaa ja antaa hiukankin valtaa ihmisten auktoriteetille, niin silloin heti annatte sille kaikki. Jos kristityn isän poika tekee oikein noudattaessaan ilman mitään edelläkäyviä perusteellisia ja puolueettomia tutkimisia isänsä us-

kontoa, niin miksikä turkkilaisen poika tekisi väärin samoin noudattaessaan oman isänsä uskontoa? Rohkenen vaatia kaikkia maailman suvaitsemattomia ihmisiä koettamaan vastata tähän jotakin semmoista, että se tyydyttäisi järkevää ihmistä.

Noiden perustelujen ahdistamina toiset mieluumin tekevät Jumalan vääryyden Jumalaksi ja saattavat hänet ennemmin rankaisemaan viattomia heidän isiensä pahoista teoista, kuin luopuvat raa'asta dogmistaan. Toiset pääsevät pälkähästä siten, että kohteliaasti lähettävät enkelin valistamaan ketä tahansa, joka, joskohta mitä syvimmissä tietämättömyydessä, on elänyt siveellistä elämää. Kaunis keksintö tuo enkeli! Tyytymättä kahlehtimaan meitä juonittelmalla, he tekevät juonittelemisen välttämättömäksi itse Jumalallekin.

Huomaatte, hyvä ystävä, mihin järjettömyyteen ylpeys ja suvaitsemattomuus vievät, kun jokainen tahtoo itsepäisesti pitää kiinni omasta mielipiteestään ja luulee itse olevansa oikeassa ja muun ihmiskunnan väärässä. Minä otan sen rauhan Jumalan, jota palvelen ja josta teille puhun, todistajaksi siitä, että kaikki tutkimiseni ovat olleet vakavia. Mutta huomattessani, että ne eivät johtaneet eivätkä koskaan tulisi johtamaan mihinkään suotuisaan tulokseen ja että olin vajoamaisillani rannattomaan mereen, käännyin takaisin ja sovitin uskoni alkuperäisten käsitteideni ahtaisiin puitteisiin. En ole koskaan voinut uskoa Jumalan kadotuksen uhalla määräävän, että minun pitäisi olla niin oppinut. Olen siitä syystä paiskannut kaikki kirjat kiinni. On olemassa vaan yksi kirja, joka on auki, jokaisen silmän luettavana, ja se on luonnon

kirja. Tätä suurta ja ylevää kirjaa lukiessani opin palvelemaan ja kunnioittamaan sen jumalallista tekijää. Ei voi kenellekään antaa anteeksi sitä, ettei ole tätä kirjaa lukenut, sillä se puhuu kaikille ihmisille kieltä, jota jokainen ymmärtää. Vaikka olisin syntynyt autiolla saarella, vaikka en olisi nähnyt muita ihmisiä kuin itseni, vaikka en koskaan olisi saanut tietää mitä on tapahtunut eräässä kolkassa maailmaa, niin voisin kuitenkin harjottamalla järkeäni ja sitä viljelemällä sekä oikein käyttämällä niitä välittömiä ominaisuuksia, jotka Jumala minulle antaa, oppia itsestäni hänet tuntemaan, häntä rakastamaan ja häntä miellyttääkseni täyttämään kaikki velvollisuuteni maan päällä. Mitä opettaa minulle koko ihmisten tieto enempiä?

Mitä ilmestykseen tulee, tuntisin ehkä, jos olisin parempi ajattelija ja jos olisin enemmän oppinut, sen totuuden ja sen hyödyn, mikä sen onnellisilla tunnustajilla on. Mutta joskin huomaan olevan sitä puolustavia todistuksia, joita en voi kumota, niin huomaan myöskin olevan sitä vastaan tehtyjä huomautuksia, joita en voi kumota. On olemassa niin paljo päteviä syitä sitä vastaan ja sen puolesta, että minä, kun en tiedä mille puolelle kallistuisin, en sitä hyväksy enkä hylkään. Hylkään ainoastaan velvotuksen sitä tunnustaa, koska tämä luultu velvotus minusta näyttää mahdottomalta ymmärtää Jumalan oikeamielisyyden yhteydessä ja koska hän kaukana siitä, että olisi sen kautta poistanut esteet autuaaksi tulemisen tieltä, päinvastoin sen kautta olisi lisännyt niiden lukua ja tehnyt ne ylitsepääsemättömiksi suurimmalle osalle ihmiskuntaa. Muuhun nähden tässä suhteessa

olen kunnioittavasti epäilevällä kannalla. En ole itsestäni niin suuria luuleva, että pitäisin itseäni erehtymättömänä. Muut ihmiset ovat ehkä voineet tehdä päätelmiä siinä, missä minä olen neuvoton. Minä ajattelen omasta puolestani, enkä heidän puolestaan. En heitä moiti enkä jäljittele. Heidän arvostelukykynsä voi olla parempi kuin minun. Mutta minun vikani ei ole, ettei heidän arvostelukykynsä ole minun.

Tunnustan teille myöskin, että raamatun kirjojen majesteetillisuus minua hämmästyttää ja että evankeliumin pyhyys liikuttaa sydäntäni. Katsokaa filosofien kirjoja kaikkine suurine sanoineen. Kuinka ne ovat pieniä tämän rinnalla! Onko mahdollista, että samalla niin ylevä ja yksinkertainen kirja olisi ihmisten tekemä? Onko mahdollista, että se, jonka historian se kertoo, olisi vaan ihminen? Onko se esitystapa, joka siinä kirjassa ilmenee, innottelijan tai kunniaa himoitsevan lahkolaisen? Mikä lempeys, mikä tapojen puhtaus! Mikä liikuttava viehkeys hänen opetuksissaan, mikä ylevyys hänen periaatteissaan! Mikä syvä viisaus hänen sanoissaan, mikä mielenmaltti, mikä hienous ja sattuvaisuus hänen vastauksissaan ja mikä valta intohimojen yli! Missä on se ihminen, missä se oppinut, joka ymmärtää toimia, kärsiä ja kuolla osottamatta heikkoutta ja teeskentelämättä rohkeutta. Kun Plato kuvailee oikeamielisen ihmisen ihannetta,¹ rikoksen ja häväistyksen uhrina, mutta kuitenkin hyveen kaikkia palkintoja ansaitsevana, kuvailee hän piirre piirteeltä Jeesusta Kristusta Yhtäläisyys on niin silmään pistävä, että kaikki kirk-

¹ De republ. dial. 2.

koisät sen ovat huomanneet ja ettei ole mahdollista erehtyä sen suhteen. Kuinka täytyykään ihmisen olla sokea ja ennakkoluulojen vallassa, voidakseen verrata Sophroniskuksen poikaa Marian poikaan? Mikä ero näiden molempien välillä! Sokrates, joka kuoli tuskitta ja häpeättä, suoritti osansa helposti loppuun asti. Ja ellei tuo helppo kuolema olisi tuottanut kunniaa hänen elämälleen, voisi luulla, että Sokrates, niin henkevä kuin olikin, oli pelkkä sofist. Hän keksi moraalin, sanotaan. Mutta muut olivat sitä jo käytännössä harjottaneet ennen häntä. Hän vaan sanoi mitä he olivat tehneet; hän vaan johti oppinsa heidän näyttämistään esimerkeistä. Aristeides oli ollut oikeamielinen, ennenkuin Sokrates oli sanonut mitä oikeamielisyys on. Leonidas oli kuollut isänmaansa edestä, ennenkuin Sokrates oli tehnyt isänmaanrakkauden ihmisen velvollisuudeksi. Sparta oli kohtuutta rakastava, ennenkuin Sokrates oli ylistänyt sen kohtuutta. Ennenkuin hän oli määritellyt hyveen, oli Kreikassa kosolta hyveellisiä ihmisiä. Mutta mistä Jeesus oli omien kansalaistensa keskuudessa saanut tuon ylevän ja puhtaan moraalin, jota hän yksin on opettanut ja josta hän yksin on antanut esimerkin?¹ Mitä rajuimman uskonkiihkoisuuden helmassa tekee korkein viisauts itsensä huomatuksi, ja mitä sankarillisimmat hyveet ja niiden koristelemattomuus tuottivat kunniaa halveksittavimmalle kaikista kansoista. Ystäviensä kanssa rauhallisesti ajatuksia vaihtavan Sokrateen kuolema

¹ Katsokaa sitä vertausta, jonka hän vuorisaarnassa itse tekee Mooseksen siveysopin ja oman siveysoppinsa välillä. Matt. 5, 21 ja seur.

on helpoin, mitä saattaa toivoa. Jeesuksen kuolema, hänen, joka kuoli kidutettuna, häväistynä, pilkattuna, koko kansan kiroamana, on kauheinta, mitä saattaa pelätä. Sokrates, ottaessaan vastaan myrkkymaljan, siunaa sitä henkilöä, joka sen itkien hänelle ojentaa. Jeesus rukoilee petomaisten pyöveliensä puolesta keskellä kauheimpia tuskiaan. Jos Sokrateen elämä ja kuolema ovat viisaan elämä ja kuolema, on Jeesuksen elämä ja kuolema Jumalan. Pitäisikö meidän ehkä sanoa evankelistain kertomusten keksityn huvin vuoksi? Hyvä ystävä, semmoista ei keksitä, ja Sokrateen elämäntyö on vähemmin todistettavissa kuin Jeesuksen Kristuksen elämäntyö. Pohjaltaan siten vaan työnnettäisiin vaikeus syrjään, mutta sitä ei voitettaisi. Olisiko vielä käsittämättömämpää, että useat ihmiset yhdessä olisivat tehneet tuon kirjan kuin että yksi ainoa olisi antanut siihen aiheita? Juutalaiset kirjailijat eivät koskaan olisi voineet käyttää sellaista kirjoitustapaa eivätkä luoda sellaista moraalialia, ja evankeliumi sisältää niin suuria, niin valtaavia totuuksia ja niin täydellisesti mukailemattomia, että niiden keksijä olisi vielä hämmästyttävämpi ilmiö kuin itse kirjan sankari. Mutta kaiken tämän ohella on evankeliumi täynnä uskomattomia, järkeä vastaan sotivia seikkoja, joita jokaisen järjellisen ihmisen on mahdollon käsittää ja hyväksyä. Mitä tehdä keskellä kaikkia näitä ristiriitaisuuksia? Aina olla, lapseni, vaatimaton ja varovainen, hiljaa itsekseen kunnioittaa sitä, mitä ei voi hylätä eikä ymmärtää, nöyrytyä suuren olennon edessä, joka yksin tietää totuuden.

Kas siinä se epäilevä kanta, jolla vastoin tahtoonikin olea pysynyt. Mutta tämä epäileminen ei

suinkaan minua kiusaa, sillä se ei ulotu olennaisesti vaikuttamaan toimintaani, ja olen hyvin varma velvollisuuksien peruslaadun suhteen. Palvelen Jumalaa sydämeni yksinkertaisuudessa. Pyrin tietämään vaan sen, mikä on tärkeätä toiminnalleni. Mitä niihin dogmeihin tulee, jotka eivät vaikuta tekoihini eivätkä siveellisyyteeni ja joiden suhteen niin monet ovat ahdistuksessa, minä en anna niiden huolestuttaa itseäni. Pidän kutakin eri uskontoa hyödyllisenä laitoksena, joka itsekukin maassaan määrää yhden ja saman tavan kunnioittaa Jumalaa yleisten menojen kautta. Ja niillä voi mielestäni jokaisella olla oikeutuksensa, katsoen ilmanalaa, hallitukseen, kausanhenkeen tai johonkin muuhun paikalliseen seikkaan, jotka kaikki tekevät toisen uskon suositummaksi kuin toisen, sen mukaan mikä paikka ja aika on kysymyksessä. Sydämen vilpittömyys on olennaisinta jumalanpalveluksessa. Jumala ei hylkää niiden kautta hänelle osotettua kunnioitusta, jos se on sydäimestä lähtenyt, tapahtukoon se missä muodossa tahansa. Kun se uskonnonmuoto, jota minä seuraan, kutsuu minua kirkkoon jumalanpalvelukseen, täytän siellä mahdollisimman tarkasti minulle määrätyt menot, ja omatuntoni nuhtelisi minua, jos ehdollani jättäisin jonkun kohdan noudattamatta. Tiedätte että pitkän kirkonkirouksen jälkeen herra Mellareden välityksellä sain luvan jälleen ryhtyä virkaani, voidakseni ansaita elatukseni. Ennen luin messun välinpitämättömästi, kuten ajanpitkään tekee mitä arvokkaimpia seikkoja, jos niitä toistaa liian usein. Senjälkeen, kuin olen saanut uudet periaatteeni, toimitan sen suuremmalla hartaudella. Annan korkeimman olennon majesteettiuden, hänen läsnäolonsa ja

ihmishengen riittämättömyyden vallata itseni, ihmishengen, joka niin vähän ymmärtää sitä, mikä on yhteydessä sen luojan kanssa. Ajatellen, että kannan hänen eteensä kansan rukoukset määrättyä tapaa noudattamalla, seuraan tarkoin kirkkosääntöjen määräyksiä. Lausuessani olen tarkkaavainen; pidän tarkasti huolta siitä, etten unhotakaan ainoatakaan sanaa, etten jätä täyttämättä ainoatakaan menoa. Kun pyhän ehtoollisen siunaamisen hetki lähenee, vajotan mieleni hartauteen, tehdäkseni sen sillä mielellä, jota kirkko ja sakramentin ylevyys vaatii. Koetan saada oman järkeni vaikenemaan ylimmän järjen edessä. Sanon itselleni: Kuka sinä olet, että uskaltaisit mitata ääretöntä valtiutta? Lausun kunnioittavasti asetussanat ja lisään niiden vaikuttavaisuutta kaikella sillä uskolla, johon suinkin olen kykenevä. Niin paljo käsittämätöntä kuin tässä salaperäisessä toimituksessa onkin, en pelkää, että minua tuomiopäivänä rangaistaan siitä, että olisin sitä sydämessäni saastuttanut.

Saatuani kunnian toimittaa pyhää virkaa, joskin alimmalla asteella, en tee enkä sano koskaan mitään, joka saattaisi minut arvottomaksi täyttämään pyhiä velvollisuuksiani. Tulen aina saarnaamaan hyvettä ihmisille ja kehottamaan heitä tekemään hyvää. Ja mikäli voin, näytän heille hyvää esimerkkiä. Ei ole ehkä minun vallassani saada heitä rakastamaan uskontoa ja vahvistaa heidän uskoaan dogmeihin, jotka todella ovat hyödyllisiä ja joihin jokainen ihminen on velvollinen uskomaan, mutta varjelkoon Jumala minua koskaan heille saarnaamasta suvaitsemattomuuden raakaa dogmia, yllyttämästä heitä kammoamaan lähimmäisiään ja sanomaan toisille: Te olette kado-

tuksen omat, ulkopuolella kirkkoa ei ole mitään autuutta.¹ Jos minulla olisi korkeampi arvo, niin tämä seikka tuottaisi minulle ikävyyksiä, mutta olen liian huomaamaton, jotta minun tarvitsisi juuri paljoa pelätä, enkä enää voi arvossa joutua alemmaksi kuin mitä olen. Ja mitä tapahtuneekin, en napolisemisellani loukkaa jumalallista oikeutta enkä rupea valhettelijaksi pyhää henkeä vastaan.

Olen kauan halunnut kunniaa päästä kirkkoher-raksi ja haluan sitä vieläkin, mutta olen jo lakaunut sitä toivomasta. Hyvä ystävä, ei mikään ole minusta niin kaunista kuin olla sielunpaimen. Hyvä sielunpaimen on hyvyyden palvelija, aivan niinkuin hyvä esivalta on oikeuden palvelija. Sielunpaimenella ei koskaan ole mitään pahaa tehtävänä. Ellei hän aina itse voi tehdä hyvää, niin hän kuitenkin aina oikeiu täyttää tehtävänsä, kehottaessaan muita hyvää tekemään, ja usein hän siinä onnistuu, jos hän voi saada muut kunnioittamaan itseään. Oi jospa kerran saisin pienen seurakunnan vuoristossamme ja kunnan ihmisiä hoidettavakseni! Miten onnellinen silloin olisin! Sillä minusta tuntuu kuin voisin tehdä seurakuntalaiseni onnellisiksi. En tekisi heitä rikkaiksi, mutta

¹ Velvollisuus seurata ja rakastaa maansa uskontoa ei ulotu hyvän moraalien vastaisiin dogmeihin, kuten esim. suvaitsemattomuuden dogmiin. Tämä kauhea dogmi asestaa ihmiset toisiaan vastaan ja tekee heidät kaikki ihmiskunnan vihollisiksi. Eron tekeminen yhteiskunnallisen ja kirkollisen suvaitsevaisuuden välillä on lapsellinen ja turha. Nämä molemmat suvaitsevaisuuden lajit ovat erottamattomat, eikä voi toista hyväksyä, ellei hyväksy toista. Eivätpä edes enkelit voisi elää rauhassa ihmisten kanssa, joita pitäisivät Jumalan vihollisina.

ottaisin osaa heidän köyhyyteensä. Vapauttaisin heidät köyhyyden seuralaisesta: häpeästä ja ylenkatseesta, joka on sietämättömämpää kuin itse puute. Saattaisin heidät pitämään sovusta ja yhdenarvoisuudesta, jotka usein poistavat kurjuuden ja ainoa tekevät kykeneväksi sitä kestämaan. Kun he huomaisivat, ettei minun ole missään suhteessa parempi olla kuin heidän ja että kuitenkin eläisin tyytyväisenä, he oppisivat tyytymään kohtaloonsa ja elämään tyytyväisinä kuten minäkin. Opettaessani panisin vähemmän painoa kirkon henkeen kuin evankeliumin henkeen, jonka dogmit ovat yksinkertaisemmat ja jonka moraali on ylevämpi, jossa huomaa vähän uskonnollisia menoja ja paljon laupeudentöitä. Ennenkuin heille opettaisin mitä on tekeminen, pyrkisin esimerkilläni näyttämään sen, jotta he hyvin huomaisivat minun todella ajattelevan samoin kuin puhun. Jos minulla olisi protestantteja naapureina tai seurakunnassani, en tekisi mitään erotusta heidän ja varsinaisten seurakuntalaisten välillä sen suhteen, mikä koskee kristillisiä laupeudentöitä. Koettaisin saada heidät kaikki rakastamaan toisiaan yhtä paljon, pitämään toisiaan veljinä, kunnioittamaan kaikkia uskontoja ja elämään rauhassa, kukin omaa uskontoaan tunnustaen. Olen sitä mieltä, että yllyttää jotakin ihmistä luopumaan siitä uskosta, johon hän syntymästään asti on kuulunut, on sama kuin yllyttää häntä pahaan tekoon ja siis myös samaa kuin itse tehdä pahoin. Säilyttäkäämme asiain yleinen järjestys sinällään, kuunes olemme enemmän valistuneet. Kunnioittakaamme kaikkien maiden lakeja, älkäämme häiritkö niiden meille määräämää jumalanpalvelusta älkäämme ylllyttäkö kansalaisia tottele-

mattomuuteen. Sillä emme ollenkaan varmasti voi tietää tuottaako heille onnea se, että vaihtavat entiset mielipiteensä toisiin, ja tiedämme toiselta puolen aivan varmaan, että tottelemattomuus lakeja kohtaan on paheksuttava.

Olen nyt, nuori ystävä, suullisesti tehnyt teille uskontunnustukseni sellaisena kuin Jumala sen lukee minun sydämessäni. Te olette ensimmäinen, jolle sen olen tehnyt. Te olette ehkä myöskin ainoa. Niin kauan kuin on olemassa luja usko ihmisten keskuudessa, ei pidä häiritä rauhallisia sieluja eikä saattaa levottomiksi yksinkertaisia ihmisiä esittämällä heille vaikeuksia, joita eivät voi poistaa ja jotka häiritsevät heidän rauhaansa voimatta heitä valistaa. Mutta jos kerran kaikki on alkanut horjua, tulee säilyttää runko oksien kustannuksella. Kiihottuneet, epävarmat, melkein sammuneet omattuunnot, jotka ovat siinä tilassa, missä olen huomannut teidän omantuntonne olleen, tarvitsevat vahvistusta ja herätystä. Ja jotta voisi rakentaa ne ikuisten totuuksien pohjalle, täytyy täydellisesti repiä alas ne huojuvat pilarit, joiden nojassa ne vielä luulevat lepäävänsä.

Olette siinä tähdellisessä iässä, jolloin mieli avautuu saamaan varmuutta kaikesta, jolloin sisällinen ihminen muodostuu ja luonne syntyy ja jolloin ihminen koko elämänsä ajaksi valitsee joko hyvän tai pahan. Myöhemmässä iässä olemussubstanssimme on kovettunut, ja siihen painuneet uudet vaikutukset eivät enää jätä mitään jälkeä. Nuori mies, sulkekaa sydämeenne, joka vielä on taipuisa, totuuden leimamerkki. Jos olisin varmempi omien mielipiteiden suhteen, olisin kanssanne puhellessani käyttänyt dog-

maattista ja päättävää puhetapaa. Mutta olen ihminen, tietämätön, erehtyväinen ihminen, mitä siis olisin voinut tehdä? Olen peittelemättä avannut teille sydämeni. Olen esittänyt teille varmana sen, mitä pidän varmana. Olen esittänyt epäilykseni epäilyksinä, arveluni arveluina. Olen sanonut teille epäilyksieni ja uskoni syyt. Nyt on teidän tekeminen johtopäätöksenne. Olette ottanut itsellenne ajatusaikaa. Tämä varovaisuus on viisasta ja saattaa minut ajattelemaan teistä hyvää. Alkakaas saattamalla omatuntoonni siihen tilaan, että se haluaa valistusta. Olkaa vilpittöksi itseänne kohtaan. Omaksukaa itsellenne minun mielipiteistäni ne, jotka teissä ovat herättäneet vakaumusta, ja hylätäkää loput. Ette vielä ole niin paheen turmelema, että tarvitsisi pelätä teidän valitsevan väärin. Ehdotan teille, että keskenämme siinä suhteessa pohtisimme asiaa, mutta heti kun alkaa väitellä jostakin, kiivasuu. Turhamielisyys ja itsepäisyys sekottuvat asiaan ja vilpittömyys katoaa. Hyvä ystävä, älkää koskaan väitelkö, sillä väittelemällä ei valista itseään eikä muita. Mitä minuun tulee, niin olen mietiskellyt monta vuotta, ennenkuin olen saanut vakaumukseni. Minä pidän kiinni siitä, omatuntoni on rauhallinen, sydämeni tyytyväinen. Jos tahtoisin uudestaan ryhtyä tutkimaan mielipiteitäni, en voisi tehdä sitä sen puhtaammalla totuudenrakkaudella, ja minun jo toimintakykyään menettänyt henkeni ei enää kykenisi niin hyvin totuutta tuntemaan. Pysyn sinä, mikä olen, sillä pelkään että huomaamattani intohimoksi kehittyvä taipumukseni mietiskelyyn jäähdyttäisi intoani hyveenharjoittamiseen ja että voisin joutua takaisin entiseen epäilemistilaani, enää löytämättä keinoa päästä

siitä pois. Enemmän kuin puolet elämäni on kulu-
nut; minulla on jäljellä juuri tarpeeksi aikaa käyttää
hyväkseni sen kestäessä saamaani kokemusta ja hyvittä-
tää hairahduksiani hyveellisellä elämällä. Jos erehdyn,
tapahtuu se vastoin tahtoani. Hän, joka lukee sydä-
meni salaisuudet, tietää hyvin, etten rakasta sokeut-
tani. Ollen kykenemätön omien voimieni avulla siitä
pääsemään, ei minulla ole muuta keinoa siitä vapau-
tuakseni kuin nuhteeton elämä. Ja jos Jumala kivis-
täkin voi herättää Abrahamille lapsia, on myöskin
jokaisella ihmisellä oikeus toivoa valistuvansa, kun
hän tekee itsensä sitä ansainneeksi.

Jos minun mietiskelyni johtavat teitä ajattele-
maan samoin kuin minä ajattelen, jos minun mieli-
teeni tulevat teidänkin mielipiteiksenne ja jos meillä
tulee olemaan sama uskontunnustus kummallakin,
niin tässä neuvo, jonka teille annan: Älkää enää
panko elämääne kurjuuden ja epätoivon tuottamille
kiusauksille alttiiksi, älkää enää häpeällisesti eläkö
muiden mielivallasta riippuvana älkääkään enää syökö
armoleipää. Palatkaa isänmaahanne, omistakaa esi-
isienne usko, tunnustakaa sitä vilpittömällä sydämellä.
Älkääkään enää siitä luopuko. Se on hyvin yksinker-
tainen ja hyvin pyhä. Minä pidän sitä kaikkien maa-
ilman uskontojen joukossa ainoana, jonka moraali on
puhdas ja joka parhaiten tyydyttää järkeä. Mitä mat-
kakustannuksiin tulee, älkää niistä huolehtiko; ne
teille kyllä hankitaan. Älkää liioin antako valtaa
väärälle häpeälle, ikäänkuin paluunne teitä halventaisi.
Pahasta, vaan ei hyvästä teosta, nousekoon häpeänpuna
poskillenne. Olette vielä siinä iässä, jolloin kaikki
annetaan anteeksi, mutta jolloin ei enää rankaisematta

tehdä syntiä. Jos vaan tahdotte kuulla omantuntonne ääntä, niin tuhannet turhat esteet poistuvat sen puheessa. Tulette huomaamaan, että katsoen siihen epävarmuuteen, jonka vallassa olemme, on anteeksiantamattoman itseviisasta tunnustaa muuta uskontoa kuin sitä, jota syntymästään asti on joutunut tunnustamaan, ja että se ihminen menettelee kavalasti, joka ei noudata vilpittömällä sydämellä tunnustamansa uskonnon vaatimuksia. Jos hän erehtyy, niin hän riistää itseltään suuren anteeksisaamisen mahdollisuuden korkeimman tuomarin istuimen edessä. Eikö Jumala enemmin anna anteeksi erehdystä, joka on kasvatuksen seuraus, kuin erehdystä, jonka itse on valinnut?

Poikani, säilyttäkää sielunne semmoisena, että aina voitte toivoa jumalan olevan olemassa, niin ette koskaan tule sitä epäilemään. Ja muuten, minkä uskonnon omaksuttekin; muistakaa, että tosiuskonnolliset velvollisuudet ovat riippumattomat inhimillisistä laitoksista, että vilpitön sydän on Jumaluuden todellinen temppeli, että kaikissa maissa ja kaikissa uskonnoissa lain huippuna pidetään sitä, että rakastaa Jumalaa yli kaiken ja lähimäistään niinkuin itseään. Muistakaa vielä, että ei ole ainoatakaan uskontoa, joka vapauttaisi siveellisistä velvollisuuksista, että nämä ovat uskonnon olemus, että niistä tärkein on sydämessään palvella Jumalaa ja että ilman uskoa ei ole mitään todellista hyvettä.

Karttakaa niitä, jotka teeskennellen selittävänsä luontoa kylvävät ihmisten sydämiin lohduuttomia oppeja ja joiden näennäinen skeptillisuus on sata kertaa ratkaisevampi kuin heidän vastustajiensa päättävät sanat. Ylimielisinä teeskennellen yksin olevansa valis-

tuneita, rehellisiä ja vilpittömiä, he käskevästi pakottavat meitä alistumaan heidän muka ratkaiseviin johdopäätöksiinsä ja koettavat uskotella antavansa meille olemiston todelliset perussyyt niiden käsittämättömien järjestelmien muodossa, jotka he ovat mielikuvituksessaan rakentaneet. Kumoamalla, hävittämällä ja polkemalla maahan kaiken sen, mitä ihmiset kunnioittavat, he riistävät surevilta viimeisen lohdutuksen heidän kurjuudessaan, poistavat rikkailta ja mahtavilta heidän intohimojensa ainoan esteen ja hävittävät sydämistä rikoksen seuralaiset: omantunnonvaivat ja hyveen toivon, sekä kerskaavat vielä olevansa ihmiskunnan hyväntekijöitä. Totuus, sanovat he, ei koskaan ole ihmiselle vahingollinen. Minä sen uskon, kuten hekin, ja se mielestäni parhaiten todistaa, että heidän opetuksensa eivät ole yhtäpitäviä totuuden kanssa.¹

¹ Molemmat suunnat hätyyttävät toinen toistaan niin monilla sofismeilla, että olisi suunnaton ja uhkarohkea yritys ruveta niitä kaikkia luettelemaan. On jo melkoinen työ mainita muutama niistä, sitä myöten kuin ne itsestään tarjoutuvat. Eräs niin sanotun filosofisen suunnan tavallisimpia sofismeja on se, että asettavat luulotellun filosofikansan huonojen kristittyjen vastakohdaksi, ikäänkuin kansa helpommin olisi kehitettävissä tosilosofeiksi kuin tosikristityiksi. En tiedä kumpi, hyvä filosofi vai hyvä kristitty, on helpommin löydettävissä eri yksilöiden keskuudessa. Mutta sen verran tiedän hyvin, että niin pian kuin on kysymys kansoista, täytyy olettaa sellaisia, jotka uskonnon puutteessa väärinkäyttävät filosofiaa, kuten nykyajan kansat filosofian puutteessa väärinkäyttävät uskontoa. Ja tämä seikka tuntuu minusta suuresti muuttavan kysymyksen laatua.

Bayle on varsin hyvin todistanut, että uskonkiihkoilu on turmiollisempi kuin ateismi, ja tämä on kieltämättä totta.

Hyvä nuorukainen, olkaa vakaa ja vilpitön ja samalla nöyrä. Ymmärtäkää olla tietämätön, niin ette petä itseänne ettekä muita. Jos sitten kehitetyt lahjanne tekevät teidät kykeneväksi puhumaan ihmisille, niin puhukaa heille aina vaan omantuntonne mukai-

Mutta sitävastoin hän on jättänyt sanomatta seikan, joka on yhtä tosi, nimittäin että uskonkiihko, vaikka onkin verenhi-moinen ja julma, kuitenkin on suuri ja voimakas intohimo, joka ylentää ihmissydäntä, joka saattaa sen halveksimaan kuolemaa, antaa sille suunnattoman pontevuuden ja että vaan tarvitsee sitä paremmin ohjata, siitä johtaakseen mitä ylevimpiä hyveitä. Sen sijaan uskonnottomuus ja yleensä järkeilevä ja filosofinen henki kiinnittää elämään, veltostuttaa ja alentaa sielun, kohdistaa kaikki intohimoiset pyrinnot yksityisedun ja inhimillisen minän alhaisarvoisiin pyyteisiin, täten pannen kaikessa hiljaisuudessa kaiken yhteiskuntajärjestyksen perusteet horjumaan. Sillä se mikä yksityiseduissa on yhteistä, on niin vähäpätöistä, ettei se koskaan korvaa sitä, mikä siinä on yleis-vahingollista. Se, ettei ateismi saata verta vuodattamaan, tapahtuu vähemmän rauhan rakkaudesta kuin välinpitämättömyydestä hyvän suhteen. Kunhan niin sanottu oppinut vaan saa olla rauhassa työhuoneessaan, hän varsin vähän välittää siitä, miten muun maailman käy. Hänen periaatteensa eivät johda ihmisiä surmaamaan, mutta ne vaikuttavat ohkaisen ihmisten lisääntymiseen, hävittämällä ne tavat, jotka tätä lisääntymistä edistävät, vierottamalla heidät pois vertaisistaan ja supistamalla kaikki heidän harrastuksensa salaiseen itsekäisyyteen, joka on yhtä turmiollinen kansanlisääntymiselle kuin hyveelle. Filosofinen välinpitämättömyys vivabtaa siihen levollisuustilaan, joka vallitsee yksinvallan rasittamassa valtiossa; se on näet kuolonlepoa, ja se on tuhoavampi kuin sota.

Joskohta siis uskonkiihko välittömiin vaikutuksiinsa nähden on turmiollisempi kuin se, mitä tätä nykyä sanotaan filosofiseksi järkeilyksi, on se paljon vähemmän turmiollinen seurauksiinsa nähden. Muuten on helppo tuoda esiin kirjoissa kauniita periaatteita: mutta kysymys on siitä, ovatko ne yhtä-

sesti, huolimatta siitä, saatteko tunnustusta, vai ettekö saa. Tietojen väärinkäyttäminen herättää epäilyksiä. Kaikki oppineet halveksivat yhteisen kansan mielipiteitä. Jokainen tahtoo omata oman mielipiteensä. Ylpeilevä filosofia johtaa vapaa-ajatteluun, samoin

pitävät itse järjestelmän kanssa ja johtuvatko ne välttämättömästi siitä, ja tätä kysymystä ei vielä tähän asti ole voitu ratkaista. Tulee siis ottaa selville voisiko filosofia, päästyään vapaasti vaikuttamaan ja kohottuaan valtiaaksi, hillitä maineen tavoittelua, itsekkäisyyttä, kunnianhimoa ja ihmisten pikkumaisia intohimoja ja harjottaisiko se tuota lempeätä inhimillisyyttä, jota se kynä kädessä ylistelee.

Pelkillä periaatteillaan filosofia ei voi tehdä mitään hyvää, jota ei uskonto tekisi vielä paremmin, ja uskonto tekee paljon sellaista hyvää, jota filosofia ei kykene tekemään.

Käytännössä on laita kuitenkin toisin, mutta tässäkin suhteessa tulee tarkoin punnita. Ei yksikään ihminen, jolla on uskontonsa, seuraa sitä joka kohdassa, se on totta. Useimmilla ei ole uskontoa ollenkaan, tai jos onkin, eivät sitä ollenkaan noudata; tämä on myöskin totta. Mutta onpa niitäkin, joilla on uskonto ja jotka sitä ainakin osaksi noudattavat, ja on epäilemätöntä että uskonnolliset vaikuttimet usein estävät heitä tekemästä pahaa ja saattavat heidät harjottamaan hyvettä ja kiitettäviä tekoja, joita ilman noita vaikuttimia eivät harjottaisi.

Olettakaamme, että munkki kieltää vastaanottaneensa hänelle säilytettäväksi uskottua omaisuutta. Minkä muun johdopäätöksen siitä voi tehdä kuin että se ihminen oli tyhmä, joka hänelle uskoi tuon omaisuutensa. Jos Pascal esim. olisi samoin kieltänyt vastaanottaneensa säilytettävää omaisuutta, olisi hän ollut ulkokullattu ihminen, eikä mitään muuta. Mutta munkki! Ovatko ne henkilöt, jotka uskonnon verukkeella käyvät kauppaa todella uskonnollisia? Kaikki ne rikokset, joita papit yhtä hyvin kuin maallikotkin tekevät, eivät suinkaan todista, että uskonto olisi hyödytön, vaan että hyvin harvoilla ihmisillä on uskontoa.

kuin sokea usko puolestaan vie uskonkiihkoon. Kartakaa, äärimäisyyksiä. Pysykää aina lujana totuuden tiellä tai siinä, mikä teistä teidän sydämenne yksinkertaisuudessa näyttää olevan totta, siitä koskaan poik-

Uuden ajan hallitukset saavat kieltämättä kiittää kristinuskoa vanhasta mahtivallastaan ja kapinallisten liikkeiden harvinaisuudesta. Uskonto on saattanut niiden oman hengenkin vähemmän verenhimoiseksi. Tämän voi todistaa vallan yksinkertaisesti vertaamalla vanhanajan hallituksiin. Selvempi käsitys uskonnosta on syrjäyttäen uskonkiihkon vuodattanut enemmän lempeyttä kristittyihin tapoihin. Tämä muutos ei suinkaan ole kirjallisuuden ja tieteen ansio, sillä missä tahansa ne ovatkin kukoistaneet, ei inhimillisyyttä ole sen suuremmassa määrin kunnioitettu. Parhaan todisteen tästä tarjoavat ateenalaiset, egyptiläiset, Rooman keisarit ja kiinalaiset. Mutta kuinka monet armeliaisuudenteot ovat evankeliumin aiheuttamat! Kuinka monta vääryydenpoistoa ja vahingonkorvausta se saattaa katolilaiset toimeenpanemaan! Kuinka monta leppymystä ja almunantoa aiheuttaa meillä ehtoolliselle-menon lähestyminen! Kuinka suuressa määrin heprealaisten riemuvoosi lievensi vääryydellisten omistajien ahneutta! Kuinka paljon onnettomuutta se ehkäisi! Lain suojelema veljeys yhdisti koko kansan jäsenet toisiinsa; heillä ei nähty ainoatakaan kerjäläistä; eipä kerjäläisiä näe turkkilaisillakaan, joilla on lukemattomia hurskaita laitoksia. Uskontonsa periaatteiden mukaisesti he ovat kestiystävällisiä uskontonsa vihollisillekin.

»Muhamettilaiset», näin kertoo Chardin, »sanovat, että ylösnousemusta seuraavan tutkinnon jälkeen kaikki runniit kulkevat yli sillan, nimeltä *Pul-Serrho*, joka on rakennettu iäisen tulen yläpuolelle; tätä siltaa saattaa heidän puheidensa mukaan sanoa kolmanneksi ja viimeiseksi tutkistelun paikaksi, sillä tällä sillalla erotetaan hyvät pahoista j. n. e.»

»Persialaiset — jatkaa Chardin — puhuvat alati tästä sillasta, ja kun joku kärsii loukkausta, josta ei millään tavoin eikä koskaan voi saada hyvitystä, hänen viimeinen lohdutuksensa on sanoa: 'No hyvä, kautta elävän Jumalan, saatpa

keamatta turhamielisyyden tai heikkouden vuoksi. Rohjetkaa tunnustaa jumalaa filosofien keskuudessa, rohjetkaa saarnata inhimillisyyttä suvaitsemattomille. Saatte ehkä olla yksin tukemassa mielipidettänne,

maksaa pahantekosi kaksinkertaisesti viimeisenä päivänä, et pääse Pul-Serrho sillasta yli, ennenkuin olet minut hyvittänyt; olen tarttuna vaippasi liepeeseen ja heittäytyvä jalkojesi juureen; olen nähnyt paljon oivallisia ja kaikenamnattisia ihmisiä, jotka, peläten että heitä estettäisiin kulkemasta tuon hirtittävän sillan yli, pyysivät anteeksi niiltä, joilla oli aihetta valituksiin heidän suhteensa. Tämä sama on minulle itselleni tapahtunut hyvin monta kertaa. Ylhäissäytyiset henkilöt, jotka tungetellen olivat saattaneet minut ryhtymään toimenpiteisiin, jotka olivat minulle vastenmielisiä, tulivat luokseni jonkun ajan kuluttua, kun luulivat paheksumiseni siitä jo lauhtuneen ja sanoivat: pyydän, *halal becon antichisra*, s. o. tee niin, että tämä tekoni muuttuisi minulle sallituksi ja oikeaksi. Jotkut ovat lisäksi antaneet minulle lahjoja ja tehneet palveluksia, jotta antaisin heille anteeksi ja selittäisin, että tein sen sydämestä. Syy tähän on vaan se luulo, ettei pääse yli manalan sillasta, ellei ole antanut viimeistä ropoa takaisin sille, jolle on tehnyt vääryyttä.» 7:s nidos, s. 50.

Eikö saata olettaa, että käsitys tästä sillasta, joka tasottaa niin monet vääryydet, ehkäisee monen vääryyden? Jos persialaisilta riistäisi tämän käsitteen, vakuuttamalla heille ettei ole olemassa Pul-Serrhoa eikä mitään senkaltaista, missä sorretut kuoleman jälkeen saavat koston sortajistaan, niin on selvää että jälkimäiset joutuisivat hyvin mukavaan tilaan ja vapautuisivat huolesta lieventää onnettomien kärsimystä. Ei siis ole totta, ettei tuollaisessa opastelemisessa olisi mitään vahingollista, eikä se siis voi olla totuuden mukainen.

Filosofi, moraaliset lakisi ovat hyvin kauniit, mutta ole niin hyvä ja näytä minulle mikä oikeuttaa uskomaan niiden toteutettavuuteen. Lakkaa hetkeksi julistamasta noita miehoureitasi ja sano minulle suoraan mitä asetat Pul-Serrhon sijaan.

mutta kannatte sydämässänne tunnustusta, joka teille korvaa ihmisten antamaa tunnustusta. Rakastakoot he teitä tai vihatkoot, lukekoot tai halveksikoot teidän kirjoituksianne, se on samantekevää. Puhukaa sitä, mikä on totta; tehkää sitä mikä on hyvää. Ihmiselle on etupäässä tärkeätä täyttää velvollisuutensa maan päällä, ja vasta silloin kun hän unhottaa itsensä, hän tekee työtä oman itsensä hyväksi. Poikani, yksityiset edut meitä pettävät; mutta oikeamielisen ihmisen toivo ei petä koskaan. Amen.

Olen tähän liittänyt tämän tunnustuksen mutta en ole tehnyt sitä siinä tarkoituksessa, että sitä pitäisi käyttää ojennusnuorana uskonnollisissa asioissa, vaan esimerkkinä siitä tavasta, miten voi järkevästi käsitellä tätä ainetta oppilaansa kanssa, poikkeamatta siitä metodista, jota olen koettanut esittää. Niin kauan kuin ei ollenkaan ota vaikutuksia ihmisten auktoriteetista eikä synnyinmaansa ennakkoluuloista, ei järjen tietokyky saata viedä meitä kauemmaksi luonnon tuntemuksessa kuin luonnonuskontoon, ja siihen aion pysähtyä Émilien suhteen. Jos hänellä vielä tulee olla toinen uskonto, ei minulla enää ole oikeutta tässä suhteessa häntä opastaa, vaan on hänen itsensä se valitseminen.

Teemme työtä sopusuhtaisesti luonnon kanssa ja sillävälän kuin se muodostaa fyysillistä ihmistä, me koetamme muodostaa moraalista ihmistä. Mutta meidän edistymisemme eivät käy rinnan. Ruumis on jo roteva ja vahva, kun sielu vielä on voimaton ja heikko, ja mitä inhimillinen taito saaneekaan aikaan, ruumiin kehitys käy aina järjen kehityksen edellä. Tähän asti

olemme kaikin tavoin ponnistelleet viivyttyäksemme edellistä ja jouduttaaksemme jälkimäistä, jotta ihminen aina pysyisi niin eheänä kuin suinkiu on mahdollista. Kehittämällä luonnetta olemme koettaneet syrjäyttää heräävää aistillisuutta; olemme lieventäneet sitä viljelemällä järkeä. Henkiset esineet ovat hillinneet aistillisten esineiden vaikutuksen; johtamalla nuorukaisen olioiden alkujuureen, olemme vapauttaneet hänet aistien vallasta; olihan luonnollista kohota luonnon tutkimisesta sen luojaan.

Kun olemme tulleet näin pitkälle, olemme saavuttaneet melkoisesti uutta vaikutusvaltaa oppilaa-seemme nähden ja paljon uusia keinoja puhua~~aksemme~~ hänen sydämellensä. Nyt vasta hän huomaa varsinaista etua siitä, että on hyvä, että tekee hyvää kaukana ihmisten katseista ja ilman että lait häntä siihen pakottavat, että on oikeamielinen jouduttuaan jumalallisen tahdon ja oman tahtonsa väliseen ristiriitaisuuteen, että täyttää henkensäkin uhalla velvollisuutensa ja että sydämessään ylläpitää hyveellisyyttä, ei ainoastaan rakkaudesta järjestykseen, joka aina jokaisessa ihmisessä on vähäisempi kuin rakkaus itseensä, vaan myöskin rakkaudesta olemuksensa alkuunpanijaan, joka rakkaus sulaa yhteen tuohon samaan oman olemuksen rakkauteen, niin että hän toivoo saavansa nauttia tuota pysyväistä onnea ja rauhaa, jota hyvä omatunto ja ylimmän olennon havaitseminen hänelle lupaavat toisessa elämässä, sittenkuin hän hyvin on käyttänyt tätä elämää. Jos tämä usko häviää, en näe enää muuta kuin vääryyttä, ulkokullaisuutta ja valhetta ihmisten keskuudessa. Yksityisetu, joka kilpailun vallitessa välttämättömästi pääsee kaikesta muusta

voitolle, opettaa jokaista verhoamaan pahetta hyveen naamarilla. Kaikkien muiden ihmisten tulee hyödyttää minua omalla kustannuksellaan, kaikki kohdistukoon yksinomaan minuun; kuoloon koko ihmiskunta, jos se on tarpeellista, vaivoihin ja kurjuuteen, kunhan minulta vaan säästyy tuskan ja nälän hetki: tuolla lailla puhuu jokainen uskoa vailla oleva henkilö, joka yksistään turvaa järkeensä. Minä olen koko elinikani väittävä: Ken sydämessään sanoo, ettei Jumalaa ole olemassa ja kuitenkin muiden kuullen puhuu toisin, hän on joko valhetteliija tai mieletön.

Lukija huomaa, että kaikista ponnistuksistani huolimatta te ja minä emme koskaan näe Émileäni samassa valossa. Te kuvittelette häntä aina muiden nuorten miesten kaltaiseksi, aina huimapäiseksi, rajun tungettelevaksi, häälyväksi ja harhailevaksi toisesta juhlasta toiseen, toisesta huvista toiseen, koskaan kiintymättä varmasti mihinkään. Hymyilette nähdesänne minun tekevän tulisesta, vilkkaasta ja elämän kuohuvimmassa iässä olevasta kiivaasta nuoresta miehestä filosofin ja teologin. Sanotte: tuo haaveilija tavoittelee alati harhakuviaan. Esittämällä meille omistuista oppilastaan hän ei ainoastaan kasvata häntä, vaan suorastaan luo hänet, takoo hänet ulos aivoistaan. Ja luullessaan seuraavansa luontoa hän siitä poistuu joka hetki. Mutta minä, kun vertaan oppilastani teidän oppilaisiinne, en voi huomata mitä yhteistä heillä voisi olla. Koska minun oppilaani on kasvatettu niin eri lailla, olisi sula ihme, jos hän josakin suhteessa olisi heidän kaltaisensa. Hän kun on viettänyt lapsuutensa nauttien koko sitä vapautta, jota he nauttivat nuoruudessaan, alkaa hän nuoru-

nessaan alistua siihen säännöllisyyteen, joihin heidät on pakotettu lapsina. Tämä säännöistä riippuminen muuttuu noille muille vitsaukseksi, he rupeavat sitä kammoamaan, pitäen sitä yksinomaan opettajiensa pitkällisenä tyrannimaisuutena ja luulevat jättävänsä lapsuudenian taakseen ainoastaan siten, että ravistavat hartioiltaan jokaisen ikeen.¹ He koettavat silloin korvata vahinkonsa siitä pitkästä pakkotilasta, jossa heitä on pidetty, kuten raudoistaan vapautunut vanki ojentaa, liikuttaa ja taivuttaa jäseniään. Émile sitävastoin pitää kunnianaan tulla mieheksi ja alistua heräävän järjen ikeeseen. Hänen jo kehittynyt ruuminsa ei enää tarvitse noita tavallisia toistuvia liikkeitä ja rupeaa itsestään pysymään levollisena, kun sitävastoin hänen puoleksi kehittynyt henkensä vuorostaan pyrkii vapaasti ja täydesti kehittymään. Näin siis järjellisyiden ikä on noille toisille mielivaltaisen vallattomuuden ikä, Émilelle taas järjellisen harkinnan ikä.

Jos tahdotte tietää, hekö vai Émile tässä suhteessa paremmin seuraavat luonnon järjestystä, niin tarkatkaa niissä nuorukaisissa ilmeneviä eroavaisuuksia, jotka ovat sitä lähempänä tai kauempana: tarkatkaa maalaisnuorukaisia ja tutkikaa, ovatko he yhtä vallattomat kuin teidän nuorukaisenne. »Lapsuudessaan,» sanoo herra le Beau, »huomaa villien alati olevan toimessa ja harjottavan eri leikkejä, jotka panevat ruumiin liikkeeseen; mutta tuskin he ovat saavuttaneet

¹ Ei ole ketään, joka enemmän halveksisi lapsuudenikää kuin ne, jotka sen juuri jättävät taakseen, samoin kuin säätyeron huomioonottaminen ei missään maassa ole suurempi kuin siellä, missä tuo ero on vähäinen ja missä jokainen pelkää, että häntä sekoitettaisiin alempisäätyiseen.

nuorukaisiän, kuin muuttuvat levollisiksi ja haaveileviksi ja harrastavat ainoastaan vakavia tai vaaranalaisia leikkejä.»¹ Émile, joka on kasvatettu kokonaan nuorten maalaisten ja villien vapaudessa, on muuttuva ja tyyntyvä vallan kuin he, vartuttuaan nuoreksi mieheksi. Koko ero on ainoastaan se, ettei hän yksinomaan toimi leikkimistä ja ravinnon hankkimista varten, vaan että hän on oppinut työnsä ja leikkiensä ohella ajattelemaan. Saavutettuaan siis tämän ikärajan seuraamalla osotettua tietä on hän oleva aivan valmis astumaan sille kehitysuralle, jolle nyt hänet johdetaan. Ne mietiskelyn aiheet, jotka hänelle osotan, kiihottavat hänen uteliaisuuttaan, ne kun ovat itsessään kauriit, ne kun ovat vallan uudet hänelle ja hän kun on kykenevä niitä ymmärtämään. On luonnollista että taas teidän opettamanne nuorukaiset, joita on ikävyytetytty ja väsytetty äitelillä opetuksillanne, pitkävetisillä moraalisaarnoillanne ja iänikuisilla katkismuksillanne, kieltäytyvät kehittämästä henkeänsä, kun tämä kehitys on heille saatettu niin vastenmieliseksi, että he lisäksi kieltäytyvät noudattamasta niitä tuskallisia määräyksiä, joilla heitä alati on vaivattu, ja mietiskelmästä luojaansa, joka on heille kuvattu heidän huvituksiensa viholliseksi. Kaikkea tätä kohtaan he ovat saaneet pelkkää vastenmielisyyttä ja inhoa; pakko on kääntänyt heidän mielensä siitä pois. Millä keinoin siis saadaan heidät vastedes näitä asioita harrastamaan, kun he alkavat itse määrätä toimintaansa? He tarvitsevat jotakin uutta, joka heitä miellyttäisi, he eivät

¹ Herra le Beaun, parlamentin asianajajan seikkailut, 2:n nidos, 70 s.

enää huoli ollenkaan siitä, mitä sanotaan lapsille. Samoin minä menettelen oppilaani suhteen; kun hän on varttunut mieheksi, puhun hänelle kuin miehelle ainakin, enkä sano hänelle mitään muuta kuin mikä hänelle on uutta. Ja juuri samasta syystä kuin muut sitä pitävät ikävänä, hän on pitävä sitä huvittavana.

Täten olen saattanut hänet kaksinkertaisesti voitamaan aikaa, viivyttämällä luonnon edistymistä järjen edistymisen hyväksi; mutta tokko itse teossa olen tuota edistystä viivyttänyt? En, olen vaan estänyt mielikuvitusta sitä jouduttamasta; olen pannut toisenlaista opetusta vastapainoksi niille ennenaikaisille tiedoille, jotka nuorukainen saa muualta. Kun me, sillävälin kuin kasvatustoimenpiteidemme tulva tempaa hänet mukaansa, johdamme hänet päinvastaiseen suuntaan toisilla kasvatuskeinoilla, ei tämä menettely ole hänen poistamistaan hänen oikeasta paikastaan, vaan hänen siinä pysyttämistään.

Luonnon oikea hetki saapuu viimein; täytyyhän sen saapua. Koska ihmisen täytyy kuolla, täytyy hänen myöskin jatkaa sukuansa, jotta ihmisuku ja maailmanjärjestys pysyisivät yllä. Kun niistä merkeistä, joista aikaisemmin olen puhunut, huomaatte tämän tärkeän hetken lähestyvän, niin luopukaa heti käyttämästä entistä puhe- ja kohtelutapanne. Hän on tosin vielä ohjattavananne, mutta ei enää ole suoranainen oppilaanne. Hän on nyt ystävänne, hän on nyt mies. Kohdelkaa häntä tästälähin sellaisena.

Kuinka! Pitääkö minun luopua vaikutusvallastani hetkellä, jolloin se on minulle mitä tärkein? Pitääkö minun jättää varttunut nuorukainen omiin hoiteisiinsa hetkellä, jolloin hän kaikkein vähimmin osaa

ohjata omaa toimintaansa ja jolloin hän on enimmin alttiina hairahduksille? Pitääkö minun luopua oikeuksistani juuri silloin, kun hänelle on tärkeintä, että niitä käytän? Oikeuksista! Kuka kääntää niistä luopumaan? Mutta nyt vasta hänen oikeutensa astuvat voimaan. Tähän asti ette ole hänen suhteensa saavuttanut mitään ilman pakkoa tai viekkautta. Auktoriteetti ja velvollisuuden laki olivat hänelle tuntemattomat. Saadaksenne hänet tottelemaan, oli teidän turvautuminen joko pakkoon tai pettämiseen. Mutta ottakaapa huomioon, kuinka monella uudella siteellä nyt olette kahlehtinut hänen sydämensä. Järki, ystävyys, kiitollisuus ja monet muut kiintymyksen tunteet puhuvat hänelle kieltä, jota hän ei voi väärinkäsittää. Pahe ei vielä ole saattanut häntä kuuroksi niiden äänelle. Vastaiseksi hän kykenee tuntemaan ainoastaan luonnollisia intohimoja. Ensimmäinen niistä kaikista, nimittäin rakkaus itseensä, saattaa hänet vai kutuksenne alaiseksi; saman tekee myös tottumus. Jos hetken kuohahtava mielijohde hänet viekin pois luotanne, niin katumus tuo hänet pian takaisin luokseen. Ainoa, mikä pysyy, on hänen kiintymyksensä teihin; kaikki muut tunteet ovat ohimenevää laatua ja haihtuvat toistensa keskinäisestä vaikutuksesta. Jollette auna hänen tavoiltaan turmeltua, niin hän on aina oleva ohjaukseenne taipuvainen. Vasta silloin kun hän jo on turmeltunut hän rupeaa vastahakoiseksi.

Myönnän kernaasti että, jos peittelemättä rupeatte vastustamaan hänen herääviä halujaan ja jos varomatomasti kohtelette rikoksina niitä uusia luonnontarpeita, joita hän itsessään alkaa tuntea, hän ei teitä kauan kuuntele. Sillä niin pian kuin hylkääte mi-

nun metodini, en enää vastaa teille mistään. Muistakaa aina, että olette luonnon palvelija, silloin ette koskaan ole oleva sen vihollinen.

Mutta miten on nyt meneteltävä? Tavallisesti oletetaan, että tässä suhteessa ainoastaan on olemassa kaksi mahdollisuutta, nimittäin joko nuorukaisen herränneiden taipumusten suosiminen tai niiden vastustaminen; joko hänen tyranninaan tai alttiina auttajanaan oleminen. Mutta kummallakin on niin vaaralliset seuraukset, ettei voi kyllin varovaisesti valita niiden välillä.

Ensimmäinen keino, joka tarjoutuu tämän vaikeuden syrjäyttämiseksi on, että nuori mies naitetaan niin pian kuin suinkin mahdollista. Tämä on kieltämättä varmin ja luonnollisin ratkaisu. Epäilen kuitenkin, tokko se on paras ja hyödyllisin. Sanon myöhemmin syyni. Vastaiseksi mainitsen vaan, että nuoret miehet ovat naitettavat mieskuntoisuuden iässä. Mutta tämän iän he saavuttavat liian aikaisin. Me itse olemme syynä siihen, että se on ennenaikainen; se olisi viivytettävä täydelliseen varttumiseen asti.

Jos tarvitsisi ainoastaan kuunnella luonnollisia taipumuksia ja seurata niiden viittauksia, niin tämä kysymys olisi helposti ratkaistu. Mutta on olemassa niin paljo ristiriitaisuutta luonnon oikeuksien ja yhteiskuntalakiemme välillä, että täytyy, voidakseen sovittaa ne yhteen, lakkaamatta turvautua mutkiin ja verukkeihin. Täytyy käyttää paljo taidokkaisuutta voidakseen estää yhteiskuntaihmistä muuttumasta kokonaan teeskennellyksi.

Tässä edellä esittämieni perusteiden nojalla luelen osottamieni keinojen ja muiden niiden kaltaisten

avulla ainakin kahdenteenkymmenenteen ikävuoteen asti voitavan pysyttää tietämättömyyttä haluista sekä aistien puhtautta. Tämä on niin totta, että germaaneille nuori mies, joka ennen mainittua ikää menetti viattomuutensa, ainaseksi siitä menetti kunniansa. Ja historioitsijat johtavat syystä näiden kansojen nuoruuden aikana noudattamasta puhtaudesta heidän voimakkaan ruumiinrakenteensa ja lukuisat lapsensa.

Saattaapa suurestikin pidentää tuota viattomuuden aikaa, ja muutama vuosisata sitten tämä oli Ranskassa hyvin tavallista. Mainitsen vaan yhden monista tunnetuista esimerkeistä, nimittäin Montaignen isän, joka oli erittäin omantunnonmukainen ja totuutta rakastava sekä vahva ja hyvin terve mies; hän vannoi menneensä naimisiin siveytensä säilyttäneenä kolmenkymmenenkolmen vuoden ikäisenä, ja sitä ennen hän oli palvellut soturina Italian sodissa. Hänen poikansa kirjoituksista saattaa nähdä minkä virkeyden ja hilpeämielisyyden tämä isä säilytti yli kuudennenkymmenennen ikävuotensa. Epäilemättä päinvastainen mielipide perustuu enemmän meidän tapoihimme ja ennakkoluuloihimme kuin sukumme tuntemukseen yleensä.

Voin siis sivuuttaa meidän nuorisomme tässä suhteessa tarjoaman kokemuksen; se näet ei todista mitään nuorukaisen suhteen, joka on kasvatettu eri lailla kuin se. Ottaen huomioon, ettei luonnolla kysymyksessä olevassa suhteessa ole mitään määrärajaa, jota ei voisi lykätä lähemmäksi tai kauemmaksi, luulen voivani loukkaamatta sen lakeja olettaa, että Émile tähän asti minun huolenpitoni avulla on pysynyt alkuperäisessä viattomuudentilassa, mutta nyt

huomaan tämän onnellisen ajan päättyvän. Ollen yhä kasvavien vaarojen ympäröimänä, hän on pujahtava minulta pakoon, mitä tehnenkin. Ensimmäisen tilaisuuden ilmaantuessa (eikä tämä tilaisuus ole kauan viipyvä) hän on seuraava aistiensa sokeata vaistoa. Saattaa panna tuhatta yhtä vastaan siitä, että hän on syöksyvä turmioon. Olen tarpeeksi ajatellut inhimillisiä tapoja, tietääkseni, mikä voittamaton vaikutus tällä ensi askeleella on koko elämän jälkiosaan. Jos teeskentelen ja olen kuin en mitään näkisi, on hän käyttävä hyväkseen heikkouttani; luullen pettävänsä minua hän minua halveksii, ja minä olen kaussasyylinen hänen turmioonsa. Jos koetan saattaa hänet jälleen oikealle tielle, tämä on jo myöhäistä, eikä hän enää minua kuule. Muutun hänelle epämurkavaksi, vihatuksi, sietämättömäksi. Ennen pitkää hän on vapautuva minusta. Minulla ei siis ole enää tarjona muuta kuin yksi ainoa järkevä keino, nimittäin se, että teen hänet vastuunalaiseksi omista teoistaan, että ainakin turvaan hänet erehdyksen yllätyksiltä ja että peittelemättä osotau hänelle häntä ympäröivät vaarat. Tähän asti olen häntä pidättänyt hänen tietämättömyytensä avulla; nyt tulee häntä pidättää hänen tietojensa avulla.

Nämä uudet ohjaukset ovat tärkeät, ja tuntuu luontevalta tarkastaa näitä asioita korkeammalta näkökohdalta. Nyt on tullut se hetki, jolloin minun on, niin sanoakseni, tekeminen hänelle tiliä, osottaminen miten hänen tulee käyttää aikaansa ja miten minun omaa aikaani, selittäminen mikä hän on ja mikä minä olen, mitä minä teen, mitä hän on tehnyt, mitä olemme toisillemme velkaa, kaikki hänen siveelliset suhteensa,

kaikki hänen muille antamansa sitoumukset ja muiden hänelle antamat, kuinka pitkälle hän on päässyt lahjojensa kehityksessä, mikä kehitys hänellä vielä on jäljellä, häntä kehitysurallaan kohtaavat vaikeudet, missä kohdin vielä voin häntä auttaa, missä taas hän yksin vastedes voi itseään auttaa, lopuksi missä tähdellisessä tilassa hän parhaillaan on, mitkä uudet vaarat häntä ympäröivät ja kaikki ne vankat järkisyyt, joiden pitää kehottaa häntä tarkoin valvomaan itseään, ennenkuin kuuntelee herääviä halujaan.

Huomatkaa, että aikaihmistä johtaessanne teidän tulee menetellä aivan päinvastoin kuin lasta ohjateksanne. Älkää ollenkaan epäröikö ilmaista hänelle noita vaarallisia salaisuuksia, jotka häneltä niin kauan ja niin huolellisesti olette peittänyt. Koska hänen vihdoinkin täytyy ne tuntea, on tärkeätä, ettei hän niitä saa tietää muilta eikä itsestään, vaan yksinomaan teiltä. Koska hänen tästälähin on pakko asettua sotajalalle niitä vastaan, tulee hänen, välttääkseen ikäviä yllätyksiä, tuntea vihollisensa.

Nuoret miehet, joiden huomaamme olevan hyvin perehtyneitä näihin asioihin, ilman että itse tietävät miten se on tapahtunut, eivät koskaan ole rangaituksetta saavuttaneet kokemustaan. Koska tämä sopimaton valaisu ei käsitä mitään kunniallista esinettä, se ainakin saastuttaa niiden mielikuvituksen, joille se on tarjottu valmistuen heidät omaksumaan tuon valaisun antajien paheet. Tämä ei vielä ole kaikki. Antamalla tuollaisia tietoja palvelijat tunkeutuvat lapsen ajatusmaailmaan, saavuttavat hänen suosionsa ja saattavat hänet pitämään kasvattajaansa synkkänä ja ikävänä henkilönä, ja heidän salaisten keskustelujensa

lempiäiheita on tuon kasvattajan panetteleminen. Jos oppilas on saatettu näin pitkälle, voi opettaja empi-mättä vetäytyä syrjään, sillä hän ei enää voi aikaan-saada mitään hyvää.

Mutta miksi lapsi valitsee itselleen erityisiä us-kottuja? Aina niiden tyranniuden vuoksi, jotka joh-tavat sen kasvatusta. Miksi hän salaisi heiltä mitään, ellei hänen olisi pakko jotakin salata? Miksi lapsi valittaisi heidän menettelyään, ellei sillä olisi mitään syytä valitukseen? Luonnollisesti kasvattajat ovat lapsen ensi uskotuita. Huomaa siitä innosta, jolla lapsi rientää heille kertomaan mitä ajattelee, että se luulee ajatelleensa vaan puoleksi, ennenkuin on heille kertonut mitä ajattelee. Olkaa varma siitä, että, jos lapsi ei teidän puoleltanne pelkää nuhdesaarnoja ja moitetta, se on aina sanova teille kaiken, ja ettei sille rohjeta uskoa mitään sellaista, jota sen pitäisi salata teiltä, jos varmaan tiedetään, ettei se teiltä salaa mitään.

Mikä enimmin saattaa minut luottamaan meto-diini, on se, että, kun mitä tarkimmin tutkin sen tu-loksia, en voi nähdä oppilastani ainoassakaan elämän tilassa, jolloin hän ei näyttäisi minulle jotakin miel-lyttävää puolta. Sinäkin hetkenä, jolloin intohimon raivokkaisuus tempaa hänet mukaansa ja jolloin hän napisee sitä kättä vastaan, joka häntä pidättää, jolloin hän tekee vastarintaa ja alkaa solua pois käsistäni, jolloin hän on kuohuvan mielenliikutuksen tai kii-vauden alaisena, huomaa hänessä hänen alkuperäistä vilpittömyyttään. Hänen sydämensä, joka on yhtä viaton kuin hänen ruumiinsakin, ei tunne sen enem-pää teeskentelyä kuin pahettakaan. Moite ja ylen-katse eivät ole tehneet häntä raukkamaiseksi. Halpa-

mainen pelko ei koskaan ole opettanut häntä teeskentelemään. Hän on varomattoman ajattelematon kuin viattomuus ainakin, hän on epäröimättä luonnollinen eikä vielä tiedä mitä pettäminen hyödyttää. Hänen sielussaan ei ole mitään liikettä, jota eivät hänen suunsa ja silmänsä ilmaise; ja usein minä huomaan hänessä liikkuvat tunteet, ennenkuin hän itse.

Niin kauan kuin hän näin avomielisesti ilmaisee minulle sisimpänsä ja mielellään sanoo minkä itsessään tuntee, ei minulla ole mitään pelättävää. Mutta jos hän muuttuu pelokkaaksi, varovammaksi puheissaan ja jos huomaan hänen puheissaan häpeän tuottamaa ensimmäistä noloutta, niin silloin hänen vaistonsa jo on kehittymässä, eikä enää ole hetkeäkään hukattavana. Ja ellen kiireisesti anna hänelle kysymystä koskevia tietoja, on hän piau vasten tahtoani saava nuo tiedot.

Varsin moni lukijoistani, vaikka hyväksyykin minun periaatteeni, luultavasti arvelee, että tässä kohdin ei tarvita muuta kuin sattumalta tarjoutuva keskustelu, jotta koko seikka saisi hyvän ratkaisun. Mutta kuinka suuresti erehtyvät ne, jotka luulevat, että ihmissydäntä täten voisi ohjata! Se, minkä nuorukaiselle sanomme, ei merkitse mitään, ellemmme ole valmistaneet sitä hetkeä, jolloin tuomme sanottavamme esiin. Ennen kylvämistä on pelto kynnettävä: hyveen siemenet itävät hitaasti, ja vaaditaan pitkällisiä valmistuksia, ennenkuin sen idut juurtuvat. Yksi seikka, joka saattaa saarnat niin kovin hyödyttömiksi, on se, että niitä pidetään kaikille erotuksetta ja valinnatta. Kuinka voidaankaan luulla että sama saarna sopii niin erilaisissa mielentiloissa oleville kuulijoille, joilla

on erilaiset lahjat, eri luonne, ikä, sukupuoli, sääty ja erilaiset mielipiteet? Tuskin on kahta, joille se, mikä kaikille sanotaan, täydelleen sopisi. Ja kaikilla mielentiloillamme on niin vähä pysyväisyyttä, että tuskin on kahta hetkeä kunkin ihmisen elämässä, jolloin sama puhe tekisi häneen saman vaikutuksen. Tästä voitte päättää, onko sovelias aika kuunnella viisauden vakavaa opetusta, kun leimuava aistillisuus hämmentää ymmärryksen ja panee tahdon hirmuvaltansa alaiseksi. Älkää siis koskaan puhuko järkeä nuorille miehille, edes heidän saavutettua järkevyyden iän, ellette aikaisemmin ole saattanut heitä kykeneviksi sitä käsittämään. Suurin syy siihen, että niin monet puheet menevät hukkaan oppilailta on opettajissa eikä oppilaissa. Pedantti ja kasvattaja sanovat jotenkin samaa; mutta edellinen sanoo sanottavansa umpimähkään, jälkimäinen taas ainoastaan silloin kun hän on varma ohjeensa vaikuttavuisuudesta.

Niin kuin unissakävijä, harhaillessaan unensa aikana, kulkee nukuksissaan syvyyden partaalla, johon syöksyisi, jos hänet äkkiä herätettäisiin, samoin minun Émileni, vaeltaen tietämättömyyden unessa, välttää vaaroja, joita ei huomaa; jos äkkiä hänet herätän, hän on hukassa. Koettakaamme siis ensin poistaa hänet kuilun partaalta ja sitten herätämme hänet näyttääksemme hänelle tuon kuilun kauempaa.

Kirjat, yksinäisyys, toimettomuus, veltto ja paikoillaan-istujan elämä, seurustelu naisten ja nuorten miesten kanssa — siinä ne hänen iälleen vaaralliset polut, joita myöten voitokkaasti on kulkeminen ja jotka alati johtavat häntä vaarojen partailla. Muiden aistiesineiden muodossa koetan eksyttää pois hänen

aistillisuutensa; antaen hänen elonhengilleen toisen suunnan, vierotan ne pois siltä uralta, jota myöten ne jo alkoivat virrata. Harjottamalla nuorukaista valloisiin ruumiillisiin ponnistuksiin ehkäisen häntä viekottelevan mielikuvituksen toiminnan. Kun käsivarret tekevät paljon työtä, mielikuvitus lepää. Kun ruumis on hyvin väsynyt, sydän ei rupea hehkumaan. Pikimmin vaikuttava ja helpoin varokeino on temmata hänet pois siitä vaarasta, minkä eräät paikkakunnat tarjoavat. Vien hänet ensin pois kaupungista ja kauas niistä esineistä, jotka voivat häntä houkuttella. Mutta tämä ei riitä; missä erämaassa, missä korven synkeikössä hän voisikaan vapautua takaa-ajavista viekottelevista kuvista! Ei näet hyödytä mitään poistaa itse vaaran aiheet, ellei myöskin poista niiden muistoa, ellei taitavasti osaa nuorukaista erottaa kaikesta; ellei hänen ajatuksiaan saa johdetuiksi pois hänen omista mielikuvituksistaan, olisi yhtä hyvin voinut jättää hänet siihen, missä hän sitä ennen oli.

Émile on oppinut käsityön, mutta siihen emme tällä kertaa turvaudu. Hän on perehtynyt maanviljelykseen ja pitää siitä, mutta maanviljelys ei meille riitä. Ne toimet, joihin hän jo on hyvin perehtynyt, muuttuvat hänelle pelkäksi ulkonaiseksi tottumukseksi, ja kun hän niitä harjottaa, niin tällainen toiminta ei ole juuri minkään arvoinen. Hän näet ajattelee vallan muuta, pää ja käsivarret toimivat erikseen. Hän tarvitsee uutta tointa, joka uutuudellaan hänen mieltään kiinnittää, joka pitää häntä jännityksessä, joka miellyttää, joka vaatii ututteruutta ja joka synnyttää ruumiinliikettä, sanalla sanoen tointa, johon hän antautuu intohimoisesti ja täydesti. Ainoa, joka mi-

nusta näyttää yhdistävän kaikki nämä ehdot on metsästys. Jos metsästys yleensä on viatonta huvia, jos se yleensä sopii ihmiselle, niin nyt jos koskaan on siihen turvauduttava. Émilellä on kaikki ne ominaisuudet, joita vaaditaan hyvältä metsästäjältä; hän on roteva, taitava, kärsivällinen ja väsymätön. Epäilemättä hän on mieltyvä tähän urheiluun; hän on siihen paneva ikänsä koko hehkun ja hän on sitä harjottaessaan ainakin joksikin aikaa vapautuva niistä vaarallisista taipumuksista, jotka syntyvät veltosta elintavasta. Metsästys karkaisee sydäntä yhtä paljon kuin ruumistakin. Se totuttaa näkemään verta ja tekee julmaksi. On kuvailtu Dianaa lemmen viholliseksi, ja tämä vertauskuva on hyvin sattuva: lemmenkaiho herää ainoastaan viehkeässä lepotilassa, mutta rajua urheilua tukahuttaa hengeä tunteet. Ulkona metsissä ja kedoilla rakastaja ja metsästäjä saavat niin erilaisia vaikutelmia, että he samoihin esineihin kiinnittävät vallan eri mielikuvia. Viileät varjopaikat, lehdot ja miellyttävät lymyapaikat, jotka ovat edellisen haaveilujen esineitä, ovat jälkimäisen mielestä pelkkiä metsäriistan laitumia, aidoilla turvattuja metsäaloja, metsälintujen piilopaikkoja. Missä edellinen kuulee ainoastaan satakieliä ja linnunlauluja, siellä toinen kuulee vaan metsätorven toivotusta ja koirien haukuntaa; edellinen kuvittelee pelkkiä puuttaria ja keijukaisia, jälkimäinen taas metsämiehiä, koiraparvia ja hevosia. Jos maalla kuljette kahden tämänlaisen erilaatuisen ihmisen seurassa, huomaatte pian heidän puheistaan, ettei maailma heidän molempien mielestään ole samannäköinen, ja että heidän ajatusmaailmansa on yhtä erilainen kuin heidän huvituksiensa valinta.

Saatan ymmärtää, miten nämä molemmat harrastussuunnat voivat yhtyä ja kuinka lopulta voi saada aikaa kaikkeen. Mutta nuoruuden intohimoiset harrastukset eivät niin hevin jakaudu; jos annatte nuorukaiselle yhden ainoan toimen, joka häntä miellyttää, niin hän pian unhottaa kaiken muun. Haluamiemme seikkojen vaihteleva monilukuisuus johtuu tietojen monilukuisuudesta, ja ensimmäiset tuntemamme huvittavat seikat ovat kauan aikaa ainoat, joita etsimme. En tahdo että Émile viettäisi koko nuoruutensa eläimiä surmaamalla, enkä edes kaikin puolin rupea puolustamaan tätä julmaa intohimoista urheilua. Mielestäni sitä puolustaa riittävästi se seikka, että se on omansa ehkäisemään vaarallisemman intohimon puhkeamista, niin että nuorukainen kylmäverisesti voi kuunnella, kun puhun siitä ja että minä voitan aikaa kuvaillekseni sitä hänelle, sitä kuitenkin eleille kiihottamatta.

Ihmiselämässä on kehityskohtia, jotka ovat senlaatuiset, ettei niitä koskaan unhota. Sellainen on Émilen elämässä se aika, jonka ohjaamisesta tässä puhun; tämän ohjauksen tulisi jättää vaikutuksensa koko hänen loppuikänsä. Koettakaamme siis piirtää ohjeemme hänen muistiinsa niin syvälle, etteivät ne koskaan siitä kulu pois. Eräs aikamme erehdyksiä on se, että liiaksi käytetään paljasta järkeä, ikäänkuin ihmiset olisivat pelkkiä ajattelevia olentoja. Laiminlyömällä merkki- ja kuvakieltä, joka puhuu mielikuvitukselle, on menetetty mitä tehokkain kaikista kielistä. Sanan aikaansaama vaikutus on aina heikko, ja puhuja tunkee sydämeen paljon paremmin silmiensä avulla, kuin kuulijansa korvien kautta. Kun kaikessa

turvaudumme pelkkään järkiperäiseen perusteluun, olemme supistaneet ohjeemme sanoihin, antamatta niille eloa toiminnan muodossa. Pelkkä järki ei ole toimintakykyinen, se tosin joskus pidättää jostakin teosta, harvoin se kiihottaa toimimaan, eikä se yksinään koskaan ole tehnyt mitään suurta. Alituinen järkeileminen on pikkusielujen piintynyt tapa. Vahvoilla sieluilla on vallan toinen kieli; tämän kielen avulla ihmisissä herätämme vakaumuksia ja saamme heidät toimimaan.

Olen tehnyt sen huomion, että ihmisillä nykyaikana on vaikutusvaltaa toisiinsa ainoastaan voiman ja itsekkäiden etujen nojalla, kun sitävastoin muinaiskansat vaikuttivat toisiinsa paljon enemmän vakuuttavaisuudella ja tuntehikkaisuudella, he kun eivät laiminlyöneet merkki- ja kuvakieltä. Kaikki sopimukset tehtiin ennen muinoin juhlallisia menoja noudattaen, jotka tekivät nuo sopimukset loukkaamattomammiksi. Ennenkuin väkivalta pääsi voimaan, jumalat olivat ihmiskunnan esivalta. Heidän edessään yksityishmiset tekivät sopimuksensa, solmivat liittonsa ja antoivat lupauksensa; maan pinta oli se kirja, johon he merkitsivät asiakirjansa. Kalliot, puut, kiviröykkiöt, jotka näillä menoilla oli pyhitetty ja saatettu alkuasukkaiden kunnioituksen esineeksi, olivat tämän kirjan lehtiä, ja nämä lehdet olivat alati avoinna kaikkien katseille. »Valakaivo», »Elävän ja näkevän kaivo», »Mamren vanha tammi», »todistajan kiviröykkiö»,¹ — tuollaisia olivat ne tosin jyrkäänmuotoiset,

¹ Katso I Mooseksen kirja, 16, 21 ja 31 luku.

mutta kunnianarvoiset muistomerkit, jotka olivat todisteina sopimusten pyhydestä; ei yksikään käsi olisi uskaltanut häiväisten koskea näihin muistomerkkeihin, ja ihmisten uskollisuutta takasivat paljon varmemmin nämä mykät todistajat kuin meidän päivinäimme lakien koko ankaruus.

Mitä tulee hallitukseen, teki ennen muinoin kuninkaallisen mahdin majesteettillinen komeus valtavan vaikutuksen ihmisiin. Ulkonaiset arvomerkit, valtaistuini, valtikka, purppuravaippa, kruunu, diadeemi olivat heidän mielestään pyhiä esineitä. Nämä heidän kunnioittamansa merkit saattoivat sen miehenkin kunnioituksen esineeksi, jota ne koristivat. Ilman sotureja, ilman uhkauksia häntä toteltiin, niin pian kuin hän puhui. Tätä nykyä, kun tahallisesti poistetaan nämä arvonmerkit,¹ — niin mikä seuraakaan tästä ylenkatseesta? Se, että kuninkaallisen majesteettiuden tietoisuus haihtumistaan haihtuu kaikista sydämistä, että kuninkaat ainoastaan asestetuilla sotalaumoilla voivat

¹ Roomalainen papisto on viisaasti kyllä pysyttänyt nämä arvonmerkit ja sen esimerkkiä ovat noudattaneet muutamat tasavallatkin, kuten esim. Venezian tasavalta. Tämän vuoksi Venezian hallitus, huolimatta valtion rappioutilasta, nauttii kansan täydellistä kiintymistä ja kunnioitusta, ja siitä se saa kiittää vanhaa majesteettiuden komeiluun. Ja lähinnä hiippahattunsa koristamaa paavia ei liene kuningasta, hallitsijaa eikä yhtään ihmistä maailmassa, jota niin kunnioitettaisiin kuin Venezian doodzia; ja kuitenkin hän on vailla valtaa, vaikutusmahtia, mutta hänelle tuottaa ulkonainen komeus ja herttuaanhatun alta esiin pistävä naisten tavoin käherretty tukka jonkunmoisen pyhyiden leiman. Nuo Bucentaure-laivalla tapahtuvat juhlamenot, joille houkkiot niin paljon nauravat, saattaisivat Venezian väestön vuodattamaan verensä viimeiseen pisaraan tyrannimaisen hallituksensa edestä.

hankkia itselleen alamaistensa kuuliaisuutta ja että alamaisten kunnioitus yksinomaan supistuu heidän rangaistuksen pelkoonsa. Kuninkaat eivät enää vaijaa itseään pitämällä diadeemia eivätkä ylhäiset arvonmerkkejään, mutta heillä täytyy alati olla satatuhatta käsivartta valmiina toimeenpanemaan heidän käskyjään. Vaikka tämä heistä voikin tuntua mukavammalta, saattaa helposti huomata, ettei tämä vaihetus ajan pitkään ole kääntyvä heidän hyödykseen.

Muinaiskansojen kaunopuheisuuden avulla saavuttamat tulokset ovat kerrassaan ihmeteltävät; mutta tämä kaunopuheisuus ei ollut yksinomaan kaunista ja hyvin sovitettua puhetta, vaan saavutti suurimmat tuloksensa juuri silloin, kuin puhuja puhui kaikkein vähimmin. Syvin vaikutus aikaansatiin merkeillä eikä sanoilla; esitettävää ei sanoin lausuttu, se osoitettiin. Se esine, joka tarjotaan silmän nähtäväksi, kiihottaa uteliaisuutta, panee mielen jännityksellä odottamaan sitä, mitä tullaan sanomaan, ja usein tämä esine yksinään on jo sanonut kaiken. Kun Trasybulos ja Tarqvinus leikkasivat poikki unikkoja, kun Aleksanteri painoi sinettiään lemmikkinsä huulille ja kun Diogenes lähti astumaan Zenon edestä, niin he kaikki ilmaisivat ajatuksensa paljoo paremmin kuin jos olisivat pitäneet pitkiä puheita. Mitkä pitkät lauseet ja käänteet olisivat voineet yhtä hyvin tuoda esiin samoja ajatuksia! Kun Dareios sotajoukkoineen on hyökännyt skyyttalaisten maahan, lähettää skyyttalaisten kuningas hänelle linnun, sammakon, hiiren ja viisi nuolta. Lähetti antaa hänelle lahjansa ja palaa mitään sanomatta. Meidän päivinämme tuo mies olisi käynyt hullusta. Mutta siihen aikaan tämä hirvittävä

puhe ymmärrettiin, ja Dareios palasi niin nopeasti kuin suinkin saattoi omaan maahansa. Pankaapa näiden merkkien sijaan sanoja; kuta uhkaavimmat nämä sanat ovat, sitä vähemmän ne pelottavat; ne olisivat kaikuneet kerskailulta, ja Dareios olisi vaan nauranut niille.

Kuinka suurta tarkkaavaisuutta roomalaiset omistivat merkkikielelle! Eri iän ja säädyn mukaiset vaatteet, toogat, sotilasvaippa, ylimysten purppurapäärmeinen mekko, bullat, senaattorinpuvut, sella curulis, liktorit, liktorien vitsakimput, kirveet, kultaseppeleet, yrtit, lehdet, suosionhuudot, riemukulut — kaikki heillä oli ulkonaista upeutta, edustusta ja juhlamenoa, ja kaikki vaikutti kausalaisten sydämiin. Valtiolle oli tärkeätä, että kansa kokoontui johonkin erityiseen paikkaan, että se näki Capitoliumin tai oli sitä näkemättä, että se oli kääntyneenä senaattiin päin tai siitä pois päin, että se neuvotteli jonakin erityisenä päivänä. Syytetyt muuttivat pukua, samoin viranhakijat; soturit eivät kerskanneet urotöistään, vaan näyttivät haavojaan. Kuvitellessani meidänaikaista puhujaa Caesarin kuoleman johdosta koettelemassa liikuttaa kansan mieltä, luulen että hän tyhjentäisi kaikki taiteen tavalliset apulähteet ja antaisi ylen intomielisen kuvauksen vainajan haavoista, verestä ja ruumiista. Antonius, joskohta onkin kaunopuheinen ei sano mitään tuollaista; hän antaa tuoda kansan nähtäviin Caesarin ruumiin. Mikä kaunopuheisuus!

Mutta tämä aineesta poikkeamiseni vie minut siitä liian kauas, kuten on useiden muidenkin laita. Mutta nämä minun poikkeamiseni toistuvat liian usein, jotta niitä voisi, pitkät kun ovat, kärsiä. Palaan siis asiaan.

Älkää koskaan ladelko nuorisolle kuivia järkeilyjä. Jos tahdotte saada järkiseikat nuorten ymmärrettäväiksi, niin puukekaa ne johonkin havainnolliseen muotoon. Antakaa hengen kielen tunkea sydämeen, niin silloin se ymmärretään. Toistan sen vielä keran: kylmät järkisyöt voivat määrätä mielipiteidemme laadun, mutta ne eivät määrää toimintaamme; ne panevat meidät uskomaan, mutta ne eivät pane toimimaan; meille näytetään mitä meidän tulee ajatella, mutta ei näytetä mitä meidän pitää tehdä. Jos tämä on totta aikaihmissiin nähden, on se kahta todempaa nuorisoon nähden, tämä kun vielä on aistimaailman kahleissa ja ajattelee ainoastaan mitä se havainnon nojalla voi kuvitella.

Vaikka olen ryhtynyt edellä mainittuihin valmistaviin varokeinoihin, olen siis tarkoin varova äkkiä menemästä Émilin huoneeseen ja pitämästä hänelle taitamattomasti pitkäveteistä puhetta siitä kysymyksestä, jota tahdon hänelle valaista. Aluksi koetan herättää hänen mielikuvitustaan; olen valitseva ajan, paikan ja esineet, jotka parhaiten soveltuvat siihen vaikutelmaan, minkä tahdon aikaansaada. Olen kutsumuva niin sanoakseni koko luonnon keskustelujemme todistajaksi. Olen iäiseltä olennolta, jonka tekoa luonto on, anova puheeni totuuden vahvistusta ja olen ottava hänet ratkaisijaksi Émilin ja minun välilläni, Olen osottava sitä paikkaa, missä olemme, kallioita, metsiä, ympäröiviä vuoria hänen ja minun lupauksien muistomerkeiksi. Olen katseihini, äänenpainooni ja kännenliikkeisiini paneva sen innon ja hehkun, jota tahtoisin hänessäkin herättää. Silloin olen puhuva, ja hän on minua kuunteleva. Liikutus on valtaava

mieleni, ja hänkin on heltyvä. Ollen itse velvollisuusieni läpätunkema olen saattava hänen omat velvollisuutensa hänelle arvokkaammiksi. Olen elähtävä ja vahvistava perusteluni kuvilla ja vertauksellisilla lauseilla. En ole eksyvä pitkiin, sekaviin ja tehottomiin perussääntöihin, vaan olen vapaasti ilmaiseva uhkuvat tunteeni. Järkeni on tekevä puheeni vakavaksi ja aaterikkaaksi, mutta sydämeni ei ole koskaan saava sisällystään kyllin ilmaistuksi. Kun silloin osotan hänelle kaiken, minkä olen hänen hyväkseen tehnyt, osotan sen siinä valossa kuin olisin sen tehnyt omaksi hyväkseni. Hän on silloin huomaava hellän kiintymykseni olevan syynä kaikkiin huolenpitoihini. Kuinka hämmästyneeksi ja liikuteuksi hän käy minun näin äkkiä muuttaessani puhettani! Sen sijaan että masentaisin hänen mieltänsä alati puhumalla hänelle hänen edustaan, olen tästälähin puhuva hänelle ainoastaan minun edustani, ja täten saan hänen mielensä vielä enemmän heltymään. Olen hänen nuoressa sydämessään puhaltava entistä leimuavampaan liekkiin kaikki ne ystävyys-, jalomielisyyden ja kiitollisuuden tunteet, jotka aikaisemmin olen herättänyt ja joiden ravitseminen on niin mieluisaa. Olen painava häntä poveani vastaan, vuo-dattaen heltymyksen kyyneleitä ja olen sanova: sinä olet minun hyväni, lapseni, minun tekojeni tulos, sinun onnestasi odotan omaa onneani; jos sinä petät toiveeni, riistät minulta kaksikymmentä vuotta elämääni ja aiheutat vanhojen päivieni onnettomuuden. Täten saa nuoren miehen kuuntelemaan ja piirtää hänen sydämensä pohjaan muiston siitä, mitä on puhunut.

Tähänasti olen antanut esimerkkejä siitä, miten kasvattajan tulee ohjata oppilastaan vaikeissa tiloissa. Viimeksi kosketteleman kysymyksen suhteen olen koettanut samaa; mutta monen kokeen jälkeen luovun siitä varmaan tietäen, että ranskankieli on liian teeskennelty, jotta se kirjassa soveltuisi ilmaisemaan sitä yksinkertaista luontevuutta, jota eräänlaiset kysymykset vaativat.

Ranskankieli, näin sanotaan, on sivein kaikista kielistä; minun mielestäni se on kaikkein säädyttömin kieli. Sillä luullakseni kielen siveys ei ole siinä, että huolellisesti vältetään säädyttömiä käänteitä, vaan siinä, että tällaiset käänteet kokonaan puuttuvat. Todella täytyy koettaessaan niitä välttää, niitä ajatella; eikä todellakaan ole toista kieltä, jota käyttäen olisi vaikeampi puhua puhtaasti — mikä merkitys tälle sanalle annettaneenkin —, kuin ranskankieli. Lukija kun aina on taitavampi huomaamaan epäsiiveitä merkitystä kuin mitä tekijä on sitä poistamaan, hän alati loukkaantuu kaikesta. Mitenkä se, mikä käy sisään saastaisista korvista voisi olla itseensä tartuttamatta tätä saastaa? Sitävastoin kansalla, jolla on hyvät tavat, on myöskin jokaista käsitettä vastaava sovelias sana, ja nämä sanat ovat aina säädylliset; sillä niitä käytetään aina säädyllisellä tavalla. On mahdotonta kuvitella siiveämpää kieltä kuin raamatun kieli, juuri senvuoksi, että kaikki siinä on sanottu luontevan yksinkertaisesti. Jos tahtoo saada samat seikat säädyttömiksi, tarvitsee ainoastaan kääntää ne ranskaksi. Se minkä aion sanoa Émilelleni on kaikku kokonaan säädylliseltä ja siiveältä hänen korvissaan. Mutta jotta lukija siitä saisi saman vaikutuksen, pitäisi hänellä olla yhtä puhdas sydän kuin Émilellä.

Olenpa lisäksi sitä mieltä, että mietteet puheen todellisesta puhtaudesta ja paheen väärästä hienoste- lusta voisivat hyvin puolustaa paikkaansa ja olla hyödylliset niissä moraalia käsittelevissä keskusteluissa, joihin tämä aine johtaa; sillä oppiessaan siveellisyys- den kieltä tulee oppilaani myöskin oppia ulkonaisen säädyllisyyden kieltä, ja hänen tulee samalla saada tietää, miksi nämä kaksi kieltä ovat niin erilaiset. Miten liekään, väitän puolestani seuraavaa: jos niiden tehottomien määräysten asemesta, joita ennen aikaa lakkaamatta saarnataan nuorisolle, ja joille se nauraa saavutettuaan iän, jolloin ne olisivat paikallaan, jos sanon minä, odottaa ja valmistaa sitä hetkeä, jolloin nuoriso kykenee ymmärtämään, ja jos silloin nuoru- kaiselle esittää luonnon lait täyden totuuden valossa, jos hänelle osottaa niitä ruuniillisia ja henkisiä kär- simyksiä, jotka näiden lakien rikkominen matkaansaa, mikä seikka todistaa niiden oikeuden; jos puheen synnytyksen käsittämättömästä mysteeriosta huomaut- taa nuorukaiselle sitä viehätystä, jonka luoja yhdistää tähän toimitukseen, tuota kaikkia muita poissulkevaa kiintymystä, joka saattaa sen niin suloiseksi ja vielä lisäksi uskollisuuden ja siveyden velvollisuuksia, jotka tuota toimitusta ympäröivät ja jotka kohottavat sen viehätystä toteuttamalla sen tarkoitusta; jos kuvaa avioliittoa ei ainoastaan mitä suloisimpana liittona, vaan myös loukkaamattomana ja pyhimpänä sopimuk- sena ja jos pontevasti panee painoa kaikkiin niihin perusteihin, jotka saattavat niin pyhät siteet kaikkien ihmisten kunnioitusta ansaitseviksi ja jotka tuottavat vihaa ja kirouksia sen päälle, joka uskaltaa niiden puhtautta saastuttaa; jos hänen eteensä luo vaikutta-

van ja todellisuuden mukaisen kuvan irstauden kauheudesta, sen järjettömästä tylsyyttäisyydestä, ja siitä vähitellen ja huomaamatta yltyvästä vietistä, jonka vaikutuksesta ensimmäinen harha-askel johtaa yhä uusiin hairahduksiin, lopulta syösten uhrinsa turmioon; jos, sanon minä, hänelle ilmeisen selvästi osottaa miten terveys, voima, rohkeus, hyveet, jopa itse rakkauskin ja kaikki ihmisen tosihyvä perustuu siveään mieleen, niin olen varma siitä, että hänet täten saatetaan tavoittelemaan ja rakastamaan tuota siveyttä ja että hän on oleva taipuvainen omaksumaan ne keinot, jotka hänelle tarjotaan tuon siveyden säilyttämiseksi. Sillä niin kauan kuin sitä säilyttää, sitä myös kunnioittaa. Sitä ylenkatsoo vasta silloin, kun sen on menettänyt.

On vallan väärä käsitys, että taipumus pahaan olisi kukistamaton ja ettei ihminen kykenisi sitä voittamaan, ennenkuin on tottunut lankeamaan sen pauloihin. Aurelius Victor kertoo,¹ että useat miehet tunsivat niin hehkuvaa rakkautta Kleopatraan, että vapaaehtoisesti hengellään ostivat yhden hänen seurassaan vietetyn yön, eikä tällainen uhraus ole mahdollon miehelle, joka on intohimon huumaama. Mutta olettakaamme, että mitä raivokkaimman intohimon valtaama mies, joka mitä vähimmin osaisi hillitä aistillisuuttaan, näkisi mestauksensa valmistukset ja välikkappaleet, ollen varma että hän näiden kautta neljänestuntia myöhemmin olisi saava surmansa. Aivan varmaan tämä mies tästä hetkestä alkaen voittaisi kiusauksensa, jopa hän vallan helposti sitä voisi vas-

¹ Aurelius Victor, De vir. ill., 86:s luku.

tustaa. Pian se kauhea kuva, joka liittyisi tuohon viettelykseen, haihduttaisi itse viettelyksen, ja kun se näin alati kohtaisi vastustusta, se lopulta väsyisi palaamasta. Ainoastaan tahtomme laimeus aiheuttaa kaiken heikkoutemme, ja meillä on aina voimaa tehdä sitä, mitä voimakkaasti tahdomme: *Volenti nihil difficile*.¹ Oi, jospa kammoaisimme pahetta yhtä paljon kuin rakastamme elämää, niin pidättäytyisimme yhtä helposti houkuttelevasta rikoksesta kuin houkuttelevasta myrkystä, jota tarjotaan herkkupalassa!

Kuinka ei huomata, että, jos kaikki tässä suhteessa nuorukaiselle annetut ohjaukset ovat tehottomat, ne eivät vastaa hänen ikänsä käsityskykyä ja että on ylen tärkeätä annettaessa ohjeita minkä ikäisille ihmisille tahansa pukea nuo ohjeet muotoon, joka miellyttää. Puhukaa nuorukaiselle vakavasti, kun niin vaaditaan; mutta olkoon sanottavallanne aina sellainen viehätys, että se pakostakin panee teitä kuuntelemaan. Älkää kuivasti vastustako nuoren miehen mielihaluja, älkää tukahuttako hänen mielikuvitustaan, ohjatkaa sitä peläten, että se muuten synnyttää hiriöitä. Puhukaa hänelle rakkaudesta, naisista, huvituksista, puhukaa niin, että hän puheessanne havaitsee sellaista viehätystä, joka hyväilee hänen nuorta sydäntään. Älkää laiminlyökö mitään saavuttaaksenne hänen luottamuksensa. Ainoastaan ollen hänen uskotunsa olette hänen ohjaajansa. Silloin ei teidän enää tarvitse pelätä, että häntä ikävystytätte. Hän on antava teille enemmän aihetta puhumaan, kuin mitä itse haluattekaan.

¹ Suomeksi: tahtovalle ei mikään ole vaikeata.

En hetkeäkään epäile, että Émile itsestään on tuleva siihen, minne häntä tahdon johtaa, jos seuraamalla yllä mainittuja periaatteita olen osannut ryhtyä kaikkiin tarpeellisiin varokeinoihin ja jos olen osannut Émilelleni puhua tavalla, joka vastaa hänen ikänsä saavuttamaa käsityskantaa. Enkä myöskään epäile, että hän varsin mielellään on alistuva minun huolenpitooni ja että hän, häntä ympäröivien vaarojen syvästi järkyttämänä, on sanova minulle palavan innokkaasti kuin hänen ikäisensä nuori mies ainakin: »Oi ystäväni, suojelijani, opettajani, käyttäkää edelleen sitä täysivaltaisuutta, josta aiotte luopua juuri sillä hetkellä, jolloin minulle on tärkeintä, että sitä harjotatte. Tähän asti se on johtunut minun heikkoudestani, nyt on se teillä oleva sen nojalla, että minä sitä tahdon, ja se on oleva minulle kahta pyhempi. Puolustakaa minua kaikilta minua piirittäviltä vihollisilta, ja etenkin niiltä vihollisilta, jotka ovat omassa sydämessäni ja jotka minua pettävät. Valvokaa omien tekojenne tulosta, jotta se olisi teidän arvoisenne. Tahdon totella teidän lakejanne ja olen aina tahtova. Jos joskus olisin teitä kohtaan tottelematon, se tapähtuisi tahtomattani. Saattakaa minut vapaaksi suojelemalla minua intohimoiltani, jotka pakolla minut valtaavat. Estäkää minua olemasta niiden orjana ja pakottakaa minua olemaan oma valtiaani, niin etten tottele aistejani, vaan järkeäni.»

Kun olette johtanut oppilaanne näin pitkälle (ja jos tämä ei onnistu, on se teidän vikanne), niin varokaa liian pian ottamasta hänen sanoistaan kiinni peläten, että, jos valtanne joskus voisi tuntua hänestä raskaalta, hän voisi luulla olevansa oikeutettu siitä

vapautumaan syyttäen teitä hänen lupauksensa pakollisesta anastamisesta. Tällaisella hetkellä varomus ja arvokas vakaumus ovat paikallaan. Ja tällainen kanta on vaikuttava häneen kahta syvemmin, kun hän nyt ensi kerran huomaa teidän sille asettuvan.

Teidän tulee siis sanoa hänelle: »Nuori mies, teet ajattelemattomasti vaikeita sopimuksia; pitäisi ne ensin hyvin tuntea, ennenkuin on oikeus niitä tehdä. Et tiedä kuinka raivokkaasti aistillisuus tempaa ikäisesi paheiden kuiluun, tehden sen nautinnon houkuttelevaa kuvaa näyttämällä. Sielusi ei suinkaan ole halpamielinen, sen tiedän; et koskaan söisi sanaasi, mutta kuinka monasti ehkä katuisit sen antaneesi! Kuinka monasti kiroisit sitä miestä, joka sinua rakastaa, kun hänen on pakko raadella sydäntäsi pelastaakseen sinut uhkaavista vaaroista! Odysseuksen tavoin, joka seirenein laulun lumoamana huusi tovereilleen, että he irrottaisivat hänen kahleensa, sinä nautintojen hurmaamana olet tahtova murtaa sinua ehkäisevät siteet. Olet väsyttävä minua valituksillasi, olet soimaava minua hirmuvallastani silloin, kun mitä hellimmin harrastan parastasi. Vaikka yksinomaan ajattelen miten saattaisin sinut onnelliseksi, vedän puoleeni sinun vihasi. Oi Émileni! en koskaan voi kestää sitä surullista tietoisuutta, että sinä minua vihaat; sinun onnesikin on liian kallis siitä hinnasta. Rakas nuori mies, etkö huomaa, että velvottamalla itseäsi minua tottelemaan, samalla velvotat minua sinua ohjaamaan, unhottamaan itseni omistaakseni kaiken huolenpitoni sinulle, olemaan kuuntelematta sinun valituksiasi, napinaasi, alati vastustamaan sinun ja minun toivomuksia? Panet hartioilleni ikeen, joka

on raskaampi kuin oma ikeesi Ennenkuin me molemmat alistumme siihen, punnitkaamme voimiamme. Ota mietintäaikaa, anna samoin minulle aikaa asiata ajatellakseni, ja tiedä, että se, joka on kaikkein hitain lupaamaan, on uskollisin antamaansa lupausta pitämään.»

Tietäköön myös lukija itse, että kuta enemmän hän epäröi ennenkuin sitoutuu lupaukseen, sitä helpompi on oleva sen lupauksen täyttämystä toteuttaa. On tärkeätä, että nuori mies tietää lupaavansa paljon ja että te lupaatte vielä enemmän. Kun hetki on tullut ja kun hän on niin sanoakseni allekirjoittanut kontrahdin, muuttakaa silloin puhetapaanne, luokaa niin paljo lempeyttä valtaanne, kuin olette ilmaissut osottavaanne ankaruutta. Sanokaa hänelle: »Nuori ystäväni, kokemusta sinulta puuttuu, mutta minä olen menetellyt niin, ettei sinulta puutu järkevyyttä. Nyt kykenet kaikkialla näkemään minun menettelyni vaikuttimet; sinun tarvitsee ainoastaan odottaa kunnes tulet kylmäverisemmäksi. Tottele minua aina ensiu ja kysy sitten käskyni syytä; tähän olen aina oleva valmis, niin pian kuin kykenet tyynesti minua kuuntelemaan, enkä koskaan ole epäröivä valita sinua tuomariksi meidän välillämme. Sinä lupaat olla taipuvainen ja tottelevainen, ja minä lupaan käyttäväni tätä tottelevaisuutta ainoastaan tehdäkseni sinut onnellisimmaksi kaikista ihmisistä. Takeena lupaukseni täyttämystä on minulla se menestyminen, joka tähän asti on tullut osaksesi. Jos voit löytää jonkun ikäisesi, joka olisi viettänyt yhtä onnellista elämää kuin sinä, niin en enempää lupaa mitään.»

Kun täten olen perustellut valtani, on ensimmäi-

nen huoleni oleva syrjäyttää välttämättömyyttä sitä käyttää. En ole säästävä mitään vaivaa, yhä enemmän saavuttaakseni hänen luottamustaan ja tullakseni yhä enemmän hänen sydämensä uskotuksi ja hänen huviensa hallitsijaksi. Kaukana siitä, että tukahuttaisin hänen ikänsä taipumukset, olen päinvastoin niihin tutustumalla koettava saada keinon niitä hyljittää. Olen perehtyvä hänen mielipiteisiinsä voidakseni niitä ohjata enkä suinkaan ole etsivä hänelle kaukaista onnea nykyisen kustannuksella. En tahdo, että hän joskus tulevaisuudessa on oleva onnellinen, vaan aina, jos tämä on mahdollista.

Monet, jotka viisaalla menettelyllä tahtoisivat ohjata nuorisoa siten, että se olisi turvattu aistillisuuden pauloilta, herättävät siinä kammaa rakkautta kohtaan ja tahtoisivat kernaasti saada nuorukaista pitämään rikoksena pelkkää rakkauden ajattelemistakin, ikäänkuin rakkaus olisi ainoastaa vanhuksia varten. Kaikilla näillä erhetyttävillä opetuksilla, joita sydän ei hyväksy, ei ole mitään vakuuttavaa voimaa. Nuori mies, jota varmempi vaisto johtaa, nauraa salaa noille ikäville perusohjeille, joita teeskentelee noudattavansa, vaikka hän itse teossa vaan odottaa sitä hetkeä, jolloin saa osottaa, että ne ovat turhia. Kaikki tämä on vasten luontoa. Seuraamalla päinvastaista tietä olen varmemmin saavuttava saman päämäärän. En suinkaan jätä ravitsematta sitä viehkeätä tunnetta, jota hän palavasti halajaa; olen päinvastoin kuvaileva sitä elämän ylimmäksi onneksi, sillä se se todella onkin. Ja koska tätä tunnetta hänelle kuvailen, tahdon, että hän antautuisi sen valtaan. Huomauttamalla hänelle minkä hurmauksen sydänten sopusoin-

tuinen liitto luo aistilliseen nautintoon, herätän hänessä inhoa irstailua kohtaan ja teen hänet viisaaksi herättämällä hänessä lemmentunteita.

Kuinka typerän yksipuolinen on se, joka pitää nuoren miehen herääviä aistillisia haluja pelkkinä järkevyyden opetusten esteinä. Minä puolestani pidän niitä oikeana keinona saattaa hänet näitä samoja opetuksia halukkaasti omistamaan. Ei mikään muu voi hillitä intohimoja kuin intohimot itse. Niiden mahdollin avulla tulee voittaa niiden tyrannius, ja luonnosta itsestä tulee aina noutaa soveliaat keinot luonnon järjestämiseksi.

Émile ei ole luotu sitä varten, että aina eläisi yksin; ollen yhteiskunnan jäsen on hänellä velvollisuuksia, jotka hänen on täyttämisen. Luotuna elämään ihmisten parissa hänen tulee heidät tuntea. Hän tuntee ihmisen yleensä, hänen tulee vielä oppia tuntemaan yksilöt. Hän tietää mitä maailmassa tehdään; hänen on vielä ottaminen selville, miten siinä eletään. On aika näyttää hänelle tämän suuren näyttämön ulkopuolet, jonka kaikki salaiset näytännöt hän jo tuntee. Hän ei enää ole tarkastava sitä nuoren huijapään typerällä ihailulla, vaan arvostellen kuin terve- ja suorajärkinen mies ainakin. Tosin hänen intohimonsa voivat viedä häntä harhaan; milloin ne eivät johtaisi erehdyksiin niitä, jotka niiden valtoihin antautuvat? Mutta ainakaan eivät muiden ihmisten intohimot tule häntä pettämään. Jos hän ne huomaa, on hän näkevä ne viisaan silmällä, ilman että heidän esimerkkinsä on häntä villitsevä ja ilman että heidän ennakkoluulonsa viekottelevat häntä harhapoluille.

Samoin kuin on olemassa ikä, joka soveltuu tie-

teisiin perehtymiseen, on myöskin ikä, jolloin on so-
piva perehtyä maailmantuntemukseen. Jokainen, joka
sen saavuttaa liian nuorena, on koko ikänsä sen si-
toma kykenemättä valitsemaan, punnitsemaan, ja jos-
kohta hän on itserakkaasti taitonsa tunteva, ei hän
koskaan oikein tiedä mitä tekee. Mutta se, joka saa-
vuttaa saman tuntemuksen, sittenkuin kykenee käsit-
tämään ne perusteet, joihin se nojaa, on seuraava sen
ohjeita sitä suuremmalla tajulla ja siis myöskin tar-
kemmin ja luontevammin. Antakaa ohjattavakseni
kahdentoista vuotias lapsi, jolla ei ole mitään tietoja,
niin olen antava sen teille takaisin viidentoistavuotia-
ana yhtä tiedokkaana kuin se lapsi on, jota te
olette opettanut hennosta iästä alkaen ja erotus on
oleva ainoastaan se, että teidän oppilaanne tiedot ovat
ainoastaan hänen muistissaan, mutta minun oppilaani
tiedot hänen arvostelevassa ymmärryksessään. Tai
päästäkää kahdenkymmenenvuotias nuori mies seu-
raelämään, ja jos hänellä on hyvä ohjaus on hän
vuoden kuluttua oleva rakastettavampi ja arvostele-
vemmän kohtelias kuin se, joka lapsuudestaan on
liikkunut seuraelämässä. Edellinen näet kyeten pun-
nitsemaan kaikkia seuraelämän eri muotojen syitä,
jotka perustuvat eri ikään, säätyyn ja eri sukupuoliin,
voi niistä johtaa määrättyjä perusohjeita ja ulottaa
nämä odottamattomiinkin tapahtumiin. Jälkimäinen
sitävastoin, jonka yksinomaisena ohjauksena on hänen
seurustelutottumuksensa, on hämillään, kun outo ta-
paus esiintyy.

Kaikki Ranskan nuoret tytöt kasvatetaan luos-
tareissa aina siihen ikään asti, jolloin heidät naitetaan.
Huomaako siltä että heidän silloin on vaikea omaksua

noita tapoja, jotka heille ovat niin uudet, ja voiko syyttää Parisin naisia siitä, että he muka olisivat kómpe-lön ja hämmästyneen näköiset ja että eivät tuntisi seurustelutapoja sentähden, etteivät ole liikkuneet seuraelämässä lapsuudesta alkaen? Tämä ennakkoluulo johtuu itse seuraihmisistä, jotka eivät tunne mitään tärkeämpää kuin tämä mitätön tietomäärä ja jotka erehtyen kuvittelevat, ettei voi alkaa liian aikaisin sitä hankkiakseen.

On kyllä totta, ettei pidä odottaa liian kauan. Se, joka on viettänyt koko nuoruutensa ajan kaukana suuresta seuraelämästä, on lopun elämäänsä siinä liikkuessaan oleva hämillään, pakollisen näköinen, on puhuva aina sopimattomalla hetkellä ja on käytöksessään tuova ilmi kömpelyyttä ja taitamattomuutta, joista ei seuraelämässä liikkuminen enää voi vierottaa pois ja joka muuttuu kahta naurettavammaksi, jos ponnistelee siitä vapautuakseen. Jokaisella opiskelulla on sovelias aika, joka on tunnettava, ja vaaransa, jotka tulee välttää. Varsinkin kysymyksessä oleva opiskelu niitä tarjoaa kosolta, mutta minä en panekaan oppilastani niille alttiiksi ryhtymättä varokeinoihin noiden vaarojen torjumiseksi.

Jos metodini joka suhteessa saavuttaa tarkoituksensa, jos se väistäen yhtä epäkohtaa, välttää toisenkin, on se mielestäni hyvä ja minä olen osunut oikeaan. Tämän luulen huomaavani siitä apukeinosta, jonka metodini minulle tässä kohdin tarjoaa. Jos tahdon olla ankara ja kylmänkiskoinen oppilaalleni, menetän hänen luottamuksensa ja hän on pian salaava tarkoituksensa minulta. Jos taas tahdon olla kohtelias ja suvaitsevainen tai ummistaa silmäni, mitä

häntä silloin hyödyttää olla johtoni alaisena? Siinä tapauksessa suorastaan hyväksyn hänen säännöttömän elintapansa ja huojennan hänen omaatuntoaan oman omantuntoni kustannuksella. Jos vien hänet seura-elämään siinä yksinomaisessa tarkoituksessa, että hän siellä saavuttaisi kokemusta, on hän saavuttava enemmän kokemusta kuin mitä tahdonkaan. Jos taas pidän hänet siitä erillään aina viimeiseen hetkeen asti, niin mitä hän silloin on oppinut minulta? Kaiken, paitsi ihmisille tärkeimmän taidon, nimittäin sen, että osaisi elää kanssaihmistensä parissa. Jos huolenpidollani koetan hänelle hankkia liian etäistä etua, ei hän ole paneva siihen mitään arvoa; hän näet panee arvoa ainoastaan nykyisyyteen. Jos tyydyn hankkimaan hänelle huvituksia, niin mitä hän sillä voittaa? Hän veltostuu, sen sijaan että siitä saisi oppia.

Pois kaikki tämä. Minun keinoni poistaa kaikki nämä vaikeudet. Sydämesi, näin sanon nuorelle miehelle, tarvitsee naistoveria; menkäämme etsimään sellaista naista, joka sinulle sopii. Hän kenties ei ole niin helposti löydettävissä, sillä oikea ansiokkaisuus on aina harvinainen. Mutta älkäämme hätäilkö älkäämmeikä väsykö etsimästä. Epäilemättä sellainen nainen on olemassa, ja lopulta hänet löydämme, tai ainakin löydämme naisen, joka tuota ihannettamme enimmin lähentelee. Annettuaani nuorelle miehelle tämän päämäärän, joka kylläkin hivelee hänen itse-rakkauttaan, vien hänet ulos maailmaan. Mitä muuta minun tarvitsekaan asiasta sanoa? Ettekö huomaa, että jo olen tehnyt kaikki?

Jokainen saattaa kuvitella onnistuuko minun, kuvatessani Émilelle hänen lemmittyään, hänessä he-

rättää mielenkiintoa, osaanko hänelle tehdä miellyttäviksi ja rakkaiksi ne ominaisuudet, joita hänen tulee rakastaa, ja kykenenkö kääntämään hänen tunteensa siihen, mitä hänen tulee tavoitella, ja kääntämään ne pois siitä, mitä hänen tulee paeta. Olisinpa taitamattomin kaikista ihmisistä, ellen jo edeltäpäin voisi saattaa häntä rakastuneeksi, ennenkuin hän tuntee erityistä rakkautensa esinettä. Se ei merkitse mitään, että se rakkauden esine, jota hänelle kuvailen, on minun mielikuvitukseni luoma; riittää että tämä kuva panee hänet inhoamaan muita, jotka voisivat häntä viekötellä ja että hänelle kaikkialla tarjoutuu vertauskohtia, jotka antavat hänen pitää omaa ihannettaan parempana hänen elämässä kohtaamiaan muita naisia, jotka häneen tekevät jonkun vaikutuksen. Mitäpä todellinen rakkaus muuta on kuin harhakuva, valhe, luulotelma? Rakastamme paljon enemmän luomaamme ihannetta kuin sitä esinettä, johon tuon ihanteemme liitämme. Jos näkisimme rakkauden esineemme juuri sellaisena kuin se on, ei maan päällä olisi rakkautta. Kun lakkaamme rakastamasta, on rakastamamme henkilö sama kuin ennenkin, mutta me emme enää näe häntä samanlaisena. Lumouksen verho lankeaa ja rakkaus haihtuu. Kun siis luon Émilelle mielikuvituksen ihannekuvan, on minun vallassani vertailla ja minun on helppo karkottaa todellisuusolioiden synnyttämät harhakuvat.

Silti en tahdo, että nuorta miestä petettäisiin hänelle kuvaamalla sellaista täydellisyuden perikuvaa, jota ei ole olemassa. Mutta olen suorittava valintani siten, että hänen tulevalla lemmityllään on sellaiset viat, jotka Émilelle soveltuvat ja häntä miellyttävät

ja jotka ovat omansa korjaamaan hänen vikojaan. En myöskään tahdo, että hänelle valheteltaisiin, väittämällä että se rakkauden esine todella on olemassa, joka hänelle kuvataan. Mutta jos tämä kuva häntä miellyttää, hän pian on haluava sen vastinetta todellisuudessa. Toivomuksesta olettamukseen siirtyminen on helppo; tätä varten tarvitaan ainoastaan muutamia taitavia selityksiä, jotka havainnollisten piirteiden muodossa antavat tuolle kuvitellulle esineelle selvemmän totuudenleiman. Minä puolestani tahtoisin mennä niinkin pitkälle, että antaisin tuolle naiselle nimen. Sanoisin hymyillen: Olkoon tulevan morsiamesi nimi Sophie, tämä on hyväenteinen nimi;¹ jos sillä naisella, jonka tulet omaksesi valitsemaan, ei ole tätä nimeä, hän ainakin on oleva ansiokas sitä kantamaan. Voimmehan siis jo edeltäpäin osottaa hänelle tätä kunniaa. Kun on noudattanut kaikkia näitä yksityiseikkoja ja jos viisaasti osaa kiertäen välttää vastaimasta hänelle myöntävästi ja kieltävästi, ovat hänen epäilyksensä muuttuvat varmuudeksi. Hän on luuleva, että häneltä tahallisesti salataan hänen tuleva puolisonsa, jonka hän aikansa on näkevä. Jos on päästy näin pitkälle ja jos hyvin valiten on näytetty hänelle tarvittavat luonnepiirteet, kaikki muu on oleva helppoa. Hänet saattaa melkein vaaratta viedä ulos maailmaan. Häntä tulee vaan suojella aistillisuuden houkutuksilta, hänen sydämensä on kyllä turvissa.

Joko Émile nyt kuvittelee minun luomaani rakastettavaa mallikuvaa todellisen henkilön muotoi-

¹ Kreikkalainen sana sophia merkitsee viisautta.

sena tai ei, niin tämä kuva, jos se on hyvin tehty, on yhtä suuresti saattava hänet mieltymään kaikkeen, mikä on tuon kuvan näköistä ja on vierottava hänet kaikesta, mikä ei ole sen näköistä, aivan kuin hän mielessään kätkeisi todellisen henkilön kuvaa. Tässä siis on hyvin edullinen keino turvata hänen sydämensä niiltä varoilta, jotka häntä välttämättömästi tulevat kohtaamaan, ja hillitsemään hänen aistillisuuttaan mielikuvituksen avulla, ja se on ennen kaikkea pelastava hänet noiden »kasvattajattarien» käsistä, jotka kiskovat niin kalliin palkan ja jotka kasvattavat nuoren miehen kohteliaaksi riistämällä häneltä kaiken hänen kunniallisuutensa! Sophie on niin kaino! Millä silmin siis Émile on katseleva noiden mainittujen naisten tungettelevan houkuttelevaa käytöstapaa. Sophie on niin yksinkertaisen teeskentelemätön. Miten siis noiden naisten tavat voisivat häntä miellyttää? Hänen ihanteensa ja noista naisista saavuttamiensa kokemuksien välillä on liian suuri juopa, jotta he koskaan voisivat käydä hänelle vaarallisiksi.

Kaikki ne, jotka puhuvat lasten kasvatuksesta, ovat samojen ennakkoluulojen ja periaatteiden johtamia, heillä kun on huono huomio- ja vielä huonompi harkintakyky. Nuorison hairahtuminen ei synny luonnonlaadusta eikä aistillisuudesta, vaan edeltäpäin saadusta väärästä käsityksestä. Jos tässä olisi kysymys pojista, joita kasvatetaan oppikouluissa, ja tytöistä, joita kasvatetaan luostareissa, osottaisin, että tämä väitteeni on tosi heihinkin nähden. Sillä ensimmäinen opetus, jonka sekä edelliset että jälkimäiset saavat, ja joka samalla on ainoa hedelmiä tuottava, on opetus paheeseen; luonto ei kuitenkaan heitä turmele, vaan

esimerkki. Jos koulujen ja luostarien oppilaat jätetään pahojen tapojensa valtaan, niin on heidän turmeluksensa muuttuva parantumattomaksi. Puhun ainoastaan kodin kasvatuksesta. Jos tarkastatte isänsä kodissaan maaseudulla järkevästi kasvatettua nuorukaista sinä hetkenä, jolloin hän saapuu Pariisiin tai astuu suureen maailmaan, huomaatte silloin että hänellä kaikesta, mikä on kunniallista, on oikeat ajatukset ja että hänen tahtonsa on yhtä terve kuin hänen järkensä. Huomaatte hänen halveksivan pahetta ja kammoavan irstaisuutta. Porttoa vaan mainittaesakin näette hänen silmissään loistavan viattomuuden paheksuvan välkkeen. Minä väitän ettei yksikään tuollainen nuori mies voisi voittaa kammoaan niin että astuisi noiden onnettomien synkkiin asuntoihin, vaikka tietäisikin heidän tarkoituksensa ja tuntisi aistillisuuden tyydytyksen halua.

Jos puolen vuotta myöhemmin jälleen tarkastatte samaa nuorta miestä, ette enää häntä tunne. Hänen vapaat puhetapansa, hänen maailmanmiehen ylvästelevät mielipiteensä ja hillitsemättömät tapansa saattaisivat luulemaan häntä vallan toiseksi, ellei hänen entiseen yksinkertaisuuteen kohdistuva pilkkansa, hänen häpeänsä, kun tuota yksinkertaisuuden tilaa hänelle muistutetaan, osottaisi, että hän on sama ja että hän siitä punastuu. Oi kuinka suuresti hän on vähässä ajassa muuttunut! Mistä johtuu niin suuri ja äkillinen muutos? Luonnonlaadunko kehityksestä? Mutta eikö hänen luonnonlaatunsa hänen kodissaan olisi samoin kehittynyt; mutta varmaankaan hän ei siellä olisi saanut noita puhetapoja eikä noita mielipiteitä. Vai olisiko se johtunut ensimmäisistä aistillisista nau-

tinnoista? Ei suinkaan. Kun alkaa niihin antautua, on pelokas, levoton, pakenee päivänvaloa ja melua. Ensimmäiset aistilliset nautinnot ovat aina salaperäisyyteen verhottuja; häveliäisyys kohottaa niiden vihätystä samalla kun se niitä peittelee. Ensimmäinen rakastajatar ei saata nuorukaista röyhkeäksi, vaan ujoksi. Kokonaan ollen hänelle niin uuden aseman herättämien ajatusten valloissa nuori mies täydelleen vajoa siitä nauttimiseen ja pelkää alati sen menettävänsä. Jos hän esiintyy meluavana, ei hän ole intohimoinen eikä rakastunut; niin kauan kuin hän kerskailee, hän ei vielä ole nauttinut.

Toisenlainen ajatustapa on yksin aiheuttanut tämän muutoksen. Hänen sydämensä on vielä sama kuin ennen, mutta hänen mielipiteensä ovat muuttuneet. Hänen tunteensa, jotka hitaammin muuttuvat, ovat vähitellen nekin muuttuvat noiden mielipiteiden vaikutuksesta, ja vasta silloin hän on oleva todella turmeltunut. Tuskin hän on astunut maailmaan, kun hän siinä saa osakseen toisen kasvatuksen, joka on vallan päinvastainen hänen ensimmäiselle kasvatukselleen, ja sen nojalla hän oppii ylenkatsomaan sellaista, mitä ennen kunnioitti, ja panemaan arvoa sellaiseen, mitä ennen ylenkatsoi. Saatetaan hänet pitämään vanhempiensa ja opettajiensa antamia ohjeita turhantarkkoina loruina ja heidän saarnaamiaan velvollisuuksia poikamaisena moralina, jota hänen suureksi vartuttuaan tulee halveksia. Hän pitää nyt kunnianasianaan muuttaa käytöstapaansa; hän rupeaa yritteliääksi, tuntematta halua, ja itserakkaan houkkiomaiseksi väärän häpeän takia. Hän ivaava hyviä tapoja ennenkuin on saanut huonojen tapojen makua, ja kerskailee elävänsä

irstaasti, ennenkuin edes on oppinut irstailemaan. En koskaan ole unhottava erään nuoren sveitsiläiskaartin upseerin tunnustusta. Hän näet sanoi pitävänsä toveriensa meluavia huvituksia ikävinä, mutta ei rohjennut vetäytyä niistä pois, peläten, että olisi joutunut heidän pilkkansa esineeksi. »Harjottelen itseäni niihin, samoin kuin tupakan käyttämiseen, huolimatta vastenmielisyydestäni; mieltymys niihin on tuleva tottumuksesta. Eihän aina voi olla lapsi.»

Tulee siis enemmän suojella maailmaan astuvaa nuorta miestä turhamielisyydestä kuin aistillisuudesta; hän näet enemmän noudattaa muiden taipumuksia kuin omiaan, ja itserakkaus tuottaa enemmän irstailijoita kuin rakkaus.

Jos tämä hyväksytään, kysyn onko koko maailmassa ainoatakaan nuorukaista, joka olisi paremmin turvattu kaikelta, mikä voi turmella hänen tapojaan, tunteitaan ja periaatteitaan, kuin minun kasvattamani nuori mies? Onko ainoatakaan, joka paremmin kykenisi vastustamaan viettelemysten tulvaa? Miltä houkutukselta hän siis ei voisi puolustautua. Jos hänen halunsa vetävät häntä toisen sukupuolen puoleen, hän ei siinä löydä, mitä hakee, ja hänen muiden tunteiden täyttämä sydämensä on häntä pidättävä siitä erillä. Jos hänen aistillisuutensa häntä kiihottaa niin mistä hän on löytävä sille tyydytystä? Aviorikoksen ja irstailun kammo on karkottava hänet yhtä kauas portoista kuin naineista naisista, sillä läheisestä seurustelusta tällaisten naisten kanssa aina alkaa nuorten miesten säännötön elämä. Naimahaluinen tyttö saattaa olla kiemaileva; mutta hän ei ole rivo ja julkea. Hän ei heittäydy nuoren miehen kaulaan, joka ehkä

voisi hänet naida, jos hän pitää häntä siveänä. Muuten on joku pitämässä silmällä sellaista naista. Émile puolestaan ei myöskään ole jätetty kokonaan omiin hoteisiinsa. Kummallakin on oleva suojelevana vartijana ainakin pelko ja häpy, jotka ovat erottamattomat ensi haluista. He eivät heti ole antautuvat mitä läheimpään tuttavallisuuteen, eikä heillä ole oleva aikaa siihen johtua ilman asteittain tapahtuvaa lähenemistä ja ilman esteitä. Jos Émile tässä kohden menettelisi toisin, olisi hänen jo pitänyt saada opetusta tovereiltaan ja olisi hänen pitänyt heiltä oppia ilkkumaan pidättäytyväisyyttään ja tulla julkeaksi kuten he. Mutta kukahan ihminen lienee vähemmän taipuva matkimiseen kuin Émile? Kukahan ottaa vähemmän vaikutusta ilkkuvista puheista kuin se, jolla ei ole ennakkoluuloja ja joka ei pane mitään arvoa toisten ennakkoluuloihin? Olenhan työskennellyt kaksikymmentä vuotta suojatakseni hänet ilkkujoilta, he tarvitsevat siis useamman kuin yhden päivän voidakseen häntä pettää. Naurettavaisuus näet Émilin silmissä on pelkkä houkkioiden todistelu, eikä mikään tee välinpitämättömämmäksi ivan suhteen kuin se, että on yläpuolella yleistä mielipidettä. Ivan asemesta Émile vaatii todistusperusteita, ja kun hän on näin pitkälle kehittynyt, ei minun tarvitse pelätä, että jotkut nuoret huimapääät voisivat häntä minulta riistää. Minulla on omatunto ja totuus puolellani. Jos ennakkoluulot kuitenkin tunkisivat hänen mieleensä, niin merkitseehän kahdenkymmenenvuotinen kiintymys jotakin. Häntä ei ikinä saada uskomaan, että minä muka olisin häneen ahtanut ikäviä ja tehottomia opetuksia. Ja rehellisestä ja tunteellisesta sydämestä uskollisen

ja todellisen ystävän ääni kyllä on osaava karkottaa kahdenkymmenen houkuttelijan äänet. Koska silloin vaan tarvitsee hänelle osottaa, että he häntä pettävät ja että he teeskennellessään kohtelevansa häntä miehenä, itse teossa kohtelevatkin häntä lapsena, olen aina koettava olla teeskentelemätön, mutta vakava ja selvä perustelmisani, jotta hän huomaisi, että juuri minä häntä kohtelen miehenä. Olen sanova hänelle: »Huomaat että ainoastaan sinun etusi, joka samalla on minun etuni, aiheuttaa tämän puheeni; muuta tarkoitusperää sillä ei suinkaan ole. Mutta miksi nämä nuoret miehet tahtovat sinua kehotella? Sentähden, että tahtovat sinua houkutella; he eivät sinua rakasta, he eivät ollenkaan harrasta parastasi. Heillä on pääasiallisena vaikuttimenaan salainen kateudentunne siitä, että sinä olet heitä parempi. He tahtovat saada sinut vajoamaan omalle alhaiselle kannalleen, ja kun he moittivat sinua siitä, että sinä annat johtaa itseäsi, tämä tapahtuu yksinomaan sentähden, että he tahtovat itse sinua johtaa. Luuletko että sinä mitään voitaisit tällä vaihetuksella? Onko heidän viisautensa ehkä niin suuri, ja onko heidän päivän vanhuinen ystävyytensä vahvempi kuin minun ystävyuteni? Voidaksemme panna painoa heidän ivailulleen pitäisi olla syytä panna arvoa heidän auktoriteetilleen, ja mikä kokemus heillä olisi, jotta voisivat väittää kasvatuserohjeitaan meidän periaatteitamme paremmiksi? Eivät he ole tehneet muuta kuin matkineet toisia huimapäitä, samoin kuin tahtovat vuorostaan, että heitä matkittaisiin. Vapautuakseen isiensä luulotelluista ennakkoluuloista, he alistuvat toveriensa ennakkoluuloihin. En saata huomata mitä he täten voittavat,

mutta varmaankin he menettävät kaksi suurta etua, nimittäin isän kiintymyksen, isän, jonka neuvot ovat helliä ja vilpittömiä ja isän kokemuksen, joka saattaa tunnettujen seikkojen nojalla tekemään johtopäätöksiä. Isät näet ovat olleet lapsia, mutta lapset eivät ole olleet isiä.»

»Mutta luuletko heitä vilpittömiksi ainakin huijapääisten mielipiteidensä suhteen? Eivätpä edes tässä kohdin ole vilpittömiä, rakas Émile. He pettävät itsensä sinua pettääkseen, he eivät edes ole sovussa oman itsensä kanssa. Heidän sydämensä ilmaisee lakkaamatta heidän valheellisuuttaan ja monasti heidän oma suunsa pettää heitä. Niinpä joku heistä tekee naurunalaiseksi kaiken, mikä on kunniallista, mutta hän joutuisi epätoivoon, jos hänen vaimonsa ajattelisi samoin kuin hän. Toinen taas menee niin pitkälle, että on välinpitämätön sen naisen siveellisyyden suhteen, joka ei vielä ole hänen vaimonsa, toinen on jo niin tuiki turmeltunut, että on välinpitämätön oman vaimonsa siveellisyyden suhteen. Mutta ottakaamme askel vielä kauemmaksi ja puhukaamme hänelle hänen omasta äidistään, niin saamme nähdä tahtoisiko hän mielellään käydä aviorikoksen hedelmästä ja huonomaineisen naisen pojasta, riistääkseen luonnolliselta perilliseltä hänen perintönsä, sanalla sanoen tokko hän on suostuva siihen, että häntä kohdellaan äpäränä! Kukapa heistä tahtoisikaan että hänen oma tyttärensä tahrattaisiin sellaisella häpeällä, jolla hän peittää toisten tyttäriä? Ei ole ainoatakaan heistä, joka ei uhkaisi henkeäsikin, jos hänen suhteensa käytännössä rupeaisit toteuttamaan kaikkia niitä periaatteita, joita hän sinulle tyrkyttää. Täten siis he paljastavat

epäjohdonmukaisuutensa ja näin huomaa, ettei yksikään heistä usko mitä sanoo. Tässä ovat perusteeni, rakas Émile, punnitse heidän perusteitaan, jos heillä niitä on, ja vertaa. Jos minä heidän tapaansa tahtoisin käyttää ylenkatseen ja ivan aseita, niin huomaisit, että he olisivat paljon enemmän alttiina ivalle, kuin konsanaan minä. Vakavaa tutkistelua en pelkää. Pilkaajien voittoriemu on lyhytaikainen; totuus pysyy mutta heidän mieletön naurunsa kajahtaa kuulumattomiin.»

Ette saata kuvitella kuinka tottelevainen Émile on kaksikymmenvuotiaana. Kuinka eri lailla me ajatellemme, lukija ja minä. Minä en käsitä miten Émile saattoi olla tottelevainen kymmenvuotiaana. Sillä mikä vaikutusvalta minulla silloin oli häneen? Minun on täytynyt käyttää viidentoista vuoden huolta ja työtä hankkiakseni itselleni tuon vaikutusvallan. Silloin en häntä kasvattanut, vaan valmistin häntä kasvattamista varten. Nyt hän on tarpeellisen valmistuksen läpikäynyt ollakseen tottelevainen. Hän tuntee ystävyyden äänen, hän osaa totella järkeä. Tosin näennäisesti myönnän hänelle riippumattomuuden; mutta hän ei koskaan ole ollut minusta riippuvaisempi, sillä tämä riippuvaisuus on vapaaehtoinen. Niin kauan kuin en voinut hallita hänen tahtoansa, hallitsin hänen persoonaansa; en päästänyt häntä hetkeäkään silmistäni. Tätä nykyä jätän hänet joskus omiin hoteisiinsa, sillä hallitsen häntä alati. Jättäessäni hänet syleilen häntä ja sanon hänelle luottavaisen näköisenä: »Émile, uskon sinut ystävänä haltuun, uskon sinut hänen rehellisen sydämensä ohjattavaksi; hän on minulle vastuunalainen sinusta.»

Hetken vaikutus ei kykene turmelemaan terveitä tunteita, joita ei mikään aikaisemmin ole järkyttänyt, eikä hävittämään vakaumuksia, jotka välittömästi johduvat järjen heränneestä tietämyskyvystä. Jos niissä minun poissaollessani tapahtuukin joku muutos, ei se koskaan ole oleva kestävää laatua, eikä oppilaani koskaan voi tarpeeksi hyvin peittää tunteitaan, niin etten minä huomaisi vaaraa ennenkuin paha on tapahtunut ja etten ajoissa olisi sitä häätämässä. Samoin kuin ei ihminen yhtäkkiä turmellu, ei hän myöskään yks kaks opi teeskentelemään. Ja mitä taitamattomin ihminen tässä suhteessa on Émile, jolla koko elämässään ei ole ollut ainoatakaan tilaisuutta teeskentelyyn.

Näiden ja tämänkaltaisten huolenpitojen kautta luulen niin hyvin turvanneeni hänet vierailta vaikutuksilta ja rivoilta mielipiteiltä, että kernaammin näkisin hänet mitä huonoimmassa seurassa Parisissa kuin yksin huoneessaan tai jossakin puistossa, alttiina kaikille levottoman ikänsä vaikutuksille. Mitä sanottaneenkin, niin kaikista vihollisista, jotka voivat vahingottaa nuorta miestä vaarallisin ja ainoa, jota ei voi karkottaa, on hän itse; mutta jos tämä vihollinen on vaarallinen, on se yksinomaan meidän syyimme. Sillä kuten olen monta monituista kertaa sanonut, aistillisuus herää ainoastaan mielikuvituksen vaikutuksesta. Aistillisuus nuorukaisissa ei varsinaisesti ole fyysillinen tarve; se ei edes ole mikään todellinen tarve. Ellei aistillisuutta kohottava esine koskaan olisi kohdannut silmiämme, ellei koskaan siveetön ajatus olisi tunkenut mieleemme, ei tuo luultu tarve ehkä koskaan olisi esiintynyt meissä, ja olisimme pysyneet

siveellisesti puhtaina ilman koettelemuksia, ilman ponnistuksia, mutta myös ilman omaa ansiotamme. Ei tiedetä, minkä salaisen aistillisuuden kuohunnan nuorison veressä herättävät muutamat kohtaukset ja näyt, ilman että nuoret itse osaavat itselleen selvittää tämän ensi levottomuuden syytä, jota levottomuutta ei ole helppo asettaa ja joka pian on uudelleen heräävä. Minä puolestani, kuta enemmän ajattelen tätä tärkeätä käännekohtaa ja sen läheisiä tai etäisiä syitä, sitä enemmän pidän varmana, että erakko, joka olisi kasvanut korvessa ilman kirjoja, ilman erityistä opetusta ja joutumatta tuntemaan naisia, siellä kuolisi siveässä viattomuudentilassa, vaikka hän olisi minkä ikäinen tahansa.

Mutta tässä ei ole kysymys tuollaisesta villistä erakosta. Kun kasvatamme ihmistä hänen vertaisensa keskuudessa ja yhteiskuntaa varten, on mahdotonta, jopa mielettöntäkin aina ylläpitää hänessä tuollaista terveellistä tietämättömyyttä. Viisauden pahimpia esteitä on puolitiedokkaisuus. Niiden seikkojen muisto, jotka meihin ovat tehneet tuntuvan vaikutuksen, saamamme vaikutelmat seuraavat meitä yksinäisyyteen ja täyttävät sen, vastoin tahtoamme, viehättävämmillä kuvilla kuin mitä niiden aiheuttajat ovat, ja tekevät yksinäisyyden yhtä turmiolliseksi sille, joka nuo kuvat siihen on tuonut mukaansa, kuin yksinäisyys on hyödyllinen sille, joka aina siinä seuratta oleskelee.

Valvokaa siis huolellisesti nuorta miestä. Hän itse on osaava turvata itsensä kaikelta muulta, mutta teidän on turvaaminen hänet häneltä itseltään. Älkää jättäkö häntä yksin päivällä älkääkää yöllä, nukkukaa

ainakin hänen makuuhuoneessaan. Älköön hän panko maata ennenkuin on väsymyksen valtaama, ja nouskoon hän vuoteeltaan heti kun herää. Olkaa varuillanne vaiston suhteen, niin pian kuin ette enää ole tekemisissä yksinomaan vaiston kanssa; se on hyvä niin kauan kuin se vaikuttaa yksin, se on epäiltävä, niin pian kuin se sekaantuu ihmislaitoksiin. Vaistoa ei pidä hävittää, se on vaan järjestettävä, mikä kenties on vaikeampaa kuin sen täydellinen kukistaminen. Olisi hyvin vaarallista, jos se opettaisi oppilastanne pettämään aistillisuuttaan ja hankkimaan muunlaista korvausta menettämistään tilaisuuksista sitä tyydyttää. Jos hän kerran on oppinut tällaisen vaarallisen korvauskeinon, hän on hukassa. Siitä alkaen hänen ruumiinsa ja sydämensä on oleva alati hermostunut ja hän on hautaan asti kantava tämän tavan surullisia seurauksia, joka tapa on turmiollisimpia, minkä vallan alaisena nuori mies voi olla. Epäilemättä olisi parempi Jos tulisen luonteen rai-vokkaisuus käy voittamattomaksi, niin sinua surkuttelen, rakas Émile; mutta en hetkeäkään ole epäröivä, enkä ole salliva, että luonnon tarkoitus tyhjäksi tehdään. Jos on välttämätöntä, että joudut tyrannin valtoihin, niin kernaammin jätän sinut sen tyrannin käsiin, josta taas voin sinut vapauttaa. Miten käyneekään, voin aina helpommin temmata sinut naisten vallasta, kuin omien salaisten tapojesi kahleista.

Kahdenteenkymmenenteen ikävuoteen asti ruumis kasvaa ja tarvitsee kaikki vastaanottamansa ravintoaineet. Pidättäytyväisyys on silloin luonnon vaatimus, jota ei laiminlyö vahingoittamatta ruuminrakennettaan. Kahdenkymmenvuotiaasta alkaen sama pi-

dättäytyväisyys on siveellinen velvollisuus; on tärkeätä, että nuori mies oppii hillitsemään itseään ja himojaan. Mutta moraalisisilla velvollisuuksillakin on sovittelunsa, poikkeuksensa ja sääntönsä. Kun inhimillinen heikkous saattaa vuoroehdon valinnan välttämättömäksi, niin valitkaamme kahdesta pahasta vähempi. Jokaisessa tapauksessa on parempi joutua hairahdukseen kuin tottua paheeseen.

Muistakaa, etten tässä enää puhu minun oppilaastani, vaan teidän oppilaastanne. Hänen intohimonsa, jotka olette päästäneet kuohumaan, tekevät teidät vallan voimattomaksi. Tyytykää siis niihiu peittelemättä, älkääkä häneltä salatko hänen voittoaan. Jos osatte hänelle näyttää tuota hänen voittoaan sen oikeassa valossa, hän on sitä pikemmin häpeävä kuin siitä ylpeilevä ja te pidätätte itsellenne oikeuden johtaa häntä hänen hairahdustilassaan, niin ettei hän ainaakaan kokonaan syöksy turmeluksen kuiluun. On tärkeätä, ettei oppilas tee mitään, jota ei opettaja tiedä ja tahdo, ei edes sitä, mikä on pahaa; ja on sata kertaa parempi, että kasvattaja hyväksyy vian ja että hän siinä erehtyy, kuin että oppilas häntä pettäisi ja että hän antautuisi hairahdukseensa, ilman että kasvattaja siitä tietää mitään. Ken luulee velvollisuudekseen ummistaa silmänsä jollekin seikalle, huomaa pian, että hänen täytyy ummistaa ne kaikelle. Ensimmäinen väärinkäytös, joka siedetään, synnyttää toisenkin, ja näin syntynyt väärinkäytösten sarja päättyy vasta kumoamalla kaiken järjestyksen ja halveksimalla kaikkia lakeja.

Toinen erehdys, jota jo olen vastustellut, mutta joka ei koskaan ole hellittävä pikkusieluja, on se, että

aina koetetaan ylläpitää opettajanarvokkaisuutta ja että tahdotaan oppilaan silmissä käydä täydellisestä. Tällainen menettely on vallan järjetön. Kuinka ei käsitetä, että koettamalla tuota arvokkaisuutta ylläpitää sen juuri karkottaa, ja että sen, joka tahtoo että häntä kuunneltaisiin, tulee asettua niiden kannalle, joille puhuu, ja että tulee olla ihminen voidakseen vaikuttaa ihmisyydämeen? Ei yksikään tuollaisista täydellisistä ihmisistä liikuta toisen mieltä eikä siinä herätä vakaumusta; sillä se, jota kehoittelevat, ajattelee aina, että heidän on hyvin helppo vastustella intohimoja, joita eivät itse tunne. Näyttäkää oppilailenne heikkouksianne, jos tahdotte parantaa hänet hänen omista heikkouksistaan. Nähköön hän teissä samojen taitelujen riehuvan, jotka hän omassa itsessään tuntee, ja oppikoon hän hillitsemään itsensä kuten tekin. Älköönkä hän sanoko kuten muut: »Nuo vanhukset, joita harmittaa, etteivät enää ole nuoria, tahtovat kohdella nuoria miehiä vanhuksina, ja kun kaikki heidän halunsa ovat sammuneet, he tahtovat lukea meidän halumme rikoksiksi.»

Montaigne kertoo eräänä päivänä kysyneensä herra de Langeyltä, kuinka monta kertaa hänen Ranskan lähettiläänä Saksassa oli ollut pakko tulla päihinsä kuningastaan palvellessaan. Minä puolestani kernaasti kysyisin erään nuoren herrankasvattajalta, moutako kertaa hän on astunut huonomaineiseen taloon palvellakseen oppilastaan. Moutako kertaa? Erehdyn. Ellei ensi kerta riistä nuorelta irstailijalta halua sinne palata, ellei hän sieltä palatessaan saa seuralaisekseen katumusta ja häpeää, ellei hän teidän povelanne vuodata kyyneleitä, niin hylätkää hänet heti

paikalla. Joko hän on hirviö, tai te olette hölmö; kummassakaan tapauksessa ette voi häntä ollenkaan hyödyttää. Mutta jättäkäämme nämä äärimäiset apukeinot, jotka ovat yhtä synkät kuin vaarallisetkin, ja jotka eivät ole missään yhteydessä kasvatusmetodimme kanssa.

Varsin moneen varokeinoon on ryhtyminen hyväksikäytön nuoren miehen suhteen, ennenkuin voi jättää hänet alttiiksi tämän vuosisadan irstaille tavoille. Nämä varokeinot ovat vaivaloisia, mutta ne ovat välttämättömiä. Laiminlyöminen tässä suhteessa saattaa koko nuorison turmioon. Nuoren iän säännöttömän elämän kautta ihmiset huononevat ja kehittyvät sellaisiksi kuin he tätä nykyä ovat. He ovat paheissaankin pikkumaiset ja pelokkaat, ja heillä on pikkusielut, sentähden, että heidän kuluneet ruumiinsa ovat aikaisin turmeltuneet; tuskin heissä on tarpeeksi elinvoimaa liikkuaan. Heidän sisällystä kaipaavat ajatuksensa ilmaisevat heidän henkensä tyhjyyttä, eivätkä he osaa ajatella mitään suurta ja jaloa; he ovat vailla teeskentelemättömyyttä ja voimakkuutta. Ollen joka suhteessa halpamieliset ja alhaisen ilkeät osottavat he pelkkää turhamaisuutta, petollisuutta ja valheellisuutta; heillä ei edes ole tarpeeksi rohkeutta olla huomattuja pahantekijöitä. Sellaisia ovat ne ylenkatsetta ansaitsevat ihmiset, jotka kehittyvät nuoruuden irstailusta. Jos nuorissa olisi yksi ainoakin, joka osaisi pysyä kohtuullisena ja raittiina ja joka keskellä noita muita turmeltuneita voisi säilyttää sydämensä, verensä ja tapansa puhtaina heidän antamansa esimerkiksi saastutuksesta, niin hän kolmenkymmenvuotiaana kykenisi maahan polkemaan koko tuon hyönteispar-

ven ja hallitsisi sitä helpommin kuin on hillinnyt itsensä.

Jos syntyperä ja suotuisat olot olisivat olleet Émileä tukemassa, hän voisi jos tahtoisii olla tuo mies: mutta hän halveksii tuollaisia ihmisiä liiaksi, tehdäkseen heidät orjikkeen. Tarkatkaamme nyt miten hän heidän ympäröimänään astuu maailmaan, ei sitä varten, että siinä omistaisi hallitsevan aseman, vaan oppiakseen sitä tuntemaan ja sieltä löytääkseen arvoisensa naistoverin.

Missä säädysssä tahansa hän on syntynyt, mihin seurapiiriin hän aluksi astuneekin, on hänen ensi esiintymisensä oleva yksinkertainen ja vailla ulkonaista loistoa. Jumala suokoon, ettei hän ole niin onneton, että siinä rupeaisi loistelemaan. Noita ominaisuuksia, jotka ensi katseella herättävät huomiota, hänellä ei ole, eikä hän niitä huoli hankkiakaan. Hän panee liian vähän arvoa ihmisten mielipiteihin, panakseen arvoa heidän ennakkoluuloihinsa, eikä hän ollenkaan huoli siitä, että häntä kunnioitettaisiin, ennenkuin hänet tunnetaan. Hänen esiintymistapansa ei ole ujoa eikä turhamielistä; se on luonnollista ja teeskentelemätöntä. Pakollinen jäykkyys ja teeskentely ovat hänelle yhtä vieraita, ja hän on keskellä seurapiiriä sama kuin yksinään ja ilman todistajia. Onko hän siltä raaka, ylimielinen ja tarkkaamaton kenenkään puheelle? Päinvastoin; koska hän ei yksinäisyydessään pidä kanssaihmissään vähäarvoisina, miksi hän heitä ylenkatsoisi ollessaan heidän parissaan? Tosin hän ei käytöstavassaan anna heille etusijaa itseensä nähden, hän kun ei sydämessään pidä heitä itseään parempana; mutta hän ei myöskään osota

heille välinpitämättömyyttä, jota hän ei ollenkaan tunne heitä kohtaan. Vaikka hän ei olekaan perehtynyt hienoihin kohteliaisuuksiin, osottaa hän sitä huomaavaisuutta, joka aiheutuu ihmisrakkaudesta. Hän ei tahdo nähdä kenenkään kärsivän, hän ei ole teeskennellystä kohteliaisuudesta tarjoava paikkaansa toiselle, mutta on kernaasti antava sen hänelle luontaisen hyvyytensä nojalla, jos hän huomaa hänet unhotetuksi ja jos hän luulee tämän syrjäyttämisen häntä surettavan. Sillä minun kasvattamalleni nuorukaiselle on oleva helpompaa itse seisoa kuin nähdä toisen pakosta seisovan.

Joskohta Émile yleensä ei suuresti kunnioita ihmisiä, ei hän ole heitä kohteleva ylenkatseellisesti. Hän kun heitä säälii ja surkuttelee. Kun hän ei voi saattaa heitä kiintymään todelliseen hyvään, antaa hän heidän jäädä pitämään siitä kuvittelusta hyvästä, johon he tyytyvät, sillä hän pelkää, että jos sen heiltä riistäisi, voimatta antaa muuta sijaan, täten saattaisi heidät entistään onnettomammiksi. Hän siis ei ole väittelijä eikä vastustuksenhaluinen; mutta hän ei myöskään ole kohtelias imartelija. Hän sanoo oman mielipiteensä, vastustamatta muiden mielipiteitä. Hän näet rakastaa vapautta enemmän kuin kaikkea muuta, ja sen kauneimpia oikeuksia on suoruus.

Hän puhuu vähänlaisesti, hän kun ei huoli siitä, että huomio kääntyisi häneen. Samasta syystä hän puhuu ainoastaan sellaista, mikä on hyödyllistä; mikä muuten aiheuttaisi hänen puhettaan? Émile on liiaksi hyvin kasvatettu ollakseen lörpöttelijä. Kielevyys johtuu välttämättömästi halusta näyttää sukkelalta, josta kauempana olen puhuva, tai siitä, että pannaan

arvoa pikkuseikkoihin, joihin, typerästi kyllä, luullaan muiden panevan yhtä paljon arvoa. Se, jolla on tarpeeksi arvostelukykyä, antaakseen kullekin oliolle sen oikean arvon, ei koskaan puhu liiaksi. Hän näet myöskin osaa arvostella missä määrin häntä tarkataan ja mitä mielenkiintoa hänen puheensa voi herättää. Yleensä ne ihmiset, jotka tietävät vähän, puhuvat paljon, ja ne ihmiset, jotka tietävät paljon, puhuvat vähän. On helppo ymmärtää, että vähätietoinen pitää tärkeänä kaikkea, minkä tietää, ja että hän sen sanoo kaikille. Mutta tiedokas ja valistunut mies ei helposti aukaise tietojensa kammiota: hänellä olisi ylen paljo sanottavaa, ja hän tietää, että vielä hänenkin jälkeensä olisi paljo sanottavaa; hän siis vaikenee.

Kaukana siitä, että Émile panisi pahaksensa toisten ihmisten tapoja, hän päinvastoin sangen mielellään mukautuu niihin; sitä hän ei tee näyttääkseen tapoihin perehtyneeltä tai kohteliaalta, vaan päinvastoin peläten, että eroaisi muista, että häntä huomattaisiin. Hän ei koskaan ole tyytyväisempi kuin silloin, kun ei kiinnitetä huomiota häneen.

Joskohta hän astuessaan maailmaan täydelleen on tuntematta sen tapoja, ei hän siltä ole ujo ja arka. Jos hän pysytteleikse taustalla, tämä ei tapahdu ujoudesta, vaan sentähden, että hän itse paremmin tehdäkseen huomioita tahtoo olla huomaamattomassa paikassa. Se näet, mitä hänestä ajatellaan, ei ollenkaan häntä liikuta, ja naurunalaiseksi joutuminen ei häntä ollenkaan pelota. Tästä johtuu se, että hän aina on levollinen ja kylmäverinen ja ettei väärä häpeäntunne häntä rasita. Tarkattakoon häntä tai älköön tarkatko, niin hän aina tekee kaiken tehtävänsä parhaan

taitonsa mukaan; ja kun hänellä aina on huomiokykynsä vallassaan hyvin tarkataksaan muita, niin hän osaa omistaa heidän tapojaan monta vertaa helpommin kuin ennakkoluulojen orjat. Saattaa sanoa, että hän omistaa seurustelutottumuksen niin helposti juuri sentähden, että hän panee siihen niin vähän arvoa.

Älkää kuitenkaan saako liian suuria ajatuksia hänen esiintymisryhdistään älkääkä verratko häntä teidän niin suuresti miellyttäviin nuoriin seuraihmiisiinne. Hän on vakava ja luja, mutta ei itserakas; hänen käytöksensä on vapaata, mutta ei ylenkatseellisen ylvästelevää. Röyhkeä esiintyminen kuuluu ainoastaan orjille, vapaa ihminen on kaukana teesken-televästä käytöstavasta. En vielä koskaan ole nähnyt miehen, jolla on oikeata ja jaloa ylpeyttä sielussaan, sitä ilmaisevan käytöksessään. Tämä taipumus on pikemmin olennainen halpamaisille ja turhamielisille sieluille, jotka ainoastaan sillä tavoin luulevat voivansa vaikuttaa ihmisiin. Luin eräästä kirjasta, että kuuluisan Marcelin saliin kerran tuli vieras, jolta Marcel kysyi mistä maasta hän oli kotoisin. »Olen englantilainen», vastaa vieras. »Tekö englantilainen?» huomauttaa tanssimestari. »Olisitteko te kotoisin tuolta saarelta, missä kansalaiset ovat osallisina maan hallituksessa, ollen osana esivaltaa.¹ Hyvä herra, tuo

¹ Ikäänkuin olisi olemassa kansalaisia, jotka eivät olisi porvarisvallan (cité) jäseniä ja joilla siis ei sellaisina olisi osallisuutta korkeimpaan valtaan! Mutta ranskalaiset, jotka ovat anastaneet tuon kunnianarvoisen nimen »kansalaiset» (citoyens), joka muinoin oikeuden mukaisesti kuului gallialaisten kaupunkien jäsenille, ovat siihen määrin hämmentäneet tämän käsitteen merkityksen, ettei se tätä nykyä enää merkitse mi-

kumartunut otsa, tuo pelokas katse, tuo epävarma käynti ilmaisevat ainoastaan arvonimen saanutta vaaliruhtinaan orjaa.»

En tiedä osottaneeko tämä arvostelu suurta tai toa huomaamaan ihmisen luonteen ja hänen ulkomuotonsa välistä suhdetta. Minä puolestani, jolla ei ole kunnia olla tanssinopettaja, olisin ajatellut vallan päinvastoin. Olisin sanonut: »Tuo englantilainen ei ole mikään hovimies; en ole koskaan kuullut sanottavan, että hovimiehillä olisi otsa kumarassa ja epävarma käynti. Mies, joka esiintyy epävarmana tanssimestarin luona, saattaa esiintyä hyvinkin varmana alihuo-neessa.» Varmaankin tuo herra Marcel luulee omia maalaisiaan pelkiksi roomalaisiksi!

Se, joka rakastaa, tahtoo itse olla rakastettu; Émile rakastaa ihmisiä, hän tahtoo siis heitä miellyttää. Kahta suuremmalla syyllä hän tahtoo miellyttää naisia. Hänen ikänsä, hänen tapansa ja tuumansa, kaikki yhdessä ylläpitää hänessä tätä halua. Sanon hänen tapansa, sillä niillä on tässä suhteessa suuri merkitys. Ne miehet, joilla on hyvät tavat, ovat naisten oikeita ihailijoita. He eivät ole, kuten muut, naisten seurassa noin keikistelevän kohteliaita, mutta he osottavat harrastusta ja huomaavaisuutta, joka on to-dempi ja tunteikkaampi ja joka lähtee sydäimestä. Tuntisin siinä piirissä, joka ympäröi nuorta naista sellaisen miehen, jolla on hyvät tavat ja joka voi hil-

tään. Eräs mies joka äskettäin minulle kirjoitti paljon tyh-myyksiä romaanini »La nouvelle Héloïse» johdosta, on koris-tanut nimikirjoituksensa arvonimellä »Paimboeufin kansalai-nen» ja on täten luullut tekevänsä minusta erinomaista pilkkaa.

litä luontonsa, sadan tuhannen irstaan nuoren miehen joukosta. Voitte siis päättää miten Émile on käyttäytyvä, jonka aistilliset tunteet vasta ovat heränneet ja jolla on niin monta järkisyyttä, mitkä neuvovat häntä niitä vastustamaan! Luulenpa että hän naisten seurassa joskus on oleva ujo ja pelokas; mutta tämä ujous ei suinkaan ole oleva heille epämiellyttävä, ja vähimminkin veitikkamaiset heistä varmaankin usein osaavat nauttia tuosta hänen ujomaisuudestaan jopa sitä lisätäkin. Muuten hänen kohtelias huomaavaisuutensa on tuntuvasti vaihteleva eri asianhaarojen mukaan. Naimisissa olevien naisten seurassa hän on oleva vaatimattomampi ja kunnioittavampi, nuorten naimaikäisten naisten parissa taas vilkkaampi ja hellämielisempi. Hän ei koskaan hylkää etsintänsä silmämäärää, ja sille naiselle, joka muistuttaa hänen ihannettaan, hän aina on osottava enimmäin huomaavaisuutta.

Ei kukaan ole oleva täsmällisempi kaiken sen noudattamisessa, mikä perustuu luonnon järjestykseen, jopa hyvään yhteiskuntajärjestykseenkin, mutta edellisen hän aina asettaa jälkimäisestä edelle; niinpä hän on enemmän kunnioittava yksityisihmistä, joka on häntä vanhempi, kuin ikäistään virkamiestä. Koska hän on oleva nuorimpia mieshenkilöitä niissä seuroissa, joissa tulee liikkumaan, on hän aina oleva vaatimattomimpia, ei sentähden, että hän turhamielisesti tahtoisi näyttää nöyrältä, vaan sentähden, että tuo vaatimattomuus johtuu luonnollisesta tunteesta ja että se perustuu järkeen. Hän ei ole matkiva nuoren houkkion seurustelutapoja, joka, huvittaakseen seurapiiriä, puhuu äänekkäämmin kuin viisaat ihmiset ja keskeyttää vanhojen ihmisten puheet. Hän

puolestaan ei hyväksy sitä vastausta, jonka eräs vanha aatelismies antoi Ludvig XV:lle; tämä kysyi häneltä kumpaa vuosisataa hän piti parempana, omaa, vaiko kulunutta vuosisataa. Aatelismies näet vastasi: »Sir, olen nuoruudessaani oppinut kunnioittamaan vanhoja ihmisiä, nyt tulee minun vanhuudessaani oppia kunnioittamaan nuoria.»

Émilellä kun on hellä ja tunteellinen mieli, vaikka hän ei pane arvoa yleiseen piintyneeseen miellipiteeseen, on hän, joskohta hän kernaasti miellyttää muita, kuitenkin varsin vähän välittävä siitä, pitävätkö he häntä arvossa. Tästä seuraa, että hän on oleva enemmän sydämellinen kuin kohtelias, ettei hän ole oleva ylpeä eikä komeileva ja että häntä liikuttaa enemmän yksi ainoa hyväily kuin tuhannet ylistelyt. Samasta syystä hän ei kuitenkaan ole laiminlyövä esiintymistapojaan eikä ryhtiään, jopa hän on pitävä silmällä sitä, että hänen pukunsa on huolellinen; tätä hän ei tee sentähden, että näyttäisi hienomakuiselta mieheltä, vaan tehdäkseen ulkomuotonsa miellyttävämmäksi. Eipä hän kuitenkaan koskaan ole esiintyvä kullalla kirjaillussa puvussa, eikä komeuden ja rikkauden leima ole saastuttava hänen ulkoasuun.

Huomattaneen, ettei kaikki tämä minun puoleltani vaadi mitään laajojen käskyjen terottamista, vaan että se on pelkkä seuraus alkukasvatuksestani. Tavallisesti meille kuvataan seurustelutaitoa hyvin suurena salaperäisyytenä, ikäänkuin siinä iässä, jolloin se hankitaan, sitä ei saavutettaisi luonnollisesti ja ikäänkuin ei tulisi hakea sen ensi lakeja kunniallisesta sydäimestä. Oikea kohteliaisuus on siinä, että osotamme ihmisille hyväntahtoisuutta; se näyttäytyy

helposti siinä ihmisessä, jolla sitä on. Ainoastaan niitä varten, joilla sitä ei ole, on täytynyt keksiä taito, joka teeskentelee hyväntahtoisuutta.

»Opitun kohteliaisuuden turmiollisin vaikutus on se, että se opettaa olemaan vailla niitä hyveitä, joita se teeskennellen jäljittelee. Istutettakoon meihin kasvatuksen kautta ihmisrakkautta ja hyväntekeväisyyttä, niin ei meiltä ole puuttuva kohteliaisuutta, tai, oikeammin sanoen, emme sitä enää tarvitse.»

»Jos ei meillä olekaan sellaista kohteliaisuutta, joka ilmenee ulkonaisissa miellyttävissä seurustelutavoissa, niin on meillä sen sijaan oleva sellainen käytöstapa, joka ilmaisee kunnan miestä ja kansalaista; silloin meidän ei tarvitse turvautua valheellisuuteen.»

»Sen sijaan, että olisimme teeskenteleviä, miellyttääksemme, riittää, että olemme hyvät; sen sijaan, että olisimme valheelliset imarrellaksemme toisten heikkouksia, riittää, että olemme suvaitsevaisia.»

»Ne henkilöt, joita kohtelee tällä tavoin, eivät siitä tule ylpeiksi eivätkä pilaannu; he siitä vaan tulevat kiitollisiksi ja paremmiksi.»¹

Minusta tuntuu kuin, jos jokin kasvatustapa on omansa tuottamaan sentapaista kohteliaisuutta, jota Duclos tässä vaatii, sellaista olisi minun tähänasti suunnittelemani kasvatus.

Myönnän kuitenkin että Émile, noudattamalla näin eroavia periaatteita, ei ole oleva muiden ihmisten kaltainen, ja Jumala suojele häntä koskaan tulemasta sellaiseksi. Mutta se, mikä erottaa hänet

¹ Duclos: *Considérations sur les mœurs de ce siècle*, 65:s sivu.

muista, ei ole herättävä vastenmielisyyttä eikä pilaa. Ero on oleva tuntuva, olematta epämiellyttävä. Émile on oleva, niin sanoakseni, rakastettava muukalainen. Aluksi annetaan hänelle anteeksi hänen omituisuutensa ja sanotaan: »Hän kyllä vielä on kehittyvä.» Sitten totutaan hänen seurustelutapoihinsa, ja kun huomataan, ettei hän niitä muuta, annetaan ne hänelle toistamiseen anteeksi ja sanotaan: »Hän on omituinen ihminen, mutta se ei tee mitään.»

Häntä tosin ei juhlita kuin rakastettavaa miestä, mutta hänestä pidetään, ilman että tiedetään miksi. Ei kukaan ole kehuva hänen henkevyyttään, mutta hänet valitaan kernaasti mielipiteiden tuomariksi lahjakkaiden ihmisten välillä. Hänen oma älykkäisyytensä on oleva selkeä ja määrärajojen sisällä liikkuva; hänen mielensä on oleva suora ja hänen arvostelukykynsä terve. Hän kun ei koskaan tavoittele uusia aatteita, ei hän koskaan ole tunteva halua loistaa nerokkaisuudellaan. Olen hänelle selittänyt, että kaikki terveelliset ja ihmisille todella hyödylliset aatteet ovat kauimmin olleet tunnettuja, että ne ammoisista ajoista ovat olleet ainoat oikeat yhteiskunnalliset siteet, ja että erinomaisen etevillä henkilöillä ei enää ole muuta tarjona kääntääkseen ihmisten huomion puoleensa kuin levitellä vahingollisia ja ihmissuvulle turmiollisia aatteita. Tämä tapa tulla huomatuksi ei ollenkaan viehätä Émileä: hän näet tietää, mistä löytää elämänsä onnen ja miten hän voi edistää lähimäisensä onnea. Hänen tietojensa piiri ei ulotu kauemmaksi hyödyllisyyden rajoja. Hänen tiensä on kaita ja tarkoin viitottu; hänen kun ei tee mieli siltä poiketa, hän huomaamattomana sekaantuu samaa polkua kulkeviin,

eikä tahdo eksyä, eikä myöskään loistaa. Émile on tervejärkinen mies, eikä tahdo olla mikään muu; turhaan koetetaan tätä hänen ominaisuuttaan moittia, hän on aina pitävä sitä kunnianaan.

Joskohta halu olla muille miellyttävä ei täydelleen jätä häntä välinpitämättömäksi muiden ihmisten mielipiteiden suhteen, hän on omaksuva noista mielipiteistä ainoastaan sen, mikä välittömästi koskee hänen persoonansa, huolimatta mielivaltaisesta arvopanosta, jonka lakina ovat ainoastaan muoti ja ennakkoluulot. Hän on pitävä kunnianasiana tehdä hyvin kaiken, minkä tekee, jopa tehdä sen paremminkin kuin moni muu. Juoksussa hän tahtoo olla keveäjalkaisin, painissa vahvin, työssä taitavin, urheiluleikeissä nopein. Mutta hän on varsin vähän tavoitteleva sellaisia etevämmyksiä, jotka eivät ole itsestään ilmeisen selvät ja jotka vaativat jonkun toisen arvostelun tunnustusta, kuten esim. suurempaa nerokkaisuutta kuin toisella, parempaa puhelahjaa, suurempaa oppineisuutta, ja vielä vähemmin sellaisia, joilla ei ole mitään tekemistä persoonallisuuden kanssa, kuten esim. ylhäisempää sukua, suurempana pidettyä rikkautta, suurempaa luottoa, suuremman arvossapidon nauttimista ja suurempaa komeilua ulkonaisessa esiintymisessä.

Hän rakastaa ihmisiä sentähden, että he ovat hänen vertaisiaan ja pitää etenkin niistä ihmisistä, jotka enimmäkseen ovat hänen kaltaisiaan sydämen hyvydessä, ja kun hän arvostelee tätä yhtäläisyyttä yhdenmukaisuuden nojalla siveellisten asioiden punniskelussa, on hän iloitseva saadessaan tunnustusta kaikesta, mikä koskee hyvää luonnetta. Hän ei suorastaan ole ajatteleva: iloitsen siitä, että minulle annetaan tun-

nustusta; vaan on ajatteleva: olen iloinen siitä, että tunnustetaan se hyvä, minkä olen tehnyt; iloitsen siitä että ne ihmiset, jotka minua kunnioittavat, samalla tuottavat kunnioitusta itselleen; niin kauan kuin he arvostelevat asioita niin tervejärkisesti, on hyvä saada osakseen heidän kunnioituksensa.

Tutkistellessaan ihmisiä heidän tapojensa ja esiintymisensä muodossa samoin kuin hän aikaisemmin tutki heitä heidän historiassa ilmaantuvien intohimojensa muodossa, on hänellä usein oleva aihetta tuumia sitä, mikä tekee miellyttävän tai vastenmielisen vaikutuksen ihmissydämeen. Hän pohtii nyt filosofisesti maun perusteita, ja tämäntapainen henkinen työ hänelle sopii tämän kehitysajan kuluessa.

Kuta kauempaa etsii maun määritelmiä, sitä kauemmaksi eksyy. Maku ei ole muuta kuin taito arvostella mikä miellyttää suurta laumaa ja mikä taas sille on vastenmielistä. Jos siirtyy ulkopuolelle näitä rajoja, ei enää tiedä mitä maku on. Tästä ei seuraa, että olisi enemmän hyvämakuisia ihmisiä kuin huonomakuisia, sillä vaikka enimmät ihmiset arvostelevat tervejärkisesti jokaista seikkaa, on kuitenkin harvoja, jotka kaikissa seikoissa olisivat samaa mieltä kuin tuo enemmistö. Ja vaikka yleisimpien maku-arvostelujen yhtyminen muodostaa hyvän maun, on kuitenkin vähän ihmisiä, joilla todella on makua, samoin kuin on olemassa ainoastaan vähän kauniita ihmisiä, vaikka kauneus on tulos yleisimpien kasvopiirteiden yhtymästä.

On otettava huomioon, ettei tässä ole kysymys siitä, mikä meitä miellyttää sentähden, että se on meille hyödyllistä, eikä siitä, mitä vihaamme, sentäh-

den, että se meitä vahingoittaa. Maku kohdistuu ainoastaan välinpitämättömiin seikkoihin tai korkeintaan sellaisiin seikkoihin, jotka herättävät mielenkiintoa huvittavaisuutensa tähden, eikä sellaisiin, jotka ovat tarpeidemme yhteydessä. Tällaisten seikkojen arvos-
telemiseen ei tarvita makua, pelkkä vaisto on riittävä. Tämä tekee niin vaikeiksi ja mielivaltaisiksi puhtaat makukysymykset; sillä paitsi vaistoa, joka määrää niiden rajat, emme huomaa muuta järkevää syytä maun päätelmiin. Tulee lisäksi erottaa sen lait siveellisissä asioissa sen laeista aineellisissä asioissa. Jälkimäiset näyttävät vallan selittämättömiltä. On tärkeätä ottaa huomioon, että moraalialia yhtyy kaikkeen, mikä koskee jäljittelyä.¹ Täten saattaa selittää kauneuksia, jotka näyttävät olevan ruumiillista laatua, mutta jotka itse teossa eivät ole sellaisia. Tähän lisään, että maulla on paikallisia lakeja, jotka saattavat sen lukemattomissa seikoissa riippuvaiseksi ilmanalasta, tavoista, hallituksesta, asetuksista, että toiset maun lait taas perustuvat ikään, sukupuoleen, luonteeseen ja että tässä suhteessa ei pidä mauista väitellä.

Maku on luonnollinen kaikille ihmisille; mutta kaikilla ei ole samaa maun määrää, se ei kehity kaikissa yhtä voimakkaaksi, ja jokaisen ihmisen maku saattaa muuttua eri syiden vaikutuksesta. Sen maun mitta, joka kullakin voi olla, riippuu kunkin tunteellisuudesta; mutta sen kehitys ja esiintymismuoto riippuu niistä seurapiireistä, joissa kukin on elänyt. Ensiksikin tulee elää monessa eri seurassa, voidakseen

¹ Tämän olen todistanut koelmassani kielten syntyperästä, joka on löydettävissä kootuista teoksistani.

toimeenpanna useita vertailuja; toiseksi tulee noiden seurojen olla sellaisia, jotka harrastavat huvittelua, ja sellaisia, jotka ovat joutilaina, sillä seuroissa, jotka kokoontuvat liiketoimia varten, ei ole päämääränä huvi, vaan etu. Kolmanneksi tulee liikkua seuroissa, joissa eriarvoisuus ei ole varsin suuri, joissa ennakkoluulojen tyrannius on lievempi ja joissa nautinnolla on huomattavampi sija kuin turhamielisyydellä. Sillä päinvastaisessa tapauksessa, muoti tukehuttaa maun, emmekä tavoittele sitä, mikä miellyttää, vaan sitä, mikä tekee huomatuksi.

Jälkimäisessä tapauksessa ei enää ole totta, että hyvä maku on enemmistön maku. Miksi? Siksi, että esineet vaihtuvat. Silloin suurella yleisöllä ei enää ole omaa arvosteluaan; se näet silloin enää arvostelee vaan niiden mukaan, joita luulee itseään valistuneemmiksi; se ei hyväksy sitä, mikä itsessään on hyvää, vaan sen, minkä nuo muut ovat hyväksyneet. Pitäkää siis aina huolta siitä, että kukin ihminen voi muodostaa oman mielipiteensä makuasioissa; silloin se, mikä itsessään on miellyttävintä, on aina saavutettava useimmat äänet.

Ihmiset eivät teoissaan tee mitään kaunista muuten kuin jäljittelemällä. Kaikki todella hyvät maku-mallit ovat noudetut luonnosta. Kuta enemmän poistumme tästä mestarista, sitä sameammiksi käyvät maalauksemme. Silloin valitsemme malleiksemme rakastamiamme esineitä, ja se kauneus, jonka mielikuvitus luo ja joka on mielivallan ja auktoriteetin alainen, on yksinomaan sellaista, joka on miellyttänyt ohjaajiamme.

Ohjaajiamme taas ovat taiteilijat, ylhäiset, rikkaat;

ja näiden ohjaaja on heidän etunsa tai turhamielisyytensä; jälkimäiset hakevat halukkaasti uusia rahan-kulutus-keinoja, voidakseen komeilla rikkauksillaan, toiset taas koettavat käyttää hyväkseen noita rikkauksia. Täten loistelias komeus perustaa valtansa ja saattaa meitä pitämään sellaisesta, mikä on vaikeasti saavutettavissa ja mikä on kallista. Silloin niin sanottu kauneus on kaukana luonnonnäköisyydestä, päinvastoin se saa nimensä juuri siitä, että se on luonnonvastainen. Tästä huomaamme miten kauneus ja huono maku ovat erottamattomat. Kaikkialla, missä maku yhtyy tuhlailuun, se on väärä.

Etenkin eri sukupuolien välisessä seurustelussa maku, oli se sitten hyvä tai paha, saa muotonsa; sen kehitys on välttämätön seuraus tämänlaisen seurustelun tarkoituksesta. Mutta kun nauttimisen helppous heikontaa miellyttämishalun, maku välttämättömästi huononee; ja tässä piilee mielestäni toinen ja hyvin todennäköinen syy siihen, että hyvä maku on yhteydessä hyvien tapojen kanssa.

Kysykää naisten makua aineellisissa seikoissa sekä niissä, jotka riippuvat aistien arvostelusta, miesten makua taas siveellisissä asioissa sekä niissä kysymyksissä, jotka enemmän perustuvat ymmärrykseen. Kun naiset ovat sellaisia kuin heidän tulee olla, he rajoittavat arvostelunsa käsityskykynsä alaan ja arvostelevat silloin aina hyvin. Mutta niin pian kuin he tunkeutuvat kirjallisuuden arvostelijoina, niin pian kuin rupeavat arvostelevaan kirjoja ja itse tarmon takaa niitä kyhäilevät, he eivät enää ymmärrä mitään. Ne kirjailijat, jotka teoksiensa suhteen pyytävät neuvoa oppineilta naisilta, voivat aina olla varmat siitä,

että saavat huonoja neuvoja. Ne keikarit, jotka heiltä pyytävät neuvoa pukunsa suhteen, ovat aina nauret- tavasti puetut. Minulla on pian oleva tilaisuus puhua tämän sukupuolen oikeista kyvyistä, tavasta miten näitä kykyjä voi kehittää ja niistä seikoista, joihin nähden niiden arvosteluun tulee nojata.

Sellaiset ovat ne yksinkertaiset mietteet, jotka asetan perustukseksi niille keskusteluille, mitä aion pitää Émileni kanssa kysymyksestä, joka hänen nykyiseen tilaansa ja tutkisteluunsa nähden ei suinkaan ole yhdentekevää. Ja kelle se yleensä voisi olla yhdentekevä? Sen tunteminen, mikä voi olla ihmisille miellyttävää tai vastenmielistä ei ole tärkeä sille henkilölle, joka heitä tarvitsee, vaan myöskin sille, joka tahtoo heitä hyödyttää. On tärkeätä silloinkin heitä miellyttää, jos tahtoo heitä palvella. Ja kirjailemis- taito on kaikkea muuta kuin joutilaan työtä sille, joka käyttää sitä totuuden julistamiseen.

Jos minun kehittääkseni oppilaani makua olisi valittava maiden välillä, joissa tämä kehitys vasta on kapaloissaan, ja toisten maiden, joissa se jo olisi huonontunut, niin seuraisin takaperoista järjestystä, autaisin hänen ensin oleskella jälkimäisissä ja sitten edellisissä. Tämän valitsemuksen syy on se, että maku turmeltuu ylenmääräisestä hienoudesta, joka saattaa herkkähuomioiseksi sellaiselle, mitä suuri yleisö ei ollenkaan huomaa. Tämä hienostuminen johtaa kiistelynhaluun; sillä kuta tarkemmin esineitä aprikoi, sitä moninaisemmiksi ne muuttuvat. Tämä tarkka pohdinta tosin saattaa tunteen hienommaksi, mutta vähemmän yhdenmukaiseksi. Silloin syntyy yhtä monta eri makua kuin on ihmisiä. Väiteltäessä, mille on

annettava etusija, laajenevat filosofinen kyky ja tiedot, ja siten oppii ajattelemaan. Hienoja huomioita saattavat ainoastaan hyvin kokeneet ihmiset tehdä, ne kun tarjoutuvat havaitsijalle vasta kaikkien muiden huomioiden jälkeen, ja kun ne henkilöt, jotka ovat tottumattomat suuriin seuroihin, niissä ollessaan kiinnittävät huomionsa yksinomaan suuriin piirteisiin. Tätä nykyä ei ole kenties koko maan pinnalla toista sivistynyttä seutua, missä maku olisi huonompi kuin Parisissa. Kuitenkin juuri tässä pääkaupungissa hyvä maku kehittyy; ja Euroopassa julkaistaan harvoja eteviä kirjoja, joiden tekijät eivät olisi olleet Parisissa itseänsä kehittämässä. Ne, jotka luulevat riittävän, että lukee tässä kaupungissa kirjoitetut kirjat, erehtyvät. Opimme paljon enemmän keskustellessamme kirjailijoiden kanssa kuin lukemalla heidän teoksiaan. Eivätkä edes kirjailijatkaan ole niitä, joilta enimmin oppii. Seurusteluelämän henki varsinaisesti kehittää ajattelevaa päätä ja vie katseet niin kauas, kuin ne yleensä kantavat. Jos teillä on neron kipinä, niin oleskelkaa vuosi Parisissa. Pian on teistä tuleva kaikki se, mikä teistä voi tulla, tai ei teistä koskaan tule mitään.

Saattaa oppia ajattelemaan niilläkin paikkakunnilla, missä huono maku vallitsee; mutta ei saa ajatella samoin kuin ne, joilla on tuo huono maku, ja tätä on hyvin vaikea välttää, jos kauan oleskelee heidän parissaan. Tulee heidän avullaan täydellisentää sitä välikappaletta, joka arvostelee, siten, että välttää käyttämästä sitä samoin kuin he. Minä olen varova kehittämästä Émilien arvostelukykyä niin hienoksi, että se siitä huononee; ja kun hänen arvostelemistai-

tonsa on tarpeeksi hienostunut, niin että hän osaa tuntea ja verrata ihmisten eri makuja, olen palauttava hänen oman makunsa kiintymään yksinkertaisempiin esineisiin.

Olenpa hakeva vielä kaukaisempiakin keinoja säilyttääkseni hänen makunsa puhtaana ja raikkaana. Keskellä huvitusten hyörinää olen osaava hankkia meille molemmille hyödyllistä keskustelun aihetta, ja alati kääntäen keskustelun seikkoihin, jotka häntä miellyttävät, olen koettava saattaa nämä keskustelumme yhtä huvittaviksi kuin opettaviksi. Nyt on hauskan lukemisen ja hauskojen kirjojen aika. Nyt on aika opettaa häntä eritellen selvittämään puhetta ja saattaa häntä huomaamaan kaikki puhetaidon ja lausetavan kauneudet. Kielten oppiminen näiden kielten itsensä vuoksi on vähäarvoista, niiden tuottama hyöty ei ole niin suuri kuin luullaan; mutta kielten tutkiminen johtaa yleisen kieliopin tutkimiseen. Tulee oppia latinaa, jotta oppisi hyvin ranskaa; tulee tutkia ja verrata niitä molempia, jotta ymmärtäisi puhetaidon säännöt.

On muuten olemassa jonkinlaista maun yksinkertaisuutta, joka tunkee sydämeen ja jota tapaa ainoastaan muinaisten kirjailijain teoksissa. Hän on kaunopuheisuudessa, runoudessa, kaikenlaisessa kirjallisuudessa, samanlaisina kuin historia on kuvannut, jälleen huomaava nuo vanhat esikuvat täynnä asiallisia tietoja ja selvänjärkevinä arvosteluissaan. Meidän kirjailijamme taas sanovat varsin vähän, joskohta tuhlailevat paljon sanoja. Kun alituisesti asetetaan heidän arvostelmansa laeiksemme, ei suinkaan kehitetä meidän omaa arvostelukykymme. Ero vanhanajan

ja meidän aikamme makujen välillä huomataan kaikista muistomerkeistä, jopa hautakivistäkin. Meidän aikanamme hautapatsaat peitetään ylistelyillä; vanhojen hautakiviin piirrettiin tosiseikkoja.

*Sta, viator, heroem calcas.*¹

Vaikka olisin nähnyt tämän kirjoituksen jossa-kin vanhanajan hautakivessä, olisin heti aryanut, että se oli uudenaikainen, sillä ei mikään ole meillä tavallisempaa kuin sankarin nimi, mutta vanhaan aikaan se oli harvinainen. Sen sijaan, että muinaiskansat olisivat sanoneet miestä sankariksi, he olisivat sanooneet mitä hän oli tehnyt ansaitakseen tuon nimen.

Verratkaa tämän sankarin hautakirjoitukseen veltostuneen Sardanapaloksen hautakirjoitusta:

Olen rakentanut Tarsoksen ja Ankialoksen yhtenä päivänä, ja nyt olen kuollut.

Kumpi näistä kahdesta hautakirjoituksesta teidän mielestänne sanoo enemmän? Meidän aikamme hautakirjoitus-tyyli kaikessa mahtipontisuudessaan kelpaa ainoastaan ylistelyllään pullistamaan kääpiöitä. Muinaiset ihmiset esittivät ihmisiä luonnollisin piirtein, ja saattoi nähdä, että nuo ihmiset todella olivat ihmisiä. Xenofon ylistää muutamien kymmentuhannen

¹ Suomeksi: Pysähdy, matkamies, poljet sankarin to-mua. — Näin kuuluu v. 1645 Nördlingenin taistelussa kaatu-neen itävaltalaisen kenraalin Mercyn hautakirjoitus. Rousseau sen arvatenkin huomasi mainittuna Voltairen teoksessa »Siècle de Louis Quatorze, 3:nnessä luv.

paluuretkellä petoksen kautta sortuneiden soturien muistoa ainoastaan seuraavilla sanoilla: »He kuolivat nuhteettomina satureina ja ystävinä.» Mutta ajatelkaa mitkä tunteet epäilemättä täyttivät tämän niin lyhyen ja yksinkertaisen ylistyksen kirjoittajan sydämen. Se on todella surkuteltava, joka ei pidä sitä ihastuttavan kauniina!

Termopylain solan lähellä olevassa marmoripatsaassa oli seuraava kirjoitus:

Matkamies, mene kertomaan Spartaan, että me olemme kuolleet tähän uskollisina sen pyhille laeille.

Helposti huomaa ettei »Académie des Inscriptions»¹ ole tuota kirjoitusta tehnyt.

Olisin pahasti erehtynyt, ellei oppilaani, joka panee niin vähän arvoa sanoihin, heti huomaisi tätä eroa ja ellei se vaikuttaisi hänen lukemisiensa valintaan. Ollen ihastunut Demosteneksen miehekkääseen kaunopuheisuuteen hän on sanova: Siinä oikea puhuja! Mutta lukiessaan Ciceroa hän on sanova: Tuo mies on asianajaja.

Yleensä Émile on enemmän mieltyvä vanhanajan kuin meidän ajan kirjoihin, jo yksin siitäkin syystä, että muinaiskirjailijat, ollen ajassa aikaisemmat, ovat luontoa lähempänä ja että heidän neronsa on enemmän omintakeista. Sanokoot La Motte ja apotti Ter-

¹ Tämän akatemian perusti Colbert v. 1663. Sen täydellinen nimi kuului »Académie des Inscriptions et Belles-Lettres; siihen kuului 40 jäsentä ja se harrasti etenkin historiallisia ja arkeologisia tutkimuksia.

raşson mitä sanonevatkin, niin ei ihmissuvulla ole mitään varsinaista järjen edistymistä, kun näet kaikkea, mikä toiselta puolen voitetaan, menetetään toiselta puolen. Kaikki henget lähtevät aina samasta lähtökohdasta, ja kun se aika, joka käytetään sen selvilleottamiseen, mitä toiset ovat ajatelleet, menee hukkaan oman ajatuskyvyn kehittämiseltä, niin tosin on hankittu enemmän tietoja, mutta samalla saavutettu vähemmän omintakeista hengenjoustavuutta. Henkemme on harjoitettu, samoin kuin käsivartemme, tekemään kaikki työaseiden avulla, eikä mitään omilla voimillaan. Fontenelle sanoi että koko väittely muinais- ja nykykansojen etevyyksistä supistuu siihen kysymykseen, olivatko puut ennen muinoin korkeammat kuin tätä nykyä. Jos maan viljeleminen on muuttunut, ei tällainen kysymys olisi sopimaton.

Johdettuani Émilien täten puhtaan kirjallisuuden alkulähteille olen hänelle myös näyttävä sen uuden aikaisten mukailevien lainailijoiden säiliöihin johtavat lokaviemärit; s. o. käännän hänen huomionsa sanomalehtiin, käännöksiin, sanakirjoihin; hän on luova katseen kaikkeen tähän, sitten hän ne hylkää eikä koskaan enää niihin palaa. Huvittaakseni häntä annan hänen kuunnella akatemioiden loruja. Huomautan hänelle, että kukin sen jäsenistä yksityisihmisenä on arvokkaampi kuin tuollaisen seuran yhteydessä. Tästä Émile itsestään on tekevä johtopäätöksensä näiden kauniiden laitosten hyödyllisyyden suhteen.

Olen vievä Émilien teattereihin tutkimaan makua enkä tapoja; sillä etenkin siellä maku näyttäy niille, jotka osaavat tehdä havaintoja. Jätä ohjeet ja moraali, sanon hänelle; tämä ei ole oikea paikka niiden oppi-

miseen. Teatterin tehtävä ei ole saarnata totuutta, vaan miellyttää ja huvittaa ihmisiä. Eipä missään koulussa opi niin hyvin taitoa miellyttää ja huvittaa ihmissydäntä. Teatterin tutkiminen johtaa runouden tutkimiseen; niillä on aivan sama päämäärä. Jos Émilillä vaan on vähäinenkin harrastuksen kipinä runouteen, niin kuinka halukkaasti hän on tutkiva runoilijain kieliä, kreikkaa, latinaa, italiaa! Tämänlaatuiset opinnot ovat hänelle vapaaehtoista huvitusta ja tuottavat juuri senkautta parempia hedelmiä. Ne ovat hänelle miellyttäviä iässä ja olosuhteissa, jolloin sydän niin viehättävällä harrastuksella kiintyy kaikenlaiseen kauneuteen, joka on omansa sitä liikuttamaan. Kuvitelkaa miten minun Émileni ja toiselta puolen jonkun koulun oppilas lukevat Eneidin neljättä kirjaa, Tibullusta tai Platonin teosta »Pidot». Mikä ero! Kuinka suuresti toisen sydän heltyy sellaisesta, joka toiseen ei tee mitään vaikutusta. Oi, hyvä nuori mies! Pysähdy, keskeytä lukusi, huomaan, että olet liiaksi liikutettu. Näen kernaasti, että rakkauden kieli sinua viehättää, mutta en soisi, että se sinua veisi harhateille. Ole vaan tunteellinen mies, mutta ole samalla viisas. Jos olet vaan jompikumpi niistä, et ole mitään. Muuten on minulle yhdentekevää, onnistuuko Émile hyvin väi ei vanhojen kielten, kirjallisuuden ja runouden lukemisessa. Hän on oleva yhtä hyvä mies, vaikka kaikesta tuosta ei tietäisi mitään, sillä kaikki tuollaiset huvittavat ajanvietteet eivät suinkaan ole pääasia hänen kasvatuksessaan.

Päätarkoitukseni opettaessani häntä tuntemaan ja rakastamaan kauneutta sen kaikissa ilmenemismuodoissa, on se, että kiinnittäisin siihen hänen taipu-

muksensa ja makunsa, että estäisin hänen luonnollisia pyyteitään himmenemästä ja että estäisin häntä kerran pitämästä rikkauttaan onnellisuutensa keinona, sillä onhan hänen löytäminen onnensa lähempää itseänsä. Olen toisessa paikassa¹ sanonut, että maku on pelkkä taito ymmärtää ja arvostella pikkuseikkoja, ja tämä on hyvin totta. Mutta koska elämän miellyttäväisyydet johtuvat pikkuseikkojen kudoksista, niin ei niiden tuntemus suinkaan ole yhdentekevää. Niiden avulla opimme täyttämään elämämme saatavissamme olevalla hyvällä, joka on omansa meitä koko todellisuus-arvoltaan viehättämään. En tässä tarkoita moraalista hyvää, joka perustuu hyvään sielunlaatuun, vaan kaikkea, mikä vapaana yleisistä ennakkoluuloista on yhteydessä aistinautinnon, todellisen elinnautinnon kanssa.

Sallittakoon minun, paremmin kehittäakseni mielipidettäni, hetkeksi jättää Émileni syrjään, jonka puhdas ja raikas sydän ei voi tarjota esimerkkiä muille tavallisille ihmisille, ja sallittakoon minun itsestäni noutaa esimerkki, joka on havainnollisempi ja lähempänä lukijan tapoja.

On olemassa asianhaaroja, jotka näyttävät muuttavan luontoa ja muodostelevan paremmiksi tai pahemmiksi ne ihmiset, jotka ovat niiden alaisina Niinpä pelkuri muuttuu urhoolliseksi astuessaan Navarran rykmenttiin. Kuitenkaan ei aina yksistään sotaväessä omisteta sen yhteisön henkeä, johon kuuluu, eivätkä tämän hengen vaikutukset aina kulje hyvään suuntaan. Olen monta kertaa kauhistuen ajatellut että,

¹ D' Alembert'ille kirjoitetussa kirjeessä.

jos minun onnettomuudekseni tänään täytyisi vieraassa maassa astua erääseen virkaan, joka minulla on mielessä, huomenna melkein välttämättömästi olisin tyranni, nylkyri, kansan sortaja, hallitsijan vahingoittaja, asemani nojalla kaiken inhimillisyyden, kaiken oikeuden ja kaiken hyveen vihollinen.

Samoin olisin, jos olisin rikas, tehnyt kaiken tehtäväni rikkaaksi tullakseni. Olisin siis ylimielinen ja halpamainen, herkkä ja hienotunteinen ainoastaan itseäni kohtaan, säälimätön ja kova kaikille ihmisille, roskaväen kurjuuden ivallinen katselija, sillä roskaväeksi sanoisin köyhiä, saattaakseni ihmiset unhottamaan, että itse ennen kuuluin heidän luokkaansa. Lopuksi käyttäisin omaisuuttani huvieni välikappaleena, ja huvini olisivat yksinomaisen harrastukseni esineenä; näin olisin vajonnut kaikkien muiden kehityskannalle

Mutta luulen että heistä suuresti eroaisin siinä, että pikemmin olisin aistillinen ja hekumallinen kuin kopea ja turhamielinen ja että pikemmin antautuisin ylenmääräiseen ventouteen kuin komeilemiseen. Jopa jossakin määrin häpeisin liiaksi komeilla rikkaudellani ja luulisin aina näkeväni jonkun upeuteni himmentämän kadehtijan kuiskaavan naapurinsa korvaan: »Siinä veijari, joka pelkää, että hän veijariksi tunnettaisiin!»

Niiden hyvien seikkojen äärettömästä paljoudesta, jotka peittävät maan pinnan, valitsisin sen, mikä minua enimmin miellyttäisi ja minkä parhaiten voisin itselleni omistaa. Tämän vuoksi olisi ensimmäinen rikkauksieni käyttö se, että niiden avulla ostaisin itselleni joutoaikaa ja vapauden, joihin vielä lisäisin

terveyden, jos se olisi ostettavissa. Mutta koska sitä ei voi ostaa muulla kuin kohtuullisella elintavalla, ja koska ilman terveyttä ei ole mitään oikeata huvia maailmassa, olisin kohtuullinen, voidakseni tyydyttää aistillisia himojani.

Pysyisin aina niin lähellä luontoa kuin mahdollista, voidakseni tyydyttää siltä saamaani aistillisuutta; olisin näet varma siitä, että kuta luonnollisemmat nautintoni olisivat, sitä voimakkaampaa todellisuutta niistä löytäisin. Valitessani jäljittelyn esineitä ottaisin sen aina malliksi, halujeni suhteen antaisin sille aina etusijan, makuasioissa kysyisin aina siltä neuvoa; mitä ruokiin tulee, valitsisin aina sellaiset, joita se on enimmin höystänyt ja jotka kulkevat mitä harvimpien käsien kautta, ennenkuin saapuvat pöydällemme. Ehkäisisin ne ruuan väärennykset, joilla koetetaan meitä pettää, tarttuisin käsin huvin pikariin. Typerä ja raaka mässäämishaluni ei rikastuttaisi ketään kyökkimestaria. He eivät kullastakaan saisi minulle myydä myrkyä herkkupalojen muodossa. Ruokapöytäni ei olisi peitetty komealla lialla ja kaukaa tuoduilla haaskoilla. Tyydyttääkseni aistillisuuttani en säästäisi mitään vaivaa, sillä siinä tapauksessa vaivakin olisi huvia ja lisää ainoastaan tavoitellun huvin voimaa. Jos tahtoisin nauttia jostakin maan ääristä tuodusta ruokalajista, menisin, kuten Apicius, kernaammin itse sitä sieltä etsimään, kuin että sen sieltä itselleni tilaisin. Sillä mitä harvinaisimmat ruuat ovat usein vailla höysettä, jota ei tuoda niiden mukana ja jota ei yksikään kyökkimestari niille voi antaa, nimittäin sen maan ilmaa, joka ne on tuottanut.

Samasta syystä en matkisi niitä, jotka luulevat

voivansa hyvin ainoastaan siellä, missä eivät ole, ja jotka sentähden aina saattavat ristiriitaan vuodenajat keskenään ja ilmanalat vuodenaikojen kanssa; jotka, hakien kesää talvella, ja talvea kesällä, menevät kylmää etsimään Italiaan ja lämmintä Pohjoismaihin, ajattelematta, että, olettaessaan pakenevansa vuodenajan ankaruutta, juuri joutuvat sille alttiiksi seuduilla, missä ei ole opittu siltä turvautumaan. Minä taas jäisin siihen, missä olen, tai menettelisin vallan päinvastaisesti, tahtoisin näet kultakin vuodenajalta ja ilmanalalta voittaa kaiken, mikä niissä on miellyttävää ja omituista. Yhdistäisin koko joukon erilaisia huvituksia ja tapoja, jotka eivät ollenkaan olisi toistensa kaltaisia ja jotka aina versoisivat itse luonnossa. Viettäisin kesäni Napolissa ja talveni Pietarissa; milloin hengittäisin Tarenton viileissä luolissa lempeätä länsituulta ollen puoleksi loikovassa asennossa, milloin taas vetäytyisin ilotulituksen valaisemaan jäälinaan, hengästyneenä ja väsyneenä tanssikemujen huveista.

Tahtoisin pöytäastioissani ja huoneideni sisustuksessa hyvin yksinkertaisten koristekuosien muodossa jäljitellä vuodenaikojen vaihtelevaisuutta, ja kustakin vuodenajasta saada esille juuri sen viehätykset, edeltäpäin kajoamatta seuraavan vuodenajan tarjoamaan nautintoon. Siitä on näet vaan vaivaa eikä nautintoa, jos täten häiritsee luonnon järjestystä, riistämällä siltä väkinäisesti tuotteita joita se antaa vastenmielisesti ja kiroten riistäjää ja jotka eivät ole hyvänlajisia eivätkä maukkaita, eivätkä siis ravitse vatsaa tai hyväile kitalakea. Ei mikään ole mauttomampaa kuin ansarihedelmät. Ainoastaan suurilla kustannuksilla jonkun Parisin pohatan onnistuu uuniensa

ja ansariensa avulla tuottaa pitkin vuotta huonoja vihanneksia ja huonoja hedelmiä ruokapöydälleen. Jos minulla olisi kirsikkoja pakkasella ja tuoksuavia meloneja talvisydämellä, niin mitä nautintoa minulla niistä olisi, kun ei kitalakeni kaipaa mitään viileätä virvoketta? Virvottaisiko mehuton kastanja minua mätäkuun paahtavassa helteessä? Tokko pitäisin sitä suoraa päätä pannusta otettuna parempana karviaismarjoja, mansikoita ja mehukkaita hedelmiä, joita maa minulle vaivatta tarjoaa? Ken tammikuussa peittää uunilaitansa keinotekoisesti kasvatetuilla kasveilla, vaaleilla ja tuoksuttomilla kukilla, ei juuri kaunista talvea, vaan riistää keväältä sen kaunistukset; se riistää itseltään hovin mennä metsään poimimaan ensi orvokkia, tähystelemään ensi nuppua ja huudahtaa ilmi ihastuksesta: kuolevaiset, ette ole ylenannettuja, luonto elää vielä!

Jotta minua kodissani hyvin palveltaisiin, pitäisin ainoastaan harvoja palvelijoita; tämä on tosin jo kerran sanottu, mutta ei haittaa sitä vielä kerran toistaa. Porvari saa paljota paremman palveluksen yhdeltä ainoalta palvelijaltaan, kuin herttua kymmeneltä herralta, jotka auliina häntä ympäröivät. Olen monasti ajatellut miten minä lasi vieressäni pöydässä voin juoda milloin minua haluttaa; sitävastoin, jos minulla olisi suuri ja komeasti palveltu pöytä, täytyisi kahdenkymmenen henkilön toistaa juomapyyntöni, ennenkuin voisin sammuttaa janoni. Kaikki semikä annetaan muiden toimitettavaksi, tehdään huonosti, miten tahansa menetteleekin. En lähettäisi palvelijoitani puotiin ostamaan, vaan menisin sinne itse. Menisin sinne sentähden, etteivät palvelijani

ennen minua tekisi sopimuksia kauppiaiden kanssa ja voidakseni itse varmemmin valita ja maksaa huokeamman hinnan. Tämän kautta samalla saisin hyväntekevää ruumiinliikettä ja näkisin vähän mitä tapahtuu kotini ulkopuolella. Tämä näet virkistää ja on joskus opettavaistakin. Sanalla sanoen menisin sinne saadakseni tilaisuuden kävellä, ja onhan kävely aina jotakin. Ikävä johtuu liiaksi paikallaan olevasta eläinestä; kun liikkuu paljon, ei ehdi tuntea ikävää. Ovenvartijat ja lakeijat ovat huonoja tulkkeja. Enpä tahtoisi että tämäntapaiset ihmiset alituisesti olisivat välittäjiä minun ja muun maailman välillä. Yhtä vähän tahtoisin liikkuessani ulkona aina kulkea rämi-sevissä vaunuissa, ikäänkuin pelkäisin, että minua tultaisiin puhuttelemaan. Sen ihmisen hevoset, joka liikkuu jalkapatikassa, ovat aina valmiit. Jos nämä hevoset ovat väsyneet tai kipeät, hän sen tietää ennen muita. Hänen ei tarvitse pelätä, että hänen on pakko tällä verukkeella jäädä kotia, jos hänen ajurinsa saa päähänsä ottaa vapautta juopotellakseen. Tiellä eivät tuhannet vastukset saata häntä epätoivoisen kärsimättömäksi eivätkä pakota häntä jäämään yhteen paikkaan, silloin kuin hän tahtoisi siivin päästä rientämään eteenpäin. Sanalla sanoen, koska ei kukaan voi palvella meitä paremmin kuin me itse, vaikka olisimme mahtavimmat kuin Aleksanteri tai rikkaamat kuin Kroisos, niin ei pidä toisilta vastaanottaa muita palveluksia kuin sellaisia, joita emme itse voi itsellemme tehdä.

En tahtoisi linnaa asunnokseni; sillä asuisinhan ainoastaan yhdessä huoneessa. Mikään yhteinen huone ei ole kenenkään oma, ja palvelijoideni huo-

neet olisivat minulle yhtä vieraat kuin naapurini huoneet. Itämaalaiset, vaikka ovatkin hyvin nautintoon meneviä, asuvat kaikki hyvin yksinkertaisissa ja yksinkertaisesti sisustetuissa huoneissa. He pitävät elämää matkana ja taloan majatalona. Tällainen katsantokanta ei hevin juurru meihin rikkaisiin länsimaalaisiin, jotka järjestämme ulkonaisen elämämme niin, kuin eläisimme täällä maan päällä ijäti. Mutta tahtoisinpa esittää vallan erilaisen katsantokannan, joka johtaa vallan samaan tulokseen. Minusta tuntuu, että asettuminen niin mukavasti ja ylellisesti asumaan yhteen paikkaan tietäisi samaa kuin sulkeutuminen pois kaikista muista paikoista ja niin sanoakseni vangiksi sulkeutuminen omaan linnaansa. Avara maailma on kuitenkin varsin kaunis linna. Onhan kaikki tarjona rikkaalle, jos hän vaan tahtoo siitä nauttia. *Ubi bene ibi patria*,¹ tämä on rikkaan mielilause. Hän asettaa kotilietensä siihen, missä hänen rahansa on kaikkivaltias. Hänen isänmaansa on kaikkialla, minne vaan hänen raha-arkkunsu voidaan kuljettaa, samoin kuin Filip piti valloitetuna jokaista linnoitusta, johon rahasäkeillä lastattu muuli saattoi tunkea sisälle. Miksi siis ympäröidä itsensä muureilla ja porteilla, ikäänkuin ei koskaan lähtisi niitä ulommaksi? Jos kulkutauti, sota tai kapina karkottaa minut jostakin paikasta, niin menen toiseen paikkaan ja tapaan siellä huoneustoni valmiina. Miksi vaivaisin itseäni rakentamalla itselleni taloa, kun minulle rakennetaan taloja kaikkialla maailmassa? Miksi minä, jolla on niin kiire nauttia elämästä, niin kaukaa edeltäpäin valmis-

¹ Suomeksi: missä on hyvä olla, siellä on isänmaa.

telisin nautintoja, jotka voin löytää tästä päivästä alkaen? Emme voi saattaa kohtaloamme tyydytystä tuottavaksi, jos lakkaamatta asetamme itsemme risti-riitaan itsemme kanssa. Sentähden Empedokles moitti agrigentilaisia siitä, että he riensivät toisesta huvista toiseen, ikäänkuin heillä ei olisi ollut muuta kuin yksi päivä eletävänä, ja siitä että rakensivat, ikäänkuin heidän ei koskaan olisi tarvinnut kuolla.

Mitä muuten minua hyödyttää niin avara huoneisto, kun minulla on niin vähän asujaimia siihen asetettavana ja vielä vähemmän korukaluja sitä täyttääkseni? Olisivathan huonekaluni yksinkertaiset kuten makunikin. Minulla ei olisi taulukokoelmaa eikä kirjastoa varsinkaan siinä tapauksessa, että rakastaisin kirjallisuutta ja olisin maalauksien tuntija. Silloin tietäisin, etteivät sellaiset kokoelmat koskaan ole täydelliset, ja se tieto, että ne ovat puutteelliset tuottaa enemmän mielihahaa kuin jos niitä ei olisi ollenkaan. Tässä suhteessa itse yltäkylläisyys synnyttäisi puutteen tietoisuuden; ei ole ainoatakaan kokoilijaa, joka ei sitä olisi kokenut. Oikea tuntija älköön hankkiko itselleen kokoelmaa. Se ei helposti pidä kokoelmiaan muiden nähtävinä, joka itse itseään varten niitä osaa käyttää.

Peli ei ole rikkaalle soveltuva huvi; se on ainoastaan tyhjäntoimittajien ajanvietettä. Minun huvitukseni antaisivat minulle liiaksi työtä jättääkseen minulle aikaa niin joutavaan toimintaan. Minä en ollenkaan pelaa, ollen yksinäinen ja köyhä, lukuunottamatta šakkia, jota vaan joskus pelaan, ja jo sekin on liikaa. Jos olisin rikas, pelaisin vielä vähemmän, ja pelaisin aina hyvin alhaisesta summasta, jotta en

näkisi tyytymättömiä kasvoja ja jotta en itse olisi tyytymätön. Koska rikkaus ei voi olla pelihalu vaikuttimena, ei se voi muuttua intohimoksi muissa kuin rappiolle joutuneissa henkilöissä. Se voitto, jonka rikas mies voi saavuttaa pelissä, merkitsee hänelle aina vähemmän kuin hänen tappionsa, ja kun kohtuullisen korkeissa peleissä, joissa mahdollinen voitto uusista panoksista ajan pitkään kuluu, niin että tappio yleensä kasvaa voittoa suuremmaksi, ei järkevästi ajatteleva ihminen suuresti voi innostua huvitukseen, jossa kaikenlainen vastuuvaara häntä kohtaa. Se, jonka turhamielisyyttä hyväilee myötäinen onni, voi tavoitella sitä paljon huvittavammista seikoista; ja onni esiintyy yhtä hyvin pienimmissä kuin suurimmissa peleissä. Pelihalu, ollen ahneuden ja ikävän hedelmä, saa vallan ainoastaan tyhjässä mielessä ja sydämessä; ja minusta tuntuu kuin olisi minulla tarpeeksi tunnetta ja tietoja ollakseni vailla tuollaista teennäistä tyydytystä. Harvoin näkee ajattelijain välittävän pelistä, se kun keskeyttää heidän ajatustyönsä tai kääntää sen tehottomiin ajatusesineisiin. Tämä onkin niitä etuja ja ehkä ainoa etu, jonka tieteilynhalu on tuottanut, että se on jossakin määrin tukehuttanut alhaista pelihimoa, nimittäin siinä suhteessa, että pidetään mieltäkiinnittävämpänä todistella pelin hyödyllisyyttä kuin antautua itse peliin. Minä puolestani vastustelisin peliä pelaajien parissa, ja minua huvittaisi enemmän tehdä pilkkaa heistä nähdessäni heidän menettävän kuin voittaa heiltä rahoja.

Olisin sama yksityiselämässäni kuin seurustelussani ihmisten kanssa. Tahtoisin, että rikkauteni

levittäisi kaikkialla mielihyvää ja ettei se koskaan saattaisi huomaamaan ihmisten olojen epätasaisuutta. Keikarimainen komeilu puvuissa on epämukava hyvin monessa suhteessa. Voidakseni ihmisten parissa säilyttää mahdollisimman suuren vapauden, tahtoisin olla puettu siten, että kaikensäätyisten ihmisten seurassa näyttäisin olevani paikallani ja etten missään seurassa eroaisi muista. Tahtoisin että ilman teeskentelyä ja pukuani muuttamatta voisin käydä rikkaan miehestä jossakin ulkoravintolassa, ja Palais Royal'issa ylhäiseen seuraan kuuluvasta henkilöstä. Ollen täten käytöstapani valtias voisin aina paremmin hyväkseni käyttää kunkin säädyn huvituksia. On olemassa naisia, näin sanotaan, jotka sulkevat ovensa miehiltä, jotka käyttävät koruompeleisia kalvosimia, ja jotka eivät vastaanota muita herroja kuin sellaisia, joilla on pitsikalvosimet. Minä siis menisin viettämään päivääni muualle. Mutta jos nämä naiset olisivat nuoria ja kauniita, voisin ehkä joskus pukea päälleni pitsikalvosimet viettääkseni heidän seurassaan enintään yhden yön.

Ainoa seurustelutovereitani yhdistävä side olisi keskinäinen kiintymys, harrastusten yhtäläisyys, luonteiden sopusointu; seurustelisin heidän kanssaan ihmisenä enkä rikkaana; en koskaan kärsisi, että itsekäisyys tätä seurusteluani myrkyttäisi. Jos rikkauteni olisi sallinut minuun jäädä hiukan inhimillisyyttä, olisin laajalti palvelevainen ja hyväntekevä; mutta tahtoisin nähdä ympärilläni seurustelutovereita enkä hovia, ystäviä, enkä turvatteja. En suinkaan olisi vierasteni suojelija, vaan isäntä. Riippumattomuus

ja yhdenarvoisuus säilyttäisivät ystävyysuhteeni lahjomattoman puhtaina, ne kun aiheutuisivat yksinomaan hyväntahtoisuudesta. Ja missä velvollisuuksilla ja itsekkäillä pyyteillä ei olisi mitään sijaa, siinä huvi ja ystävyys yksinään säätäisivät lakejaan.

Ei ystävä eikä rakastajatar ole ostettavissa. On tosin helppoa saada naisia rahalla; mutta tällä keinoin ei saavuta ainoankaan rakkautta. Kaukana siitä, että rakkaus olisi rahalla ostettavissa, raha päinvas-toin poikkeuksetta sen tappaa. Jokainen, joka mak-saa, olkoonpa sitten vaikka rakastettavin ihminen maailmassa, ei voi kauan olla rakastettu, ainoastaan sentähden, että maksaa. Pian on hän maksava toisen miehen puolesta, tai oikeammin tuo toinen on saava maksun hänen rahoistaan; ja tämän kaksinaisen suhteen vallitessa, jonka itsekkäisyys ja irstaus solmii ilman rakkautta, ilman kunniaa, ilman todellista nau-tintoa, tuo ahne, uskonon ja kurja nainen, jota toinen halpamielinen ja häneltä maksua kantava mies koh-telee samoin kuin tuo nainen kohtelee sitä miestä, jolta vastaanottaa rahoja, kuittaa täten velkansa kum-mallekin. Olisi varsin miellyttävää olla jalomielisen antelias rakkautensa esineelle, ellei siitä syntyisi jon-kinmoista kauppasopimusta. Tunnen vaan yhden keinon tyydyttää tätä taipumusta lemmittynsä suhteen, myrkyttämättä rakkautta, nimittäin että lahjoittaa hä-nelle koko omaisuutensa ja sitten antaa hänen elättää itsensä. Toinen asia on sitten mistä tuo nainen olisi löydettävissä, jonka suhteen tuollainen menettely ei olisi mielettömyyttä.

Se, joka sanoi: »Lais on minun omani, mutta

hän ei omista minua»,¹ lausui tyhjän sanan. Sellainen omistaminen, joka ei ole molemminpuolinen, ei ole minkäänarvoinen; se voi enintään olla sukupuolen omistamista, mutta ei ole itse henkilön omistamista. Missä ei siveellisyys ole rakkauden perustuksena, ei muu ole suuriarvoista. Eipä mikään ole helpommin käsitettävissä. Tässä suhteessa on muulinajaja lähempänä onnea kuin miljonanomistaja.

Oi, jos voisimme tarpeeksi paljastaa paheen epäjohdonmukaisuudet, niin kuinka selvästi huomaisi että se, joka on saanut himonsa tyydytetyksi, itse teossa on suuresti pettynyt! Mistä johtuu tuo raaka halu turmella viattomuus ja tehdä uhrikseen nuori olento, jota olisi pitänyt suojella ja jonka tämän ensi askeleen kautta välttämättömästi vetää kurjuuden kuiluun, mistä hän vapautuu vasta kuollessaan? Se johtuu eläimellisestä himokkaisuudesta, turhamielisyydestä, typeryydestä, erehdyksestä eikä mistään muusta. Eipä edes tämä huvi ole luonnollinen, vaan johtuu ennakkoluulosta, jopa kaikkein alhaisimmasta ennakkoluulosta, se kun perustuu itsehalveksimiseen. Se, joka tuntee olevansa kurjin ihmisistä, pelkää, että häntä muihin verrattaisiin, ja tahtoo sentähden käydä ensimmäisestä, jotta häntä vähemmin halveksittaisiin. Päättäkää itse ovatko ne, jotka tätä kuviteltua aistinautintoa himokkaimmin tavoittelevat, koskaan rakastettavia nuoria miehiä, tokko ansaitsevat, että heistä pidetään ja onko heidän itsepäisyytensä puolustettavissa.

¹ Kreikkalaisen filosofin Aristippoksen lause. Lais oli kauneudestaan kuuluisa irstas kreikkalaisnainen.

Eivät suinkaan; se, jolla on miellyttävä ulkomuoto, arvoa ja tunteellisuutta, pelkää varsin vähän lemmitysnä aikaisempaa kokemusta. Ollen täynnä-oikeuttettua luottamusta hän sanoo hänelle: vähät siitä, tunnetko sinä huvia; minun sydämeni lupaa sinulle sellaista huvia, jota et koskaan ole tuntenut.

Vanha,irstailun kuluttama naistenihailija, joka on vaille miellyttämistäitoa, kohtuullisuutta, hienotunteisuutta ja kaikkea kunniallisuutta; joka on kykenemätön ja arvoton miellyttämään ketään naista, joka on kotonaan miellyttävien ihmisten parissa, luulee nuoren viattoman naisen luona voivansa korvata kaikkea tätä käyttämällä hyväkseen hänen kokemattomuuttaan ja herättämällä tuon tytön vielä uinailevaa aistillisuutta. Hänen viimeinen toivonsa on miellyttää uutuuden viehätöksellä. Kieltämättä tämä on hänen taipumuksensa salainen vaikutin; mutta hän pettyy. Hänen herättämänsä inho ei ole vähemmin luonnollinen kuin se himo, jota hän tahtoi herättää. Mutta hän pettyy myöskin mielettömissä toiveissaan. Sama luonto pitää huolta oikeuksiensa saavuttamisesta. Jokainen tyttö, joka myy itsensä, on jo aikaisemmin antautunut toiselle, ja kun hän silloin on seurannut omaa valintaansa, kykenee hän nyt siis vertailemaan nykyistä viettelijäänsä, jota vertailua tämä juuri pelkää. Tämä ostaa siis itselleen kuvitellun huvia ja saa siltä osakseen yhtä suuren halveksimisen.

Jos minä tulisin rikkaaksi ja jos muuttuisin kuiuka suuresti tahansa, en kuitenkaan yhdessä suhteessa koskaan muuttuisi. Vaikka olisin menettänyt hyvät tapani ja hyveeni, olisi minulla kuitenkin jäljellä vähän makua, älyä ja hienotunteisuutta, ja tämä

estäisi minut tuhlaamasta omaisuuttani, juoksentelemasta houkkiona harhakuvia tavoittelemassa, se estäisi minut kuluttamasta kukkaroani ja elinvoimiani panemalla itseni alttiiksi lasten petokselle ja ivailulle. Jos olisin nuori, hakisin nuoruuden iloja, ja nauttiakseni niistä täysin määrin, en niitä tavoittelisi rikkaan miehen tavoin. Jos taas pysyisin sinä, mikä olen, olisi laita tietysti toinen. Tyytyisin varovasti ikäni huveihin; tyytyisin niihin nautintoihin, jotka ovat nauttimiskykyni mukaiset ja tukahuttaisin ne, jotka minulle tuottaisivat pelkkää mielipahaa. En menisi panemaan harmaata partaani alttiiksi nuorten tyttöjen ylenkatseelliselle ivalle; en voisi pakottaa itseäni näkemään inhottavien hyväilyjeni panevan heidät voimaan pahoin enkä kestäisi sitä, että he minusta kertoisivat mitä naurettavimpia juttuja ja että he kuvailisivat vanhan marakatin inhottayaa himoa, tehden sen koostaakseen hänelle tuon intohimon uhriksi joutumisensa. Jos taas huonosti vastutetut tavat olisivat muuttaneet vanhat haluni tarpeiksi, tyydyttäisin niitä kenties, mutta tekisin sen häveten ja punastuen omaa heikkouttani. En ainakaan intohimoisesti tyydyttäisi tarvettani. Tyydyttäisin sen niin hyvin kuin voisin, siinä kaikki. En sen enempää kiinnittäisi huomiota heikkouteeni ja varsinkin tahtoisin, että sillä olisi vain yksi ainoa todistaja. Ihmiselämällä on toisenlaisia tyydytyksen lähteitä, kuin nuo tuollaiset kuivuvat. Kun turhaan tavoittelee niitä nautintoja, jotka pakenevat, riistää itseltään ne, jotka vielä ovat jääneet jäljelle. Antakaamme pyytemme muuttua vuosien mukana alkäämmekä muuttako ikää, enempää kuin vuodenaikojä. Ihmisen tulee olla oma itsensä kaikkina ai-

koina eikä taistella luontoa vastaan; tämä turha ponnistus riuduttaa elämää ja estää meitä elämästä nauttimasta.

Rahvaalla ei ole koskaan ikävä; sen elämä on toimeliasta. Vaikka sen huvitukset eivät ole vaihtelevia, ne ovat sen sijaan harvinaisia. Kun se on monta päivää tehnyt väsyttävää työtä, se tuntee suloista nautintoa muutaman vapaan päivän huveista. Pitkällisen työn ja lyhyiden virkistyshetkien vaihteleva hoystää erityisesti tämä säätyluokan huveja. Rikkaiden suuri vitsaus on ikävä. Keskellä niin lukuisia, suurilla kustannuksilla hankittuja huveja, keskellä sitä suurta ihmislaumaa, joka häärii heidän ympärillään heitä huvittaakseen, ikävä heitä riuduttaa ja kuolettaa. He kuluttavat elämänsä ikävää pakemalla, ja kuitenkin se heidät saavuttaa; ja sen kestämaton taakka painaa heidät maahan. Naisia varsinkin, jotka eivät enää tiedä mitä toimittaa ja miten huvitella, ikävä kalvaa heikkohermoisuuden muodossa. Se muuttuu heissä hirvittäväksi taudiksi, joka joskus riistää heiltä järjen, viimein hengenkin. Minä puolestani en tunne kauheampaa kohtaloa kuin mikä on katuun parisilaisen naisen osana, jos en ota lukuun hänen rakastajansa kohtaloa; tämä näet kahlehtii itsensä häneen ja muuttuu samoin toimettomaksi naissieluksi ja poistuu täten kaksinkertaisesti säädystään. Ainoastaan tuo turhamielinen tyydytys, että tietää saavuttaneensa kaunottarensa suosion, saattaa hänet kestämaan mitä surkeimman ikävien päivien pituutta, joita kuolevainen koskaan on viettänyt.

Säädyllyssäännöt, muodit ja tavat, jotka johdetaan ylellisestä komeudesta ja ylhäisistä elintavoista,

pakottavat koko elämän mitä ikävimmän yksitoikkaisuuden puitteisiin. Se huvi, joka hankitaan siinä tarkoituksessa, että se muille näytettäisiin, menee kailkilta hukkaan; eivät muut eikä itse sitä tunne miksikään huviksi.¹ Iva, jota yleensä kaikessa niin suu-
 resti pelätään, on aina sen lähellä sitä pakottamassa ja rankaisemassa. Ihminen on naurettava ainoastaan silloin kun hän takertuu jäykistyneisiin muotoihin; se, joka vaihtelee tilojaan ja huvejaan, haihduttaa tänään eilen tekemänsä vaikutuksen. Hän vallan ka-
 toaa muiden ihmisten ajatuksista, mutta hän nauttii itse; sillä hänen oma itsensä on yhtenäinen joka hetki ja kaikessa mitä tekee. Minun ainoa pysyvä menettelymuotoni olisi seuraava: joka tilaisuudessa olisin välittämättä kaikista muista tilaisuuksista ja nauttisin kutakin päivää itsekseen, huolimatta eilis-
 päivästä ja huomisesta. Olisin rahvaan mies rahvaan miehen parissa, maanviljelijä maanviljelijän seurassa, ja kun puhuisin maanviljelyksestä, ei talonpoika saisi tilaisuutta ilkkua tietämättömyyttäni. En menisi ra-
 kentamaan itselleni kaupunkia maaseudulle enkä istut-
 taisi Tuuleriain puistoa etäisessä maaseudussa sijaitsevan asuntoni eteen. Jonkun miellyttävän ja hyvin

¹ Kaksi hienon maailman naista, jotka tahtovat luulotella muille suuresti huvittelevansa, pitävät muka sääntönään, etteivät koskaan pane maata ennen kello viittä aamulla. Keskellä talvipakkasta heidän palvelijansa viettävät yönsä kadulla heitä odotellen, ollen alttiina paleltumisen vaaralle. Joku astuu eräänä iltana tai oikeammin eräänä aamuna siihen huoneustoon, jossa nämä molemmat näin hupaista elämää viettävät naiset antoivat tuntien vierä, niitä laskematta, ja tapaa heidät siellä vallan ilman seuraa kummankin nukkuneena nojatuoliin.

siimekkään kummun rinteelle rakentaisin itselleni pienen maalaistalon, valkean talon vihreine ikkunaluukuineen; ja vaikka olkikatto joka vuodenaikana on paras, olisin kuitenkin niin komeudenhaluinen, että valitsisin, — en juuri synkkiä kattopaasia, — vaan kattotiilet, ne kun ovat puhtaamman ja iloisemman näköiset kuin oljet, ja kun minun kotiseudullani ei käytetä muuta katonpeitettä, joten tuollainen tiilikatto hieman muistuttaisi minulle nuoruuteni onnellista aikaa. Pihan asemesta minulla olisi karjapiha ja tallin asemesta navetta, missä pitäisin lehmiiä, saadakseni maitoa, josta paljon pidän. Puutarhani olisi minulla vihannestarha, ja puiston asemesta istuttaisin itselleni soman hedelmäpuutarhan, sentapaisen, josta kauempana tulen puhumaan. Hedelmät olisivat ohikulkevien tarjona, niitä ei laskisi eikä poimisi puutarhuri, enkä olisi niin saidan komeileva, että ympäröisin tuon tarhani muhkealla säleaidalla, johon tuskin rohkenisi kajota. Tämä vähäinen antelias tuhlailevaisuuteni ei tulisi minulle kalliiksi, sillä olisin valinnut turvapaikkani jostakin syrjäisestä maaseudusta, missä on vähän rahaa, mutta paljon elintarpeita ja missä yltäkyläisyys ja köyhyys vallitsevat rinnan.

Sinne kokoisin seuran, joka olisi valitumpi kuin lukuisa ja johon kuuluisi huvia rakastavia ja ymmärättäviä ystäviä ja naisia, jotka osaavat nousta nojatuo-listaan ja ottaa osaa maalaisleikkeihin sekä joskus sukkulan ja korttien asemesta ottaa käteensä ongen, liimasaitan, haravan ja viinirypälekörin. Siellä uuho-tettaisiin kaikki kaupungin hienot tavat, ja muuttuneina maalla maalaisiksi huomaisimme äkkiä joutu-neemme keskelle kokonaista huvien sarjaa, eikä meitä

joka ilta vaivaisi muu kuin valinnan vaikeus seuraavan päivän varalle. Ruumiinliike ja vilkastoiminen elämä antaisivat meille uuden vatsan ja uuden maun. Kaikki ateriamme olisivat juhlapitoja, joissa ruokien runsaus miellyttäisi enemmän kuin niiden hienous. Iloisuus, maalaistyöt, vallattomat leikit ovat maailman ensimmäisiä kyökkimestareita, ja hienot herkut tuntuvat naurettavilta ihmisistä, jotka auringonnoususta alkaen ovat liikkeellä. Tarjoilussa ei olisi sen enempää järjestystä kuin komeuttakaan; ruokasali olisi kaikkialla, puutarhassa, venheessä, puun juurella. Joskus mentäisiin kauas virkeään lähteen partaalle, jota ympäröisi vihreä tuoksuva nurmikko ja jota siimestäisivät tuuheat lepät ja pähkinäpuut. Sinne pitkä jono iloisia juhlijointa laulaen toisi kemutarpeet. Nurmikko olisi pöytänä ja tuolina, lähteen reunat olisivat tarjoilupöytänä, ja jälkiruoka kasvaisi puissa. Ruokalajeja tarjottaisiin ilman mitään erityistä järjestystä, sillä ruokahalu tekisi kaikki kursailemiset turhiksi. Kun jokainen peittelemättä etusijassa pitäisi huolta itsestään, ei hän panisi pahakseen, että kaikki muutkin samoin tekisivät. Tästä sydämellisestä, mutta maltillisesta tuttavallisuudesta syntyisi, ilman raukuutta, valheellisuutta ja jäykkyyttä, mitä hilpein kahakka, joka olisi sata kertaa miellyttävämpi ja monta vertaa enemmän omansa lähentämään sydämiä toisiinsa kuin tavallinen kohteliaisuus. Ei mikään ikävä palvelija kuuntelisi puheitamme, itsekseen arvostellen käytöstapaamme, laskien himokkaan näköisenä suupalojamme, iloiten siitä, että antaisi meidän odottaa juomatavaroita, ja napisten liian pitkää ateriaa. Olisimme omia palvelijoitamme, voidaksemme olla omia isän-

tiämme, jokaista palvelisivat kaikki, aika kuluisi huomaamattamme, ateria olisi samalla lepomme ja sitä kestäisi niin kauan kuin päivän hellettä. Jos ohitsemme kulkisi joku maalaismies palaten työhönsä työkalut olalla, ilahuttaisin hänen sydäntään muutamilla hyvillä sanoilla, muutamalla hyvällä viininsiemauksella, jotka saattaisivat häntä helpommin kantaan vaivojaan. Minullakin olisi se ilo että tuntisin sisimmässä sydämessäni hieman liikutusta ja että voisin itsekseni sanoa: olen vielä ihminen.

Jos paikkakunnalla toimeenpantaisiin joku maalaisjuhla, olisin minä seurani kanssa sen ensimmäisiä osanottajia. Jos minun taloni lähiseuduilla vietettäisiin häitä, — maallahan niiden osaksi tulee taivaan puolelta suurempi siunaus kuin kaupungeissa — niin hyvin tiedettäisiin, että minä rakastan iloa; ja minut niihin kutsuttaisiin. Toisin mukaani muutamia juhlantimia, jotka olisivat yhtä yksinkertaisia kuin niiden vastaanottajat ja jotka kohottaisivat juhlanviettoa, saisin siellä vastalahjaksi arvaamattoman kalliita antimia, mitkä vertaisteni parissa ovat niin vähän tunnettuja, nimittäin teeskentelemätöntä suorutta ja todellista huvia. Söisin illallista yhdessä heidän kanssaan heidän pitkän pöytänsä päässä; yhtyisin vanhan kansanlaulun loppusäkeeseen ja tanssisin heidän luuvassansa hilpeämpänä kuin suuren oopperan tanssiaisissa.

Tähänasti kaikki on hyvin — huomauttane joku —; mutta metsästys; onko tuo maalla-oloa, kun ei käy metsällä? Ymmärrän: minä en halunnut itseleni muuta kun maalaistaloa, mutta nähtävästi olin väärässä. Oletanhan olevani rikas, miuulla siis kai keti pitää olla erityisiä huvituksia, hävittäviä huvi-

tuksia. Se on jotakin vallan toista. Sitä varten tarvitsen maa-alueita, metsiä, vartijoita, vuotuisia korkoja, ylhäisiä arvonimiä ja ennen kaikkea pyhää savua ja vihkivettä.

Mainiota; mutta tällä maatilalla on oleva naapureita jotka kateellisina ovat pitävät kiinni oikeuksistaan ja halukkaasti ovat koettavat anastaa toisten oikeuksia. Metsävartijamme joutuvat tukkanuottasille, ehkäpä heidän isäntänsäkin. Siitä syntyy koko joukko selkkauksia, riitoja, vihaa ja ainakin käräjäoimistä; tämä ei juuri ole hauskaa. Alustalaiseni eivät suinkaan suopein silmin katsele miten minun jänikseni syövät heidän eloansa ja miten villisikani ahmivat heidän papuaan. Kun ei kukaan heistä rohkene tapaa vihollista, joka hävittää hänen työnsä hedelmiä, tahtoo hän ainakin karkottaa sen pelloiltaan. Viljeltyään koko päivän maitaan täytyy noiden ihmisten valvoa yönsä niitä vartioidakseen; he tulevat pitämään vahtikoiria, rumpuja, metsätorvia ja kiliseviä kelloja. Kaikki tämä synnyttää pahan melun, joka häiritsee untani. Olen vasten tahtoaikin ajatteleva näiden ihmisparkojen tukaluutta enkä voi pidättäytyä syyttämästä itseäni siitä. Jos minulla olisi kunnia olla ruhtinas, ei tämä kaikki minua ollenkaan liikuttaisi. Mutta ollen nuori nousukas, äsken syntynyt pohatta, en vielä olisi voinut kokonaan muuttaa porvarillista sydäntäni.

Ei vielä siinä kaikki. Metsänriistan runsaus houkuttelisi muita metsästäjiä, ja pian saisin ruveta ahdistelemaan salametsästäjiä. Minun pitäisi hankkia itselleni vankiloita, vanginvartijoita, poliiseja ja kaleereja: kaikki tämä tuntuu minusta jotenkin julmalta.

Noiden poloisten vaimot asettuisivat jonoon oveni eteen ja häiritsisivät minua huudoillaan, tai sitten täytyisi heidät ajaa pois ja heitä pahoin pidellä. Ne poloiset taas, jotka eivät olisi salaa metsästäneet mailani ja joiden laihoja minun metsäeläimeni olisivat syöneet, tulisivat puolestaan minulle valittamaan. Täten toisia rangaistaisiin siitä, että olisivat tappaneet riistaani, toiset taas joutuisivat häviölle siitä, että ovat tuota riistaa säästäneet. Mikä surullinen valitsemisehto! Joka taholla näkisin kurjuutta ja kuulisin pelkkiä valituksia. Tämä luullakseni suuressa määrin tärvelisi huvia mielin määrin saada tuhota peltopyy- ja jänislaumoja melkein jalkojensa juuresta.

Jos tahdotte vapauttaa huvinne hankaluuksista, niin älkää pitäkö niitä yksinomaan itseänne varten. Kuta enemmän niistä nautitte yhdessä muiden ihmisten kanssa, sitä puhtaampi on nautintonne oleva. En siis ole tekevä mitään sentapaista kuin ne epäkohdat ovat, joista juuri puhuin, vaan olen muuttamatta mielihalujani noudattava sellaisia, joita kuvittelen vähimpiä kuluja vaativiksi. Olen asettuva asumaan sellaiseen seutuun, missä metsästäminen on luvalinen kaikille ja jossa voin antautua tähän huviin ilman hankaluuksia. Tosin on riistaa oleva harvemmalta, mutta vaaditaan enemmän taitavuutta sitä etsittäessä, ja sen saavuttaminen tuottaa enemmän huvia. Muistan aina miten valtaavasti isäni sydän tykytti, kun hän lennosta ampui ensimmäisen peltopyyän ja miten ihastunut hän oli löytäessään jäniksen, jota koko päivän oli etsinyt. Olenpa varma siitä, että hän yksin koiransa kanssa, pyssy olalla, metsästyslaukku kuppeella, ruutisarvi vyöllään, ja vähäinen saalis muka-

naan palasi kotia illalla, tuiki väsyneenä ja vaatteet orjantappuroiden repiminä, mutta ollen tyytyväisempi päiväänsä kuin kaikki teidän huvimetsästäjänne, jotka istuen hyvän hevosen selässä, koko varasto ladattuja pyssyjä muassa, ottavat näistä toisen toisensa jälkeen käteensä, laukaisevat ja tappavat ympärillä olevan riistan, ilman että tämä vaatii taitoa, ilman että se tuottaa kunniaa tai juuri sanottavaa ruumiinliikettä. Huvi ei ole vähäisempi, mutta nuo hankalat epäkohdat vältetään, kun ei ole omia metsästysalueita vartioitavana eikä salametsästäjiä rangaistavana eikä ihmisparkoja kiusattavana. Tässä mielestäni kyllin aihetta valita minun menettelytapani. Eihän kukaan loppumatta voi kiusata rahvasta, siitä itse saamatta ikävyyksiä: kansan taukoamattomat kiroukset katkeroittavat ennemmin tai myöhemmin riistan tarjoaman nautinnon.

Toistan vielä kerran: se, että yksinomaisesti itse tahdomme nauttia huveistamme, tappaa hovin. Oikeat huvitukset ovat ne, jotka meille ovat yhteiset rahvaan kanssa; ne, joita tahdomme yksistään itsellemme, soluvat käsistämme. Jos ne muurit, jotka rakennutan puistoni ympärille, muuttavat sen synkäksi aitaukseksi, olen vaan menettänyt paljon rahaa riistääkseni itseltäni kävelypaikan; minun on pakko mennä sitä hakemaan muualta. Omistusoikeuden paha henki saastuttaa kaiken, mihin se kajoaa. Rikas tahtoo olla kaikkialla valtias, mutta hänen on hyvä olla ainoastaan siellä, missä ei ole valtiaana; hänen on pakko alati paeta itseään. Minä puolestani olen tässä suhteessa menettelevä, rikkaudestani huolimatta, samoin kuin köyhänä ollessani, ollen nyt rikkaampi toisen omaisuuden nojalla kuin mitä koskaan olen

oman omaisuuteni nojalla, anastan kaiken, mikä minua ympäristössäni miellyttää. Ei yksikään valloittaja ole esiintynvä jäntevämpänä kuin minä. Käytän hyväkseni ruhtinastenkkin omaisuutta. Otan huostaani erotuksetta kaikki avoimet maa-alueet, jotka minua miellyttävät; annan niille nimet, toisesta teen itselleni puiston, toisesta pengertarhan, ja nyt olen niiden omistaja. Tästä lähin kävelen niissä vapaasti ja rangaistusta pelkäämättä. Palaan sinne usein ylläpitääkseni omistusvaltaani. Käytän maata hyväkseni niin paljon kuin tahdon, sitä kävelyilläni jaloillani polkemalla, eikä kukaan saa päähäni tyrkytetyksi, että tuon maa-alueen nimellinen omistaja, jonka minä täten itselleni anastan, saisi enemmän hyötyä sen hänelle tuottamista rahoista, kuin mitä minä saan suorastaan tuota aluetta käyttämällä. Jos minua tullaan häiritsemään kaivamalla ojia ja istuttamalla pensasaitoja, en tästä säikähdä; otan puistoni hartioilleni ja sijoitan sen muualle. Sopivia paikkoja ei puutu lähistössä, ja voin täten kauan riistää alueita naapureiltani, ennenkuin minulta turvapaikka on puuttuva.

Mikä tässä on sanottu olkoon koe osottaa oikeata makua todella miellyttävien ajanvietteiden valinnassa. Sellainen on oikean nautinnon henki. Kaikki muu on pelkkää harhaluuloa, mielikuvituksen hourettä ja mieletöntä turhamaisuutta. Jokainen, joka poikkeaa näistä ohjeista, olkoon kuinka rikas tahansa, heittää kultansa tunkiolle eikä koskaan ole tunteva elämän oikeata arvoa.

Minua vastaan väitetään epäilemättä, että sellaiset huvitukset ovat tarjona jokaiselle ja ettei tarvitse olla rikas, niitä itselleen hankkiakseen. Siihen juuri

olen tahtonut tullakin. Meidän on hauska silloin kun tahdomme. Ennakkoluulot yksin tekevät kaiken vaikeaksi ja karkottavat meiltä onnen, ja on sata kertaa helpompi olla onnellinen, kuin näyttää onnelliselta. Mies, jolla on makua ja joka tahtoo antautua oikeaan nautintoon, voi erinomaisen hyvin tulla toimeen ilman rikkautta; hänelle riittää, että on vapaa ja oma valti-aansa. Jokainen, jolla on hyvä terveys ja jolta ei puutu tärkeimpiä elintarpeita, on tarpeeksi rikas: tämä on Horatiuksen *aurea mediocritas*.¹ Te, joiden raha-arkut ovat täydet, hakekaa siis joku muu käyttämistarkoitus rahoillenne; nautintoa se ei voi teille hankkia. Émile ei ole tietävä tätä kaikkea paremmin kuin minä; mutta kun hänen sydämensä on puhtaampi ja terveempi, on hän sen tunteva paljoa paremmin, ja jokainen maailmassa tekemänsä havainto on hänessä tätä vakaumusta vahvistava.

Täten viettäessämme aikaamme etsimme alati Sophieta; emmekä häntä löydä. Onkin ollut tärkeätä, ettei häntä niin pian ole löydetty, ja olemmekin etsineet häntä sieltä, mistä varmasti tiesin, ettei hän ollutkaan löydettävissä.²

Mutta nyt on viimein se hetki tullut, jolloin kiire tässä suhteessa on tarpeen. Nyt on aika etsiä häntä todenteolla, muuten on pelkääminen, että Émile hankkii itselleen vaimon, jota luulee oikeaksi, mutta että hän vasta liian myöhään huomaa erehdyksensä. Hyvästi siis, Pariisi, sinä kuuluisa kaupunki, sinä

¹ = kultainen kohtuus.

² Mulierem fortem quis inveniet? Procul et de ultimis finibus pretium eius. Sal. Sananl. 31, 10.

melun, savun ja loan kaupunki, jossa naiset eivät enää usko kunniallisuuteen eivätkä miehet hyveeseen. Hyvästi, Parisi; me etsimme rakkautta, onnea, viattomuutta, emmekä siis koskaan ole olevat tarpeeksi kaukana sinusta.
